

KURDISTAN

کوردستان

خوێنتان ون ناکهین، داری خهبات و خۆراگریمان دینه بهر

بهردهوامی ئیژر دکانی وێزم کسانهی
ئین ههلوێستی کۆمهڵگهی جیهانهیا

سهرماوهزی ٢٧٢٣

کۆگردنهوه و ئامادهکردنی پهمان نهقشی

The image is a collage centered on the newspaper 'Kurdistan'. The newspaper's masthead is at the top. Below it, several headlines are visible, including 'خوێنتان ون ناکهین، داری خهبات و خۆراگریمان دینه بهر' and 'بهردهوامی ئیژر دکانی وێزم کسانهی ئین ههلوێستی کۆمهڵگهی جیهانهیا'. Three circular portraits of men are overlaid on the newspaper. The man on the left is wearing a traditional Kurdish headscarf. The man in the middle is in a military-style uniform. The man on the right is in a dark suit. At the bottom, there is a large yellow title 'له کۆپۆژنامههی "کوردستان" و "کوردستان میدیا" وه' and the date 'سهرماوهزی ٢٧٢٣'. Below that, a red dashed line separates the text 'کۆگردنهوه و ئامادهکردنی پهمان نهقشی'.

پیراست:

- ١- ئاسنی سارد کوتان ..... مهنسوور مروه‌تی ٤
- ٢- ژهنراڤ جۆزه‌ف قۆته‌ل: کیشه‌ی غه‌ززه ره‌نگبۆ ته‌شه‌نه بکات، چونکه ئیران کۆنترۆلی ته‌واوی به‌سه‌ر میلیشیا به‌کریگیراوه‌کانیه‌وه نییه ..... پادکهرستی ئەلمانیتۆر - عه‌میرین زه‌مان و جارێد زووبا و: که‌مال حه‌سه‌ن پوور ٧
- ٣- وانه‌کانی ژێر سیبه‌ری داره‌که! ..... ناسر باباخانی ١٦
- ٤- سوارچاکه‌که‌ی کۆسه و که‌ریزه ..... عه‌لی بداغی ٢٣
- ٥- جیاوازی نیوان نوینه‌ری مه‌جلیس و گاگی‌ره و ده‌مپین و ده‌مامک ..... دارسه‌مه ٢٨
- ٦- کاتی په‌نجه‌کانی ده‌ست یه‌کتری ده‌شکینن (شه‌هید ئەحمه‌د خزری) ..... برایم چووکه‌تی ٣١
- ٧- خه‌زه‌ئوهر تا خه‌زه‌ئوهر هه‌ر برینه! ..... ئاسۆ مینه‌بری ٣٤
- ٨- پرۆپاگه‌نده و کۆماری ئیسلامی ..... ره‌زا دانشجوو ٣٧
- ٩- بوون به دانمارک" (getting to Denmark) ..... ئا: ئەلبورز رۆئین ته‌ن ٤٢
- ١٠- رینگه‌ی رزگاری له یه‌کسانی ره‌گه‌زیه‌وه تی‌ده‌په‌ریت ..... د. مجید حقی ٤٨
- ١١- به‌هه‌شتی زه‌هرا، ئاوینه‌ی کاره‌ساتی دوو ده‌سه‌لات! ..... زانیار حوسینی ٥١
- ١٢- نامه‌یه‌ک له بناری زاگرۆسه‌وه بۆ مندالانی غه‌ززه ..... ره‌سوول سولتانی ٥٥
- ١٣- سه‌تته‌نه‌تی ره‌زاشا و یه‌ک ولات-یه‌ک نه‌ته‌وه ..... مسته‌فا مه‌ولوودی ٥٩
- ١٤- شاعیری رۆشنل، شامیی کرمانشانی ..... سارۆ خوسره‌وی ٦٦
- ١٥- کۆماری ئیسلامی و دژیه‌تی له‌گه‌ل وه‌ستاندنی شه‌ر و ئازادکردنی دیله‌کان ..... سمایل شه‌ره‌فی ٧٢
- ١٦- وه‌فایه‌ک بۆ وه‌فاداریک (تاھیر خه‌لیلی) ..... مهنسوور مروه‌تی ٧٥
- ١٧- "هه‌نگه‌ژان"، سه‌لاخ‌خانه‌که‌ی ئەم روژانه‌ی کوردستان ..... عه‌لی بداغی ٧٨
- ١٨- ٢٨ه‌مین کۆنفرانسی رینگه‌راوی پیشگیری له چه‌کی شیمیایی ..... محه‌مه‌د که‌سرای ٨١
- ١٩- دزی و ئیختلاسی سیستماتیک له کۆماری ئیسلامیدا ..... مهنسوور مروه‌تی ٨٣

- ٢٠- شەری عەرزە بێرەهینەرەوه‌ی ئەو راستییەیه که ولاته یەگرتوووەکان پێویستە پێداچوونەوه به سیاسەتەکه‌ی ئەهەمبەر ئێراندا بکات ..... ئاتلانتیک کاونسل- شوکریه برادۆست و له ئینگلیزییه‌وه: که‌مال حەسەن پووور ٨٦
- ٢١- هەگبە‌ی شاخ و شۆرش (تەها حەق‌تە‌ئەب) ..... برایم چووکه‌ئی ٩٠
- ٢٢- گاز و مازووت سەرۆب‌نی شۆرش‌گێری نەوتی خاوان ..... دارسمه ٩٣
- ٢٣- خۆبند‌نە‌وه‌یه‌کی نیشانه‌ناسانه ..... شەه‌لا دە‌باغی ٩٦
- ٢٤- له شۆرش‌ی ژیناوه هەتا دیارده‌ی "حیجاب‌بان" ..... رەزا محەممەد‌نە‌مینی ١٠١
- ٢٥- توند‌وتیژی سیستematیک ..... ئاسۆ مینبەری ١٠٤
- ٢٦- شەری کۆماری ئیسلامی له‌گە‌ڵ خە‌ئک و پیلانی ئاساییوونی سەرکوت ..... سمایل شەره‌فی ١٠٧
- ٢٧- وەرددان‌نە‌وه‌یه‌کی شۆرش‌ی ژینا و فاکتەرەکانی سەرکه‌وتنی ..... ناسر س‌ئحی ئەس‌ل ١١٠
- ٢٨- ئیسرائیل بۆ به‌هیزه‌؟ ..... ئەلبورز رۆئین تەن ١١٥
- ٢٩- دیپلۆماسی سایبری پێویستییه‌کی هەنۆکه‌یی بزاقی نەتە‌وایه‌تی کوردستان ..... د. محەجید حەقی ١٢١
- ٣٠- ئەدەب و هونەری بە‌رگری ..... رێناز مەریوانی ١٢٦
- ٣١- مافی نەتە‌وایه‌تی گە‌لانی ئێران له چوارچۆیه‌ی یاسای بنه‌رتیدا ..... مستەفا مە‌لوودی ١٣٢
- ٣٢- ترسی رێژیم له ناو‌ره‌مزیک، "ژینا" ..... سمایل شەره‌فی ١٣٩
- ٣٣- ٢٦ سەرماوه‌ز و پێداگری له‌سەر خە‌بات و تیکۆشان ..... برایم چووکه‌ئی ١٤٢
- ٣٤- خە‌لاتی ساخارۆف و دە‌رفه‌تیک بۆ نیشاندانی نە‌جابه‌تی مرۆف ..... مە‌نسور مروه‌تی ١٤٦
- ٣٥- پێویستییه‌کانی دامە‌زراندنی ریکخراو ..... سەلام سە‌دیقی ١٤٩
- ٣٦- مێژووی ئالا و پێشمه‌رگه ..... پێشه‌وا عە‌لی پووور ١٥١
- ٣٧- خە‌باتی پێشمه‌رگانه و بە‌رگری چه‌کداری ..... ئەلبورز رۆئین تەن ١٥٥
- ٣٨- حوکمی دادگای سوئید، وه‌ک سەرە‌تایه‌کی باش ..... مە‌نسور مروه‌تی ١٦٠
- ٣٩- پێشمه‌رگه (پیناسه و نامانجه‌کانی) ..... پ‌ژمان شە‌ریعه‌تی ١٦٤
- ٣٠- ئێران بە‌ره‌و‌رووی کێویک له کێشه‌ی ئیوخۆیی چاره‌سەر نە‌کراو بۆتە‌وه ..... ناوه‌ندی ستیم‌سۆن- نووسەر نه‌ینی ..... و: له ئینگلیزییه‌وه: که‌مال حەسەن پووور ١٦٩

ناسنی سارد کوتان

مه‌نسور مروه‌تی

پینج مانگ دوای راپه‌ڕینی پشکۆی خه‌نک له ره‌وتی شۆرشێ ژینادا و سه‌رکۆتی خویناوی و بێ‌به‌زه‌ییانه‌ی خه‌نکی کوردستان له لایه‌ن هێزه سه‌رکۆتکه‌ره‌کانی کۆماری ئیسلامیه‌وه، براهیم ره‌ئیس، سه‌رکۆماری ئی‌ران بۆ ناسایی نیشاندانی بارودۆخه‌که سه‌ردانی کوردستان و شاری سنه‌ی کرد. سه‌ردانی‌ک که نه‌ ته‌نیا هیچ نیشانه‌یه‌ک له ناسایی‌بوونی بارودۆخی کوردستان نه‌بوو، به‌ئکۆو له به‌ر هه‌لۆیستی خه‌نکی شاری سنه له پیشوازی لینه‌کردنی ره‌ئیس و چیرۆکی شوکولاته‌که‌ی نه‌و شاره، بوو به رووداویکی میژوویی و له هه‌مان‌کاتدا سه‌رشۆرییه‌کی دیکه بۆ کۆماری ئیسلامی و سه‌رکۆماره گانته‌جاره‌که‌ی.

ئێستاش هه‌مدیسان بۆ ناسایی نیشاندانی دۆخی کوردستان به‌تایبه‌ت له‌م یه‌ک‌سائه‌ی رابردوودا کۆماری ئیسلامی هه‌وئێ داوه به وه‌ریخستنی هه‌ندێ رێپه‌سه‌م و فستیواڵ و کۆنسیرتی جوراوجۆر ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر به‌پێچه‌وانه‌ی ئیدئۆلۆژییه کۆنه‌په‌رستانه‌که‌شی بێ، هه‌م سه‌رنجی خه‌نک له‌سه‌ر کێشه و ئاریشه‌کانی کۆمه‌لگه دوور بخاته‌وه و به‌لارییاندایا، هه‌م نیشان بدا که بارودۆخی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی کوردستان له پاش شۆرشێ ژن ژیان ئازادی، به‌ته‌واوی ناسایی بۆهوه.

بێگومان نهم باسه پینویستی به روونکردنهوهی زیاتر ناکا چونکه له راستیدا بارودۆخ له کوردستاندا هیچ ناسایی نییه و له لایهکی دیکه شهوه هیچ کار و کردهوهیهکی کۆماری ئیسلامی نهماوه که خه ئک به چاوی گومان و قیل و ته له کهوه لێی نهروانن و پێی نهزانن. بۆ نهم مه بهسته دیسان ههوتوو رابردوو برایمی ره ئیسی بۆ جاری دووههم له چهند مانگی رابردوودا هاتهوه بۆ سنه، که په راینزهکانی سه فه ره که ی له نه سلێ سه فه ره که ی سه رنجراکیشتر و شیاوی لێ وردبوونهوهی پترن.

ره ئیسی به روا له ت بۆ کردنهوهی رینگه ی ناسنی قه تاری هه مه دان-سنه هاتبووه نه و شاره، به لام له راستیدا دوا ی سائیک و دوو مانگ له سه ره له دانی خه ئک، دیسان هاتبوو وا نیشان بدا دۆخی کوردستان ئارامه و کۆنترۆل کراوه. چونکه رینگه ی ناسنی قه تاری هه مه دان سنه نه گه ر گه لانه که ی هی زۆر پێشتر نه بی لانیکه م هی ده ورانی سه رکۆماری مه مه مد خاته مبییه و دوا ی دوو ده وره سه رکۆماری مه موودی نه حمه دی نژاد و هه شت سا ل ده ولته ی هه سه نی رووحانی ته نیا سی کیلۆمێتری ما بوو ته واو ببی و نه مه هیچ پێوه ندییه کی به م کابینه یه وه نه بوو. جگه له وه ئایا کیشه ی خه ئکی کوردستان هی لێ شه مه نده فه ری هه مه دان-سنه یه؟ نه گه ر قه رار بی خزمه تیکه ی رینگاویانی کوردستان بکری، نه ی بۆچی رینگای نیوان شارهکانی کوردستان گه وره ناکه نه وه و پێیان راناگه ن که زۆربه ی رینگه ویا نه کانی کوردستان بوونه ته رینگای مه رگ و رۆژ نییه له به ر خراپیه ی رینگاکان و رووداوی هاتوچۆ کوژراو و برینداریان لێ نه که ویتته وه. ئایا خه ئکی کوردستان پێویستیان به رینگه ی قه تاره یا دروستکردنی کارگه و کارخانه و ره خساندنی کار و پیشه یه؟ نه ی بۆ به هه موو پارێزگاکانی رۆژه لاتیه کوردستان به قه دهر ته نیا شاریکی ناوه ندی ئیران کارخانه و کارگه ی تیدا نییه که خه ئکی کوردستان ناچار نه بن بۆ په یدا کردنی تیکه نانیک بۆ ما ل و مندالیان ئاواره ی شاره گه وره کانی ئیران بن؟ بۆیه هه مووان ده زانن له هه موو ماوه ی ده سه لاتاره تیه ی رینژیمدا هیچ پرۆژه و گه لانه یه ک له کوردستان بۆ خزمه ت خه ئک نه بووه و بگه ره زۆربه ی هه ره زۆری سه فه ر و هاتوچۆیان بۆ کوردستان مه به ستیکه ی دیکه ی له پشته.

وهک باس کرا سه فه ری دووباره ی ره ئیسی بۆ سنه بۆ نیشان دانی ناسایی بوونی دۆخه که بوو، و بۆ نه و مه به سته ش سه ره رای هه موو هه ولتیکیان به لام خه ئکی کوردستان نه چوونه پێشوازی. بۆیه رینژیم که پێشتر نه وه ی لیکدا بووه، به مینی بووس و ئوتوبووس پاسدار و به سیجی و که سانی به کریگیراوی خۆی له پارێزگاکانی ده روبه ره وه هی نا بووه سنه. نهم هه لۆسته ی خه ئکی سنه جاریکی دیکه و به تایبه ت له پاش راپه رینه مه زن و به نیوه ره که که ی شۆرشێ ژینا به کۆماری ئیسلامیه گوته وه که نه وان جینایه ته کانی رینژیم ده رحه ق به خویان بیر ناچیتته وه و له خوینی رۆنه کانیان خۆش نابن. هه موو نه مانه ش له حائیکدا یه که هیشتا ده سه سه ره کردن و زیندان و تیرۆر و کوشته پره کان به ده ستی مرۆفکوژانی کۆماری ئیسلامی له کوردستان هه ر به رده واما. هه ره وها ده ریخسته وه که پتر له رابردوو هیچ متمانیه ک له نیوان رینژیمه تاران و خه ئکی کوردستاندا نییه

و خەلك چاوه‌پێى دەرڤه‌تێكى له‌بارن تا جارێك و بۆ هه‌میشه‌ نهم رێژیمه‌ له‌ كۆل خۆیان و مرۆڤایه‌تى بكه‌نه‌وه‌.

له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا به‌رپرسیانى كۆماری ئیسلامی زۆر جار له‌ سه‌فه‌ر و دانیه‌شته‌كانیاندا وه‌كوو نه‌ریتی دیکتاتۆرانى میژوو هه‌ندى كەسى نه‌فس‌نزم به‌ ناوی جۆربه‌جۆره‌وه‌ له‌ ده‌ورى خۆیان كۆ ده‌كه‌نه‌وه‌ كه‌ ئاكامه‌كه‌ى بۆ رێژیم هه‌ر سه‌رشۆرى و بۆ ئه‌و جۆره‌ كه‌سانه‌ش جگه‌ له‌ نیشاندانى پوختارى راسته‌قینه‌ى خۆیان و ئابرووچوونیان له‌نیو خه‌لكدا هه‌یچی دیکه‌ى ئى ناكه‌وێته‌وه‌. لهم سه‌فه‌ره‌شدا چه‌ند كه‌سیكىان له‌ ده‌ور برايمى ره‌ئیسى به‌ ناوی رۆژنامه‌نووس و هونه‌رمه‌ند و... كۆ كرده‌وه‌ كه‌ وه‌ك یه‌كێك له‌ په‌راویزه‌كانى ئهم سه‌فه‌ره‌ كاردانه‌وه‌ى خه‌لكى له‌ تۆره‌ كۆمه‌لایه‌تیه‌كاندا به‌دواى خۆیدا هه‌ینا. پێدانی تابلۆیه‌كى نه‌قاشى له‌لایه‌ن كه‌سیكه‌وه‌ (فه‌ردین سادق ئه‌یوووبى) و گۆرانى گوتن له‌لایه‌ن كه‌سیكى دیکه‌ و چه‌ند شتى دى بابته‌تى ئه‌و دانیه‌شته‌ى ره‌ئیسى له‌ گه‌ڵ ئه‌و چه‌ند كه‌سه‌ بوو كه‌ شانۆ گانته‌جاره‌كه‌ى رێژیمیان پى رێكخرا.

"مرۆڤ هه‌لوێسته و هه‌لوێستیش شه‌ره‌فه‌"، ئه‌مه‌ وته‌ى نووسه‌ریكى ناودارى میسرێیه‌ و ئه‌گه‌ر یه‌ك له‌ پێوه‌ره‌كانى مرۆڤبوون قسه‌ى ئهم نووسه‌ره‌ میسرێیه‌ بێ، ئه‌وا مرۆڤى خاوه‌ن شه‌ره‌ف قه‌ت ناچیتته‌ سه‌ر خوانى جینایه‌تكارێك كه‌ ده‌ستى به‌ خوینى سه‌دان رۆلێ نیه‌تیه‌مانه‌كه‌ى سووره و ده‌یان بنه‌مائه‌ هه‌ر له‌ هاوشارییه‌كانى خۆیان هه‌شتا هه‌ر تازیه‌بارى خوینى به‌ناحەق رۆاوى رۆلێه‌كانیان.

له‌ كۆتاییدا پێویسته‌ بگوترێ ئه‌وه‌ى رێژیم له‌ كوردستان به‌ مه‌به‌ستى ئاسایى نیشاندانى دۆخه‌كه‌ ده‌یكا، ته‌نیا ئاسنى سارد كوتانه‌ و ئه‌وانه‌ش كه‌ لهم پیلانانه‌دا یارمه‌تیده‌رى كۆماری ئیسلامین ده‌بێ بزانه‌ن كه‌ ئهم رێژیمه‌ مرۆڤكۆژه‌ له‌ دواساله‌كانى ته‌مه‌نى خۆی‌دايه‌ و خۆشخه‌مه‌تیه‌كانى ئهم كه‌سانه‌ له‌ بیری خه‌لكدا ده‌مێننه‌وه‌ و ده‌بێ له‌ به‌رانبه‌ر راي گه‌شتیدا ولامده‌ر بن.

ژه‌نرال جۆزهف قۆته‌ل: كيشه‌ی غه‌ززه‌ ره‌نگبى ته‌شه‌نه‌ بكات، چونكه‌ نيران كوئترۆلى ته‌واوى به‌سه‌ر ميليشيا به‌كريگير اووه‌كانيه‌ وه‌ نيه‌ه

پادكەستى نه‌لمانیتۆر – عه‌مبه‌رين زه‌مان و جاريد زووبا و له‌ نینگليزيه‌ وه: كه‌مان هه‌سه‌ن پوور

عه‌مبه‌رين: له‌گه‌ل دريژه‌كيشانى ناكۆكى نيوان ئيسراييل و هه‌ماس نيگه‌رانييه‌كان له‌مه‌ر نه‌گه‌رى ته‌شه‌نه‌كردنه‌كه‌ى له‌ ئارادايه‌ كه‌ ره‌نگبى بيبته‌ هۆى ده‌ستيه‌وردانى پترى لايه‌نه‌ ناوچه‌يه‌يه‌كان، به‌ تايبه‌تى له‌لايه‌ن جيزبوتلا و ئيرانه‌وه‌. ريژه‌يه‌كى به‌رچاو قوربانى مه‌ده‌نى له‌نيو فه‌له‌ستينييه‌كانى غه‌ززه‌ - له‌ نيوياندا زياتر له‌ ۶۰۰ مندال، به‌گۆيره‌ى وه‌زاره‌تى ته‌ندروستى غه‌ززه‌- بوته‌ هۆى مه‌ه‌كوومكردنى نيونه‌ته‌وه‌يى و كالتربوونه‌ى هيرشه‌ مرۆفكوژيه‌كه‌ى هه‌ماس بو سه‌ر ئيسراييل كه‌ بووه‌ هۆى كوژراني زياتر له‌ ۱۲۰۰ ئيسپانيلى و هۆى شه‌رى نه‌و جار.

بو باس له‌سه‌ر نه‌و كيشه‌يه‌ و كارىگه‌رييه‌ به‌ربلاوتره‌كانى، فه‌رمانده‌ى پيشووى ناوه‌ندى فه‌رمانده‌يى ولاته‌ يه‌كلگرتوووه‌كان، ژه‌نرال جۆزيه‌ف قۆته‌ل، كه‌ سه‌ره‌رشتى شه‌ر دژى داعش بوو و زانيارى قوولى له‌سه‌ر ناوچه‌كه‌ هه‌يه‌، له‌گه‌ ئمانه‌.

هه‌واڤنيرى پينتاگۆنمان، جاريد زووبا، كه‌ راپۆرتى شه‌رى داعشى ده‌ناردن، ئه‌ويش هاوبه‌شى گه‌فتگۆكانى نه‌مرومانه‌.

عهمبه‌رین: گه‌لیک سوپاس ژهنراڤ قوتهل که نه‌مرو له‌گه‌ئمانی.

ژهنراڤ جوزیف قوتهل: گه‌لیک سوپاس عهمبه‌رین، خوشحالم که له‌گه‌ئانم و سوپاس بو باگه‌یشتکردنه‌که‌تان.

ع: ئیستا ده‌ورانیکه‌ی سه‌رشیتانه‌یه‌ له‌ خوره‌لاتی نیوه‌راست و کاتیکی جیگای نیگه‌رانیه‌یه. نیرده‌ی پینتاگونی ئیمه، جارید زووبا له‌گه‌ئمانه‌ نه‌مرو و نه‌و یه‌که‌م پرسیار ئاراسته‌ ده‌کات.

جارید: دیسان سوپاس ژهنراڤ بو به‌شداریتان. دهمه‌هوی له‌ باره‌ی شه‌ری ئیسراییل و هه‌ماس پرسیار بکه‌م. له‌ روانگه‌ی مه‌یدانییه‌وه‌ له‌ کام برگه‌ی شه‌رداین؟ به‌ له‌به‌رچاو گرتنی نه‌و زانیارییه‌ی له‌ به‌رده‌ستدایه، هه‌نگای داهاوو چیه‌؟ پینتوایه‌ هیزی به‌رگری ئیسراییل رینوئینییه‌کانی کاربه‌ده‌ستانی نه‌مریکی له‌باره‌ی ئاست و چۆنیه‌تی شه‌ره‌که‌ له‌به‌ر چاو گرتوه‌؟

ژ. ق: سوپاس و خوشحالم له‌گه‌ن هه‌ردووکتانم. پیم‌وايه ئیمه‌ هیشتا له‌ سه‌ره‌تای نه‌و هه‌ئمه‌ته‌داین. شتی زور قه‌وماوه، بیگومان هیرشیکه‌ی زور له‌لایه‌ن ئیسراییل‌ه‌وه‌ کراون و ئیستا جووله‌ی هیرشیکه‌ی به‌رچاو له‌ غه‌زه‌دا ده‌بینین، له‌ شاری غه‌زه‌ و ده‌روبه‌ری. تاقمیک شه‌ر و پینکادان له‌ باکووری نه‌و ولاته‌ ده‌بینرین. به‌لام لیكدانه‌وه‌ی من نه‌ویه‌ که هیشتا کاریکه‌ی زور ماوه‌ بکری و له‌ هه‌مووی گرینگتر له‌نیو شاری غه‌زه، که هه‌ئبه‌ت شه‌ریکی گه‌لیک دژواره‌ و پیم‌وايه هه‌موو نه‌وانه‌ ماون. به‌لام ته‌نانه‌ت دواي نه‌وانه‌ش، دژوارترین به‌شی نه‌وه‌ هه‌ول بو گواسته‌نه‌وه‌ی نه‌و عه‌مه‌لیاته‌ سه‌ربازییه‌ بو ریگچاره‌یه‌کی سیاسییه‌. به‌ بوچوونی من له‌ کۆتاییدا نه‌وه‌ دژوارترین به‌شه. به‌لام هه‌ر وه‌کوو نه‌و به‌یانییه‌ باسمان کرد ئیمه‌ له‌وباره‌وه‌ شتی زورتر ده‌بینین. به‌لام من پیم‌وايه ئیمه‌ ئیستا له‌ قوناخیک داین که چاوه‌روانیم ده‌کرد و هیشتا زور شت ماوه‌ بکری و شه‌ری زور دژوارمان له‌ پیشه. له‌باره‌ی نه‌وه‌ی ئیسراییل چۆن نه‌و کاره‌ ده‌کات پیم‌وايه په‌یامی به‌هیز له‌ لایه‌ن ده‌وله‌تی نه‌مریکا و نه‌وانه‌ی هه‌ولیان داوه‌ راویژکاری ئیسراییلییه‌کان بن، نه‌وه‌ بووه‌ که چۆنیه‌تی جیه‌جی کردنی نه‌و کاره‌ به‌قه‌د کردنی کاره‌که‌ گرینگه‌ و نه‌وه‌ مومکین نییه‌ بیتوو لایه‌نه‌ مروییه‌که‌ی له‌به‌رچاو نه‌گیریت. پیم‌وايه به‌شیک له‌ ئامۆژگاریی ده‌وله‌تی نه‌مریکا نه‌وه‌ بووه‌ که ئیمه‌ دواي هیرشی یازده‌ی سیپته‌مه‌به‌ر هیندیگ هه‌ئمان کردن، له‌ یه‌که‌م سا‌ئه‌کانی دواي کیشه‌که‌دا. بیتوو دهره‌تیمان هه‌با نه‌و کاره‌ دووپات بکه‌ینه‌وه‌، به‌ شیوه‌یه‌کی دیکه‌ هه‌نگاومان ده‌نا. من پیم‌وايه ئیسراییل به‌شیک له‌و ئامۆژگارییه‌نه‌ له‌به‌ر چاو ده‌گری، ریککه‌وتنی له‌به‌رچاوگرتنی پشوو له‌ شه‌ردا، نموونه‌ی نه‌و رینوئینییه‌نه‌ن. پیم‌وابی ئیسراییل ده‌بی ریز له‌وه‌ بگری که به‌شیک له‌ بردنه‌وه‌ی نه‌و شه‌ره، هه‌رچۆنیک بردنه‌وه‌که‌ پیناسه‌ بکه‌ن، ده‌بی ناوبانگه‌کیان له‌ گۆره‌پانی نیونه‌ته‌وه‌یی و بیگومان له‌ ناوچه‌دا بگریته‌وه‌، بویه‌ ده‌بی هه‌موو نه‌و نیگه‌رانیه‌یه‌ مروییه‌نه‌

له بهر چاو بگری، وهک به شیک له هه ئسوکه وتی درێژخایه نیان له گه ل نهو کیشهیه. من پیموایه نهوان دهستیان کردوه به هیندیگ کاری دروست لهو بارهوه، نازانم نهوه بهسه یان نا. ئیستا دۆخیکی گه لیک دژواره، پیموایه نهوان ههول ددهن به گۆیره یاسای کیشهی چهکارانه بجوو ئینهوه، به لام دۆخه که له راده به دهر دژواره.

ع: هاوکات ئیمه راپۆرتی پشتراست نهکراوه ده بیستین که ئیسرائیل رهنگبێ دژی حیزبوتلا ههنگاو بنی و به شیوهیهک چاوهروان دهکری ولاته یهکگرتوووهکان لهو بهریههه به شداری بی، ههته بهت بیگومان نهوه بهو مانایه شه که ئیران به شیوهیهک ده بیته به شیک لهو کیشهیه. ئیوه چهنده نیگه رانن نهو شه ره بیته کیشهیهکی هه ریمی که لایه نی دیکه ش بگریته وه، وهکوو پوو سیه، ئیران و حیزبوتلا.

ژ. ق: ههته بهت له سه ره تاوه ته شه نه کردنی کیشه که هوی نیگه رانیی زور بووه. پیموایه هه موو چاوهروان بوون که له ناکامی نهوه ی له ٧ ئۆکتۆبیردا رووی دا، کاردانه وهیهک ده بی راسته وخۆ دژی هه ماس ده بی، به لام به ناشکرا له بهرژه وهندیی هه یج که سدا نییه، له بهرژه وهندیی ئیسرا ئیل نییه، له بهرژه وهندیی ناوچه که دا نییه، له بهرژه وهندیی نه مریکا دا نییه که کیشه یهکی گه لیک به ربلاوتر له سه رانسه ری شام یان ناوچه ی خۆ ره لاتی نیوه راست بیته ئاراوه. من به ردهوام بروام به وهیه، یه کهم هه وتوووه کانی کیشه که له لیکدانه وهی هه ته یان ههنگاوی هه ته له هه ر لایه که وه نیگه ران بووم که رهنگبێ کیشه که به ربلاوتر بکاته وه. پیموایه ئیمه تا راده یهکی زور خومان له وه بوارد و پیموایه نهوه باشه. نازانم نهوه له بهرژه وهندیی ئیسرا ئیل دایه که هه رش بکاته سه ر حیزبوتلا له ئیستادا، پیموایه یه کجار زۆرتر ده خوازی که ئیسرا ئیل هۆشی له نه رکه دژواره که ی له غه ززه به رهو ناقاریکی دیکه رانه کیشری، بویه پیموانییه نهوه له بهرژه وهندیی نهواندا بی. به لام نهوه روونه که نیگه رانییهکان له سه رانسه ری ناوچه که ناماژه یان پی بگری، وهک ناکامی هه موو نهوانه، چونکه نهو شتانه کو تایان نایه. هه ره شه ی حیزبوتلا بو سه ر ئیسرا ئیل کو تای نایه، هه روه ها ئیران له کو تای نهو دۆخه دا هه ر له وئ ده بی. نهوان درێژه به هه وئدان بو نامانجه کانیان ددهن، بویه ده بی ریگایه ک بو هه ئسوکه وت له گه ل نهوانه هه بی. به لام تا نهو جییه ی ده گه ریته وه سه ر کیشه ی به ربلاوی ناوچه یی. نه من پیشتی نیگه رانی لیکدانه وهی هه ته بووم، ئیستا من که متر نیگه رانی نهووم. له کاتیکدا هه شتا پیموایه نه گه ری هه یه، به لام پیموایه رۆژ له دوا ی رۆژ که متر ده بیته وه، ئیستا نه گه ری که متر هه یه کیشه یهکی هه ریمی په یوه نیدار بهو دۆخه ی ئیستا بیته ئاراوه.

ع: نهوه بو هه موومان که به دودا چوون بو هه وئه کانی ناوچه که ده کهن، ناشکرایه که ئیران به هه یج شیوهیهک نایه وئ کیشه که قووئتر بکاته وه، نه گه رچی خه لکی وه کوو نه سه روتلا، ریبه ری حیزبوتلا، لیدوانی شه رخوازانه بلاو ده کاته وه و ده ئی ئیمه بو تان دین، بیتهو درێژه بهو هه رشه بدن. به لام دان به خۆ داگرتن و خۆ یاردن له وه لامدانه وه به میلیشیا

شیعهکانی که ئێران له پشتیانە و له سووریه و عێراق چالاکن، تا کەنگی درێژە ی دەبی؟

ژ. ق: بە ئی تۆ باسی خائیکی گرینگ دەکە ی. من پێم وایە نینگەرانی هە یە لە بارە ی کۆنترۆل بە سەر میلیشیا شیعهکان که گە لیک بچوو کترن و شتیکی زۆر که متریان بۆ لە کێ سدان هە یە و رەنگبێ بیانههوی که لک له و در فە ته وەرگرن تا به و کارانه خۆیان قوت بکە نه وه و پینگە یه کی به رچاوتر له دنیا ی شیعه دا بۆ خۆیان دە سته به ر بکە ن و ئە وان دە توانن که لک له دۆخه که وەرگرن. ئێمه جوولانه وه ی وه هاما ن دیتوون، یان به شیک له و جوولانه وه وه کوو عه سائیب ئە هل ئە له ق که بۆ به شی رۆژاوا ی سووریه چوون و ریکخراوی وه کوو که تائیب حیزبوللامان دیتوه که وێ ده چی له پشت ئە و هیرشه وەرە زکارانه بن که ده کړینه سەر دامه زراوه و بنکه سه ر یازیه کانی ئە مریکا له عێراق و سووریه و بیگومان حوسیه کانی که هاژە ک به درێژایی ده ریای سووردا ده هاوین، جیگای نینگه رانین و بیگومان ده سه لات ی زۆریان به سەر شوینی سه ره کی باب ئە له مه نده به وه هە یه و پێم وایه ده بی گە لیک له و باره وه نینگه ران بین. شتیکی که زۆر من نینگه ران ده کا ئە وه یه چۆن ئە و ریکخراوه بچوو کانه کۆنترۆل بکړن و به شیوه ی سه ره به خۆ هه تسوکه وتیان له گه لدا بکە ین. من پێم وایه ئێران تا راده یه ک جله وی ئە وانی به ده سه ته وه به لام من دنیا نیم ئە و کۆنترۆله هینده مسوگه ر بی که ئێمه چاوه روانین و من نینگه رانی ئە و ریکخراوانه م که ده توانن بینه هوی گیر و گرتی زیاتر، به و راده یه نا که رەنگدانه وه ی له سه ر کیشه ی ئیستا هە بی، به لام ئە وان بیگومان ده بنه هوی زه ره ری زیاتر که به ریه رچدانه و بخوازی.

ج: سوپاس ژە نرال. پێم خۆشه بگه رنمه وه سه ر بنکه ی فه رمانده یی سوپای قودس و به کړیگه راوانی سوپای پاسداران دواتر، ئە گه ر کاتمان هە بی. به لام ئیستا پێم خۆشه بۆ مان باسی له تواناییه کانی ولاته یه کگرتوو هکان له ناوچه که دا بکه ی که ئە وان چه نده ناماده ن له ئە گه ری ده ستیوه ردان. ئە وان ئیزنی کام کاریان هە یه و ئە وه چۆن له چوارچیوه ی ستراتیژی به ربلاتری به رگری نیشتمانی دا جی ده گری، له روانگه ی که لک لی وەرگرتن و به رۆژگرددنه وه یان. له و په یوه ندیبه دا ئێمه ده بی چاوه روانی دیتنی چ شتیکی بین؟

ژ. ق: ئە من زۆر شتم دیتوون که ئیوه ش بینوتان. له و دۆخه دا به ریه رکانی ولاته یه کگرتوو هکان له ئاستی سه ره وه دین و زۆربه ی به ریه رکانی که لک وەرگرتن له هیز له واشینگتنه وه ده درین، به دنیا ییه وه له پینتاگۆن و له وی را ده نی درین بۆ سه نتکام و فه رمانده کانی ئۆ په راسیونه کان. له دۆخیکی وه ک ئیستادا ئە وه نایته هوی سه رسورمانی من. ئە وه شتیکی ئالۆزه و ئە وان هه ول ده دن سه ره په رشتی دۆخه که بکە ن، نه ته نیا پشتگیری ئیسرا ئیل بکە ن به لکو به په یوه ندیبه کان له سه رانه ری ناوچه که شدا رابگە ن و هه وه ها چه ن دین هه ره شه که ئیره باسما ن کړدن. له روانگه ی فه رمانده یی و کۆنترۆله وه پێم وایه ئێمه ئیستا له و دۆخه دا یین. پێم وایه ده کړی له و باره وه باس بکړی که ناخۆ ئە وه هه ئوستیکی دروسته یان نا؟

ئەستۆی ولاتە یەكگرتووەكان، ئێمە زۆر كارمان بۆ پشتیوانی له كوردان كردوه و لهو برۆایه دام ئەوه له بەرژووەندیی ئێمە دایه و بیگومان من كاتیکی زۆرم بۆ تەرخان كردوه بەلام لایەنیکی گەلیك زیاتر پێویسته سەرئەج بدەنە ئەو پرسە.

ج: ئیستا ئێمە باسی هەموو ناوچەكە دەكەین، لایەنی ئەمینیەتی و رێككەوتنی سیاسی، كاتیك ئێوه فەرماندەیی سەنتكام بوون، كارتان لەسەر هیندیک وتووێژ لەگەڵ ولاتانی كەنداو له بارە ی بەرگری دژی هاژەکیی یەكگرتوو كرد، بەرێوه بەرایەتی بایدن هەوتی داوه بۆ بەرەبرینتر كردنەوهی رێككەوتنی ئیبراھیم، هاوکاری بەرگری و ئەمینیەتی نیوان عەرەب و ئیسرائیل. هە ئۆیستی هاوبەشان لەبارە ی ئەگەری كێشە یەکی ناوچەیی، ناخۆ بەشەكانی پێویست بۆ ئەمیریکا و هاوبەشان بوونیان هەیه تا بتوانن هە ئسوكەوت لەگەڵ هیرشی هاژەکی درێژمەودا ئەلایەن بە كریگیروانی ئیران بكەن؟ ئێوه باسی هیرشەكانی حوسیبەكانتان له یەمەنەوه كرد. ئێمە دەتوانین چ چاوهروانییەكمان لهو بارەوه هەبێ؟

ژ. ش: من پێم وایه ئێمە خەریكە دەگەینە ئەو ئاستە كە بتوانین هە ئسوكەتی لەگە ئدا بكەین. بیریۆكە ی بەرگری ئاسمانی یەكگرتوو شتیکی نوێ نییه و ئەوه بیریۆكە ی من نییه، هەموو لایەك له هەوتی رێژە یەك له هاوکاری ناوچەیی بۆ ماوه یەکی دوور و درێژ دابوون. له ئاكامی ئامانجی جۆرا جۆری سیاسی، جیاوازی كۆلتووری، مەسە لەی متمانە پێكردن لە نیو هاوبەشانی ناوچە، تا ئەو رۆ هەوتەكان بەر دەوام بوون. من پێم وایه رێككەوتنی ئیبراھیم پلاتفۆرمیكی باشه كە دەكرێ ئەسەر ئەو متمانە و پە یوهندی باش دروست بكرێن. مە بەستم ئەوه یه ئێمە سائیك له وه پیش راھیتانی سەربازی هاوبەشمان له نیوان ئیسرائیل و بەشیک له هاوبەشانی كەنداو و ئەمیریکا وهك جۆریك رێكخەری ئەو كارە دەدیتن كە له ئاسمان و دەریا بەریوه دەچوون. من پێم وایه ئەوانە گرینگن و پە یوهندی باشی بازرگانی له نیوان ئەو ولاتانە دا هەیه، ئەوانە لایەنی گرینگن، بەلام من ئیستا بە لە بەر چا و گرتنی ئەوه ی له غەزە دەقەومێ نیگەرەنم ئەوانە بە لاریدا بچن. پێویستە ئەوانە بیبنەوه سەر رێچكە ی خۆیان، بەلام من پێم وایه ئەوه پلاتفۆرمیكە و ئێمە دەتوانین كە ئکی ئی وه گرین و له كۆتاییدا ئەوه پرسە متمانە له نیوان هەموو هاوبەشەكانی كەنداو و ئەوه شتیكە كە هەمیشە كە مایه سیبەك بووه كە بۆتە سەر نەگرتنی سیستەمیكی بەرگری ئاسمانی یەكگرتوو تر و شتی بچووكتەر لیرە، كە وابوو كاتیکی زۆر دەكرێ ئەو كارە بكرێ بەلام رێككەوتنی ئیبراھیم پلاتفۆرمیكی گونجاومان بۆ جیبە جی كردنی ئەو كارە دەدات، لەگە ئ ئەوه دا پێم وایه ئێمە له ئیستادا كە میك ماومانە بهو ئامانجە بگەین.

ج: ناخۆ ئێوه قازانجیک له بەشداریی ولاتە یەكگرتووەكان لهو كێشە یەدا دەبینن، هە ئبەت بەشداریی راستەوخۆ نا بە ئكو پشتگیری له هە ئمەتی ئیسرائیل و هەوت بۆ پیشگرتن بە كێشە یەکی بەرەبرینتره. پیتان وایه بگەنە خائیك كە ببیتە بەرەبەستیك بۆ هەوتەكانی واشینگتۆن بۆ ئاسایشی ناوچەیی.

ژ. ق: به ئی، من پیم‌وایه. ئیستا ئیمه دوو پاپۆری فرۆکه هه‌نگرمان له خۆره‌لاتی نیوه‌راست هه‌یه و پیم‌وانییه بتوانین ئهو دۆخه تا ماوه‌یه‌کی نادیار درێژه پێ بدهین. ئیمه ئهرکی دیکه‌مان له ناوچه‌ی ئوقیانوسی هیند و ئارام هه‌ن. ئیمه پێویسته جیگۆرکی به‌و شتانه بکه‌ین و من له‌و برۆایه دام که ئیمه ده‌بی ئاستیکی به‌رده‌وام له بوونی هیزه‌کانمان له ناوچه‌دا بدۆزینه‌وه که هینده به‌رچاو بی که بتوانین هاوبه‌شه‌کانمان دئلیا بکه‌ینه‌وه و به‌رگری له به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانمان بکه‌ین. ئه‌وه شتیکه که ئیمه خهریکی خه‌بات بو ده‌ستیشان کردین. ئیمه هه‌موو کایه‌که‌مان دیتوو، له بوونی سه‌دان هه‌زار هیزی سه‌ربازی له ناوچه‌دا تا ئه‌وه‌ی پیش ئهو دوایانه که نزیکه‌ی ٢٠ تا ٣٠ هه‌زار که‌سی لیبوون. ئیمه ده‌بی ئاستی رێژه‌ی به‌رده‌وامی هیزه‌کانمان و توانایی سه‌ربازی پێویست له ناوچه‌که‌دا دیاری بکه‌ین. من پیم‌وایه ئهو به‌رژه‌وه‌ندییه‌ی لێره هه‌مانه ئهرکداری سامانی سه‌ربازی ئیمه ده‌خواری و مه‌به‌ستم ئه‌وه‌یه ئیمه هیشتا نیگه‌رانی ناسه‌قامگیری له ناوچه‌ین. ناسه‌قامگیری لێره، لێره نامینیته‌وه و کاریگه‌ری له‌سه‌ر به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانمان له شۆینی دیکه ده‌بی. ئیمه نیگه‌رانی تیرۆریزمین، ئیمه له‌و دوایانه‌دا نه‌وه‌یه‌کی باشمان دیت. ئیمه نیگه‌رانی به‌رده‌وامبوونی بازرگانی و هه‌ناردنه‌کردنی سامانه‌کانی ناوچه‌ین. ئه‌وه به‌شیکی ژینه‌کی به‌رژه‌وه‌ندیی ولاته یه‌کگرتوووه‌کانه. ئیمه نیگه‌رانی ئامانجه به‌دخوازانه‌کانی ئێرانین، به‌ تایبه‌تی له په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ بلا‌بوونه‌وه‌ی چه‌کی ناوکی و شتی ئه‌وتۆ. ئه‌وه شتیکه که ئیمه ده‌مانه‌وه‌ی پیشی پێ بگرین. من پیم‌وایه کاریگه‌رییه‌کی ئه‌رنسی له لایه‌ن ولاته یه‌کگرتوووه‌کانه‌وه له ناوچه‌دا له به‌رژه‌وه‌ندیی ئیمه‌دایه. من له‌و باوه‌ره دام ئیمه هاوکات که سه‌رنجی پێویست ده‌دینه ناوچه‌ی دیکه، ده‌توانین ئهو کاره بکه‌ین، وه‌کوو ناوچه‌ی ئوقیانوسی هیند و ئارام. پیم‌وابی ئیمه هینده ده‌وله‌مه‌ندین که بتوانین ئهو کاره بکه‌ین. ده‌بی ئهو کاره بکه‌ین و به‌رگری له به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانمان بکه‌ین، ئیمه ده‌بی بیر له درێژ مه‌ودا بکه‌ینه‌وه و بزانی که ئه‌وه‌ی له خۆره‌لاتی نیوه‌راست ده‌گوزهری، له‌وه‌ی نامینیته‌وه. ئه‌وه ده‌بی به‌شیک له ستراتیژی ناسایشی نه‌ته‌وه‌یی به‌ربلاوتر بی که نیگه‌رانییه‌کانمان له شۆینی دیکه‌ش ده‌گرتیته‌وه. له زۆر بواره‌وه ئه‌وانه تا راده‌یه‌کی زۆر پیکه‌وه گرێدراون، به‌ هۆی نیگه‌رانییه‌کان له باره‌ی کێرکی زله‌یزه‌کانه‌وه.

ع: دوایین پرسیار ژهنرا، له سه‌ره‌تا‌کانی کیشه‌که بیره‌که‌یک هه‌بوو که چه‌ماس و داعش یه‌کن. ئه‌وه له لایه‌ن ده‌وله‌تی ئیسرائیل بلا‌و ده‌بووه. ئه‌وان یه‌کن؟

ژ. ق: من پیم‌وانییه ئه‌وان ده‌قاوده‌ق یه‌ک بن. به‌شیک له شیوازه‌کان و درنده‌بیه‌کان و به‌شیک له تاکتیکه‌کان وه‌ک یه‌ک ده‌چن، هه‌ر دوو به‌سه‌ر خاکه‌که‌دا زانن و دانیشتوان کۆنترۆل و ناچار ده‌که‌ن، له‌وانه‌دا هاوبه‌شن. هه‌ردوو لا هانده‌ریان ئایدیۆلۆژییه‌کی قایرۆسییه که له سروشتدا گه‌لێک وێرانکه‌ره. پیم‌وابی له‌و شتانه‌دا هاوبه‌شن. جیاوازییه‌که به‌ بۆچوونی من له‌وه دایه که چه‌ماس، به‌ باش یان خراب، ره‌نگی زۆرتر به‌ خراب وه‌ک ده‌سه‌لاتی غه‌ززه بو ماوه‌ی چه‌ند ساڵ دانی پێدا نرابوو. که‌وابوو ئه‌وان ویستیکی گه‌لێک به‌رچاوتریان هه‌بوو که خۆیان له‌ناو دانیشتوان و خاکه‌که‌دا چه‌شار بدن. ئه‌وه

جیاوازییه‌کی فیزیکییه له به‌راورد له‌گه‌ڵ داعش. داعش ده‌ستی به‌سه‌ر رووبه‌ریکی به‌ربه‌ریندا گرت و خۆی له‌ناو خه‌نک دا خه‌شار دا، به‌لام ئه‌وان ئه‌و کاره‌یان وه‌کوو هه‌ماس بۆ ماوه‌یه‌کی دوورودریژ نه‌کرد. لایه‌نیکی دووه‌م ئه‌وه‌یه که ئه‌و هه‌شیمه‌ته‌ی هه‌ماس ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ره‌یانه‌وه بووه له ئه‌و هه‌شیمه‌ته‌ی داعش هه‌یبوو جیاوازه. هه‌شیمه‌تی ژێر ده‌سه‌لاتی داعش به زۆر ملکه‌ج کرابوون، ئه‌وان داعشیان بۆ هیچ جوهره شیوازیکی ره‌وای ده‌سه‌لاتاری هه‌نه‌بژاردبوو. پێم‌وای ئه‌وه جیاوازییه‌که‌یه له به‌راورد له‌گه‌ڵ فه‌له‌ستینیان. هیندیگ ئاژانسی مه‌ده‌نی له‌نیو هه‌ماسدا هه‌بوون، ئه‌وان هیندیگ خزمه‌تگوزاریان پێشکه‌ش ده‌کرد و لایه‌نه‌کانی ده‌وله‌تیان تیدا به‌دی ده‌کرا، ئه‌وه که‌میک جیاواز بوو، ئه‌وان دانپێدانانی جه‌ماوه‌رییان هه‌بوو به‌لام له ناو داعش ئه‌وه نه‌بوو. که‌وابوو من هیندیگ وی‌کچوون و جیاوازیی ده‌بینم به‌لام پێم‌وایه جیاوازیی راسته‌قینه له ئۆپه‌راسیۆنه سه‌ربازییه‌کانیان دایه. ئه‌و دۆخه‌ی ئیستا ئیسرائیلییه‌کان به‌ره‌رووی بوونه‌وه گه‌لیک ئالۆزتره. لایه‌نه ئالۆزه‌کان زیاترن، رێژه‌یه‌کی زۆر بارمه‌ته گیراون، لایه‌نیکی زه‌به‌لاحی مرۆیی هه‌یه و ژینگه‌ی زانیاریی که ئیستا گه‌لیک چالاکه و زۆر شتی دیکه‌ش هه‌ن که دۆخه‌که ئالۆزتر ده‌کهن. بۆیه پێم‌وایه دۆخیکه گه‌لیک جیاوازه.

ع: هه‌ماس له‌و شوننه سه‌ری هه‌لداوه.

ژ. ق: به‌ئێ، ده‌قاده‌ق وایه. داعش تا پاده‌یه‌کی زۆر خه‌نکی بیانی بوون که له شوننی دیکه‌را هاتبوون و تیکه‌لی ئه‌و ره‌وته بوون. هیندیگ خه‌نکی ناوچه له‌گه‌ڵ بوون به‌لام زۆرینه‌ی به‌ریوه‌به‌رییه‌که‌ی و شه‌رکه‌ره‌کانی بیانی بوون. ئه‌وان گیانی خۆیان دانا و کاری دیکه‌یان کردن. زۆر سه‌یره ئه‌وان چۆن هه‌ولیان ده‌دا خۆیان به‌سه‌ر ئه‌و کۆمه‌لگایانه‌دا سه‌ پینن.

ع: هه‌لته‌ت له روانگه‌ی لایه‌نی دادوهریی دوا‌ی شه‌ر ئیوه هاوبه‌شیکتان به ناوی هیزه‌کانی سووریه‌ی دیموکرات هه‌بوو.

ژ. ق: راست ده‌که‌ی. ئه‌وه‌ش جیاوازییه‌کی به‌رچاوه. مه‌به‌ستم ئه‌وه‌یه. شیوه‌ی شه‌ری و لاته یه‌گه‌رتووه‌کان له‌گه‌ڵ داعش، به‌و شیوه‌ بوو که ئیمه‌ راویژکار و یارمه‌تیده‌ری هه‌لمه‌ته‌که‌ بووین. هیزه‌کانی ئاسایشی عێراقی له عێراق و هیزه‌کانی سووریه‌ی دیموکرات له سووریه، ئه‌و هیزانه‌ بوون که زۆریه‌ی شه‌ره‌که و گیان‌به‌ختکردنه‌که‌یان کرد و ئیمه‌ رێبه‌ریی، توانایی تاقانه، زانیاریی هه‌واگریی و چه‌کوچۆل و هه‌موو شتی دیکه‌ی پێویست بۆ ئه‌و کاره‌مان دا‌بین ده‌کرد و من پێم‌وایه کارێکی باشیان کرد. ئه‌وه هه‌لمه‌تیکی جیاواز بوو بۆ ئیمه‌. ئیسرائیل له‌وه‌دا به‌ته‌نیا‌یه. ئه‌وان شه‌ری خۆیان ده‌کهن و له مه‌یداندا هیچ هاوبه‌شیکیان نییه که ئامانجه‌کانیان بۆ جیبه‌جی بکه‌ن، بۆ گه‌یشتن به ئامانجه‌کانیان ناچارن بۆ خۆیان ئه‌و کاره بکه‌ن.

ع: گه‌لیک سوپاس بۆ به‌شداریتان.

وانه‌کانی ژێر سیبهری داره‌که!

ناسر باباخانی

١(چهک وهک نامرازی گوشار

٢٩ی خاکه‌لیوهی سالی ١٣٦٨ی هه‌تاوی، شه‌هید دوکتور قاسملوو بو پۆلیک له پیشمه‌رگه‌کانی مه‌ئبه‌ندی شیمال، که له ژێر سیبهری دارێک دانیشتوون، قسان ده‌کا. قسه‌کانی تیکه‌لاویکه له چهند بابه‌تیکی هه‌ستیار که له هه‌مان کاتیشدا هه‌ول ده‌دا له چوارچیوهیه‌کی خۆمانه و به زمانیکی ساده و تا رادهیه‌ک ته‌نزاوی و هه‌ندی جار گائته‌ئامیز ده‌ریبهری. له‌وی باسیک دینیتته‌ گۆری که زۆر گرینگه، نه‌ویش نه‌وهیه که:

"پێویستی هه‌نگرتنی چهک چییه؟ یان بوچی حیزبی دیموکرات چه‌کی هه‌نگرتووه؟ بو هه‌ول ده‌دا که له باکوور یان له باشوور له هه‌ر جێیه‌ک بو‌ی هه‌لکه‌وی، زه‌برێک له کۆماری ئیسلامی بوه‌شیتن؟ نه‌و چه‌که‌ی که پینیه‌تی به چ مه‌به‌ستییک به کاری دینی؟"

هەر بۆخۆشی ولامی پرسیاره‌که به زمانیکی ساده ده‌داته‌وه و ده‌ئێ: "بۆیه ئه‌و گورزه‌ی ئێ ده‌ده‌م، که بگه‌رێته‌وه ب‌ئێ ئه‌ری تۆ بۆ لێم ده‌ده‌ی؟! چت ده‌وی؟! ئه‌م جار که کوتی چت ده‌وی، داوای خۆم دینمه‌ گۆری!"

دوکتور قاسملوو به‌م زمانه‌ ده‌یه‌وی ب‌ئێ که چه‌ک لێرده‌ا ئامانجی سه‌ره‌کی نییه‌، به‌ ئکوو چه‌ک که‌ره‌سه‌یه‌که بۆ گه‌شتن به‌ مه‌به‌ستیکی تایبه‌تی که ئه‌و مه‌به‌سته لێرده‌ا، مه‌به‌ستیکی سیاسییه‌ و بۆ وینه‌ ده‌توانی مافی نه‌ته‌وه‌یه‌ک ب‌ئێ. که وا بوو له‌ ته‌واوی هه‌ ئسوکه‌وته‌کانی شه‌هید دوکتور قاسملوو‌دا و هه‌روه‌ها به‌رنامه‌ی حیزبی دیموکراته‌دا، چه‌ک بۆ ئه‌وه هه‌ ئنه‌گه‌راوه که نه‌فسی چه‌ک بۆخۆی وه‌ک پێویستییه‌ک، وه‌ک زه‌رووره‌تیک سه‌هیر بکری، واته‌ چه‌ک ئامانجی بزووتنه‌وه ب‌ئێ. بۆیه له‌ درێژی قسه‌کانیدا باس له‌ "ناوهاوسه‌نگی هیژ" ده‌کا که ئیستاشی له‌گه‌ ئدا ب‌ئ فاکتۆریکی گرینگ و یه‌کلاکه‌ره‌وه‌یه و ئه‌م شیوه‌ روانینه‌ له‌ سه‌ر بنه‌مای رینال پۆلیتیک باس له‌ بوونی "هیژ له‌ به‌رانه‌ر هیژ" ده‌کا. دواتر ده‌ئێ ئه‌گه‌رچی ئیمه‌ شۆرگه‌رترین حیزبی سه‌رانه‌ری ئێرانین، به‌لام به‌رپرستین و ناشتی‌خوارترین جه‌ریانیشین که ئه‌م شه‌ره‌یان به‌ سه‌ردا سه‌ پاندووه. که وا بوو ده‌وری چه‌ک وه‌ک ئامرازیکی گوشاره‌ بۆ سه‌ر دوو جه‌مه‌سه‌ری دژ به‌ یه‌ک. گوشار خسته‌نه سه‌ر ده‌سه‌لات و هاندانی خه‌ ئک!

(٢) چه‌کی چه‌پ. چه‌کی کورد

هەر له‌ سه‌رده‌می پاشایه‌تییه‌وه، شیوه‌روانیی چه‌پی ئێرانی بۆ چه‌مکی چه‌ک له‌گه‌ ئ سیله‌نیگای بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی له‌ کوردستان جیاواز بوو. بێگومان ئه‌ندیشه‌ی چه‌پ له‌ ئێران، به‌نێسه‌ت بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی له‌ کوردستان، له‌ باری جوغرافیایی و فکرییه‌وه زیاتری په‌ ئهاوینژی کردبوو و ئه‌مه راستییه‌کی حاشاهه‌ ئنه‌گه‌ره. هه‌رچه‌ند باسکردن له‌وه که ئایا چه‌پ خاوه‌نی پێکهاته‌یه‌کی ریکخواه‌یی وه‌ک حیزبی دیموکرات له‌ کوردستان بووه یان له‌ باری فکرییه‌وه له‌ ئاستی بژارده‌ و نوخبه‌کان و له‌ ئاستی خه‌ ئکی ئاساییدا تا چ راده‌یه‌ک به‌رووی هه‌بووه یان راده‌ و نفووزی گوتاری چه‌پ به‌ نێسه‌ت گوتاری بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کوردی چۆناوچۆن بووه هه‌ ئگری ده‌رفه‌تیکی تره‌! به‌لام به‌ ئاوردانه‌وه بۆ سه‌رچاوه‌ تیۆریکییه‌کانی ئه‌وان سه‌رده‌مان ده‌کری جیاوازییه‌کان زیاتر ده‌سنیشان بکه‌ین.

کاتیکی سه‌یری ئیده‌ی بیروودۆزه‌کانیان ده‌که‌ی یه‌کی وه‌ک "مه‌سه‌وود ئه‌حمه‌دزاده" له‌ نامیلکه‌ به‌ناویانگه‌که‌یدا ده‌ئێ خه‌باتی چه‌کداری هه‌م ستراتیژییه‌ و هه‌م تاکتیک، لێرده‌ا ریکاری سه‌ره‌کی بۆ خه‌بات ته‌نیا چه‌که! یان کاتی که‌سیکی وه‌ک "ئه‌میرپه‌رویز پووین" نامیلکه‌ی "زه‌دی تیوری به‌قا و پێویستی خه‌باتی چه‌کدارانه" ده‌نوسی، چه‌ک دیسان ده‌بێته مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی.

بۆچی نه نیدییهی چهپ له ههولنی نه وهدا بوو چهك بكاته ناوهندی گوتارهكهی خۆی؟

چه پهكان پێیان وا بوو چهك دهبن ببیتته ئامانج یان ستراتیژی سهرهکی بو ئهوهی كه تیوری بهقا رهد بکریتهوه. كه چی له كوردستان چهك دهبیتته كه رهسهیهك و ئامرازیک بۆ گهیشتن به مه بهستیکی سیاسی. له راستیدا له كوردستان چهك ئامانجی سهرهکی نییه، چهك بۆ ئهوه هه ئهنگه گهراوه ته نیا دوژمنی پێ بکوژرێ، به ئكوو بۆ بهرگری له خو و بۆ خۆپاراستن له بهرامبهر هێرشێ رژیم هه لگهراوه.

هۆكارهكهی ئهوهیه كه له كوردستان جۆری په یوهندی خه ئك له گه ل پێشمه رگه و له گه ل كه سانی نیو بزوتنه وهی كورد په یوه نیدییه کی "ئهم و نه ویتی"یه. واته سنووریکی تۆخی نه و تو له نیوان خه ئکی ئاسایی و پێشمه رگه و سهر كرده تیی ئه و بزوتنه وه نابینی. په یوه نیدییه کی پته و كه میژووی تایبته ت به خۆی هه یه، میژووی حوكمه رانی و میژووی ئورگانیزیشن (به رپه به ری) ی هه یه. بگه رپه وه سهر ده مانی كۆمه له ی ژیکاف وهك میژووی ئورگانیزیشن، بگه رپه وه سهر كۆماری كوردستان وهك میژووی حوكمه رانی. كه سهیری هه موو نه وانه ده كه ی و ده گه رپه یه وه سهر ده می شۆرشێ كه لانی ئیران، هه م میژووی حوكمه رانی هه یه، هه م میژووی ئورگانیزیشن هه یه و هه م به كگراوندیكی فكریت هه یه.

به پێچه وانه وه چه پهكان پێیان وا بوو چهك دهبن بچیتته نیو خه ئكه وه بۆ به ربه ره كانی له گه ل ئه و دیکتاتۆریه ت و مله وریه ی كه رژیمی پاشایه تی به سه ر خه ئکی داسه پاندوه و خه ئك، به تایبته كریكاران و وه رزیره كان ترسیان بشكێ و ره گه ئیان كه ون تا به م جۆره خۆیان گوتنه ی چه رخی بچووك چه رخی گه و ره وه گه ر بگا!

ئه وان بیریان ده كرده وه كه زایه ئه ی دهنگی ته قه ی چهك له گوێی چینی كریكار و وه رزیردا ده توانێ په لكیشی شه ری چه كدارییان بگا! به لام بزوتنه وه ی نه ته وه یی كوردی پنیوستی به وه نه بوو، بۆیه ئه و جیاوازییه زۆر گرینگه و من به ش به حالی خۆم، نه مدیوه له جیگاییه ك ئاماژه ی پێ كرابی. پینداگری "بیژن جه زه نی" سه له مننه ری ئه م بۆچوونه یه كه هه ولی ئه وان سازدانی په یوه نیدییه کی له م جۆره بوو، بۆیه ده ئی: چ بکه ین تا خه باتی چه كداری له نیو خه ئكدا په ره گیر بی؟

(بالی سیاسی له پان بالی چه كداری؟)

یهكێك له و خالانه ی كه سه باره ت به هه لگرتنی چهك له لایه ن پێشمه رگه وه ره چاو ناكری، ئه وه یه كه چه مكی دیموكراسی له بیر ده كری. له ئاسیا و رۆژه لاتی نیوه راسته وه بگه ره هتا ئوروپا و ئه مریكای لاتین دوو بالی سیاسی و چه كداری

بزووتنه‌وه‌که به شیوه‌یه‌کی هاوته‌ریب بوونیان هه‌یه. ته‌نانه‌ت له نه‌فریقای باشووریش نهم دوو بائه هۆکاری سه‌ره‌کی سه‌رکه‌وتنن به‌سه‌ر رژیمی ئاپارتایدی نهم ولاته‌دا. که‌وابوو بائیکی سیاسی هه‌یه که له باری سیاسییه‌وه هه‌وڵ ده‌دا، به‌لام نه‌و بائه سیاسییه، بائیکی چه‌کداریشی هه‌یه.

دوو نه‌رۆین له باکووری کوردستان HDP به هه‌یزیکی سیاسی داده‌نری، به‌لام هه‌یزیکی سیاسی نیزیکی له په‌که‌که. نهمه له ولاتیکدایه که به شیوه‌یه‌کی رژیمی ئامال‌دیموکراسییه‌کی تیدا به‌دی ده‌که‌ی. یانی له‌گه‌ڵ نه‌وه‌دا که تورکیه، په‌که‌که به هه‌یزیکی تیرۆریستی ده‌زانی، به‌لام بائه سیاسییه‌که‌ی له‌م ولاته به‌ حوکمی نه‌و ئامال‌دیموکراسی رژییه‌یه (دیاره به‌ نیه‌به‌ت ولاتیکی دیکتاتۆری وه‌ک ئێران) له نیوخۆی تورکیا میتینگ ساز ده‌دا، ده‌فته‌ری هه‌یه، نه‌ندام پارله‌مانی هه‌یه، به‌ره‌به‌ستی ده‌ له سه‌د تیک‌ده‌شکینی ... دیاره حاشا له‌وه‌ش ناکرێ که له‌ژێر زه‌ختیکی ته‌واودایه له هه‌موو روویه‌که‌وه، به‌لام له ئێران جه‌ریانی سیاسی یان بائی سیاسی هه‌ر بوونی نییه، چ بگا به‌وه‌ی که هه‌یزیکی چه‌کدار بی و به‌ته‌وه‌ی بائی سیاسیت له نیوخۆدا هه‌بی. نه‌وه هه‌ر ناکرێ و ئیمکانی نییه. چونکه تو له ولاتیکی دیکتاتۆری‌دا ده‌ژی. که‌وابوو لی‌رده‌دا، حیزبه سیاسییه‌که خه‌باتیکی سیاسی ده‌کا له رۆژه‌لاتی کوردستان، به‌ حوکمی نه‌بوونی نه‌و دیموکراسییه، به‌ حوکمی نه‌بوونی نه‌وه‌ی که ده‌ره‌تانی نه‌وه‌ی نییه که له نیوخۆی ولاتدا چالاک و خه‌باتی سیاسی بکا، نه‌و چه‌که بو نه‌وه هه‌نگی‌راوه که بواری خه‌بات سیاسی له‌بار بکرێ!

مه‌به‌ست نه‌وه‌یه نه‌گه‌ر تو له ولاتیکی دیموکراتیکدا بی و هه‌موو پێوه‌ره‌کانی نازادی و ریزگرتن له فره‌یی و پلۆراتیزم و دیموکراسی بوونی هه‌بی، نه‌گه‌ر ده‌ست به‌دیه چه‌ک، ره‌نگه سه‌رکۆنه بکرێ. به‌لام کاتیکی له نه‌بوونی نهم دیموکراسییه‌دا تو ده‌ره‌تانی هه‌ج چه‌شنه ده‌نگه‌له‌بهرنیکت نییه و ته‌نانه‌ت حاشا له بوونت ده‌کرێ، نه‌وکات نهم چه‌که وه‌ک شه‌ره‌فی نه‌ته‌وه‌یی پیناسه ده‌کرێ، با دوو لایه‌نه‌که‌ش هه‌تا بلیی ناهاوسه‌نگی هه‌یزیان پێوه دیار بی!

٤ (شه‌ر بو شه‌ر؟ نا!)

کارکردی چه‌کی ده‌ستی پێشه‌ره‌گه چه‌یه؟ ئایا پێشه‌ره‌گه چه‌کی هه‌نگرتوه ته‌نیا بو نه‌وه‌ی دوژمنی پی بکوژی؟ یان وه‌ک دوکتور قاسملوو ده‌لی گورزیکی لی بوه‌شینی بو نه‌وه‌ی که بیه‌ینیته سه‌ر هیل و له‌گه‌لی بکه‌ویته سه‌ر وتووێژ و داوای خۆی بیه‌ینیته گۆرێ؟ لی‌رده‌دا باسیکی بایخدارانه ناکه‌م که ئایا ده‌کرێ له‌گه‌ڵ حکوومه‌تیکی درنده وه‌ک کۆماری ئیسلامی له‌سه‌ر میزی وتووێژ دابنیشی یان نا؟ نه‌وه باسیکی دیکه‌یه که لای من ولامی پرسیاره‌که "نا"یه. به‌لام مه‌به‌ست پینداگری له‌سه‌ر نهم رسته‌یه‌ی دوکتور قاسملوو به‌ که ده‌لی نییه شه‌ر بو شه‌ر ناکه‌ین، شه‌ر ده‌که‌ین تا ویسته‌کانمان به‌سه‌ر لایه‌نی

به رانبهردا فهرز بکهین. نه مهش خولانه وه له بازندهدا نییه به لکوو برینی هیلکی میژووییه که دواچار سهروهیری سیاسی نه ته وه یه کی لێ ده که ویتته وه!

وهک باسم کرد چهک نامرازه نهک مه به ست، بۆیه زۆر گرینگه که بزانیین به پیچه وانیه نه ته وه کانی تر یان به پیچه وانیه نه وهی تر، (نه ته وهی سه رده ست) کورد هیچ کات تاوانی جهنگی نه کردوه، ژینوساید و کو مه لکوژی نه کردوه، په لکیشی بۆ خاکی کهس نه کردوه و له سه ر هه ردی دیترا ن شه ری نه کردوه. له هیچ قوناغیکی زه مه نی دا، له هیچ شوینیک له ته واوی نه و سالانه که کورد هه و ئی دا وه بۆ ده سه ته به رکردنی مافی نه ته وا یه تی له هه موو پارچه کان، هه رگیز کورد تاوانی جهنگی نه کردوه. به پیچه وانیه وه نه وه نه وهی تره که ده رحه ق به نه ته وهی کورد له هیچ جینایه تیک درێخی نه کردوه.

نه مه زۆر گرینگه که بزانیین کاردا نه وهی شتیکی نه و تو له روانگهی نیونه ته وه یه شه وه چه نده با یه خداره. واته کاتیک له رۆژه لاتێ نیوه راست، له نه مریکای لاتین یان ته نانه ت له ئورووپا، با ئی چه کداری جه ربانیکی سیاسی بۆ مه ده نی ته وه، با رمه ده گری و تی رۆر ده کا، که چی هه رگیز نه م کرده وه تی رۆریستی یانه، له لایه ن حیزبی دیموکرا ته وه نه کرا وه و نه مه خا ئیکی سه رسو رهینه ره که به دا خه وه و لاتانی دیموکرا تیک و پیشکه و توو زۆر به که می نا گداری نه م تا یبه ته مه ندییانه ی حیزب دیموکرا تان!

له رۆژه لاتێ نیوه راست که کانگای توندوتیژی و رادیکالیزمه و دیموکراسی و مافی مرؤف و فره یی هیچ مانایه کی نییه، بوونی هیزیکی سیاسی وهک حیزبی دیموکرا تی کوردستان که پابه نده به به ها دیموکرا تیکییه کان و خا وه نی گو تا ریکی به رگری کارانه و خا که را و نه خلاق ته وه ره ده بی وهک دیار ده یه کی ناسرو شتی سه یر بگری!

٥) چهک بۆ پاراستنی گیان!

نه گه ر حیزبی دیموکرا تی کوردستانی ئیران ته نیا با وه ری به چهک بوایه - وهک چه په کان ده لێن پیوستییه ک - هه م وهک تاکتیک و هه م وهک ستراتیژی، شه هید دوکتور قاسملوو گیانی خوی له پینا و توو یژر دانه ده نا!

دیاره به ده یان و سه دان جار، هیزه سیاسییه کانی کوردستان رایانگه یان دوه که چهک له ده ستی نه واندا که ره سه یه که بۆ "دیفاعی مه شووع" نه ته نیا له به رامبه ر رێژی می کو ماری ئیسلامی ئیراندا وهک و لاتیکی تی رۆریستی، به لکوو له به رانبه ر نه وه هه ره ج مه رجه و نه وه هه ره شه مه تر سی دارانه ی که له و لاتیکی ٧٢ میله ته ی وهک عی راقدا بوونیان هه یه. به حو کمی نه وهی

هه‌موو کهس و ناکه‌سیک له‌م ولاته‌دا چه‌کی پێیه زۆر ئاساییه مادام تۆ له‌وێ ده‌ژێی و له‌وێ چالاکی ده‌که‌ی، بۆ پاراستنی ژێانی خۆت وه‌ک تاکیکی ئاسایی یان وه‌ک ئه‌ندامیکی حیزبی چه‌کت له‌سه‌ر پێ بن!

ئه‌م خاڵه‌م به‌ لاره‌ زۆر سه‌رنجراکیشه و ته‌نانه‌ت وه‌ک خاڵگۆران ده‌بێ سه‌یر بکری که له‌ دوا‌ی شوێرشێ ژینا و ئه‌و گوشت و گوشتاره‌ی که کۆماری ئیسلامی له‌سه‌ر شه‌قامی شاره‌کان کردی، ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی ئیستا گه‌یشتووه‌ته ئه‌و قه‌ناعه‌ته‌ی که ده‌بێ گیانی خه‌ڵک به‌ هه‌ر شیوازیکی بپارێزیت، ته‌نانه‌ت به‌ شیوه‌ی چه‌کدارانه و ئه‌مه زۆر گرینگه، هه‌ر ئه‌و ئۆپۆزیسیۆنه‌ی ره‌خنه‌گری خه‌باتی چه‌کداری گه‌لی کورد بوو!

٤ (پێشمه‌رگه. چاوسووری گه‌ل!

په‌یوه‌ندیی ئێوان هێزه سیاسییه‌کانی کوردستان و خه‌ڵک به‌لگه‌یه‌کی حاشاهه‌نه‌گره که ده‌وری خه‌باتی چه‌کداری بۆ پالپشتی و هاندانی خه‌ڵک له‌ ته‌واوی ئه‌م چله‌چهند ساڵه‌دا سه‌له‌مینی. راپه‌ڕینی خه‌ڵک، مانگرتن، پشتیوانی له‌ حیزبه‌کان، به‌رز راگرتنی بۆنه نه‌ته‌وه‌یه‌کان و خۆپێشاندانی خه‌ڵک له‌ کوردستان له‌چاو شوێنه‌کانی تر هه‌ر بۆ باس کردن نابێ. چون پالپشتی سه‌ره‌کی ئه‌م خه‌باته مه‌ده‌نی سیاسییه له‌ نیوخۆ، به‌شی زۆری ده‌گه‌ریته‌وه سه‌ر حیزبه‌کانی کوردستان، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر به‌ شیوه‌یه‌کی سه‌مه‌بۆلیکیش بووبێ به‌تایبه‌تی له‌ ماوه‌ی دوو ده‌یه‌ی رابردوودا! سه‌رده‌می شه‌ری پێشمه‌رگه و رێژیم، خه‌ڵک ده‌یانگوت: "پێشمه‌رگه، چاوسووری گه‌له!" ئه‌مه رێک به‌ مانای پشتیوانی کلاسیکی هێزی پێشمه‌رگه‌یه له‌ خه‌ڵکه‌ی خۆی.

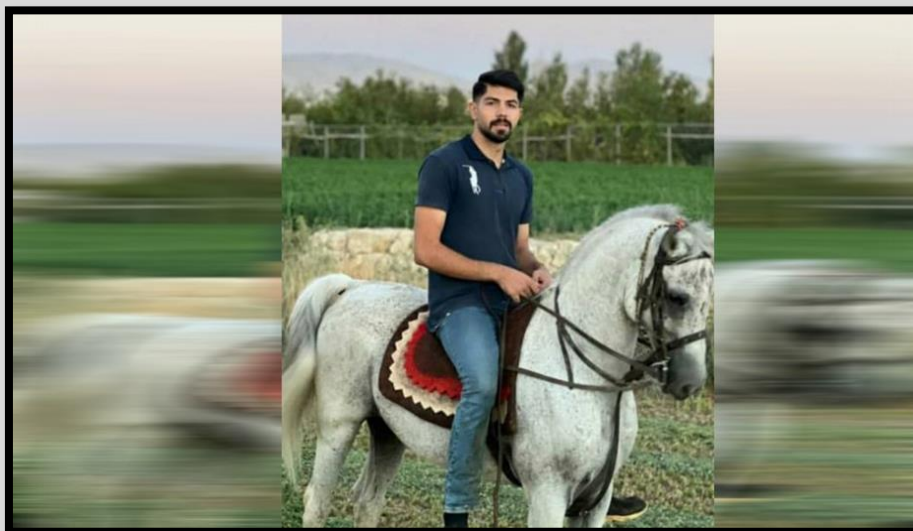
بۆیه بیانووی پێگرتن به‌ حکومه‌تی هه‌رێم سه‌باره‌ت به‌ چه‌که‌کردنی حیزبه‌کانی رۆژه‌لاتی کوردستان نیشانده‌ری ئه‌وه‌یه که کۆماری ئیسلامی قامکی له‌سه‌ر جێیه‌کی دروست داناوه، واته‌ دامائینی چه‌ک له‌ کاریگه‌رتین هێز له‌ سه‌رانسه‌ری ئێران! چون له‌ شوێرشێ ژینادا، هێزه سیاسییه‌کانی کوردستان و خه‌ڵکی کوردستان نیشانیان دا، به‌ یه‌که‌وه هه‌م مێشک و هه‌م دانی ئه‌م بزووتنه‌وه‌یه‌ن. بۆیه ئه‌و بیانوویه‌ی که ئه‌گه‌ر هێزه کوردستانیه‌کان چه‌کیان پێ نه‌بێ، ئه‌م هه‌رێمه ده‌بێته شامی شه‌ریف، به‌ته‌واوی هه‌له‌یه. چون نابێ ئه‌وه له‌بیر بکه‌ین که له‌ کاتی رێفراندۆمی سه‌ربه‌خۆیی له‌ هه‌رێمی کوردستان، هێزه سیاسییه‌کانی رۆژه‌لات هه‌یج ده‌وریکیان نه‌بوو، باس باسی ئه‌وان نه‌بوو، به‌لام به‌و پلان و پیلانه‌ی که کۆماری ئیسلامی به‌ سه‌ره‌په‌رستی قاسم سو‌له‌یمانی و که‌ڵکه‌وه‌گرتن له‌ حه‌شدی شه‌عبی دایان‌رشت و هه‌رشیان کرده سه‌ر کوردستان و که‌رکووک و دوا‌جار ٥١ له ١٠٠ی خاکی هه‌رێم داگیر کرایه‌وه، هه‌یج چه‌شنه باسیک له‌ هێزه کوردیه‌کان له‌ گۆڕیدا نه‌بوو. له‌راستیدا ئه‌وان له‌ بیانووی ده‌گه‌رین و ئه‌گه‌ر دووره‌روانیییکی دیکه بێنینه به‌رچاو، واته‌ کۆبوونه‌وه‌ی به‌رپرسیانی ئه‌منیه‌تی

ئێران و تورکیه و عێراق که له به‌غدا به‌رینه‌ چوو، روون ده‌بیته‌وه که هه‌ره‌شه‌کانی ئێران له کوێ وه سهرچاوه ده‌گری.

ئهووی که کۆماری ئیسلامی به‌ درۆن و به‌ مووشه‌ک له کوردستان خه‌نک ده‌کوژێ و تۆپبارانی شاخه‌کان و سروشت و ژینگه‌ی کوردستان ده‌کا، له‌وه‌ر تورکیه به‌ درۆن ئه‌ندامانی هه‌نزه‌ سیاسیه‌کانی باکوور تیرۆر ده‌کا، تۆپبارانی سنووره‌کان ده‌کا و بۆمبارانی رۆژئاوا ده‌کا، ئه‌وه‌مان پێ ده‌ئێ که له نه‌بوونی کیانیکی سه‌ربه‌خۆدا، له نه‌بوونی ده‌وله‌تیکی سه‌ربه‌خۆدا، تۆ گۆشتی سه‌ر چه‌په‌ری. واته‌ رێک له‌م جوغرافیایه‌دا مرۆقی کورد ده‌بیته‌ گۆشتی قوربانی و گیانی مرۆقی کورد ته‌واو بێ‌بایه‌خه‌. ده‌نا ئه‌گه‌ر تورکیه‌ک، عه‌ره‌یه‌یک، فارسیه‌یک و... ده‌کوژێ، ئه‌یه‌یه‌وه‌ و ئه‌یه‌یه‌وه‌ هه‌یه‌. به‌لام جیاوازییه‌که‌ له‌وه‌دایه‌ که ئه‌وان کیشه‌که‌یان له‌گه‌ڵ تاکی کورده‌، له‌گه‌ڵ شوناس و ناسنامه‌ی کورده‌. به‌تایبه‌تی ئه‌و تاکه‌ی له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌واندا به‌ چه‌کی ده‌ستی، سه‌ری هه‌لبه‌ریوه‌.

له‌راستیدا، چه‌کی ده‌ستی پێشه‌مهرگه‌ هه‌م‌بایه‌ک بووه‌ بۆ خۆراگری له‌به‌رامبه‌ر تیرۆریزمی ده‌وله‌تی و من پێم‌وایه‌ تا ئه‌و کاته‌ی مافی کورد له‌ بالاترین ئاستیدا ده‌سته‌به‌ر نه‌کری، کورد ئه‌و هه‌م‌بایه‌ دانانی!

سوارچاکهکهی کۆسه و کهریزه

(پیشکیش به یاد و بیرهوهریی میلاد مهروونی)

عهلی بدافی

هه رهتسی پیگه یشتن و به هاری دلدارییهتی، به لام له پاییزی نیشتماندا ولات غهرقی ناگر و خوینه. نازدارحهیران و شۆره لاههکانی خاک و ولات راساون، دست له نیو دهستی یهکتیری سروودی نازادی ده ئینهوه و به گژ جه لادهکاندا ده چنهوه. نامانج روونه، داگرتنی خۆری نازادی. رینگه و رینیازیش روونه، خهبات له پیناو نهتهوه و یهکسانی. رینیوارهکان هه موو دیارن، کچ و کورانی نهوینداری خاک و ولات.

له پاییزی ناگر و خویندا هه موو شتیک هه ماسهیه. کورانی نهویندار له ژوانهکانی سه ره شه قامدا به شیعری ناویرنهوه مستهکانیان ده بنه پۆلا و کچانی خاکی پۆش، جامانه له سه ره و هه وری له بهر له ولاره به ستهی شۆرشگیرییان بۆ ده ستینهوه ...

له پاییزی ناگر و خوندنا سوارچاکیک له ریزهکانی پیشه‌وهیه. چه‌جمین و هه‌دادانی نییه و شه‌که‌تی نانا‌سیت. نه‌و "میلادی" له‌دایک‌بووی خۆشه‌ویستییه و له‌نیو شه‌نگه‌سواره‌کانی دیکه‌دا دیت و ده‌چن. میلاد له هه‌گبه‌که‌ی، تویشووی نازایه‌تی و مه‌زنایه‌تی ده‌ردینی و به سهر هه‌قالان و کوروکالانی دیکه‌دا ده‌یبه‌شتیه‌وه.

پشووی له‌یلا و جه‌عه‌هر سواره، دل سهری خۆی هه‌نگرتوو و به بانی شه‌قامه‌وه چاو له میلاد هه‌نناگری. "مارتیا" چاوی له ده‌رگایه و ده‌زانی نه‌گهر کاکی بیته‌وه، له ده‌ستیکی‌دا خۆری نازادیی پییه و، له ده‌سته‌که‌ی تردا مانگ و نه‌ستیره‌کانی کۆ کردوو نه‌وه. ده‌زانی‌ت کاکه‌سواری، باوه‌شینک گۆلی سه‌ربه‌ستی پییه و چه‌یرانیکی پر خۆشه‌ویستی له گه‌روودا، بۆ شار و شه‌قام.

میلاد مه‌عرووفی، نۆبه‌ری له‌یلا و جه‌عه‌هر له ره‌شه‌مه‌ی ۱۳۷۸ی هه‌تاویدا کاتیک له‌دایک بوو، دنیا به‌ره‌و نه‌ورۆز و به‌هار بوو. له‌گه‌ل له‌دایک‌بوونی، باوکی بانگی کوردایه‌تی به‌گۆی دادا و دایکی ژه‌کی نیشتمان‌په‌روه‌ری له ده‌م نا. له‌گه‌ل پی‌نگرتیشی رینگه هه‌نه‌مووته‌کانی نازادزانی فیر کرا و له فیرگه‌ی سه‌ربه‌ستیدا خرایه به‌ر خویندنی سوارچاکی له مه‌یدانی خه‌باتی رزگاریخوایی نه‌ته‌وه‌که‌یدا. میلاد چه‌زی له نه‌سه‌سواری بوو، پیی خۆش بوو به سواری بال بگری. کاکۆلی له‌گه‌ل یال‌وبژی نه‌سه‌به‌که‌ی به ده‌م بای شه‌مانه‌وه بشنینه‌وه و بفری بۆ لای چه‌زه‌کانی و به ده‌ستی خۆی نه‌ستیره‌ی خوزگه‌کانی له ناسمانی خه‌یال دابگری.

"نه‌ز کورد"، نه‌م دوو وشه‌یه رووگه‌ی رووه‌و ناسۆی میلاد بوو. نه‌و کوری خه‌بات و خوینی خاک و نه‌ته‌وه‌که‌ی بوو. له هاتی و سه‌رکه‌وتنه‌کانی گه‌لدا سه‌رچۆپی‌کیشی گه‌ری شایی و، له نه‌هاتی و تالیاده‌کاندا، سترانیبژی نه‌که‌وتن، کۆلنه‌دان و هه‌ستانه‌وه. هه‌گبه‌ی دلی پر بوو له خۆشه‌ویستی ته‌یره‌کانی گه‌رمین، ته‌ژی له خه‌می ژین و ژینگه‌ی نیشتمان، پراوپر له نازاری داربه‌رووه سووتاه‌کانی زاگرۆس، هاوری هانکه‌هانکی کۆل‌به‌رانی دۆشداما، یاخی له برینی فیشه‌ک و پۆستال و تیلدرووی داگیرکه‌ر، هه‌نچوو له گه‌رمه‌ژانی رۆل‌ه‌کانی به‌ناحه‌ق‌کوژراو.

میلاد کاتیکی گۆلی ته‌مه‌نی به ده‌ستی غه‌در و تاوان هه‌نوه‌ری، له زانکۆی نازادی بۆکان خویندکار بوو، به‌لام نه‌و له مه‌کته‌بی خه‌بانگی‌ری و شۆرشدا مامۆستا، پیشه‌نگ و چه‌شکین بوو.

له کۆری یاراندای رووی ده‌کردنی:
"قه‌من رۆل‌ه‌ی کوردستانم"

به ئییم داوه بجهنگم
به دل، به روح
بۆ ئازادی نیشتمانم"

كاتیكیش سهرى دهنايه سهر سینگی دایكى، به تاسهوه دهیدواند و دهیگوت:

"كاتیک ههوايان بۆ هینای
گوتیان كورت شهید بووه
ههريز مهگری
مهئى هاوار، كورپى جوانم
له دوا منیش دلشاد دهبی
به دیدارى هاوریگانم"

له خۆرا نهبوو "لهیلا" كوردان له كاتیکدا گلکوی تازهلاوى جوانه مههرگی له نامیز گرتبوو، و، "کۆسته" نا، "بۆکان" به تهنى نا، "مه هاباد و جوانپۆ و سهقز و سنه" دهسته خوشکیش ههرا نا؛ له كاتیکدا هه موو كوردستانى گهرمه برین هه ستابوونه سهر پى و، زايله ئه ی "شهید نامرئ" و "دایه مهگره بۆ رۆئه، شهرت بستیئین تۆئه" ئاسمانى ولاتى داگرتبوو؛ لهیلا پر به گهرووی هاوارى كرد: "میلاد گیان! كچی نیشتمان نه بيم، ئه گهر تۆئهت نه ستینم". ئه مه رقی پیرۆزى دایكى نیشتمان، ئه وه ههوینى خۆراگرى و بهر خۆدان، ئه مه ریگای هه رمانى ئازادریانه. ...

شۆرشى ژینا له كوردستان لا پهره زيرينه كانى خهباتى نه وهى نوپى نیشتمان ده نووسیتته وه. پاسان له دژى زولم و بیدادییه. راپه رین بۆ هیئانه ده بی خه ونى ئازادییه. شه قامه كانى بۆکان و كوردستان پراوپر له قوتابیانی پیشه وان. وانه كانى قاسملوو به كۆرس و تیکرا ده گوترینه وه. شه هیدانى یهك سه ده خه بات و قوربانى كفنیان درپوه و به ئاسمانى شارد ده خولینه وه. دوزمنى هار زهنده قى چوو و به هه موو چه كینكى سووك و قورس به ربوو ته گیانى خه لك. ئاخىر پیره كه متیارى جهماران خوینى ده وئ و جهزى له مناره ی كاسه سه ره.

خه زه ئوه رى بۆكانه. له ماوه ی دوو رۆژدا چوار شۆره سوار به تیرى چلكنانى دژى ئازادى گلاون. خه مى له ده ستدانى محه مه د جه سه ن زاده، سامان قاده رییه گى، ئه سه هد په جیمى و سالار موجاویر، وهك تازه ترین شه هیدانى سه ره سته ی گه ل ئۆقره یان له میلاد و شۆره لاوانى دیکه ی بۆکان برپوه.

كازيوهى به يانينى ٢٦ى خهزه ئوهر ئهنگووتووه، به لام هيشتا خه و نه چووته چاوى "ميلاد" وه. كۆرى ياران برياريان ئه وهيه: سه رته تا له گوندى "ئهخته تهر" تهرمى شه هيد سالار ئه سپه ردهى خاكى نيشتمان دهكەين، دوايه دهيينه وه به برووسكه و بليسه و گر بۆ گيانى ناحهزان و دوژمنانى گهل.

"سالارى دل، "سالارى گهل و سالارهكهى قافلەى شه هيدانى خهزه ئوهر به سروودى دوژمن به زينى "ئهى ره قيب" به خاك سپي دردا و پاش به ريوه چوونى پرسه و سه ره خوشيه كهى له مزگه وتى ئاوايى ئهخته تهر؛ شه پولى توورەى لاوانى تۆله ئه ستينى نيشتمان و شه هيدان له ميراوای بۆكانه وه وه رى كه وت. ديسانه كه نوكرده وهى په يمان و به ئين، ديسان چرينه وهى ئاوازي سه ربه ستى، ههروهك جاران ده برينى رق و نه فرته و بيزارى له داگيركهران و كوردكوژان.

له ولاش "له يلا" حه جينى نيبه. خورپه يه كه و كه وتۆته دلى و ئارا و ئوقرهى ئى هه لگرتووه. به جيكهى موباييله كهى وه خو ديتته وه. "ميلاد" و په ياميكى كورتى به دنگ بۆ داناوه: "دايه گيان له بهرى ميراوين. نيگه ران مه به، سلامه تم. به لام جاش و پاسدار ريگيان ئى گرتووين و ته قه مان ئى دهكەن."

كات ده روا و له گهل خوى روحى له يلاشى بر دووه. نازانى سه عاتيك دواتره يان دوو يا چه ند. ديسان دهنگى ته له فوون ديتا. ئه مجاره يان "جعه فر" ميرد يتتى كه به هه نيسك و دپرييه وه پيى ده ئى: كۆستان كه وت... ميلاد له نه خوشخانه يه، فيشه كى به ركه وتووه...

له گۆرستانه كهى كۆسته هه رايه. ئه سپه شيه كهى ميلاد له دووره وه ده جيلينى و هه تا ئيقه ده هه ستاوه ته سه ر پى و شوه سواره كهى گاز ده كا. رييوارنى شوڤش قه تار قه تار ده گه نى. تهرمى "ميلاد" له ئاميز ده گيرى و دروشم و سروود ده بنه كۆتر، ده بنه په ربه سيلكه و ئاسمانى و لات داده گرن.

له يلا، له يلاى دئسووتاو و هه ئفرچاو، سه ر له وينه ي ئيوه بزه ي ميلادى هه ئناگرى، كه هيدى و ئارام پيى ده ئى:

"دايه گيان مه گرى له سه ر خاك شه قام پر ئاگره
چاوه كانت روون دايه گيان نيشتمان خۆراگره
وا بليسه ي ئاگره كه يشتۆته كۆشكى ناحهزان
دايه گيان چه ن شيرينه شوڤشى وه رزى خهزان"

ئیدی ئهوساته بوو كه میژوو راوهستا و ههستی راگرت.

به ئی. دایکی شههید سهری له ههش نهگرتوو و قوو ناپیوی. ئهو كه تهرمی شوپهسوارهكهی به دهستی خوی شووردوو، وهك چیا قورس و قایم راوهستاوه و به سهری بهرزوه له ناپۆرای خهلك دهرانی. ئهو دهبیته سروود، دهبیته ههماسه و وهك سیمبولی شوڤش و، خهبات و خوینی خهلكهكهی پر به گهرووی هاوار دهكا: "كچی نیشتمان نهبم، ئهگهر تۆلهت نهستینم." میلاد ههموو گیانی بۆته كۆمهی گۆلووك و پی دهكهنی... تهزووی خوشی ههموو لهشی داگرتوو... ئهو دهزانی شههید بووه و شههید نامری... دهزانی ئهویش بۆته بهشیک له خهون و ئهفسانهی گهلهگهی... بۆته بهشیک له پیرۆزی نیشتمانگهی....

له خهزهلهوهی شوڤشی ژیناوه "میلاد" تهقلهكوت له یاد و بیرهوهیری خهلكی كوردستاندا دیت و دهچی و زرمكوت خهوی له چاوی نهیاری بهدكار زباندوو، لهو رۆژهوه كه له "كۆسته" ئۆقره و ئارامی گرتوو، له بانیزهی بهردهزهروه چاوی موقبیلی لهسههه و له داوینهكهی نالهشكینهوه "مامهقاله" ئیواران لهسههه میلی رادیۆكهی دهنگی كوردستان، شهپۆلی كورتی ۷۵ میتر ههواي "ئهی رقیب"ی به گۆندا دهچرپینی و عهلی كهردار به دهنگه بهسۆزهكهی "سوارۆی بۆ دهئی.

سوارنك گلا، بهلام كاروانیک بهرئوهیه... داری چاكیك كهوته عهززی، بهلام دارستانیک به پئوهیه...

ئهم كاروانه نه وهستان دهناس و نه ریگهی ئی ههتله دهبی. ئهم كاروانه پوووه خۆر ههنگاو دهنی و به سههیهستی دهگات، چونکی "میلاد"هكانی نابرنهوه، پی دهگهن و جیگهی یهكتر دهگرنهوه. چونکی ئهوان به ئینیان داوه ههتا گهیشتن به لوتكهی ئاوات كۆل نهدهن. ئازادی و سههیهخویی و، پرگاری و بهختهوهی شایانی گهلیكه "میلاد"هكانی بۆ فیدا كردوو. ئهو رۆژه نیزیكه ههموومان له زیارهتی زامدا، بچینه سههه گلكۆی شههیدانمان و مزگینیی سههیهستی نیشتمانیان پی بدهین... ئهو رۆژه گهلیك نیزیكه...

جیاوازی نیوان نوینهری مه‌جلیس و گاگیره و ده‌مبێن و ده‌مامک

دارسیمه

هه‌موو بوونه‌وه‌ریک سوود و زیانی خۆی هه‌یه. مرۆف و نازنه‌نیش بوونه‌وه‌ری سه‌ر نه‌م زه‌ویه‌ن و سوود و زیانیان له‌ده‌که‌وتنه‌وه. له‌نیو نازنه‌لانی‌شدا مانگا یه‌کیک له‌ به‌سووده‌کانیانانه. مانگا به‌زیندوویی سه‌ری پیستهرین لیکه‌وته‌ی واته‌ شیاکه و ریخه‌که‌ی سالانی زوو بو سووتاندن که‌ئکی له‌وه‌رده‌گیرا. که‌مره و ته‌پانه‌یان له‌ی دروست ده‌کرد و سوپه و ناگردانیان پێ داده‌گیرساند. چیشتیان له‌سه‌ر ناگردان له‌ده‌نا و نانیان پێ ده‌کرد و به‌ سوپه‌که‌شی ژوور و دیوه‌خانی ناغاوته و سه‌رۆکه‌شیره و مه‌جلیسی ریش‌سپییانیان گه‌رم داده‌هینا. نه‌م مه‌جلیسانه‌ش ده‌بوونه مه‌کو‌ی که‌سانی شاره‌زا و تیگه‌یشتوو و شوینی تیگه‌یشتن و پیگه‌یشتن و ته‌کبیر و را.

مه‌جلیس ده‌گه‌ل نه‌وه‌ی هیندیگ جار به‌هه‌ته‌ پارله‌مانی پێ‌ده‌ئین، شتیکی جودایه. وشه‌ی مه‌جلیس به‌ مانای شوینی دانیشتنه. له‌ شوینی دانیشتیش زور جار نه‌وانه‌ی داده‌نیشن ته‌نیا دانیشتوون و ره‌نگه‌ ده‌سته‌لاتی تووریکی قانگیشیان نه‌بیت. به‌لام پارله‌مان شوینی دانیشتن و کو‌بوونه‌وه‌ی چه‌ند یان چه‌ندین ورده‌ ده‌سته‌لاتانه و به‌ ریکه‌وتن و ده‌نگدان و کو‌ی قسه و باسانیان ته‌ما گرتن و بریار ده‌دن. جا به‌م هۆیه‌وه‌ کو‌تله و هه‌وا‌به‌ندیبه‌کانی نیو په‌رله‌مان

دهسته‌لات به دهستن، به لام نهوانی مه‌جلیس زیاتر جلوس ده‌فه‌رموون و به بی‌دهسته‌لاتی داده‌نیشن و هه‌ندی‌کجار گله‌یی و گازنده‌یان له گهرمی و ساردیی ژووری مه‌جلیس ده‌ده‌بهرن و به شه‌هامه‌ت و بویرییه‌وه داوای کردنه‌وه یان داخسته‌نه‌وه‌ی په‌نجه‌ری بائه‌خانه‌ی مه‌جلیسه‌که ده‌که‌ن.

له سه‌رده‌می پیشوودا مانگا کاتیک ده‌زا، گوپه‌که‌ی ده‌بوو و گوپه‌که‌ش جوانه‌گا و مانگای داهاتوو بوون. هه‌روه‌ها شیر و په‌نیر و دۆ و ماست و ماستاویش له گوانی مانگاوه ده‌که‌ونه‌وه. مانگا داوای مردنیش سوودی زۆری بو مروفا هه‌یه. گوشته‌که‌ی به "که‌باب" و "شۆرباوکفته" و به "برژاوی" و "قاومه سه‌وزه" و "گوپه‌زینه" (فسه‌نجان) نه‌وسی نه‌وسنان کوپه‌ ده‌کاته‌وه و سکيان تیر ده‌کات. ته‌نانه‌ت پیستی مانگا داوای نه‌وه‌ی له ده‌باغ‌خانان خوش ده‌کریت، ده‌کریتته پالتو و کیف و پیلاو و قایش و به‌رگی زۆر شتی گرانبه‌ها.

به‌داخه‌وه نه‌و خانمه‌ی کیفیکی چه‌رمیی که‌میاب له شانی ده‌کات و به پییش مروفی په‌گه‌زی به‌رانبه‌ریدا خۆی باده‌دات و نازی به‌سه‌ردا ده‌کات، هه‌ر به‌خه‌یالیشی دانایه‌ت هه‌نگری به‌شیکی جه‌سته‌ی مانگایه. زۆر پی‌اویش کاتیک ده‌ست بو گیرفانیان ده‌به‌ن و کیسه و جزدانی پارهی له چه‌رم دروستکراو ده‌ردینن و به هۆی هه‌بوونی نه‌م کیسه یان جزدانه گرانبه‌هایه به‌رچینه‌یان پر ده‌که‌ن له با، نازانن به‌شیکی زۆر بچووکی له‌شی مانگیان به ده‌سته‌وه‌یه یان نه‌و قایشه چه‌رمه‌ی پانتۆلیان پییه‌وه له نیوقه‌دیان به‌ستوه‌نه‌و چه‌رمه‌ی مانگایه.

مانگا سائی سالان له سه‌رده‌می خه‌رمان گیره‌کردندا ژبانی کۆمه‌لایه‌تی‌شی به‌رچاو بوو. نه‌وکات ده‌گه‌ل کۆمه‌له‌گا و مانگای دیکه کلۆشی گه‌نم و به‌ئمی چه‌لتووکیان گیره‌ده‌کرد و به زه‌بری سمیان دانیان له یو توئکل و به‌ئم و کلۆشه‌وه درده‌فرتانده.

مروفی ده‌سته‌لاتدار له‌و کاتیشدا نه‌یده‌هیشته‌ مانگا ته‌نانه‌ت پارووویه‌ک له‌م کلۆش و به‌ئم و دانه‌ی به‌رده‌می بخوات و بو نه‌م مه‌به‌سته به داوئکی قاییم ده‌میان ده‌به‌ست و به‌م جوړه نه‌یده‌توانی ده‌م بکاته‌وه. له‌و دۆخه‌دا مانگا ناوی گاگیره‌ بوو و نه‌و داوه‌ی ده‌می گاگیره‌یان پی ده‌بست، "ده‌مبین" ی پی ده‌گوترا.

ئیستا به‌م لیکدانه‌وه‌یه‌یه‌ی سه‌روه‌وه، به‌راوردیک له نیوان به‌ربژیری نوینه‌رایه‌تی مه‌جلیسی ئیران بو خۆی دوازه‌ی نه‌م مه‌جلیسه و مانگادا ده‌که‌ین.

دیاره نهم به‌ربژێرانه‌ی بۆ نهم خوله شیابووونیان رته کراوته‌وه، ریزیان زۆره و نهو ژن و پیاوانه نین نهم به‌راوردکارییه بیانگریته‌وه. خۆ نه‌وانه‌ی دیکه‌ش به‌ربژێر نین، به‌لام ده‌گه‌ل مانگای گاکیره خائیکی هاوبه‌شیان هه‌یه.

له به‌را باس له خاله جیاوازه‌کانی مانگا و به‌ربژێری خولی دوازه‌ی مه‌جلیسی ئێران ده‌که‌ین و پاشان ده‌چینه سهر خالی هاوبه‌شیان. خاله جوداکان نه‌مانه‌ن:

- ۱- مانگا شیاکه‌ی بۆ ناوردوو و سووته‌مه‌نی ده‌بیته و هی به‌ربژێر به‌ که‌لکی هه‌یج نایه‌ت.
- ۲- دوا‌ی تیرخواردنی گویره‌که ماست و په‌نیر و لۆر و دۆ و که‌ره و شیرێژی مانگا به‌سووده، به‌لام شیرێ به‌ربژێر نادریته گویره‌که‌ش و گویره‌که‌ی مانوێرانی به‌ربژێر به‌رده‌وام چاوه‌روانی شیرێ وشک ده‌بیته.
- ۳- مانگا گوشتی ده‌خوریت و کۆشته‌که‌ی که‌باب و کفته و قورمه‌سه‌وزه و گویره‌نه‌مان بیه‌ر دینیته‌وه و هی جه‌نابی به‌ربژێر ته‌نیا بۆ نه‌وه ده‌بیته به‌ قوویی دوو نه‌ژنو بخریته ژیر خاکه‌وه.

ته‌نیا خالی هاوبه‌شی گاکیره و نوینه‌ری خولی دوازه‌ی مه‌جلیسی ئێران "ده‌میین" هه. ده‌میینیش له هه‌ردوو جو‌ری واته ده‌میینی مانگا و ده‌میینی نوینه‌ری مه‌جلیس بۆ نه‌وه له ده‌می دوو ئاژه‌ته ده‌به‌ستریین، زیان به‌ خاوه‌ن ده‌سته‌لاتان نه‌گه‌یه‌نن. له دۆخی یه‌که‌مدا خاوه‌ن خه‌رمان ده‌سته‌لاتداران و ده‌میین له خزمه‌ت خاوه‌ن خه‌رمان دایه. له دۆخی دووه‌میشدا ده‌سته‌لاتدارانی کۆماری ئیسلامی دیارن و ده‌میینی نوینه‌رانی مه‌جلیسی دوازه‌ش هه‌ر له خزمه‌ت ده‌سته‌لاتداران دایه. ده‌میینی مانگا بۆ نه‌خواردنی کلۆش و به‌لم و دانی زیاده‌یه و ده‌میینی نوینه‌ری مه‌جلیسی دوازه‌ش بۆ نه‌وه‌یه به‌ربژێران قسه‌ی زیاده نه‌فه‌رموون. ده‌میین له هه‌موو خوله‌کانی پیشووی مه‌جلیسی ئێراندا به‌ به‌ربلاوی و له‌ملاو له‌ولا که‌لکی ئی‌وه‌رده‌گیرا، به‌لام ئیستا به‌ربژێریک پیشتریش ده‌میینی نه‌به‌ستیته، نه‌مجاره ناتوانیت هه‌ر له ده‌ره‌وه‌ش سه‌یری با‌ئه‌خانه‌ی مه‌جلیس بکات.

له کۆتاییدا پێویسته خوینه‌رانی به‌ربژێر جیاوازی ده‌میین و ده‌مامک بزائن. ده‌مامک خۆت ده‌یبه‌ستی و ده‌میین به‌ زه‌بری شه‌پ و گۆپال ده‌به‌ستریته.

کاتی په‌نجه‌کانی ده‌ست یه‌کتری ده‌شکینن (شه‌هید نه‌حمهد خزری)

برایم چووکەئێ

میژووی مروڤ میژووی خه‌بات و تیکۆشانیکی سه‌خت و دژواره بو هه‌رچی زیاتر ئینسانیکردنی ژیان. به‌دریژی میژوو مروڤ له‌گه‌ڵ سرووشت به‌ربه‌ره‌کانیی کردوه و بو باشتکردنی ژیانی له‌دژی شه‌وپه‌رستان و نه‌و هیزانه‌ی ریگای پیشکه‌وتنی ئینسان و ژیانیان گرتوه تیکۆشاهه و مله‌لانیی کردوه و نه‌و زۆران بازیه‌دا ئاره‌ق و فرمیسک و خوینیان رشتوه. له‌نیو مروڤه‌کاندا نه‌و که‌سانه له هه‌موو که‌س جیگای ریزترن که له‌پیناو چیکردنی ژیان و بو تیکرووخانی کۆشکی سته‌م و زۆرداری ده‌بانه پیشه‌وه و دینه مه‌یدان و بانگی نازادی ده‌ده‌ن و "مه‌ژی بو مردن، بمره بو ژیان" ده‌که‌ن به‌ ریبازی ژیان.

له‌ په‌وتی خه‌باتی نه‌ته‌وايه‌تی گه‌له‌که‌ماندا نه‌خشی نه‌و پۆله قاره‌مانانه گرینگ و بنه‌ه‌تیه‌یه و نه‌وانن به‌ به‌رزکردنه‌وه‌ی نالای خه‌بات و خوڤاگری و نه‌به‌زین و فیداکاری و له‌خۆبوردویی پۆژه‌پۆژ ته‌کانیان به‌ بزووتنه‌وه داوه تا به‌ره‌و پیشه‌وه‌ی بپه‌وه‌ن و له‌ لووتکه‌ی سه‌رکه‌وتن نزیکتر بیه‌وه. له‌ درێژی نه‌و خه‌بات و به‌ربه‌ره‌کانیه‌دا که‌م نین نه‌و بنه‌مالانه‌ی باشتترین پۆله‌کانی خۆیان به‌ختی نازادی و به‌خته‌وه‌ریی گه‌ل کرد و زۆر بنه‌ماله‌ی نه‌م نیشتمانه هه‌یه چه‌ند کوربان گیانیان له‌و

خهبات و تیکۆشانهدا بهخت کردوه. یهکیک لهو بنه‌مائه به‌ریزانه که ٣ رۆله‌یان، سێ قاره‌مان، سێ برای خۆراگر و شۆرشیگر که تا دا کاته‌کانی ژبانیان دژی کۆنه‌پهرستان خهباتیان کرد، بنه‌مائهی "خزری" و کوره‌کانی دایه "کابان"ی گردی قه‌برانن له بۆکان که له "هه‌گبه‌ی شاخ و شۆرش"ی نه‌مجاره‌دا ئاور له ژبان و خهباتی شه‌هید نه‌حمه‌د خزری، سێهه‌مین شه‌هیدی نه‌و بنه‌مائیه ده‌ده‌ینه‌وه.

شه‌هید نه‌حمه‌د خزری سالی ١٣٤٢ی هه‌تاوی له نامیزی بنه‌مائیه‌کی زه‌حمه‌ت‌کیش له ئاوی قه‌برانی ناوچه‌ی بۆکاندا چاوی به دنیا هه‌ئینا. ته‌مه‌نی مندالیی له‌گه‌ڵ باوکی زه‌حمه‌ت‌کیش و برا و خوشکه‌کانیدا دوور له هه‌موو خوشیه‌کانی ژبان تیپه‌ر کرد. سه‌ره‌پای ده‌ستکورتیی بنه‌مائیه‌کی قۆناعی سه‌ره‌تایی خویندنی ته‌واو کرد و دواتر نه‌داری و هه‌ژاری ریگی نه‌دا له خویندن به‌رده‌وام بیت. نه‌حمه‌د تازه له سه‌رده‌می تازه‌لاویدا بابه ده‌ستقه‌ئشیو و زه‌حمه‌ت‌کیشه‌که‌شی له‌ده‌ست دا و نه‌مجار به‌ناچار هه‌مووان به بنه‌مائیه‌وه روویان کرده کووره‌خانه‌کان و به خشت‌برین و ئاره‌قه‌پشتن له‌به‌ر سووره‌تاوی هاوین به‌لام به سه‌ربه‌رزیه‌وه بژیوی خۆیان دابین ده‌کرد.

نه‌حمه‌دیش وه‌ک قادر و تاهیری برای بۆی ده‌رکه‌وتبوو چه‌وسانه‌وه چیه و سه‌رچاوه‌ی نه‌م زۆلم‌و‌زۆرییه ده‌چینه‌وه کوی؟ بۆیه بۆ رزگاری نه‌م دۆخه و له کاتی‌کدا خۆپیشاندانه‌کانی سالی ١٣٥٧ له بۆکان ده‌ستیان پێ کردبوو، به‌کرده‌وه هاته مه‌یدان. دواي سه‌رکه‌وتنی شۆرش و پاش نه‌وه‌ی رێژی می‌خومه‌ینی په‌لاماری کوردستانی دا، نه‌حمه‌د که چاوی به‌راییی دیتنی نه‌و جینایه‌تانه‌ی نه‌ده‌دا که رێژیم له کوردستان ده‌ره‌ق به‌گه‌له‌که‌ی ده‌کردن، به‌ریاری شۆرشیگرانه‌ی هاتنه نیو خهباتی دا. نه‌گه‌رچی تاهیری برای زووتر چه‌کی پیشمه‌رگایه‌تی کردبووه شان، به‌لام جینایه‌ته‌کانی کۆماری ئیسلامی له کوردستان، نه‌ویان هینابوو سه‌ر نه‌و به‌روایه ده‌بی بۆخۆشی بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی رێژیم قۆلی هیممه‌ت هه‌ئمانی. به‌مجۆره سالی ١٣٦١ هاته ریزی پیشمه‌رگه‌کانی هیزی به‌یان و شان به شانی تاهیری برای و هاوسه‌نگه‌رانی دیکه‌ی له سه‌نگه‌ری خهبات و تیکۆشاندا به‌ره‌نگاری داگیرکه‌رانی کوردستان بووه. نه‌حمه‌د له بنه‌مائیه‌کی سیاسی شۆرشیگریدا په‌روه‌رده ببوو. به‌رایه‌کی (قادر خزری) له شاری ئامول له ریزی ئیتحادیه‌ی کۆمونیسته‌کان (سه‌ربه‌داران)دا کاتیک هێرشیان کرده سه‌ر نه‌و ئاره‌ شه‌هید ببوو و به‌رایه‌کی دیکه‌شی به‌ناوی عوسمان له زینداندان ئیعدام کرابوو.

نه‌حمه‌د هه‌ر زوو نیشانی دا پیشمه‌رگه‌یه‌کی ئازا و به‌بیروباوه‌ره و له پیناو ئامانجه‌کانی حیزب و گه‌له‌که‌یدا ئامادیه گیانی به‌خشی. نه‌و له چه‌ن‌دین عه‌مه‌لیات دژی هیزه‌کانی رێژی می‌ئاخونیدا وره و ئازایه‌تی خۆی نواند، به‌لام له مانگی رێبه‌ندانی سالی ١٣٦٢ و له کاتی‌کدا له‌گه‌ڵ ٥ که‌س له هاوسه‌نگه‌رانی بۆ گوندی قاجر ده‌چوون، که‌وتنه که‌مینی دژی گه‌لبه‌یه‌کان و پاش شه‌ریکی کورت به دیل گیران.

ئه‌حمه‌دی خۆراگر، ئه‌شکه‌نجه و ئازار نه‌یتوانی به‌ چۆکی دا‌یینی، ئیراده‌ی پۆلایینی پێشمه‌رگه‌ی له‌ خۆیدا هێشته‌وه‌ و، لێوی هه‌ ئه‌ پچه‌ری و دوژمنی زه‌بوون و ده‌سته‌وه‌ستان کرد. سه‌ره‌نجام پاش دوو ساڵ مانه‌وه‌ له‌ سیاچه‌نه‌کانی رێژیم و به‌رگه‌گرتن له‌ هه‌مبهر ئه‌شکه‌نجه و ئازاریکی زۆر له‌ هه‌ لیکدا که‌ بۆی هه‌ لکه‌وتبوو له‌ به‌ندیخانه‌ی پای کرد و خۆی گه‌یاندوه‌ پێشمه‌رگه‌کانی هێزی به‌یان. زیندان نه‌ک نه‌یتوانیبوو ئیراده‌ی پۆلایینی ئه‌حمه‌د تیک بشکێنێ، به‌ لکوو له‌ جاران به‌هێزتر هاتبووه‌ مه‌یدان. وره‌ی هه‌روا به‌رز و له‌ شکانه‌هاتوو بوو و له‌ شه‌ره‌کاندا به‌شداریی چالاکانه‌ی ده‌کرد. ئازایه‌تی و ژیری له‌ هه‌ ئسوکه‌وت و فه‌رمانده‌یییدا بوو به‌هۆی ئه‌وه‌ سه‌ره‌تا له‌ پاییزی ساڵی ١٣٦٤ وه‌ک سه‌رپه‌ل و دواتر له‌ کۆتایی زستانی هه‌ر ئه‌و ساڵه‌دا به‌ فه‌رمانده‌ری لک دیاری بکری. ئه‌و به‌وپه‌ری ئه‌رکه‌وه‌خۆگری و هه‌ست به‌ به‌رپرسیاره‌تی له‌ تیکۆشانی سیاسی و پێشمه‌رگانه‌ی به‌رده‌وام بوو و سه‌لماندی که‌ توانای به‌رپه‌رینه‌ی به‌رپرسیاره‌تی گه‌وره‌تری هه‌یه‌. زۆر عه‌مه‌لیاتی قاره‌مانانه‌ له‌ ناوچه‌ی بۆکان به‌ فه‌رمانده‌یی ئه‌و به‌رپه‌رینه‌ی چوون له‌ شه‌ره‌ به‌ ناویانگه‌کانی کانی زێرینه‌، باغی ئه‌حمه‌دی، کۆیستانه‌کانی گه‌ورکی سه‌قز و مه‌هاباد، پشتی حوسیناباد و چه‌ندین هه‌ماسه‌ی دیکه‌ی ناوچه‌ی بۆکان ئازایه‌تی خۆی سه‌لماندوه‌. ئه‌حمه‌د وه‌ک تاهیری برای به‌ هه‌موو وجودیه‌وه‌ حیزبی خۆش ده‌ویست و باوه‌ری به‌ ئامانجه‌کانی حیزبه‌که‌ی بوو. ئیمان به‌ رێبازه‌که‌ی وای لێ کردبوو چاوی له‌ گولله‌ نه‌ترسی و هه‌میشه‌ له‌ سه‌نگه‌ری پێشه‌وه‌ی خۆراگریدا بیت.

مخابن رۆژی ٢٣ی خه‌رمانه‌ی ١٣٦٥ له‌ پشتی ئاوا‌یی حاشیاباد ئه‌حمه‌د له‌ شه‌ری ئیوخۆیی له‌ گه‌ل کۆمه‌ ئه‌دا له‌ گه‌ل سی‌ هاوسه‌نگه‌ری دیکه‌ی به‌ ناوه‌کانی محه‌مه‌د پووره‌ییمت، جه‌عفر نۆمسلمان و که‌مال ئوستادئیبراهیمی شه‌هید بوون و به‌رده‌وامیی رینگه‌ی خه‌باتیان به‌ هاوسه‌نگه‌رانیان سپارد.

خهزه لۆهر تا خهزه لۆهر ههر برینه!

ناسۆ مینبهری

خهزه لۆهر بۆ خه لکانی ئێران مانگیکی خویناوییه. له ۲۴ی خهزه لۆهری ۱۳۹۸ بوو که گرانبوونی کتوپری نرخى بینزین، خه لکی وهزانه هاتووی هینایه سهر شه قامه کان و راپه رینیکی سهرتاسهری دژی رژییم دهستی پى کرد. له خۆپیشاندانهکانی خهزه لۆهردا که به داخه وه وهک هه میشه کوردستان پشکی سهرهکیی له سهرکوئکاریهکانی رژییم پى برا، ژمارهیهکی زۆر له خه لک گیانیان له دهست دا و بریندار بوون، ژمارهیهکی زۆر له دهسبه سهرکرانیش له چاله ره شهکانی رژییمدا که وتنه بهر ئیدان و نه شکه نجه و سزای قورسیان به سهردا سه پا.

له خهزه لۆهری ۱۹۸ و پاش دهسپیکى نارهبه زایه تیبه کان، حه سه ن رۆحانی، سهرۆکووماری نه وکاتی رژییم به روهه ئه مائراوییه وه هاته دهنگ و گوئی منیش وه کوو ئیوه، سهر له به یانیی رۆژی هه یینی له خه وه هه ستام و زانییم نرخى بینزین گران بووه! نه مه له حالیکدا بوو که درنده یی ناوه نده سهرکوئکارهکانی ده و له ته که ی ره نیسی، له گرینگترین رۆژنامه وه میدیاکانی جیهانییدا باسی ئی دهکرا و هه موو دنیا بینهری درنده ییهکانی نه م رژییمه به رانه بهر به خه لکی خۆپیشاندهر بوون.

له خۆپیشاندانه‌کانی خه‌زه‌ئوه‌ری ١٩٨٨، به‌پێی ئاماره‌ ب‌لاوکراوه‌کان، ١٥٠٠ که‌س به‌ده‌ستی ه‌یزه‌کانی ر‌ێژیم کوژران.

هه‌واڵده‌ری ر‌ویت‌ئێرز، له ٢٢ به‌فرانباری هه‌مان ساڵدا به‌ پشت‌به‌ستن به‌ ئاماره‌ دزه‌پ‌یکراوه‌کان، کوژرانی ٤٠٠ ژن و ١٧ م‌یرمه‌دائ‌ی له‌م خۆپ‌یشاندانه‌دا پشت‌راست کرده‌وه. و ته‌ب‌یژ‌ی کۆم‌یس‌یۆنی نه‌من‌ییه‌تی مه‌ج‌لیسی ر‌ێژیم‌یش، له ر‌ۆژی ٤ی سه‌رماوه‌زی هه‌مان ساڵدا ر‌ایگه‌یاندا که ٧ هه‌زار که‌س له ر‌هوت‌ی خۆپ‌یشاندانه‌کاندا ده‌سه‌سه‌ر کراون. هه‌روه‌ها له ر‌ۆژی ١٢ی خه‌رم‌انه‌ی ١٩٩٨، ل‌یب‌ورد‌نی نی‌ونه‌ته‌وه‌یی به‌ ب‌لاوکردنه‌وه‌ی ر‌اپۆرت‌یک باسی له نه‌شکه‌نجه، ل‌یدانی قامچی، شوکی ئ‌یل‌یک‌تریکی، له‌س‌ین‌داره‌دانی ساخته، توند‌وت‌یژی س‌ینگ‌سی و ب‌یبه‌ریکردن له پ‌یراگه‌یشتنی پ‌ز‌یشکی له ز‌ین‌دانه‌کانی ئ‌یراندا کرد.

خائ‌ی سه‌رنج‌راک‌یش له خۆپ‌یشاندانه‌کانی خه‌زه‌ئوه‌ری ١٩٨٨ نه‌مه‌ بوو که ر‌اپه‌رینه‌که سه‌رتاسه‌ری بوو، خۆپ‌یشاندانه‌که نه‌گه‌رچی پ‌اش گ‌رانبوونی ن‌رخ‌ی ب‌ین‌زین هاته‌ ئاراو به‌لام ئاراسته‌که‌ی ر‌یبه‌ری ر‌ێژیم و ته‌واوییه‌تی ده‌سه‌لاته‌که‌ی کرده‌ ئامانج، به‌لام سه‌ره‌رای نه‌مه‌ش، سه‌رکو‌تکار‌یه‌یه‌کان له کوردستان و به‌تایبه‌ت‌یش له شاری مه‌ریوان زیاتر بوو، چونکه له ب‌نه‌رته‌دا خواستی کورد ج‌یاوازه.

پ‌اش شه‌ه‌یدبوونی ژینا نه‌مین‌ی و ده‌س‌پ‌یک‌ی ر‌اپه‌رینه‌ی سه‌رتاسه‌ری گه‌لانی ئ‌یران له ژێر ناوی شو‌رش‌ی ژینا و به‌ دروشمی سه‌ره‌کیی ژن، ژیان، ئازادی، ج‌اریکی دیکه مانگی خه‌زه‌ئوه‌ر بوو به‌ یه‌کیک له و مانگانه‌ی ساڵ که زیاترین ر‌یژه‌ی سه‌رکو‌تکار‌یه‌یه‌کانی ت‌یدا به‌ر‌پ‌وه‌چوو. به‌پ‌ێی ئاماره‌کانی ر‌یک‌خراوی کوردپ‌ا، ته‌ن‌یا له مانگی خه‌زه‌ئوه‌ردا، ٦٦ که‌س له شاره‌کانی کوردستاندا به‌ده‌ستی ه‌یزه سه‌رکو‌تکاره‌کانی ر‌ێژیم شه‌ه‌ید کرا.

پ‌شکی ژنان له خۆپ‌یشاندانه‌کانی خه‌زه‌ئوه‌ری ١٤٠١دا به‌رچاو بوو، به‌پ‌ێی هه‌واڵ و ر‌اپۆرت‌ه ب‌لاوکراوه‌کان له ناوه‌نده مافی مرۆپ‌یه‌کان، ژنان به‌ش‌یک‌ی به‌رچاو له خۆپ‌یشاندانه‌ران بوون که دژی ته‌واوییه‌تی ر‌ێژیم راوه‌ستان و له‌م پ‌یناوه‌شدا قوربان‌ییان دا.

به‌ش‌داریی ژنان له شو‌رش‌ی ژینادا، باب‌ه‌ت‌یک‌ی گ‌رینگه که پ‌یویسته هه‌م زۆر و به‌بایه‌خ و هه‌م له لایه‌نگه‌نی ج‌یاوازه‌وه باسی ئ‌ بک‌ری، بۆیه نه‌وه‌ی که ل‌یره‌دا ئاماره‌ی پ‌ن ده‌ک‌ری، ته‌ن‌یا ئاماره‌یه‌کی کورته.

له خۆپ‌یشاندانه‌کانی خه‌زه‌ئوه‌ری ١٩٨٨ هه‌روه‌ک ئاماره‌ی پ‌ن کرا، ٤٠٠ ژن به‌ ده‌ستی ه‌یزه‌کانی ر‌ێژیم کوژران و، له یه‌ک

سانه‌ی شۆشی ژیناشدا ژماره‌یه‌کی به‌رچاو له ژنان له سهرتاسه‌ری ئێراندا كوژران و بریندار کران. زۆریه‌ی ئهو ژنانه‌ی به‌ فیشه‌کی ساچه‌یی هیزه‌ سه‌ركوتکه‌ره‌کانی رێژیم بریندار کرابوون، ئیستاش به‌نهیته‌ی ده‌ژین و له‌ ترسی ده‌سه‌سه‌رکران و سه‌پاندنی سزای قورس، ناوی‌ن ناو و شوناسی خۆیان ناشکرا بکه‌ن. به‌لام خاتی جیگای سه‌رنج خۆراگری و پێداگری ئهو ژنانه‌یه‌ که له‌ ره‌وتی شۆرشه‌که‌دا نازیانی خۆیان له‌ده‌ست دا.

كوردستان هه‌میشه‌ گۆره‌پانی مه‌لانی له‌گه‌ڵ داگیرکه‌ر بووه‌، هه‌ر بۆیه‌ خۆراگری وه‌کوو میراتیکی نه‌سل له‌ دوا‌ی نه‌سل له‌ كوردستانییاندا ده‌بینریت. له‌ رۆژانی رابردوودا و له‌ ساڵه‌گه‌ری شه‌هیدانی خه‌زه‌له‌وه‌دا، سه‌ره‌رای گوشاره‌کانی رێژیم و ده‌سه‌سه‌رکردنی بنه‌مائه‌ی ئهم شه‌هیدانه‌ و وه‌کوو دوا‌یین نموونه‌شی خوشکی شه‌هید شه‌هیریار مه‌مه‌دی له‌ بۆکان، ژنانی نیشتمانی‌په‌روه‌ری ئهم خاکه‌، به‌ یادکردنه‌وه‌ی رۆنه‌کانیان جارێکی دیکه‌، نیشانیان دا که هیچ هیزیک ناتوانی به‌ چۆکیان دا‌بنیت. له‌ بیرمانه‌ سالی رابردوو دا‌یکی شه‌هید می‌لاد مه‌عرووفی له‌ کاتی ناشتنی ته‌رمی کوره‌که‌یدا گوتی کوری من شه‌هیده‌ و پێشکه‌شی نه‌که‌م به‌ نیشتمان، کچی نیشتمان نه‌بم ئه‌گه‌ر تۆنه‌ی نه‌ستینم. هه‌ر ئهو دا‌یکه‌ ئه‌مسال پاش رێگریکردنی هیزه‌کانی رێژیم له‌ به‌رپه‌وه‌بردنی رپه‌ه‌سمی ساڵه‌گه‌ر له‌سه‌ر مه‌زاری کوره‌ شه‌هیده‌که‌ی، له‌گه‌ڵ دا‌یکی شه‌هیدانی دیکه‌ی ئهم شاره‌ کو‌ بووه‌ و گوتی ئیبه‌ دا‌یکانی شۆرش له‌ خویته‌ی کوره‌کانمان خوش نابین و تا دوا‌یین هه‌ناسه‌مان دا‌خوازی خویته‌ی به‌ناحه‌ق‌رژاوی کوره‌کانمان به‌ده‌ست رێژیمی کو‌ماری ئیسلامین.

له‌ خه‌زه‌له‌وه‌ تا خه‌زه‌له‌وه‌ر بو‌ ئیبه‌ وه‌کوو نه‌ته‌وه‌ی کورد هه‌ر برین بووه‌، له‌ هه‌ر خۆپیشاندان و ناره‌زایه‌تییه‌که‌دا ئه‌وه ئیبه‌ی کوردین که‌ پشکی شیرمان به‌ر ده‌که‌وی گۆشار و سه‌ركوتکارییه‌کان بو‌ ئیبه‌ش زیاتره‌.

سه‌ره‌رای هه‌موو گوشاره‌کان، ژنانی ئهم نیشتمانه‌، نه‌ چۆکیان دا‌داوه‌ و نه‌ فیری نه‌وه‌ی دا‌هاتوویان کردوه‌ که‌ چۆک دا‌بدن، دا‌یکان، خوشکان، هاوسه‌ران و کچی شه‌هیدان، بوونه‌ته‌ هی‌مای خۆراگری و له‌م شۆرشه‌دا فیریان کردین که‌ ئه‌گه‌ر خه‌زه‌له‌وه‌ر تا خه‌زه‌له‌وه‌ر برینمان به‌ر که‌وتوه‌، خۆراگرت‌ر له‌ جاران له‌سه‌ر دا‌وا ره‌واکانمان سوورین و ناهیلین ئهم کاروانه‌ راوه‌ستی!

پروپاگه‌نده و كۆماری ئیسلامی

ره‌زا دانشجوو

چهند سال له‌مه‌وه‌هر و پاش كوشتنی تیرۆریست قاسم سوله‌یمانی به دهستی هیزه ئه‌مریکیه‌کان، خامنه‌یی، ریه‌ری رێژیمی كۆماری ئیسلامی له كاردانه‌وه به‌م زه‌بره‌ی له ئوتوریتته و چه‌سییه‌تی رێژیم كه‌وتبوو، باسی له "تۆله‌ی سه‌خت" كرد.

دوای ئه‌م قسانه، ده‌زگای پروپاگه‌نده‌ی رێژیم بۆ پاساوه‌ینه‌انه‌وه بۆ شكسته‌كه‌یان و دله‌ه‌وایی لایه‌نگرانی رێژیم، ده‌ستی كرد به گه‌وره‌كردنه‌وه و ته‌بلیغی قسه‌کانی خامنه‌یی. ماوه‌یه‌ك دواتر رێژیمی كۆماری ئیسلامی هێرشی كرده سه‌ر بنكه‌ی "عین الاسدی" سه‌ر به سوپای ئه‌مریکا له عێراق. هێرشێك به دونه‌یه‌ك پروپاگه‌نده! هێرشێك كه هه‌رگیز رووبه‌رووی كاردانه‌وه‌ی لایه‌نی به‌رامبه‌ر نه‌بۆوه! هه‌رگیز زانیاری دروست له‌سه‌ر ژماره‌ی كوژراو و برینه‌داره‌كانی ئه‌م رووداوه بڵاونه‌كراوه‌وه. له كاتی‌كدا كۆماری ئیسلامی باسی ده‌یان كوژراو و برینه‌داری ئه‌م رووداوه‌دا كرد، تاكه وینه‌ی بڵاو‌كراوی ئه‌م رووداوه هه‌ندیك بانه‌خانه و بینا بوون كه وێران ببوون. ئیستا دوای چهند سانیك ئه‌م رووداوه، سه‌رۆکی پیشووی ویلايه‌ته‌یه‌ گه‌رتووه‌كانی ئه‌مریکا، دۆنالد ترامپ، له وتاریكدا باسی‌کی ته‌واو جیاواز له‌م رووداوه ده‌كات. ترامپ ده‌ئیت: ئه‌مریکیه‌كان پیشووه‌خته

لهم هێرشه‌ی رێژیمی کۆماری ئیسلامی ئاگادار کرابوونه‌وه! له راستیدا ئه‌وه‌ی وهک هه‌میشه‌ رووی دا، نمایشیکی میدیایی بوو بۆ نیشاندانی ده‌سه‌لاتی خه‌یالیی دیکتاتور و فریودانی رای گشتی، به‌شیک له نامیری پروپاگه‌نده‌ی چل و چهند ساڵه‌ی رێژیمی وه‌لایه‌تی فه‌قیه!

پروپاگه‌نده‌ی رۆژیکه‌ی گرنگی هه‌بووه له ژبانی سیاسی هه‌موو دیکتاتوره‌کاندا، به‌بج گۆیدان به‌وه‌ی هه‌نگری کام بیروباوهر بوون و ئامانجه‌ی ئایدیۆلۆژییه‌کانیان چی بووه. نه‌مونه‌ی میژووویی زۆرن که گرنگی ئهم بابته‌ به‌ بۆ دیکتاتوره‌کان نیشان ده‌دهن. ئه‌وه‌ی مائوئیسته‌کان له چین، یان لینیستیسته‌کانی یه‌کیه‌تی سۆقیه‌تی پێشوو به‌ خه‌کیان ده‌گوت، هه‌رچه‌نده هه‌لۆیستیکی جیاواز بوو له بیرکردنه‌وه‌کانی مارکس، به‌لام به‌ هه‌مان شیوه‌ وینه‌یه‌کی ناراسته‌قینه‌ و خه‌وناویی واقیعه‌کانی کۆمه‌لگه‌ش بوو. ئالمانی نازی وهک یه‌کیک له داھینه‌رانی بواری ریکلام و پروپاگه‌نده‌دا پیناسه‌ ده‌کریت؛ کۆبوونه‌وه‌ی چهند ده‌یان هه‌زار که‌سی به‌ جلوه‌یه‌گی یه‌کپۆش، ده‌زگای دووردریژی پروپاگه‌نده‌ و درۆ ناراستی ئه‌کته‌ره‌ گرنکه‌کانی ئهم گۆره‌پانه‌ بوون.

هیتلیئر پروپاگه‌نده‌ی به‌نهیینی سه‌رکه‌وتنی خۆی ده‌زانی. ناوبراو له کۆبوونه‌وه‌ی سالانه‌ی پارتی نازی له شاری نورنبیرگ له ساڵی ۱۹۳۶ ده‌لیت: "پروپاگه‌نده‌ی ئیمه‌ی گه‌یاند ده‌سه‌لات، دواتر توانیمان له ده‌سه‌لاتدا به‌مینینه‌وه، هه‌روه‌ها ئامرازه‌کانی داگیرکردنی جیهانمان پێ ده‌به‌خشیت." وته‌ی به‌ناویانگی گۆیلز، وه‌زیری پروپاگه‌نده‌ی هیتلیئر دوا‌ی چهندین ساڵ هیشتا یه‌کیکه‌ له وته‌ گرنکه‌کانی جیهانی پروپاگه‌نده‌. "هه‌رچه‌نده‌ درۆکه‌ گه‌وره‌تر بیت، باوه‌رکردنه‌که‌ی ئاسانتره‌".

ده‌گوتری له سه‌رده‌می ده‌سه‌لاتی دیکتاتۆری ئه‌لبانی "ئه‌نوه‌ر خۆچه‌"، رادیۆ تیرانا سائیانی ساڵ سه‌رقالی وه‌سفکردنی به‌هه‌شتی خه‌یالیی کۆمۆنیسته‌کان بوو بۆ گۆنگران به‌ چهند زمانی جیاواز! دوا‌ی مردن و نه‌مانی "خۆچه‌" کاتیک خه‌کی ولاتانی دیکه‌ی ئوروپا ئهم ده‌رفه‌تیان پێ درا که ئهم به‌هه‌شته‌ خه‌یالییه‌ ببینن، بیجگه‌ له هه‌زاران سه‌نگه‌ری له بیتۆن سازکراو بۆ شه‌ری خه‌یالی له‌گه‌ڵ ئیمپریالیزم! و هه‌ژاری و مائویرانی هیچی تریان نه‌دۆزیه‌وه.

پروپاگه‌نده‌ی یه‌که‌م جار له‌لایه‌ن پاپ گریگۆری شازده‌هه‌م، سه‌رکرده‌ی ئهم کاته‌ی کاتۆلیکه‌کانی جیهانه‌وه‌ به‌کاره‌ینرا. پاپ بۆ بانگه‌شه‌ی ئایینی مه‌سیحی خه‌کیانیک بۆ چهندین شۆنی جیاواز نارد. به‌ تێپه‌ربوونی کات وشه‌ی پروپاگه‌نده‌ مانا و چه‌مکیکی ته‌واو پێچه‌وانه‌ی په‌یدا کرد. له سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مدا ئهم وشه‌یه‌ خۆی له دونیای مه‌سیحی دورخسته‌وه و له‌گه‌ڵ بلابوونه‌وه‌ی دیموکراسی بۆ یه‌که‌م جار هاته‌ ناو مه‌یدانی کۆمپۆنی سیاسییه‌وه. جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م و دووهم خالگۆرانی وه‌رچه‌رخان له ره‌وتی میژووویی وشه‌ی پروپاگه‌نده‌دا. ئیستا پروپاگه‌نده‌ مانایه‌کی ته‌واو جیاواز له ئامانجی درووستبوونی

دروستکردنی ترس و تۆقاندن یه کیکی دیکه له تهکنیکهکانی تری شهري دهروونییه. پرۆپاگهندهی نازییهکان هه میسه تیکه ئی تۆقاندن و دلهپاوکی بوو. ته نانهت پيش نهوهی له سالی ۱۹۳۳ به پيشی دهنگی خه لک بینه نیو دهسه لاتی، هیزهکانی میلیشیای نازی (stormtroopers) زۆریه ی کات بو ترساندن و تۆقاندنی نه یارانیمان له شه قامهکاندا حازر بوون.

پژیمی کۆماری ئیسلامی و تۆقاندن و سازدانی دلهپاوکی هاوپی دهیان سائهن! له سیداره دانی کهسانی سه ره به رژیمی پيشوو دواي دادگاییکردنی ته نها چهند خولهکی، له سیداره دانی به کۆمه ئی زیندانیانی سیاسی و نه یارانانی کۆماری ئیسلامی، به شیکن له م پرۆژهی تۆقاندن و ترساندن. له سیداره دانی دهیان کهس له سه رده می شوړشی ژینادا، دانپیدانانی زۆره ملی به تاقمیک شوړشگیران، دانی هه زاران حوکمی نارهوا زیندان و دوورخسته وه، دواپیترین هه وئی کۆماری ئیسلامی له م بواره دایه. داگیرکردنی شه قامهکان و سازکردنی که شیک نا هیمنایه تی بو خه لک له لایه ن به کریگیراوانی رژیم به ناو به سیج و جاش بو ترساندن و تۆقاندنیان یان شکاندنی شکوی خه لک به تاییهت ژنان و تازه لاوان له ژیرناوی نه مر به چاکه و نه هیی له خراپه به شیک تایی نه م چیرۆکه ن.

ناوینان و ناوهراندن یه کیکی تر له ئامرازهکانی دیکتاتوریهکان له شهري دهروونی دژی ئۆپوزسیۆن و نه یارانیه. سالانیکی زۆره کۆماری ئیسلامی به ناوی جوداخوازی هیرش دهکاته سه ره نه یارانیه ته وه جیاوازهکانی ئیرانی، تاکتیکی که به داخه وه به شیک له ئۆپوزسیۆنی شوڤینیستی کۆماری ئیسلامی هاوشیوه له دژی نه ته وهکانی ئیران به کاری دهینن. "مفسد فی الارض" و "محارب"، نازناویکه که ساییانه رژیمی کۆماری ئیسلامی بو په راویزخستنی و زیندان و کوشتنی به شیک له نه یارانانی نارازی یان هه ندیک که مایه تی ئایینی به کاری دهینیت.

گه وره کردن و پیداهه لگوتن له ماوهی سالانی رابردوودا لایه نیکی دیکه ی پرۆپاگهندهی کۆماری ئیسلامی بووه و هه یه. پيشکه شکردنی وینه یه کی ته واو ناراست له به ناو دهسته وتهکان و نیشان دانی گه وره یی خه یایی دیکتاتور. رژیم که توانای کاریگه ریدانی له سه ره رۆژه لاتی ناوه راست نییه، هه وئ ده دات له ریگه ی میلیشیای به کریگیراوهکانی و پشتبه ستن به ئامیری تیرۆر و کوشتن، دهسه لاتی خه یایی خوی نیشان بدات. نه وهی له سه ره تایی نه م وتاره شدا هات - هیرشکردنه سه ره بنکه ی نه مریکی له عه ین نه سه د بو تۆله سه ندنه وه له کوشتنی قاسم سوله یمانی - به شیکه له تاکتیکی گه وره کردنه وه و پیداهه لگوتن. له کاتیکیدا به وته ی سه رۆک کۆماری نه و کاتی نه مریکا نه وهی به مووشه کی کۆماری ئیسلامیدا خاپوور کرا، ته نیا چهند بینایه ک بوو، به لام بو چهن دین رۆژ ئامیری ته بلیغی رژیم خه ریکی وه سفکردنی ره هه ندهکانی نه م هیرشه بوو! کۆماری ئیسلامی درۆیه کی گه وره بوو که بو ماوه یه ک به هوی هه ژاری فه ره نگیی خه لک ده ره نه نجامی سیاسه تی هه له ی

په هلهوی و بیگومان هاوړینی هندی روناکییری نایینی چهپ و میلی-مهزهبی هاته ناراه و بو ماوهیهک جیی باوهږ دهکوت! پروپاگهنده بهشیکی دانهپراو بوو لهی دهزگای درۆ و فیلبازی کۆماری ئیسلامی. حکوومهتیک که بریار بوو ههم دونیا و ههم قیامهتی خهئکهکهی مسوگهر بکات، جگه له ههژاری و مائویرانی هیچی تری نههینا. ههچهنده به تئیهربوونی کات خهئک ناگاداری پووی راستهقیینهی کۆماری ئیسلامی بوون بهلام تاکتیکی رژیم بو مانهوهی نهگۆردا، له راستیدا تهنیا درۆکان گهورهتر بوون و دهمامکهکان تاریکتر بوون!

ئینستا کۆماری ئیسلامی که له دهیهی پینجهمی تهمنهنادیه، ئیتر هیج روویهکی شارهوی بو خهئک نهماوه و لای خهئک جیی هیج باوهږ و متمانهیهک نییه. ئهمرۆ کۆماری ئیسلامی ریک رۆئی شوانه درۆزنهکهی ههیه و ئهمجاره ئهگهر بهراستیش گورگ هیرش بکاته سهر مهڤهکان، کس باوهږ به هاواری ناکاتا!

۳ سهرماوهزی ۲۷۲۳

بوون به دانمارک (getting to Denmark)

نا: نهلبورز رۆین تهن

ناماژه: زۆربه‌مان ناوی فرانسیس فۆکایاما له تیزه به‌ناوبانگه‌که‌یمان له‌سه‌ر کۆتایی میژوو بیستوه، به‌لام فۆکۆیاما چه‌ندین لیکۆلینه‌وه و کتیبی دیکه‌ی به‌تایبه‌ت له‌سه‌ر سیاسه‌ت ههن که گرینگیه‌کی تایبه‌تیان هه‌یه. یه‌کیک له‌وه‌ کتیبانه "سه‌رچاوه‌ی نه‌زمی سیاسی" (The Origins of Political Order) یه. له‌وه‌ لیکۆلینه‌وه‌ وێرای لیکدانه‌وه‌ی بنج و بنه‌وانی حکومه‌ت هه‌روه‌ها چونیه‌تی گه‌یشتن به‌ حکومه‌تی به‌هیز و سه‌روه‌ری یاسا؛ حکومه‌تی وه‌لامده‌ر له‌ شارستانییه جیاوازه‌کان شی کراوته‌وه. یه‌کیک له‌ به‌شه‌کان باسی ولاتی دانمارکی کردوه که چون ولاتی دانمارک به‌هه‌بوونی دیموکراسییه‌کی پیشکه‌وتوو هه‌روه‌ها ده‌وله‌تی خوشبژێوی و یاسا سه‌روه‌ر دروست بووه که له‌ زۆر بوارددا نمونه‌یه و خاوه‌نی که‌مترین رێژه‌ی گه‌نده‌لیی سیاسییه. چونکه به‌رده‌وام نه‌و باباته له‌ژێر ناوی "چۆن بوون به‌ دانمارک" له‌ ژێر لیکۆلینه‌وه‌ی لیکۆله‌راندا بووه. هه‌روه‌ها بۆ زۆربه‌شمان نه‌و پرسیاره‌ دیته‌ پێش چۆن دانمارکیکی وا دروست ده‌بی؟ فرانسیس فۆکۆیاما له‌ لیکۆلینه‌وه‌که‌یدا به‌و شیوه‌ی خواره‌وه‌ باس له‌ چونیه‌تی دروستبوونی دانمارکیکی وا نمونه‌ ده‌کا که شایانی خوندن و لێ فیر بوونه.

"بوون به دانمارک" (getting to Denmark)

یه‌کیک له پرسه‌کانی میژووی و یگه‌کان ئه‌وه‌یه که میژووی ئینگستان بو گه‌یشتن به دیموکراسیی ده‌ستوری به پارادایم وه‌رگرت. به‌لام ده‌کرا هه‌ندیک ولاتی دیکه‌ی ئوروپایی به نموونه بینینه‌وه که به رێره‌وی دیکه‌شدا به هه‌مان شوین گه‌یشتن. هه‌ر وه‌کو ئیمه که له سه‌ره‌تایی ئه‌و ریساله درێژهدا سه‌باره‌ت به په‌ره‌پێدانی سیاسی پرسیمان چۆن دانمارک توانی ببی به دانمارکیکی خاوه‌ن سه‌روه‌ری یاسا، دیموکراتیک و خۆشگوزهران که به‌باشی به‌رێوه ده‌بردێ و خاوه‌نی که‌ترین گه‌نده‌لیی سیاسیه له جیهان. پێویسته شروقه‌ی بکه‌ین که چۆن ئه‌وه به‌دی هاتوه.

سالی ١٥٠٠ دیار نه‌بوو که دانمارک (یا هه‌ر ولاتیکی دیکه‌ی ئیسکاندیناوی) رێره‌ویکی جیاواز له کۆمه‌نگه‌کانی دیکه‌ی ئوروپای چاخی نیوه‌راست ده‌گرێته به‌ر. به‌شیک له چاودیران هه‌وئیان داوه تا ریشه‌ی دانمارکی ئیستا بگه‌رینه‌وه بو سه‌ره‌تای نیشه‌جیوونی وایکینگه‌کان له ئیسکاندیناوی. به‌لام جیاوازی‌دانان له نیوان ئه‌و عه‌شیره‌ته مرقه‌وزه و به‌ر په‌ره‌کانی دیکه‌ی ژێرمه‌ن که له دای کۆتایی ئیمپراتۆری رۆما له ئوروپا نیشه‌جی بوون ئه‌سته‌مه، ته‌نیا له‌وه‌دا نه‌بی که وایکینگه‌کان له جیاتی سواری هه‌سپه‌کان به‌له‌می درێژیان به‌کار ده‌هینا.

پاشایه‌تی دانمارک که له ره‌چه‌له‌کیکی که‌ونه‌اره‌وه ده‌هات، له سه‌ده‌ی سێزده‌یه‌مه‌وه لاواز بوو، چونکه بو ده‌رکردنی بێرنامه‌یه‌ک پێویستی به راورێژ له‌گه‌ڵ پارلمانی ئیلیته‌کان هه‌بوو، هه‌روه‌ها ده‌بوا هه‌ندیک ئیمتیازی تایبه‌تی به کلیسا دا‌با. ئابووری دانمارک وه‌کوو شوینه‌کانی دیکه‌ی ئوروپا له‌سه‌ر بنه‌مای بیناسازی دانرا‌بوو، هه‌ر چه‌ند هه‌نگه‌وته‌ی دانمارک له ده‌روازه‌ی ده‌ریای بالتیک و نزیکوونی له شاره‌کانی یه‌کیه‌تی هانسیاتیک (Hanseatic League) وایکردبوو که بازرگانی نیونه‌ته‌وه‌یی رۆئیکی گرینگی له پیشه‌چوونی ئابووری دانمارکدا هه‌بیت.

داوای شگستی یه‌کیه‌تی کالمار که بو ماوه‌یه‌کی کورت له نیوه‌راسته‌کانی سه‌ده‌ی پانزده ئه‌سکاندیشیاکانی یه‌ک خستبوو، دانمارک وه‌ک هیژیکه‌ی گرینگی فره‌نه‌ته‌وه کۆنترۆلی به سه‌ر نوروژ، ئایسله‌ند، ناوچه‌کانی ئه‌لمانی‌زمانی شلیسویگ (Shleswig) و هۆلستاین (Holstein) هه‌روه‌ها ناوچه‌ی ساوند (Sound) که ئیستا ده‌که‌وتیه رۆژئاوای سویددا هه‌بوو. ئه‌گه‌ر ته‌نیا یه‌ک هۆکار هه‌بی که وای له دانمارک کردبێ که رێره‌ویکی جیاواز له ولاتانی دیکه‌ی ئیسکاندینیشیا بگرێته به‌ر ئه‌ویش ره‌وتی چاکسازی‌خوانه‌ی پرۆتیستان بوو. هه‌ر وه‌کوو به‌شه‌کانی دیکه‌ی ئوروپا مارتین لوتر ناسه‌قامگیریه‌کی زۆری دروست کرد بووه هۆی ناره‌زایه‌تییه‌کانی درێژه‌وه‌دای جه‌ماوه‌ری به‌رانبه‌ر به کلیسای کاتولیک.

له دانمارك به هه‌ندىك شه‌رى ئىوخۆيى ره‌وتى پرۆتېستانتى سه‌ركه‌وتنى به‌ده‌ست هېنا و كلىساي نه‌ته‌وه‌يى دانماركى لوتريان له سالى ١٥٣٦ دامه‌زاند. ئهو سه‌ركه‌وتنه زياتر له ده‌رنه‌نجامى هۆكاره ئه‌خلاقيه‌كان به هۆى هۆكاره مادىيه‌كان بوون، چونكه پاشاي دانمارك به‌و شيوه‌يه ده‌رفه‌تتېكى باشى به‌ده‌ست هېنا ببېتته خاوه‌نى ئهو داراييه به‌رچاوه‌ى كلىسا كه به ٣٠ له سه‌دى زه‌وييه‌كانى دانمارك به‌راورد ده‌كرا. به‌لام كارىگه‌رىيى سياسىيى ره‌وتى پرۆتېستانىسم له دانمارك خۆى له هاندانى جوتياران بۆ خويندندا ده‌رخست. لوترانىسم باوه‌رى قولى به‌وه هه‌بوو كه خه‌لكى ئاسايى تواناي خويندنه‌وه‌ى كتيبى پيروز و كه‌موكورييه‌كان يا رېنمايييه‌كانى بچووكى لوتر له سه‌ر مه‌سيحيه‌تيان هه‌بى، بۆ ئه‌وه‌ى راسته‌وخۆ ده‌ستيان به خوا بگا. له سه‌ره‌تاكاني سه‌ده‌ى شانزه‌ى كلىساي لوترانىسم له هه‌موو گونديكى دانمارك قوتابخانه‌ى كردوه و قه‌شه‌كان خه‌لكيان فيره‌ خويندن و نووسىنى سه‌ره‌تايى ده‌كرد. ئاكامى ئهو كاره ئه‌وه بوو له سه‌ده‌ى هه‌ژده جوتيارانى دانمارك و به‌شيك له ئيسكانديناڤى به‌رژه‌يه‌كى به‌رچاو خوينده‌وارى باشيان هه‌بوو و ده‌ياتتوانى خويان له چوارچيويه‌ى چيني كۆمه‌لايه‌تتى باشدا رېك بخه‌ن.

جولانه‌وه كۆمه‌لايه‌تتويه‌كان له كۆمه‌نگه‌كاني ئهو سه‌رده‌مه زۆربه‌يان له ئاكامى پيشكه‌وتنى ئابوورى دروست ده‌بوون. ئهو ره‌وته له ئينگلىستانى چاخه‌كاني نيه‌وه‌راستيش كاتيك مافى خاوه‌ندارىتى له‌ژېر كارىگه‌رىيى ياساي عورفى په‌ره‌ى پى درا، بووه هۆى ئه‌وه‌ى چيني جوتياره بچووكه‌كان وهك توپژى چالاكى سياسى ده‌ربكه‌ون. ئه‌وه له كاتيكدا بوو كه به‌ر له سه‌ده‌ى شانزه‌هه ئه‌وه ئايين بوو كه ده‌بووه هۆى ره‌وته كۆمه‌لايه‌تتويه‌كان. خوينده‌وارى جوتياره‌كان وپراى ئه‌وه‌ى بووه هۆى به‌ره‌وپيشبردنى دۆخى ئابوورىيى خويان، بووه هۆى ئه‌وه‌ى بتوانن په‌يوه‌ندى له‌نيو خوياندا دروست بكه‌ن و به‌رنامه‌ى سياسى رېكببخه‌ن.

ئه‌سته‌مه خه‌يالكردنى ئهو جياوازييه زۆره‌ى نيوان گونديشينه‌كاني ئيسكانديناڤى و روه‌سيه له سه‌ره‌تاي سه‌ده‌ى نۆزه‌هه، سه‌ره‌راى ئه‌وه‌ى كه له روه‌ى جوغرافىيه‌وه لېك نزيكن.

به‌پيچه‌وانه‌ى ئه‌وه‌ى له ئينگلىس روه‌ى دا، ديموكراسى نوينه‌رايه‌تى بۆ پاراستنى دامه‌زراه‌ى فيودالى (په‌رله‌مان) كه باش خۆى رېكخستبوو بۆ ئه‌وه‌ى له‌به‌رانبه‌ر ده‌وله‌تى ناوه‌ندگه‌رادا رابوه‌ستى سه‌رى هه‌ئنه‌دا. له دانمارك ده‌وله‌تتېكى خاوه‌ن ده‌سه‌ه‌لاتى ره‌ها به بورژوازييه‌كى ئالۆز له سالى ١٦٦٠ به مه‌به‌ستى به‌رگه‌رى كردن له هيرشه‌كاني سويد دامه‌زرا. حكومه‌تى دانمارك هه‌ئه‌شايه‌وه و ئېتر هيج پيگه‌اته‌يه‌كى سياسى نه‌بوو هه‌تا پاشايه‌تى بۆ به‌رزكردنه‌وه‌ى رېژه‌ى باج روخسه‌تى لى‌وه‌رگريتا.

به‌مجۆره شوڤشی گرینگى نىوان سائه‌کانى ۱۷۶۰ تا ۱۷۹۲ روى دا، کاتیک پاشایه‌تیی رۆشنگه‌رى دانمارکی قوناغ به قوناغ یاسای کویلايه‌تیی که به ستیئنسباند (Stavnsbånd) ده‌ناسرا سه‌ره‌تا له‌و شوینانه‌ی له‌ ده‌سه‌لاتی پاشایه‌تیدا هه‌بوو و دواتر بۆ هه‌موو خاوه‌ن‌زه‌وییه‌کانی قه‌ده‌غه کرد، هه‌روه‌ها ریی له‌ خاوه‌ن‌زه‌وییه‌کان گرت له‌ سزادانی جوتیاران به مه‌به‌ستی سوکایه‌تی پینکردن وه‌ک سزای شه‌لاق‌لێدانی جوتیاران له‌سه‌ر نه‌سپی دار. جوتیاران مافی ده‌نگدانیان نه‌بوو، به‌لام ده‌یان‌توانی ببنه‌ خاوه‌نی زه‌وی و هه‌روه‌ها بازرگانی له‌سه‌ر بنه‌مایه‌کی یه‌کسان بکه‌ن.

پاشایه‌تیی دانمارک دیتی که نازادیی جوتیاره‌کان ده‌رفه‌تیکه بۆ لاوازکردنی خاوه‌ن زه‌وه‌ییه‌ گه‌وره‌کان که به‌توندی دژی چاکسازیه‌کان بوون. نازادکردنی جوتیاران وای ده‌کرد نه‌وان راسته‌وخۆ بخاته‌ خزمه‌تی سوپایه‌کی نه‌ته‌وه‌یی. ئایدیاکانیش گرینگ بوون. سه‌رمایه‌ی نه‌ته‌وه‌کانی ئادام سمیتس له‌ سالی ۱۷۷۶ ب‌لاو بۆوه که ده‌یسه‌لماند جوتیاره‌ خاوه‌ن‌زه‌وییه‌کان ده‌توانن به‌ره‌می زیاتر و باشت‌تر له‌ نه‌و کویلايه‌تی که نازاد نین به‌ره‌م به‌ینن. به‌لام نه‌و راستیه‌ گرینگ بوو که جوتیاره‌کان خویان به‌ چونه‌سه‌ری په‌روه‌رده و ریک‌خسته‌نه‌کان ئاماده‌ بوون که‌ک له‌ ده‌رفه‌تی نازادیی ئابوری وه‌ربگرن بۆ نه‌وه‌ی به‌ره‌و پرۆژهی به‌رزکردنه‌وه‌ی نرخ‌ی به‌ره‌مه‌ینان وه‌ک په‌ره‌پێدان خۆراک برۆن.

هۆکاری دووه‌م که رۆئیکی گرینگى هه‌بوو له‌وه‌ی دیموکراسیی مۆدیرنی دانمارک بێته‌ دی لایه‌نی ده‌ره‌کی بوو. دانمارک له‌ کۆتایی سه‌ده‌ی هه‌ژده‌ به‌ زله‌یژیکى فره‌ نه‌ته‌وه‌ی مامناوه‌ند هه‌ژمار ده‌کرا. دانمارک له‌ ئاکامی شه‌ری ناپیلۆن (سالی ۱۸۱۴) نورویژی نه‌ده‌ست دا. ب‌لاویوونه‌وه‌ی ئایدیاکانی په‌یوه‌ندی‌دار به‌ شوڤشی فرانسه‌ له‌ سه‌ره‌تای ده‌یه‌کانی سه‌ده‌ی نۆزده‌ ئانۆزی سیاسیی لێ‌که‌وته‌وه‌ و، له‌ لایه‌ک بووه‌ هۆی وروژاندنی ویسته‌کان ل سه‌ر بنه‌مای چینایه‌تی چینی جوتیار و بورژوازی بۆ به‌شداریی سیاسی، له‌ لایه‌کی دیکه‌ بووه‌ هۆی وروژاندنی ویستی داننان به‌ ویستیه‌ نه‌ته‌وه‌ییه‌کان له‌ نێو که‌مینه‌ی نه‌لمانی‌زمانی دانمارک.

پروسییه‌کان نه‌و پرسه‌یان به‌ ستاندنه‌وه‌ی ناوچه‌ی نه‌لمانی‌زمانی شلسویگ (Schleswig) و هولستاین (Holstein) له‌ ئاکامی شه‌ریکی که‌ماوه‌ به‌لام چاره‌نوساز له‌ سالی ۱۸۶۴ له‌ دانمارک چاره‌سه‌ر کرد. به‌ شه‌ویگ دانمارک بووه‌ ولاتیکى بچووک، وه‌ک یه‌ک (یه‌ک نه‌ته‌وه‌) که به‌ زۆری به‌ زمانى دانمارکی ده‌دا و ده‌رکه‌وت که ده‌بێ له‌ سنووری ولاتیکى بچووک له‌گه‌ڵ یه‌ک بژین.

نه‌وه‌ به‌سه‌ری چونه‌تیی هاتنه‌ نارای دیموکراسی له‌ کۆتایی سه‌ده‌ی نۆزده‌ و هه‌روه‌ها سۆسیال دیموکراسی له‌ سه‌ره‌تاکانی سه‌ده‌ی بیسته‌م دروست کرد. جوولانه‌وه‌یه‌کی سیاسی که له‌سه‌ر بنه‌مای جوتیاران که ئیله‌امی له‌ هزری قه‌شه‌ و زانای بواری

په‌روه‌ده وهک نیکۆلای فردریک سفیرین گروندتویگ (N.F.S. Grundtvig) وه‌رگرتبوو دروست بوو، که سه‌ره‌تا وهک جوولانه‌وه‌یه‌کی چاکسازی ئایینی جودابوونه‌وه‌ی خۆی له کلێسای لوتر راگه‌یاند و دواتر له سه‌رانسه‌ری ولات قوتابخانه‌ی دامه‌زراند.

دوای ئه‌وه‌ی پاشایه‌تی ده‌ستوری له ساڵی ١٨٤٨ به ده‌سه‌لات گه‌یشت جوولانه‌وه‌ی جوتیاری و لیبراله نه‌ته‌وه‌یه‌کان نوینه‌رایه‌تی راسته‌وخۆی بۆرژوازیان بۆ به‌شداریی سیاسی ده‌کرد، که بووه هۆی ئه‌وه‌ی له ساڵانی دواتر مافی ده‌نگدان به ده‌ست یینن.

ده‌رکه‌وتنی ده‌وله‌تی خۆش‌بژیوی دانمارک له سه‌ده‌ی بیستم سه‌رووتر له باسی ئه‌و بره‌گه‌یه، به‌لام سه‌ره‌نه‌جام کاتیک به‌وه گه‌یشتن، که جوولانه‌وه‌که‌یان ته‌نیا له سه‌ر بنه‌مای چینی کرێکار نه‌بوو، به‌لکو له سه‌ر بنه‌مای خه‌باتی چینی جوتیاریش بوو. ئه‌و پێشکه‌وتنه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ش که هاتبووه ئاراوه له ناکامی په‌ره‌پیدانی ئابووری نه‌بوو، به‌لکو به هۆی چاکسازی ئایینه‌وه‌ بوو.

پێشکه‌وتنی دیموکراسی و ئابووری مودیپن له سه‌ر بنه‌مای بازار به توندوتیژی و مملانییه‌کی زۆر که‌متری له‌وه‌ی ئینگلستان هه‌بوو هاته ئاراوه که له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ فه‌رانسه و ئیسپانیا و ئه‌لمانیا هه‌ر به‌راورد ناکریت. له راستیدا بۆ ئه‌وه‌ی دانمارکی مودیپن دروست بێت، دانمارکییه‌کان چهند شه‌ریان له‌گه‌ڵ درواسیکانیان له‌وانه سوید و پڕۆس کرد، هه‌روه‌ها چهند توندوتیژی و شه‌ری نیوخۆیی له سه‌ده‌ی هه‌قده و نۆزده‌دا دروست بوون، به‌لام هیج جوهره شه‌ری نیوخۆی درێژ ماوه، ده‌ست به‌سه‌رداگرتنی زه‌ویه‌کان، سته‌مگه‌رییه‌کی ره‌ها، یا هه‌ژارییه‌کی زۆر که له ناکامی شۆرش پێشه‌سازیدا دروست بێت رۆوی نه‌دا و هه‌روه‌ها میراتی شه‌ری چینه‌یه‌تیشی نه‌بوو.

نایدیاکان له چونه‌تی بوون به دانمارک گرینگ بوون، نه‌ته‌نیا له چوارچێوه‌ی نایدۆلۆژیی لوتری و گروندتویگی به‌لکوو بیه‌رۆکه‌ی رۆشنگه‌ری له باره‌ی مافه‌کان و ده‌ستوری‌بوونی ولات له‌لایه‌ن به‌شیکه‌ی به‌رچاوی پاشاکانی دانمارک له سه‌ده‌ی هه‌ژده و نۆزده په‌سند ده‌کران.

سه‌ره‌لدانی دیموکراسی له ولاتی دانمارک پره له رۆودا و ئه‌گه‌ری میژوویی و دۆخی تابه‌ت که ناتوانی له شوینیکی دیکه کۆپی بکریت. دانمارکییه‌کان به ریگایه‌کی زۆر جیاوازتر له ئینگلستان بۆ گه‌یشتن به لیبرال دیموکراسیی مودیپن رۆیشتن، به‌لام هه‌ردوکیان به شوینیکی وا گه‌یشتن که زۆر لێک ده‌چیت. له هه‌ر دووک ولات له باره‌ی هه‌بووی ده‌وله‌تیکی

له رۆژنامهی "کوردستان" و "کوردستان میدیا" وه - مانگی "سەرماوهزی ٢٧٢٢" وه

بههیز، سهروهیری یاسا، و وهلامدهربوونی حکومت پیشکتهوتنی جیدیان به دهست هیناوه. نهوهی ناشکرایه ریگای زۆر جیاواز ههن بو "بوون به دانمارک"

***

(**نهو بهشه له لایهن نامادهکاری نهو بابهته له ئینگلیسهوه بو سهه کوردی وهرگیپردراوه

٣ ی سهرماوهزی ٢٧٢٢

رێگه‌ی رزگاری له یه‌کسانی ره‌گه‌زیه‌وه تێده‌په‌ریت

د. مجید هقی

له‌م سالانه‌ی کۆتاییدا سێ دیارده‌ بوونه‌ته‌ هۆی باسکردن له‌ رۆژی ژنان له‌ کۆمه‌نگه‌دا: قه‌یرانه‌ ئابوورییه‌کانی جیهان، قه‌یرانی کار و پینوستانی به‌ هیزی کاری پسیۆر له‌ هه‌موو جیهاندا و هه‌روه‌ها له‌ رۆژه‌لاتی نیوه‌راستدا به‌شداریی پرره‌نگی ژنانی کوردستان له‌ خه‌باتی رزگاریخوازانه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی و به‌تایبه‌ت رۆژی ژنان له‌ شۆرشێ ژینادا و خه‌بات و ویستی ژنانی ئێران بۆ هه‌نگرتنی حیجابی زۆره‌ملی و مافه‌ مرۆقییه‌کانیان، خه‌باتی به‌رچاوی ژنانی ئێرانی دژی توندوتیژی ره‌گه‌زی له‌ ئێراندا که‌ به‌شێوه‌یه‌کی سیستماتیک و قه‌واره‌یی به‌ریوه‌ ده‌چیت. له‌م سێ دیارده‌یه‌ مژاری سه‌ره‌کی به‌شیکێ زۆر له‌ راگه‌یه‌نه‌ گشتییه‌کان، تۆره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان، سه‌مینار و کۆنفیرانسی جۆراوجۆر له‌لایه‌ن چالاکانی کورد، ئێرانی و نیونه‌ته‌وه‌یی بووه‌. ئیستا ئێمه‌ بینه‌ری دیارده‌یه‌کین له‌سه‌ر ئاستی گشتی که‌ باس له‌ کاریگه‌ری و په‌یوه‌ندی گه‌شه‌سەندنی یه‌کسانی ره‌گه‌زی ده‌کات له‌ سه‌قامگیری و ئارامی و پێشکه‌وتنی کۆمه‌نگه‌ و خوشبژێویی کۆمه‌لایه‌تیدا.

کۆمه‌نگه‌ی ماندوو، پرتووکاو و شه‌رخوازی پیاوسالار چی دیکه‌ ناتوانیت گه‌شه‌ به‌ جیهان بدات و داها‌توویه‌کی گه‌ش بۆ

مروڤایهتی بهرهم بئیت. پیاوسالاری بووته هۆی شهر و ویرانکاری و لهدهستدانی هیواکان و سەدان سائە میلیۆنان مروڤی له جیهاندا کردۆته قوربانی. جیهانی ئەمرۆ پێویستی به پەرەپێدانی قوتابخانهیهکی نوێ ههیه. قوتابخانهیهک که ئامانجی پەرەپێدانی خوشگوزهرانیی کۆمه‌لایه‌تی، پەرەپێدانی دادپه‌روه‌ریی کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری و یه‌کسانی له نیوان هه‌موو ئەندامانی کۆمه‌لگه‌ بیت.

بۆ ئازادبوون و خه‌بانتکارانی مافی دیاریکردنی چاره‌نووس، ده‌بێ جێی پرسیار بیت که بۆچی ئاستی ژيان و خوشبژیوی لهو کۆمه‌لگه‌یاندا که یه‌کسانی ره‌گه‌زی، دادپه‌روه‌ریی کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری چه‌سپاوه، به‌رزه؟ توێژینه‌وه‌کان له ولاتی پێشکه‌وتوو له‌وانه ولاتی سکاندیناڤی و ژاپۆن، ده‌ریده‌خه‌ن لهو کۆمه‌لگه‌یاندا سیاسه‌تی ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی و بریاری سیاسی له‌سه‌ر بنه‌مای یه‌کسانی جێنده‌رییه، مروڤ د‌خۆشتره، ته‌ندروستی گشتی باشته، سه‌قامگیریی کۆمه‌لایه‌تی زیاتره و متمانه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له هه‌موو ناسته‌کاندا پتیره. لهو ولاتانه‌دا ویستی گشتی و هاوبه‌ش هه‌یه بۆ به‌هه‌رووبوونه‌وه له‌گه‌ڵ هه‌موو جوهره‌ لیگه‌ر و ته‌نگه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی. له توێژینه‌وه‌کانی پێوه‌ندیدار به پیه‌وه‌ندیی نیوان یه‌کسانی ره‌گه‌زی و ته‌ندروستی و باشته‌بوونی دۆخی کۆمه‌لایه‌تی، تیبینی ده‌کریت تا ئاستی یه‌کسانی ره‌گه‌زی به‌رزتر بیت، ئاستی ته‌ندروستی کۆمه‌لایه‌تی و تاکه‌که‌سیی ئەندامانی کۆمه‌لگه‌ی به‌رزتر ده‌بیته‌وه. بۆ نه‌ته‌وه‌یه‌ک که له پیناو زرگاری نیشتمانیدا خه‌بات ده‌کات، پەرەپێدانی یه‌کسانی و ته‌ندروستی کۆمه‌لایه‌تی به واتای به‌هیزکردنی هیزه‌ خه‌بانتکاره‌کان و زیادکردنی هیزی به‌رگه‌گرتن له‌دژی دیکتاتۆرییه.

له کۆمه‌لگه‌ی ئییران و کوردستانیدا، چ له نیوخۆی ولات و چ له دیاسپۆرا، زۆر که‌س ته‌ندروستی که‌سی و کۆمه‌لایه‌تی خۆیان به جۆری داهاته‌وه ده‌به‌ستنه‌وه. به‌لام له‌راستیدا ئەم بابته‌ پیه‌وه‌ندییه‌کی رێژه‌یی له‌گه‌ڵ ئاستی داها‌ت و پینگه‌ی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه. ئەو کۆمه‌لگه‌یاندا له‌سه‌ر بنه‌مای پیه‌وه‌ندی کۆی گشتیی سفر دامه‌زراون، ناتوانن پینگه‌ و ئاستی کۆمه‌لایه‌تی خۆیان باشته‌ بکه‌ن.

پرسی یه‌کسانی ره‌گه‌زی ته‌نها پیه‌وست نییه به رینگه‌دان به ژنان بۆ به‌شداریکردن له بریاره‌ سیاسییه‌کان به به‌ده‌سته‌پینانی چه‌ند کورسییه‌ک له‌نیو پیاوان، به‌ئکوا ئەم بابته‌ پێشمه‌رجیکه‌ بۆ گه‌شه‌پێدانی کۆمه‌لایه‌تی له‌سه‌ر هه‌موو ناسته‌کان و پەرەپێدانی کوالیتی ژيان سهرجه‌م ئەندامانی کۆمه‌لگه‌ی پیاوان. له په‌نجا سالی رابردوودا ولاتی پێشکه‌وتوو شاهیدی باشته‌بوونی ئاستی ژيان و به‌خته‌وه‌ریی کۆمه‌لایه‌تی بوون به‌هۆی هه‌وڵدان بۆ به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی یه‌کسانی ره‌گه‌زی. ئەمرۆ شاهیدی ئەو راستییه‌ین که ته‌نانه‌ت کاریگه‌ری گه‌رمبوونی گۆی زه‌وی نه‌یتوانیوه پێشکه‌وتنی ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی ئەو ولاتانه‌ بوه‌ستینیت و ئەم ولاتانه‌ لێب‌راوانه‌تر له پێشوو بۆ به‌شداریی ژنان له هه‌موو بواره‌کانی

بهريوهبهري و ريبهري كۆمهنگه دا ههول ددهن.

هۆكاري سييه ميش پيوه ندى ههيه به پرسه ئابوورى و بازگانيه كانه وه: كۆمهنگه يهك كه يهكسانى به رهوپيش ببات و پهري پى ببات، خولقينهري دهرقهتى ئابوورى زياتره. ژماره ئه و دۆزينه وه و داھيناناندى له كۆمهنگه پيشكه وتوو و يهكسانه كاندا توماركران زور زياتره له كۆمهنگه ناپيشكه وتوو و نايهكسانه كان. تهناهت له روانگه ي بهرژه وه ندى پياوانيشه وه په ره پيدانى يهكسانى رهگهزى له بهر ئه م سى هۆكاره ي خواره وه پيوسته:

يهكه م: نايهكسانى دهبيته هوى په ره سه ندى ماترياليزم و له ده ستانى به ها رۆحى و مرؤقييه كان.

دوو: كۆمهنگه يهكسانه كان ههستى هاوبه شيان ههيه به رامبه ر به هه ره شه دهره كييه كان. ئه مه ش له به رامبه ردا ده بيته هوى ئه وه ي كۆمهنگه خۆبه خشانه چاره سه رى كيشه و ليگه ره هاوبه شه كان بكات.

سى: ليكۆئينه وه كان دهره ده خه ن له وه كۆمهنگه يانه ي ريز له يهكسانى رهگهزى دهگيرت، سه ركرده كانيان زياتر گرنگى به پرسى ژينگه و سه قامگيرى كۆمه لايه تى ددهن.

له ده سپىكى شۆرشى ژينا وه، زور باس و بابته له به رى پيوستى گۆرپنى پارادايى كۆمه لايه تى له كوردستاندا ده كرين. زور قسه ي جوان و سه رنجراكيش له زمان ريبه رانى سياسييه وه له به رى پاپشيتيكرديان بۆ يهكسانى رهگهزى كوتراون؛ به لام راستيه كه ي ئه وه يه كه به بى گه شه پيدانى سيستماتيك و پلان بۆ دارپژراو و ئامانجدار بۆ يهكسانى رهگهزى به واتاى ته واوى وشه، گه شه سه ندى خه باتى نه ته وه يى تا هه موو ئاسته كانى كۆمهنگه دا مسۆگه ر نايبت. په ره پيدانى يهكسانى ته نيا به ژماره ي ئه ندامانى ژنان له ده سته ي ريبه رى ريكخراوه كان به دى نايهت، به لكو پيوستى به راھينان و به ره نكاربوونه وه و به تاوان ناساندى هه ر جوړه توندوتيزيه كه ي رهگهزى له ريكخراوه سياسى و كۆمه لايه تيه كانه. ئيمه زور به ده گمه ن ديا لۆگيكمان بينوه سه به رت به په يوه ندى نيوان گه شه پيدان و يهكسانى رهگهزى. داننان به م په يوه ندى به ردى بناغى گۆرپنى پارادايى نايهكسانى كۆمه لايه تى و كردنه وه ي ده رگا بۆ به شداريكردى هه موو لايه نه كانى ژنان له خه باتى رزگاربخوازانه و خيراكردى گۆرانكاريه كۆمه لايه تيه كانه.

ژينده ر: Equality, Sustainability and the Quality of Life. BMJ2010;341:c5816

به‌هه‌شتی زه‌ه‌را، ناوینه‌ی کاره‌ساتی دوو ده‌سه‌لات!

زانبار هوسینی

به‌هه‌شتی زه‌ه‌را ناوینی ناشنا و له هه‌مان کاتدا جوان، ئارامکه‌روه و فریودهره؛ ناوینکه له میشکدا، وینای خه‌یانی له که‌شینی خه‌ون‌ناساوه ساز ده‌کا و ره‌نگدانه‌وه‌ی به‌هه‌شتی به‌ئینی پیدراو له نیوه‌رۆکی به‌نگه ئایینی و ئایینزایی له‌نیو بیرورای گشتی دروست ده‌کا. به‌لام به‌راستی به‌هه‌شتی زه‌ه‌را هه‌ر ئه‌و مینای پووناک و دهره‌وشاوه‌یه‌یه؟ ئایا مانا و چه‌مکی ئه‌و وشه‌یه له‌گه‌ڵ راستیه‌کانی ئه‌و شوینه یه‌کن؟

به‌هه‌شتی زه‌ه‌را! گه‌وره‌ترین گۆرستانی ئێران له باشوری تاران که له ٢٥ ی پووشپه‌ری ساڵی ١٣٤٩ ی هه‌تاوی به‌ناشتی که‌سیک به‌ ناوی مه‌مه‌د ته‌قی خه‌یال (له بنه‌مائه‌یه‌کی ئه‌رته‌شی و ده‌سترۆیشتوو) له به‌شی یه‌ک، ریزی یه‌ک، ژماره‌ی یه‌ک چالاکیه‌که‌ی ده‌ست پێ کرا؛ له ئێستادا به‌هه‌شتی زه‌ه‌را به‌ رووبه‌ریکی نیزیکی به‌ ٧٥٠ هیکتار نیزیکی یه‌ک میلیۆن و چه‌وسه‌د هه‌زار گۆری تێدایه.

ئهو گۆرستانه به شیوهی پارچه پارچه جیا کراوه تهوه به لام مه جانی سهردانی خه ئک بو هه موو پارچه یان به شه کانی نییه؛ هیندیگ لهو به شان به کامیرای چاوه دیری-ئهمنی و بوونی گه شتی مه ئمووره نه منییه کان زیاتر وهک زیندانیکی ژیر چاوه دیری چر و کۆنترۆلکراو ده چی تا گۆرستانی مردوو هکان!

له به هه شتی زه هرا جگه له به شه ئاساییه کان، به شی به ناوبانگیش هه یه. ههروهک به شی هه شتا و هه شتا یان به شی هونه رهنه ندان، به شی چل و چوار یان به شی شه هیدی نه ناسراو، به شی بیست و چوار که زیاتر تایبهت به به پیرسان، که سانی پایه به رزی نیزامی و که سانی ناسراو و به رچاوی رژی می کۆماری ئیسلامییه؛ گۆری کوژراو و تیرۆرکراوه کانی حیزبی جمهوری ئیسلامی و ده یه ی شهستی هه تاویش هه ره لهو به شه دایه. میرحوسین مووسهوی، کۆتا سه رۆکوه زیری ئیران و له کانی داکانی هه ئبژاردنی سه رۆک کۆماری سانی ٨٨، دیزاینه ر و ته لارسازی ئهو به شه بووه. به شی بیست و نۆی ئهو گۆرستانه ش ئی دیپلۆماتکاران و که سایه تییه ناسراوه سیاسی و نیزامییه کانی رژی می ویلایه تی فه قیه ه.

ئهوانه ته نیا به شه ئاساییه کانی ئهو گۆرستانه یه وهک هه موو گۆرستانه کانی جیهان. به لام به هه شتی زه هرا به شی قه دهغه و نه منیه تی شی هه یه و هه ره وهک داستانه تال و به نازاره کان، باس له میژووی ئالوگۆری سیاسی-کۆمه لایه تی ئهو ولاته و سروشتی رژی مه کانی ده سه لاتدار له ئیران ده که ن.

یه کیگ لهو به شان، به شی به ناوبانگی سی و سییه که ل سیداره دراوه کانی پیش شۆرش ٥٧ (له کاتی ده سه لاتی په هله ویدا) له وی نیژاون. ئهو گۆری نه ندامانی حیزبی تووده، چریکه کانی فی دایی خه لق و سازمانی مو جاهدینی خه لقی تیدا که؛ له سه رده می پاشایه تیدا ده وری ئهو به شه یان به دیواریکی بیتۆنی گرتبوو و له دوا ی شۆرش ٥٧ ته نیا به کامیرای چاوه دیری له ژیر چاوه دیری و کۆنترۆل گیراوه و ده کری بلین ئهو به شه وهک پیشوو به چری کۆنترۆل ناکری. ئهو کامیرایانه ته نیا به هۆی له ژیر چاوه دیری گرتن و ناسینی ئهو که سانه یه که هاتوو چۆی سه ر گۆری مارکیسته کان و مارکیسته -موسولمانه کان ده که ن.

له نیو به شه قه دهغه و نه منیه تییه کانی به هه شتی زه هرا یان هه مان مینای رووناک، به شه کانی چل و یهک، و نه وه د و سی له هه موویان به ناوبانگترن.

به شی چل و یهک میوانی به شیکی زۆر لهو که سانه یه که له سیداره دراون یان تیرباران کراون؛ ئهو به شه به حه فده کامیرای چاوه دیری، گه شته به رده وامه کانی مه ئمووره نه منییه تییه کان و نه ندامانی نه منییه تی حه رهم و پۆسته کانی دیربانی ئه رتش

کۆنترۆڵ ده‌کری؛ پیتیست به ناماژیه له ئیستادا پاراستنی به‌ههشتی زه‌هرا له دێژبانیی ئه‌رته‌ش وه‌رگه‌راوه‌ته‌وه و دراوه به یه‌که‌ی فاتحینی سوپای پاسداران.

له ماڵپه‌ری "راستیاد" دا به ته‌سه‌لی باسی ئه‌و به‌شه له به‌ههشتی زه‌هرا کراوه؛ رۆوبه‌ری ئیستای ئه‌و پارچه‌یه نیزیکه‌ی یه‌ک هه‌یکتاره و مه‌زه‌نده ده‌کری نیزیکی به یازده هه‌زار گۆری تیدا بێ. به پیتی بۆچوونی رۆژنامه‌نووسان و ئه‌وانه‌ی سه‌ردانی ئه‌و به‌شه‌یان کردوه، زۆری به‌دی سه‌ر گۆره‌کان شکان و له هه‌ندیک جیدا ئیسک و پروسکی مردوووه‌کان سه‌ریان له خۆڵ هه‌ناوه‌ته ده‌ر و به‌شیک له گۆره‌کانیش تیک‌رووخاون. پێشتر به‌شیک له‌و پارچه‌یه جیا کراوه‌ته‌وه و پارکینی له‌سه‌ر ساز کراوه و به ژماردنی ئه‌و به‌شه و له‌به‌رچاوگرتنی رای شاره‌زایان، ده‌کری بلیین که له‌سه‌ریه‌ک نیزیکه‌ی سی‌زده هه‌زار کوژراو له‌و پارچه‌یه‌دا نێژراوه. زۆری به‌دی گۆره‌کانی ئه‌و پارچه‌یه یان ئه‌و به‌شه به‌زه‌حه‌مت ده‌ناسرینه‌وه، به شیوه‌یه‌ک که ناسنامه‌ی زۆریک له‌و نێژراوانه نادیاره. له‌کارکه‌وتنی ئینتیرنیت و نانتینی ته‌له‌فون له‌و خاڵه به‌رچاوانه‌یه که له‌گه‌ڵ چوونه ژوور به‌و به‌شه، هه‌ستی پێ ده‌کری. ته‌رمی زۆریک له ئیعدامه‌کراوه‌کانی نیوان ساڵه‌کانی ٥٧ تا ٦٠ هه‌تاوی، ئه‌ندامانی کۆده‌تای نۆژه یان عه‌مه‌لیاتی نیقاب، ئه‌ندامانی موجاهیدینی خه‌لق، که‌سانی ده‌وله‌مه‌ندی تاوانبار به‌کۆکردنه‌وه‌ی ماڵی هه‌رام! سه‌زادراوان به‌گه‌نده‌لی له‌سه‌ر عه‌رز (افساد فی الارض)، ئه‌ندامانی گروپی فۆرقان، بازارییه‌کانی نیزیکی له‌ جه‌ریانی دژ به‌ده‌سه‌لات، هه‌ندیک له‌فه‌رمانداران، نوێنه‌رانی پارله‌مان، نیزاسی و غه‌یره نیزاسییه‌کانی نیزیکی له‌ ده‌سه‌لاتی په‌هله‌ویش له‌و پارچه‌یه‌دا نێژراون.

ئه‌و به‌شه یان ئه‌و پارچه‌یه هه‌مان له‌عه‌نه‌تاوای به‌ناوبانگ یان پاژی سووتاووه که ئیزنی چاک‌کردنه‌وه‌ی گۆره‌کان و پێراگه‌یشتنی به‌بنه‌ماڵه و که‌سانی نیزیکی نێژراوه‌کان نادری؛ له راستیدا ئه‌و به‌شه کراوه‌ته هه‌م‌یه‌ک بۆ تۆقاندن و هه‌ره‌شه‌یه‌ک بۆ دژبه‌رانی رێژی و ویلایه‌تی فه‌قیه له‌ده‌ره‌نجامی دژایه‌تی ئه‌و ده‌سه‌لاته.

به‌ش یان پارچه‌ی نه‌وه‌د و سێ، دووه‌مین به‌شی تایبه‌ت به‌زیندانییه‌ سیاسییه ئیعدامه‌کراوه‌کانه که به‌نۆ کامی‌رای چاوه‌دیری-ئه‌منیه‌تی ده‌پاریزری. ده‌گوتری ته‌رمی زۆریه‌ی ئیعدامه‌کراوه‌کانی ساڵی ٦٣ له‌و به‌شه‌دا نێژراوه. که‌سانیک که زیاتر له‌ ئه‌ندامانی چریکی فیدایی خه‌لق و ریکخراوی موجاهیدینی خه‌لق بوون؛ زه‌ویی ئه‌و به‌شه‌ش زیاتر له‌ به‌شی چل و یه‌ک ده‌چی. گۆری بێ ناوونیشان و به‌دی شکاوی سه‌ر گۆره‌کان به‌رچاون و هه‌ندیکیشیان دیاره له‌لایه‌ن که‌سوکارینه‌وه دیسان گۆره‌کانیان نۆژمن کراوه‌ته‌وه. جگه له‌و دوو به‌شه، به‌شی ئه‌منیه‌تی دیکه‌ش له‌ به‌ههشتی زه‌هرا هه‌یه، بۆ نمونه به‌شه‌کانی نه‌وه‌د و یه‌ک، و نه‌وه‌د و دووش پره له‌ ته‌رمی نێژراوی ئیعدامه‌کراوانی سیاسی؛ به‌شه‌کانی چل و دوو و هه‌شتا و پینجیش له‌ به‌شه ئه‌منیه‌تییه‌کان له‌قه‌له‌م ده‌درین که پره له‌ گۆری بێ ناوونیشان له‌ دژبه‌رانی رێژی کۆماری ئیسلامی که

له دۇخىكى ئەمىنەتیدا ئىژراون.

يەك له و گۆرانەى بەشى هەشتا و پىنج كه سەرنجراكيشه و ناكرى روى لى وەرسوورپنى، گۆرى مېرنداىك بە ناوى ئەمروئلا كوردى لوويه كه له تەمەنى يازده سائیدا ئىعدام كراوه. له بەهەشتى زههرا يان مینای روناك و درهوشاوه، بەشىك بە ناوى بەشى سېسەد و دوو هەيه كه ئەویش پىرە له گۆرى بى ناوونیشان؛ بە وتەى دژبەرانى رېژىم و تىكۆشەرانى مەدەنى، زۆربەى كوژراوى خۆپيشانداكهانى سائەكانى ٨٨ و ٩٨ له و بەشەدا ئىژراون و هېچ داتايەكى ورد له گۆرە بى ناوونیشانەكانى ئەو بەشه ئەلایەن هېچ ئىهادىكەوه بلاق ئەكراوه تەوه. له مائپەرى "كەلمە" له دەى سەرماوهزى ٩٨ دا، هەوائىك بلاق كراوه و بەپىي ئەو هەوائە تەرمى سەد و پەنجا و شەش كوژراوى خۆپيشانداكهان له خەزەلەورى ئەو سائەدا له لایەن دەزگا ئەمىنیهكان بردراوه تە بەهەشتى زههرا و هېچ زانیاریهك لەسەر گۆر و بەشىك كه ئەو كوژراوانەى لى ئىژراون نەزانداوه.

له دواى شۆرشى ژىناش زۆربەى كوژراوهكان له بەشه جىاوازهكانى ئەو گۆرستانەدا ئىژراون، وهك حەمیدرەزا روحى له بەشى دووسەد و یازده، مۆحسىنى شكارى له بەشى ئەوه و دوو و یەلدا ئاغافەزلى له بەشى سى و شەش له هەرە بە ناوبانگەكان.

بىرۆكەى بەهەشتى زههرا يان مینووى روناك و درهوشاوه بۆ كۆكردنەوى گۆرستانى تاران له يەك شوینى ئەو شارە زەبەلەحە بوو بەلام بە پىچەوانەوه بوو بە شوینى ناشتنى قوربانىيانى مرۆفكوژى و جىنايه تەكانى رېژىمى پووخواوى پەهلەوى و رېژىمى شەكەتبووى كۆمارى ئىسلامى.

گۆرستانىك كه میوانى تەرمە له خوینگەوزاوهكان، ئەشكەنجه دراوهكان، ئەوانەى پىش كوژران دەستدریژى سىكسىيان كراوه تە سەر و هیندىك جار سووتیندراوهكانە؛ گۆرستانىك كه له مینژوودا وهك یەكێك له بەلگە هەرەزیندوو و حاشالینەكراوهكانى جىنايه تە دەسەلاتدارانى تینووى خوین، دەسەلات، پارە و گەندەلێیه. گۆرستانىك كه له دواى مردنیش، ئیزنى ئارامى و حەسانەوه بە نووستوهكانى ژىر گل نادات و بۆتە گەورەترین میتینگى دژبەرانى رېژىمى پىشوو و ئىستا؛ میتینگىك بە بارتەقا و پانایى بێدەنگى!

نامەىەك لە بنارى زاگروسةوه بو مندالانى غەززه

رەسوون سووتانى

مندالە ئازىزهكانى غەززه!

سلاو!

دەزانم ئىوه من نانسن. هەر ناويشتان نەبيستوومه. بەلام ئەوه دنىيا بن، ئەمن ئىوه باش دەناسم. ئىوه من نانسن، چونكە كەس نەبووه باسى من بو ئىوه بكات و بەسەرھاتە تالەكانى ئەمن بو ئىوهى ئازيز بگيرتەوه. بويه هيچ خەتايەكتان نيبه ئەوهيكە نازانن ليرەيش كە ناوى كوردستانە، كەسانىك هەن نازارەكانيان لە نازارەكانى ئىوه دەچى و برينەكانيشيان هەر بەو جورە خوڻيان لى دەچۆرپت كە برينى ئىوه خوڻى ئەبەر دەروات. ئىوه ناوى منتان نەبيستوه. ئەبەر ئەوهى مامۆستاكانتان لە قوتابخانە و مامۆستايانى ئايينيتان لە مزگەوتان تەنيا ئەو شيعرانەتان بو شى دەكەنەوه و راقەيان دەكەن كە خوڻى برينەكانى ئىوهيان لى دەچۆرپت. ئەوان لە رەگەزى خۆتانن و راستگويانە لەگەل نازارەكانتانا دەژين. ئەوان خەمەكانى ئىوه بو خەلكى دنيا شى دەكەنەوه. ئەوان لەگەل گرمەى هەر تۆپ و بۆمبايەك وەك ئىوه

ته زوویان به له شدا دیت و له پرسه هه موو چۆله که یهک و له ماته مینی هه موو مهل و باندیه کی ئه ویدا به شدار ده بن. مه لاکانی لای ئیوه نیشتمانی خۆیانیان خوش دهوئ. ئه وان نیشتمان قیبله گایانه. ئه وان خوینی ره سه نی نه ته وه که ی خۆیانیان به له شدا ده گهریت، به پیچه وانیه به شیکی زۆری مه لای لای ئیمه، که شینی هه موو شوینییک ده گهرن جگه له نیشتمانی خۆیان. جا تو نازانی ئیمه له کورده واریدا بو ئه وان مه سه لیگمان هه یه، پینیان ده ئیین "گای بنه"، گای بنه سه ره ی خه لک ده کا، بنه ی خۆی نا کا.

له لایه کی دیکه شیه وه له گه ل ده نگه گر مه ی هه ر تو پینک و هاشوه ووشی هه ر فرۆکه یه کدا چی کامیرا و رادیو و رۆژنامه و مایه پهری ئه م دنیا یه، ده بنه زمانی هاواره کانتان و لانیکه م هه یج نه بنی ناهیلن وه ک ئیمه له ته نیایی و بنی ناویدا سه ر بنینه وه.

ئیزنم بدن تو زیک کوئی دئی پرم لای ئیوه هه ئیرم. ئه من زۆر زۆر به ر له ئیوه جه سه ته ی خا ک و نیشتمانم برینداره و قه ل و دائم تی ها لون. باس له گورگه برسییه کانی عوسمانی و که متیاره کانی سه فه وی نا که م که چون له سه ر زگی من شم شیره کانی غه زایان ئیک ده وه شاندا. باسی زۆر دوورت بو نا که م. باسی زریکه و قیژه ی مندالانی قه لای دمدت بو نا که م. کوردقرا نی شارویران و موکریانیش هه ر ئه تو خوش و ئی گه ری. باسی دوینیتم بو ده که م. دوینی هاویرم، هه ر دوینی بوو، هه ناسه ی ئاسمانی شاره که میان پر کرد له گازی سیانید و جه سه ته ی زاماری شارنکیان هه ئه و راند و له شه پۆلی ئه نفا لیکدا هاویریکانیان به کو مه ل زینده به چال کردم. ئه و کات هاویرم، له و به ری بوئی سیانیده که وه، بروات بی هه ر تو زیک له و به ره وه زوریش دوور نا، چیی موسو ئمانی خوا هه بوون په نجه ی شاده و دۆشاو مژه ی مو باره کیان نایه نیو کونی گوینچه کیان و هه یچیان نه بیست. هه یچیان نه دی. که س ئاویرنکی نه دایه وه و فاتیه حایه کیشیان بو ئیمه نه نارد. هه یج که س دئی رانه چله کا. هه یج که س برواشی پیم نه کرد. زۆر سه یر بوو. هه ر ئه و کاته، له و کاته دا که هاویرئ نازیزه کانم و مندالانی دراوسییمانان به ره وه خه رنده کانی بیابان رایچ ده کرد و له گه ل خویندنه وه ی ئه ئلا هونه که به ر و ئایه ته کانی سووره تی ئه نفا ل وه بن گلیان ددان، به ئی ریک ئه و کاته ی چاوه کانیان به زیندوو یی ده خرا نه بن بارسته ی خو ل، ریک ئه و کاته ی خو ل و خاکی بیانان قیژه و نا ئه ی کپ ده کردین، ریک ئه و ده مه ی بوئی سیانید ئاسمانی ئیمه ی ده خنکاند، بلندگۆی مزگه وته کانی شاره که م باسی ئیوه یان بۆم ده کرد. باسی خه مه کانی ئیوه. باسی برینه کانی ئیوه و ئه و زو ئم و زۆر و زۆردارییه ی له سه رتانه. ئه و کات ئه من ئیوه م ده ناسی. ده مزانی که سانیگ هه ن له م دنیا یه و برینه کانیان له برینه کانی من ده چی. که سانیگ هه ن که وه کوو من به ر له فرین چۆله که ی هاواره کانیان ده کو ژرین. به لام ئیوه قه ت ئاگاتان له من نه بوو. ئاخه مه لاکانی ولاتی من، بروا به ژانی من نا که ن. ئه وان بو تاقه جارنیکش سه یری برینی من نا که ن. ئه وه تا، دوا ی ئه نفا ل و دوا ی هه ئه بجه ش، ئه وان هه ر وا له سه ر هیلکه ی بیده نگییان کر که وتوون و جوو له نا که ن. ده میان بوو ته ته ئه ی ته قیو. چه ند سانیکه هه موو رۆژی،

جستهی سهوزی رهز و باخمان دهنهجنن و به رۆژ و شهو گرمهی تۆپی دراوسیکان خهو له چاومان دهتۆزینن. سالانیکه ناوهناوه خهونهکانی بهیانیان و روانینهکانی ئیوارهی مندالانمان دهرینه بهر پههیلهی تۆپ و ئاگری بۆمب. بهلام دیسان مهلاکانمان -نیشتمانپهروهکانیان لئ دهرچئ، ئهوانیدی- کر و کپن. ههر ئهوانهی کاتئ لهوی له لای ئیوه چولهکهیهک هیلانکهی لئ دهشیوی، ئیره شمشیرهکانی زمانیان له کالانان دهرزینن و لهسهر ئیوه بهجواب دین و پشتیوانیتان لئ دهکن. بهلام ههر ئهو موسولمانه بهدینانه، ههر ئهوانهی که رۆژ و شهو لهبهر خهمی مندالانی موسولمانی ولاتانی دوور، خهو له چاوانیان ناکهوی، جاریک نههاتن و نهیانگوت: مندالانی کوردستانیش موسولمانن، یا نهخیر ئینسانن. ئیمه لهپیش چاوی ئهوان ئاوارهین و خیهوتیکیش شک نابهین تیبیدا وههسیین، لهبهرچاوی جیهانبینیان هاوریکانی من گیان ددهن، مندالانی بناری کویستانی قهئیدیل له برسانا، له تینوانا ههئدهچۆقین، کهچی ئهوان شهربهتی بیدهنگی مهست و مهنگی کردوون. لهو رۆژانهدا ههموو ههینوان گوی ههئدهخهه بهشکم له بلندگۆی مزگهوتیکهوه مهلایهک، بهشکم له هیلی رادوییهکهوه فهقییهک، کۆلکه مهلایهک به تهفسیریک، به نایهتیک، پهوایهتیک، به ههئدیسیک، به کهلامیک پشتم بگریت، ههتا ئیستاش نههیبستوه. زۆر جار دلخۆشیی خۆم ددهمهوه و دهئیم، لهوانهیه ئهوان زۆر به دواي ئایهت و ههئدیساندا گهرايين و له ههچ شونیک شتیکی وایان دهست نهکهوتبئ به تهفسیر و لیکدانهوهش مندالی کورد بگریتهوه و بۆ بهرگری و دیفاع له مندالانی کورد بیخویننهوه. لهوانهشه ههر وا بیت و تهنیا بهشی ئیمهی مندالانی ئهم کوردستانه غهربه له ئایهت و ههئدیس و پهوایهتان تهنیا و تهنیا ههر ئهئفال و پهچه و رووبهئد و چارشیی و سهنگهسار بی و ههچی دیکه.

هاورپیانم!

دلگران مهبن. ئهمن ناییم لهسهر ئیوه بهجواب نهیهن. ئهمن دهئیم، دهردی من و ژانی ئیوه ههر یهک ژانه. ئهمن ناییم ئهوان باسی ئیوه نهکن. ئهمن دهئیم: بۆچی ئهوانهی قولانچیک لهو لای خۆمهوه، ئهوهنده نزیک که بۆنی پیاز و سیرهکهی زاری دهگاته من، ههر به زمانی خۆیشم ددهوی و ههموو رۆژی سی چوار جاریش دیت و بهربینگم پی دهگری که بۆچی و لهبهر چیه تهرکهئوئیم. ئهو کابرایهی ههموو ههوتوووان باوکم هان ددها و پیی دهئئ: ئهگهر عهولادهکهت نوئژی نهکرد، لیی ده، دهری بکه و رای مهگره، ههر ئهو کابرایهی چاوهکانی بوونهته رووباری خوین بۆ مندالانی غهززه، کهچی ئهمن له پیش چاوی لهتلهت دهبم، داناچلهکئ، راناچهئئ، میشیکی لئ میوان نییه و گرمهی تۆپهکانی ئیرانیسی پی خوشترین موسیقایه.

نا نا هاورپیم، لهوهیاندا که پشتیوانیتان لئ دهکن، ئهمنیش وهک خۆم دهستخۆشانهیان پی دهئیم. بهلام ئاخر ههقهه

پرسیاریشیان لئ بکهم بزانه بۆچی چاوی لای خۆمانیان کویره و گۆنچکە لای خۆمانیان کەرە.

مندالە خەمبارەکانی غەززه!

دلتان خۆش بێ، ئیوه وهک ئیمه تهنیا نین. هەر هیج نهبی مه رگی ئیوه زۆر زۆر له هی مه جیاوازه. ئیمه دهمرین، جهستهی ناسک و تاو نه دیومان له پر نهجن نهجن دهبی، که چی هیج کهس گۆی له ناله و نووزانه وهی ئیمه ناگری. ئیمه تهنانهت نه و کاتهی له گۆره به کومه نه کانیشا مه که مژه کانی سه ر لیومان ده دۆزنه وه، جیا له دایکه مان کهس لیچییک هه ئناقرچینی بۆ خه ممان. ئیوه چی کامیرا و ته له قزیۆن و رۆژنامه و مائپه ر و مناره و میحراب و مزگه وته له گه ئتانن. به لام کامیرای لای ئیمه هه موو کویرن. مزگه وته کانیش هیچکامیان نایه تیکیان هه تا نیستا ده ست نه که وته که بتوانن بۆ به رگری له ئیمه ی کورد بیخویننه وه. هه رچی هه یه هه ر بۆنی نه نفالی لئ دئ. ئیره بناری زاگرۆسه. ئیره شوینیکه خۆمان پیی ده ئیین کوردستان و جیا له خۆمان کهس نایه وی به و ناوه وه بانگمان بکات.

به هیوای نه و رۆژهی هیج مندالیک بووکه ئکه که ی نه که ویتته بن داروپه ردووی مانه که یان و به گرمه ی تۆپ خه وی به یانیانی نه زری.

هاورپی و هاوخه متان مندالیکی کوردستان

۱۱ - ۸ - ۲۰۱۵

ئێ سەرماوهزی ۲۷۲۳

سه‌لته‌نه‌تی ره‌زاشا و یه‌ک ولات-یه‌ک نه‌ته‌وه

مسته‌فا مه‌ولوودی

ما‌فی نه‌ته‌وايه‌تی گه‌لانی ئیرانی له چوارچێوه‌ی یاسای بنه‌ره‌تیدا
(سه‌لته‌نه‌تی ره‌زاشا و یه‌ک ولات-یه‌ک نه‌ته‌وه)

پراکتیزه‌بوون و مو‌توربه‌کردنی ناسیۆنالیزمی ئیرانی به‌ چوونه‌ سه‌ر ته‌ختی پاشایه‌تی ره‌زاخان ده‌ستی پێ کرد (١٩٢٥ ز). ناسیۆنالیزمیک که تا ئه‌وکاته له چوارچێوه‌ی تیۆریدا مابووه، ره‌زاشا به‌کرده‌وه هه‌ولێ ده‌دا بۆ وه‌دییه‌نانی ئه‌و ئامانجه‌ی پووناکییرانی ناسیۆنالیزم تیۆریزه‌یان کردبوو. ناسیۆنالیزم وه‌کوو میراتیکی رۆژئاوایی زۆر له‌وه پێش گه‌یشته‌بووه ئیران و خودی ره‌زاخانی که‌وتبووه ژێر کاریگه‌ریی ئه‌و ئه‌تمۆسفییره و وه‌کوو چین و توێژه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی ناسیۆنالیستی ئه‌وکاتی ئیران خاوه‌نی مه‌یلی ناسیۆنالیزمی توند بوو. هه‌ریۆه‌ش کاتیک له سالی ١٩٢١ ی زایینی به‌ کوده‌تا ده‌سه‌لاتی به‌ده‌سته‌وه گرت، زۆریک له لاوانی چالاکای بواری سیاسی و ژماره‌یه‌ک له شاعیران و وتارنووسانی رۆژنامه‌کان که لایه‌نگه‌ری ناسیۆنالیزمی ئیرانی بوون به‌ گه‌رموگۆریی زۆره‌وه پێشوازییان ئێ کرد.

ئامانجی رهزاشا دامه‌زاندنی ده‌ئه‌تیکه‌ی مۆدیرن و یه‌ک‌گرتوی ناوه‌ندی بوو، و بۆ‌گه‌یشتن به‌و ئامانجه‌ش رینگه‌چاره‌ی له‌سه‌ر بنه‌مای دروستبوونی یه‌ک نه‌ته‌وه و یه‌ک زماندا دۆزییه‌وه. ئه‌مه‌ش واته «نه‌ته‌وه‌سازی و یه‌که‌نگ‌کردنی کولتووری» که ته‌نیا له‌ رینگه‌ی توانده‌وه و ئاسیبه‌که‌ی نه‌ته‌وه‌کانی غه‌یره‌ فارس له‌ نه‌ته‌وه‌ی فارسدا وه‌دی ده‌هات. ریبازیک که به‌کاره‌ینانی ئامراز و ئه‌هرۆمه‌کانی ده‌سه‌لاتی خۆی، واته سوپا و بۆرۆکراسییه‌کی له‌ حالی پهرسه‌ندندا به‌رپه‌وه ده‌چوو. (۱) له‌ گرتن‌ترین ریفۆرم و هه‌نگاوه‌کانی ره‌زاشا بۆ‌گه‌یشتن به‌م ستراتیژییه‌ ده‌توانین ئاماژه‌ به‌و ته‌وه‌رانه‌ بکه‌ین:

ره‌زاشا به‌مه‌به‌ستی سێنترالیزه‌کردنی ده‌سه‌لات، ئاڤوگۆریکی زۆری کرد له‌ دابه‌شکردنی ئیداره‌ی ولاته‌دا. هه‌ر بۆیه‌ دابه‌ش‌کردنه‌کانی پێشوی ئیداره‌ی ولاتی به‌گشتی هه‌له‌شاندوه و له‌ شوین ئه‌یاله‌ته‌کانی پێشوو «ئۆستان» پێک هات که له‌ بابته‌ پێوه‌ر و سنووری ده‌سه‌لاته‌وه‌ له‌گه‌ڵ ئه‌یاله‌ته‌کانی پێشوو جیاوازییان هه‌بوو.

به‌پێی یاسای نویی دابه‌ش‌کردنه‌کان، ولاتی ئێران به‌ ۱۰ پارێزگا و ۴۹ شارستان و ۲۹۰ به‌خش دابه‌ش ده‌بوو. هه‌ر به‌خشیکی له‌ چه‌ندین ده‌هه‌ستان پێکه‌ده‌هات. ئۆستاندار و فه‌رماندار راسته‌وخۆ له‌لایه‌ن پادشاهه‌ دیاری ده‌کران و که‌سایه‌تییه‌کانی خۆجیایی له‌ وه‌رگرتنی ئه‌و پۆستانه‌ بیه‌ش ده‌کران. ئه‌و ده‌یویست به‌م جۆره‌ وا بنوینێ که ئه‌و یه‌که‌ نوێیانه‌ به‌ ناوی نوی دامه‌زاون، به‌لام مه‌به‌ستی له‌نیو‌بردنی یه‌کجاری هه‌ستی که‌سایه‌تی خێله‌کی، گرووی و ناوچه‌یی بوو. له‌و دابه‌ش‌کردنه‌ ئیدارییه‌دا، سنووری هه‌یندیکی ئۆستان ته‌واو له‌سه‌ر بنه‌مای ئامانجی ستراتیژیکی ده‌وته‌ دیاری کرابوون. بۆ وینه‌ به‌شیکی له‌ کوردستان وه‌سه‌ر ئۆستانی نازه‌ربایجانی رۆژئاوا خرا(۲). له‌نیو‌بردنی پێگه‌ی حه‌یاتی هه‌ر چه‌شنه‌ جوولانه‌وه‌یه‌کی نه‌ته‌وه‌یی، به‌ سیاسه‌تی ئابووری ره‌زاشا وه‌دی ده‌هات. ئه‌و تارانێ کرد به‌ ناوه‌ندی بازرگانی و ئابووری ئێران. ده‌وته‌ی ناوه‌ندی کۆنتروۆلی بازرگانی ده‌ره‌کی، مۆنۆپۆلی بازرگانی قه‌ند، شه‌کر، تووتن و ته‌نباکو و تیلیکی له‌ئه‌ستو گرت. کرینی پێداویستییه‌کانی ده‌وته‌ی له‌ تاران ئه‌نجام ده‌دا و پێداویستی شاره‌کان له‌ تاران‌وه‌ ره‌وانه‌ ده‌کرا.

ده‌سه‌لاتی ده‌وته‌ی ناوه‌ندی به‌سه‌ر ناوچه‌ هۆزنشینه‌کان و ملکه‌چ‌کردنیان بۆ شا، گرینگی تایبه‌تی هه‌بوو و له‌ ریزی پێشه‌وه‌دا بوو. عه‌شیره‌ته‌کان سه‌رکوت و چه‌ک کران و ناوچه‌کانیان که‌وته‌ ژێر ده‌سه‌لاتی سوپا. بێجگه‌ له‌مه‌ عه‌شیره‌ته‌کان کۆچ پێ‌ دران تا له‌ مه‌ترسییان بۆ داها‌توو که‌م بکریته‌وه‌. ئه‌و سه‌رۆک عه‌شیره‌تانه‌ی له‌ به‌رانبه‌ر ره‌زاشادا به‌ربه‌ره‌کانییان ده‌کرد، چاره‌نووسیان له‌سێداره‌دان، زیندان و دوورخرا‌نه‌وه‌ بوو. کۆچ‌پێکردنی ده‌یان هه‌زار که‌س له‌ حه‌شیمه‌تی ئێل و عه‌شیره‌ت و به‌زۆر نیشه‌ته‌ج‌کردنیان له‌ شوینیکی دایمیتەر، زۆر کاره‌ساتی لێ که‌وته‌وه‌، بۆ نموونه‌ له‌ کوردستان جه‌لالیه‌کانی له‌ باکوور دوور خسته‌وه‌، گه‌لباخیه‌کانی له‌ کرمانشاه‌وه‌ بۆ ئیسفهان و هه‌مه‌دان و یه‌زد راگواست و خه‌کی تورک‌زمانیان له‌ شوینی ئه‌وان نیشه‌ته‌ج‌ کرد. «تووره‌ج‌ نه‌تابه‌کی» به‌ گێرانه‌وه‌ له‌ «له‌مبتون (LAMBTON)» ده‌ئێ:

له‌ دۆخیکه‌ بێ‌به‌زیانه‌دا ده‌یان هه‌زار کورد له‌ مازهنده‌ران و خوراسان (باکووری ئێران) و ئیسفهان و یه‌زد (ناوه‌ندی

ئێران (نیشته جی کران. نازەربایجانییه کانیان بۆ کوردستان پال پێوهنا، له کاتییدا که لور و بهختیاریه کانیان به زۆری له ناوچه کانی ناوهند و باشووری ئێران نیشته جی کران. (۳)

دهوڵهتی مۆدێرنی رهزاشا ته نیا به ملکه چ پیکردنی ئیل و عهشایره کانی رازی نه ده بوو، به لکوو جهختی له سه ر «یه گگرتوویی نه ته وه بییش» ده کرده وه. «یه رواند نابرا هامیان» ده ئی: سیاسه ته کانی رهزاشا سه بارت به هۆز و عهشیره کانی له گه ل ناواتی گۆرینه وهی ئیمپراتوریای چه ند قهومی بۆ دهوڵه تیکی یه که و خه ئکیکی یه کده ست و یه ک قهوم، یه ک زمان، یه ک کونتوور و یه ک ده سه لاتی سیاسی، به ته واوی پێوه ندیی هه بوو.»

رهزاخان هه ر له سا ئی ۱۹۲۰ی زاینییه وه که له ریگی کوده تا وه بوو به فه رمانده ی هیزه چه کداره کانی ئێران و دوایی وه زیری شه ر و دواتر سه رۆک وه زیران و ته نانه ت نه و کاته ی که بوو به شای ئێرانی ش ساتیک له هه ول و تیکۆشان بۆ سه رکوت کردنی ده سه لاته ناوچه ییه کانی و سینترالیزه کردنی ده سه لات رانه وه ستا. ده کری ئاماژه به هه ندیک کاری رهزاخان له و پێوه ندییه دا بکه ین:

۱- **کۆلۆنیل محهمهد ته قی خان؛** له سا ئی ۱۳۰۰ی هه تاوی (۱۹۲۱)ی زاینیدا کۆلۆنیل محهمهد ته قی خان به وه ری خستنی شو رپیک له خۆراسان و گرتنی شاری مه شه د ئیداره ی نه و هه ری مه ی به ده سه ته وه گرت. نه و هه و ئی دا به چاپی دراوی تازه له خۆراسان و ته یارکردن و ری کخستنی سوپایه کی ۴۰۰۰ که سی به هاوکاری میرزا کوچک خان هیرش بکاته سه ر تاران. به لام به پیلانی رهزا خان ئیل و هۆزه خۆجییه کانی وه «بیرجه ندییه کانی، باخزییه کانی، نه فغانییه کانی به ره به ری و ته یموورییه کانی» (۴) یه کده ست کران و له گه ل کورده کانی قوچان سوپای کۆلۆنیل محهمهد ته قی خانیان له و ناوچه ییه دا تیک شکاند و بۆخۆشیان کوشت.

۲- **میرزا کوچک خان؛** پاش شه ری یه که می جیهانی و هه بوونی هیزه کانی یه کیه تی سؤقیه ت له باکووری ئێران هه لومه رجیکی وا ره خسابوو که میرزا کوچک خانی جه نگه ئی بتوانی له و ناوچه یه هیزکی گونجاو و ته یار کۆ بکاته وه و بیته به حاکی نه و مه ئبه نده. به لام رهزاخان به یارمه تی سوپای قه زاق هیرشی کرده سه ر هیزه کانی کوچک خان. زیاتر له ۶۰۰ که سی لئ کوشتن و له ماوه یه کدا ته فروتوونای کردن و مه ئبه نده که ی خسته ژیر کۆنترۆل و رکیزی هیزه کانی ئێرانه وه که خۆی فه رمانده یان بوو. میرزا کوچک خان به ناچار ی په نای بۆ دارستان برد و له رۆژی ۱۵ی سه رماوه زی ۱۳۰۰ی هه تاوی (۱۹۲۱)ی زاینی له سه رمان ره ق هه لات.

۳- سمکۆی شکاک؛ رەزاخان پاش تیکشکانی کۆلۆنیال محەممەدئەقیخان و میرزا کوچەکخان چەند جار هێرشێ کردە سەر سمکۆخان (سمایل ئاغای شکاک)، بەلام نەیتوانیبوو سمکۆخان بەچۆک دابینی، چونکی سمکۆخان هەلومەرجیکی بۆ رەخسابوو تا خۆی بەهیزتر بکات و هەژماری چەکارەکانی زیاتر بکاتەوه.

رەزاخان بۆ ئەنیوێردنی سمکۆخان پێویستی بە کاتی زۆرتر و هێزی کارامە و پۆشتهوپەرداختر هەبوو. بۆیه زۆر بە پەله کەوتە کار و ئە ماوهی سێ مانگدا توانی سوپایەکی ۵۰۰۰ کەسی ئامادە بکا. مانگی گەلاویژی ۱۳۰۱ی هەتاوی (۱۹۲۲ی زایینی) هیزەکانی رەزا خان هێرشیان کردە سەر سمکۆخان و توانییان پاش شەڕیکی قورس سمکۆی شکاک ناچار بە پاشەکشە بۆ خاکی عوسمانییەکان بکەن و ئەمەش بۆ رەزاخان سەرکەوتنیکی یەكجار گەوره بوو. بەلام ئەو سەرکەوتنە ی رەزاخان بەسەر سمایل ئاغای شکاکدا زۆری نەگێشا و سمکۆ توانی بگەریتەوه و هەموو ناوچەکانی باکووری کوردستانی ئێران بخاتەوه ژێر دەسەلاتی خۆی و سەر بەخۆیی رابگەیهێنێ و بەرنامەیهکی گشتی که داخوێزەکانی جوولانەوهی گەلی کوردی تێدا فۆرمۆلە کرابوو ئە ورمیدا بلاو بکاتەوه. سمکۆ بۆ یەكخستنی نەتەوهی کورد سالی ۱۹۲۳ی زایینی چوو بۆ سلیمانی و چاوی بە شیخ مەحمود کەوت و هەولیان دا پیکەوه جوولانەوهی کورد ئە هەر دوو ولات رێک بخەن و ئامانجەکانیان یەكگرتوو بکەن.

"جوولانەوهی سمکۆ ئە سالی ۱۹۲۰ی زایینییهوه هەتا سالی ۱۹۳۰ی زایینی درێژە هەبوو و ببوو بە کۆسپێک ئەسەر رێگای رەزاخان که دەیههویست دەسەلاتیکی بەهیزی مەرکەزی ئە ئێراندا پیک بیئێ. بۆیه پاش دانانی پیلانیک ئە رۆژی ۳۱ جۆزەردانی ۱۳۰۹ی هەتاوی (۱۹۳۰ زایینی) سمکۆ ئەلایەن سەرھەنگیکی ئەشکری ئێرانەوه بۆ وتووێژ بانگ کرایە شاری شنۆ و ناجوانمێرانە کوژرا." (۵)

۴- شیخ خەزەل؛ رەزاخان پاش سەرکۆتی خانەکانی باکوور و پاشەکشە پیکردن بە سمکۆی شکاک بۆ خاکی تورکیە ی ئەمرۆ، کەوتە پیلان دارشتن بۆ سەرکۆتی قەشقاییەکان ئە فارس و بەختیارییەکان ئە ناوەند و باکوور و رۆژئاوا و عەشایری عەرەب ئە خووزستان. بەلام ملکەچ پیکردنی شیخ خەزەل حوکمرانی بە مانای راستەقینە ی خووزستان زۆر ئاسان نەبوو، چونکە بریتانییەکان دۆستی زۆر نزیکی شیخ خەزەل بوون و شیخیش پارێزەری بەرژەوهندییەکانی بریتانیا بوو ئەو مەلەبەندە. بە واتایەکی دی هۆکاری بەهیز بوونی شیخ و حوکمرانییەکە ی ئەو ناوچە یە دەگەراییەوه بۆ سیاسەتی قازانج خوازانی بریتانیا ئە ئێران. ئەوه بوو کە شیخ ئە سالی ۱۲۹۲ی هەتاوییهوه (۱۹۱۳ زایینی) ئە دانی مائیات بە حکومەتی ناوەندی خۆی پاراستبوو بەو بیانوییه کە بۆ پارێزگاری کردن ئە باشوور خەرجی کردووە. رەزاخان بە دايم ئە دەرفەت دەگەرا بۆ ئەوهی هیز بنیۆر بۆ باشووری ئێران و مەسەلە ی بەختیارییەکان و شیخ خەزەل چارەسەر بکا. بەلام

بریتانیا ئیزنی به رەزاخان نەدەدا بەدژی شیخ هیچ دژ کردەووبەک نەنجام بەدات.

سالی ١٩٢٣ی زایینی رەزاخان له رینگای لۆرین (نۆینەری نیزامی بریتانیا) و هاوارد (راویژکاری کاروباری رۆژھەلات له بائوێزخانە‌ی بریتانیا) بائوێزخانە‌ی بریتانیای ناگادار کردوه که سوپای ئێران ئیسفەھانی بەجێ هێشتوو و بەرەو باشوور کەوتۆتە پێ. بریتانییەکان زۆریان ھەوڵ دا بەر بە ھاتنی سوپای دەولەت بگرن بۆ باشووری ئێران. بەلام رەزا خان جوابی نەدانەوه و پێی راگەیانندن که ئەو کارە بە رەزامەندی سەرۆک وەزیران کراوه و ھەموو ئەندامانی کابینەش لەسەر ئەو لەشکرکێشییە ھاودەتگن.

نزیك به ده رۆژ پاش ئەو ھەوڵە و دیداری قەوام، سەرۆک‌و‌ەزیرانی ئێران و رەزاخان، وەزیری شەر لەگەڵ ھاوارد، ھیزەکانی ئێران لە کۆھگیلویە لە کێوی مروارید لە نزیك «شلیل» لەلایەن لۆرەکانەوه ھێرشیان کرایە سەر و نزیك بە ٤٠ سەربازیان ئێ کۆژرا و زیاتر لە ٢٠ کەسیان ئێ بریندار کرا و چەک و تفاقیکێ زۆری جەنگییش کەوتە دەست لۆرەکان. لە قشووێ ئێران ئەوێ بە سلامەت دەرچوو، گەرایەوه ئیسفەھان. رەزاخان دنیای بوو که بەختیارییەکان ئەو کەمینیان لە نزیك شلیل بۆ ھیزەکانی ئێران داناوەتەوه. بریتانییەکانیش دەیانزانی ئەو کردەویە شۆنەواری قورس و گرینگی بەدواوه دەبێ. هیچ گومانیک نەبوو که رەزا خان کۆڵ نادات و ھیز دەنێرێ بۆ ناوچە نەوتییەکانی باشوور و ھیزی خۆی دەسەپینێ و کۆتایی بە ھەرمانەرەوایی شیخ خزەعل دینییەت و کاری ئەویش تەواو دەکا و درەنگ یان زوو تۆتە لە بەختیارییەکان دەکاتەوه.

سیاسەتەدارانی بریتانیا دەیانزانی زāl بوون بەسەر باشوور و باشووری رۆژاوی ئێران لەراستیدا بە مانای کۆنترۆڵکردنی شیخ‌نشینەکان و بەگشتی میژۆتامیایە. ھەربۆیە دنیابوون که رەزاخان ئە دواي پاشەکشێ پێکردن بە سمایل ناغای شکاک (سمکۆ) بۆ ولاتی تورکیە ئەیەوێ ھەموو خاکی ولات بخاتە ژێر رکێف و ھیزی راستەوخۆی سوپاکە و ئەوھشیان دەزانی تووشی شەر لەگەڵ عەشایری باشوور بەتایبەت بەختیارییەکان دەبێ و لەراستیدا ئەوێ لەو شەرەدا سەردەکەوێ رەزاخان و سوپای ئێران؛ بۆیە پێویستە بریتانیا چاو بە پێوەندییەکانی خۆی لەگەڵ عەشیرە و ھۆزەکانی ناوچەکەدا بخشینتەوه. لە راپۆرتیکدا لۆرین، راپۆژکاری نیزامی بریتانیا که بۆ کاربەدەستە پایەبەرزەکانی ئەو ولاتە بەرزی کردبۆوه، کورت و ساکار جەخت لەسەر دوو پوانگە‌ی سیاسی دەکاتەوه: «ئێرانی بەھیز و سەقامگیر، سینتەرāl (مەترکز) هیچ کات بۆ بەرژەوئەندی بریتانیا مەترسی ناییت، بەلام ئێرانی لاواز و بێھیز و ئالۆز لەژێر نفووزی مۆسکۆدا دەتوانێ جینگای نیگەرانی بیت». (٦)

لۆرین دواى ماوه‌یه‌ک له‌و شکانه‌ی هیزه‌کانی ئێران له‌ نزیک شلیل، له‌گه‌ڵ رەزاخان په‌یوه‌ندی گرت‌ه‌وه و ده‌یه‌ه‌ویست کارێک بکات که رەزاخان تۆله‌ی له‌و شکسته له به‌ختیاریه‌کان نه‌کاته‌وه. رەزاخان لۆرینی دنیایا کرد که هیچ دۆژمنایه‌تییه‌کی تایبه‌تی له‌گه‌ڵ شیخ خزعل نییه و هه‌تا ئاکامی لیکۆئینه‌وه‌ش له‌سه‌ر شه‌ری شلیل روون نه‌بیته‌وه، هیچ دژکرده‌وه‌یه‌ک به‌دژی به‌ختیاریه‌کان نه‌نجام نادات.

شه‌ش مانگ دواتر رەزاخان لۆرینی ناگادار کرده‌وه که لیکۆئینه‌وه‌کان ته‌واو بووه و به‌نگه‌ی نووسراوی له‌ ده‌ستدایه که به‌ختیاریه‌کان ده‌ستیان له رووداوی شلیلدا هه‌بووه. بۆ قه‌ره‌به‌بوکردنه‌وه‌ی خه‌سار و زیانه‌کانی له‌و رووداوه ٤٨٠٠٠ ته‌من له به‌ختیاریه‌کان داوا ده‌کا و نه‌گه‌ر وه‌لامی نه‌ده‌نه‌وه هه‌رش ده‌کاته سه‌ر به‌ختیاریه‌کان.

له‌ دانیشتنێکدا که له‌ سالی ١٣٠١ه‌ تاوی (١٩٢٢ه‌ی زایینی) که له‌ نیوان رەزاخان و لۆرین کرا، پاوێژکاری نیزامی بریتانیا قه‌ناعه‌ت به‌وه دینێ که رەزا خان به‌ختیاریه‌کان ته‌مبێ بکات. به‌لام بریتانیا رازی نابیت ده‌سه‌لاتاره‌تی و قه‌له‌مه‌روی فه‌رمانه‌روایی شیخ خزعل هه‌رشه‌ی بکریته سه‌ر و به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی بریتانیا له‌و مه‌له‌به‌نده بکه‌ویته مه‌ترسییه‌وه. رەزاخان جارێکتر لۆرین دنیایا ده‌کاته‌وه که به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی بریتانیه‌کان له‌و ناوچه‌یه ده‌پاریزی و له په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ مه‌سه‌له‌ی شیخ خزعلیش سه‌بر ده‌کا به‌ئکوو بتوانێ به‌بێ ناردنی هه‌یز چاره‌سه‌ری کیشه‌که بکات..

هه‌تا سانیکی دیکه‌ش ناکوکی بیرورا له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی شیخ خزعل له‌نیوان بریتانیا و ئێران و به‌تایبه‌ت خودی رەزاخاندا درێژه‌ی کیشا تا له‌ خه‌رمانانی سالی ١٣٠٢ه‌ تاوی (١٩٢٣ه‌ی زایینی) هۆزه‌کانی قه‌شقای ته‌قه‌یان له‌ فه‌رمانه‌رانی کۆمپانیای نه‌وتی ئه‌یاله‌تی فارس کرد. ئه‌مه پینگه‌ی بریتانیای تا راده‌یه‌ک خسته مه‌ترسییه‌وه. له‌به‌ر له‌وه که کۆمپانیای نه‌وتی فارس ده‌سته‌به‌جێ داوای هه‌یزی بۆ ته‌مبێکردنی قه‌شقاییه‌کان له‌و ناوچه‌یه کرد. هه‌روه‌ها ئارنۆلد ویلسن، سه‌روکی گشتی پالاوگه‌ی ئابادان داوای له‌ ده‌وله‌تی ئێران کرد به‌رپرسایه‌تی له‌و رووداوه بگریته ئه‌ستۆ و قه‌ره‌به‌وی زیانی مائی له‌و کۆمپانیایه بکاته‌وه. له‌ کۆتاییدا رەزاخان به‌ هه‌ر شێوه‌یه‌ک بوو شیخ خزعلی به‌ بیانووی شکایه‌تی وه‌زاره‌تی دارایی پاکیشی تاران کرد و له‌ مائی تایبه‌تی ده‌سته‌سه‌ری کرد هه‌تا به‌ مه‌رگی سروشتی خۆی مرد و به‌مه‌ش سه‌رنیشه‌ی شیخ خزعل له‌کۆل رەزاخان بووه.

سه‌رچاوه‌کان:

١- ئیسماعیل بازیار، کورد و کوده‌تایه‌ک، گۆڤاری «تیشک»، ژماره ١٢، سالی ٢٠٠٢.

- ۲- یرواند أبراهامیان، ایران بین دو انقلاب، ترجمه محمدی و محمد ابراهیم فتاحی ولیایی، نشر نی، چاپ نهم، تهران ۱۳۷۷، لاپه‌ره‌ی ۱۷۸
- ۳- پیتر اوری، تاریخ معاصر ایران از تاسیس سلسله پهلوی تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۲۲، ترجمه محمدرفیع مهرآبادی، جلد دوم، چاپ سوم، تهران ۱۳۶۷
- ۴- سیروس غنی، «ایران، برآمدن رضاخان، برافتادن قاجار و نقش انگلیسها»، ترجمه حسن کامشاد، تهران، نیلوفر ۱۳۷۷، ص ۲۶۲
- ۵- د. عه‌بدولپرهمان قاسملوو، «چل سال خه‌بات له پیناوی ئازادیدا»، له بلاوکراوه‌ی کۆمیسسیۆنی چاپه‌مه‌ئیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئیران
- ۶- ایران، برآمدن رضاخان، برافتادن قاجار و نقش انگلیسها. نوشته‌ی سیروس غنی، ترجمه‌ی حسن کامشاد.

هۆنینهوهی شیعرهکانی، زۆر به جوانی که ئکی له وشه، زاراوه و پهندی کوردی وهرگرتوه.

شامی شاعیری شیعی عهرووزییه و له دهربرینی شیعییدا زۆر هونهرمه ندانه مامه تهی له گه ل فۆرم و پیکهاتهی شیعییدا کردوه.

شیعرهکانی شامی کرماشانی، له کتیبیکدا له ژیر ناوی "چه پکه گۆل" له لایهن ماجد مهردۆخ رۆحانییه وه چاپ و بلاو کرایه وه. مامۆستا هه ژار پێشهکیی بۆ دیوانی چه پکه گۆل نووسیوه و بهم جوړه باس له کاریگه ریی شیعی شامی دهکات: "کۆمه له شیعی شامی، کوردی کرماشانیم خۆینده وه. دهگه ل ههر شیعیکیدا بزهم دههاته سهر ئیوان و کزهم له جهرگه وه دههاته. زهرده خه نهم دیت، به سهر گریان هه ئکیشراوه. خهم و مهینهت، به بیژهنگی گه پ و گائته دابیژراوه. هه ناسه ی سارد، له دئیکی گهرم و به کۆل هاتۆته دهر."

شامی کرماشانی سائی ۱۳۶۲ی هه تاوی مالاوایی له ژیان کرد.

شامی له شیعی "و ئم که" په ریشانی و ناره زایه تیی خۆی له ژیانی پر له رهنج و نایه کسانى کۆمه نگه وینا دهکات. شاعیر لهم هه ئبه سته دا به دواى دهرمانى دهردهکانیدا دهگه رێ و ده ئی:

"په ریشانم په ریشانم، و ئم که!
دوچار دهر د به نهانم، و ئم که!
وه دهر دم ئاشنا کردی نه کردی
سته مگه ر فکر دهرمانم، و ئم که"

شامی، هاوکات قه بو ئیشی دهکات که چه پکه ردى گهردوون تا سهر به کامی دئی هیج کهس نابیت و پیتی وایه مرو ف بۆ نه وه خوتقاوه له گه ل سه ختییه کانی ژیان دهستوپه نجه نه رم بکات و ده ئی:

"وه کام کهس نیه گه ردد چه رخ تا سهر
نه دهر ویشم نه سو ئتانم، و ئم که!
وه واوه یلای دل ههر شهو ره وانه
سرشک غهم وه دامانم، و ئم که!"

ئهووی شامی وهک شاعیریکی ناسک خهیاڵ و رۆشندلّ له گهڤ دهرد و رهنج ئاشنا دهکا، ئهو دیارده سیاسی و کۆمه‌لایه‌تبیانه‌ن که بوونه‌ته هۆکاری جیاوازی چینه‌یه‌تی و چینی به‌شمه‌ینه‌تی کۆمه‌لگه‌یان له هه‌موو خۆشیه‌کانی ژبان بیه‌ش کردوون. به‌تایبه‌ت شامی له شیعری "وڵم که" دا باس له بیبه‌زی مرقه‌کان و مردنی شه‌ره‌ف و ویزدان له‌لای که‌سانی بآلاده‌ست، چاوچنۆک و به‌رژه‌وه‌ندیخواز ده‌کات و ده‌ئێ:

"وه ئه‌رواح شه‌ره‌ف سه‌وه‌گه‌ند که دايم
مه‌لوول مه‌رگ وجدانم، وڵم که!
شه‌ره‌ف کوشیاد و وجدان جوانه‌مه‌رگ بی
وه بێ وجدانی هه‌یرانم، وڵم که!"

شامی له شیعری "پوین نه‌واتی" دا رهنه‌ له حکومه‌تی پاشایه‌تی ئه‌وه‌ختی ئێران ده‌گریت که له باتی ئه‌وه‌ی گرتگی به‌ به‌روبوومی خۆمائی و خه‌نکی جوتیار و هه‌ژار بدا، رۆنی ئه‌مریکایی هاوردی ولات ده‌کرد و به‌ قیبه‌تیکی گران به‌ خه‌نکی ده‌فرۆشت. شامی له زۆریه‌ی شیعره‌کانیدا قسه‌ له‌گه‌ڤ خه‌نک ده‌کا و به‌ وشه‌ی "خه‌نک" ده‌ست پێ ده‌کات و ده‌یه‌وی خه‌نکی به‌شمه‌ینه‌ت له نه‌هه‌مه‌تی و نایه‌کسانیه‌کانی کۆمه‌لگه‌ وشیار بکاته‌وه.

وهک ئه‌وه‌ی که ده‌ئێ:

"مه‌ردم باینه دیار ئه‌ی به‌ده‌خته
پون خاترجه‌م وه‌ی شار نییه
په‌توو فروتم، مه‌وج نامه‌ گره‌و
ئه‌را خه‌رج و به‌رج عه‌ید ساڵ نه‌و"

شامی له ئیو خه‌نک زۆرت‌ر به‌ شیعری "کرانشینی" ناوبانگی ده‌رکردوه. وهک چۆن ژبانی ده‌ریه‌ده‌ری و دووره‌ولاتی بوو به‌ هه‌وینی "ناله‌ی جودایی"ی مامۆستا هه‌من، ژبانی کرێچه‌تی "شامی" یش له کاروانسه‌رای کرماشان، بوو به‌ هۆی ئه‌وه‌ی شیعری "کرانشینی"ی ئه‌م شاعیره‌ له‌دایک بیه‌ت و ناوبانگ ده‌ربکات.

شاعیر له شیعری کرانشینیدا باس له بیسه‌رپه‌نایی خه‌نکی هه‌ژار و گرانیی کرێی ماڵ ده‌کات و زۆر به‌ جوانی په‌رده‌ له سه‌ر بینه‌ره‌تانیی ژبانی خه‌نک هه‌لده‌داته‌وه و ده‌ئێ:

"به‌نده یه‌ی نه‌فهر کرانشینم
چو عه‌زیرمردی دایم غه‌مینم
نه‌ خارج مه‌زه‌ب نه‌ جوداس دینم
ئه‌ر دوغات گیراس، بگهر نفرینم
شایه‌د له‌ی دونیا دیتر نه‌مینم
پ‌احه‌ت بووم له‌ ده‌س کرانشینی
چه‌ بگه‌م له‌ ده‌س کرانشینی؟
داد وه‌ هه‌رگه‌س به‌م چه‌قم نه‌سه‌ینی؟"

شێعره‌کانی شامی به‌ گشتی ئاوینه‌ی ده‌رد و ژانی خه‌لک بوون.

ئه‌و یه‌که‌م شاعیری شێعری ته‌نز و ته‌شه‌ر بووه‌ له‌ کرماشان و زۆرت‌ر به‌ زمانی ته‌نز په‌رده‌ له‌ سه‌ر ده‌رد و ژانی خه‌لک
هه‌لده‌داته‌وه‌ و ده‌ئی:

"بازووم وه‌ غوسه‌ بیه‌سه‌ باڵ سه‌گ
ئێقبال‌م په‌ستر وه‌ ئێقبال‌ سه‌گ
هاتم وه‌ی دونیا من وه‌ ساڵ سه‌گ
هه‌ر شه‌و نه‌خه‌فم من وه‌ قال سه‌گ
نسف شه‌و ئویشم: خوه‌ش وه‌ حال سه‌گ
نه‌کرامال ده‌ید، نه‌ پالتاو سینی
چه‌ بگه‌م وه‌ ده‌س کرانشینی؟
داد وه‌ هه‌رگه‌س به‌م چه‌قم نه‌سه‌ینی"

شامی وه‌ک شاعیریکی به‌شخوراو داوای مافی خۆی و خه‌لکانی هاوشیوه‌ی خۆی ده‌کات، به‌لام بیه‌زه‌یی و چاوچنۆکیی چینی
به‌ره‌ژه‌وه‌ندیخوازی کۆمه‌نگه‌ وا له‌ شامی ده‌کات کۆلی دئی خۆی به‌ زمانی شێعر هه‌ت‌په‌ژێ و دیارده‌ دزیوه‌کانی نیو کۆمه‌نگه‌
ده‌سنیشان بکات. شاعیر، ته‌نانه‌ت له‌و روژه‌ ده‌ترسیت، به‌ریت و کرئ‌مائه‌که‌ی به‌لاوه‌ به‌ینی، ئه‌وکات خاوه‌نمال بیه‌ته‌ سه‌ر
مه‌زاره‌که‌ی و داوای کرئ‌مالی ئی بکات.

وهک ئه‌وه‌ی که ده‌ئێ:

"سەرمانگ وه مانگ بایده دیارم
وه بیل هه‌لکه‌نی سه‌نگ مه‌زارم
بکه‌ی شکه‌نجه و زه‌جر و ئازارم
بوشی کرا ده‌یت یا پاسبان بارم ؟
منیش له ئه‌لحه‌د سه‌رم ده‌رارم
داد بکه‌م: هاوار، که‌فه‌ن کی سینی؟
چه بکه‌م له ده‌س کرانشینی؟
داد وه هه‌رکه‌س به‌م، حه‌قم نیه‌سینی"

شامی، هه‌روه‌ها له شیعری "کرانشینی" دا ئاماژه به‌وه ده‌کا که له زیند و شاری خۆی ئاواره‌یه و بستیک خاک شک نابات له سه‌ری به ئاسووده‌یی بژیت. زۆمی خاوه‌نمāl و بیده‌نگیی خه‌نک له به‌رانبه‌ری نایه‌کسانیی کۆمه‌لایه‌تی وا له شامی ده‌کا له دوایین دێره‌کانی شیعری "کرانشینی" دا به ده‌نگی به‌رز هاوار بکات و بێ:

"چ و سه‌گ و لکه‌رد ده‌روه‌ده‌ر وه‌خوهم
شه‌و تا سووب نه‌خه‌ف، په‌نج بیوه‌ر وه‌خوهم
دلگیر وه دونیای دونپه‌روه‌ر وه‌خوهم
له ده‌س ساحیومāl خوین جگه‌ر وه‌خوهم
مشتی خاک نه‌یرم، خاک وه‌سه‌ر وه‌خوهم
له زینده‌ی ئایه‌م بی خه‌وه‌ر وه‌خوهم
نیه‌زانم "شامی" دی تا که‌ی مینی؟
چه بکه‌م له ده‌س کرانشینی؟
داد وه‌هه‌رکه‌س به‌م، حه‌قم نیه‌سینی"

شامی هه‌ر له شیعری کرانشینیدا ئاماژه به‌ ده‌ردی هاوبه‌شی پیکهاته جیاوازه‌کانی ناو شاری کرماشان ده‌کا و به‌شمه‌ینه‌تی ئه‌وانیش به‌ هی خۆی ده‌زانێ و ده‌ئێ:

"بیمه‌سه موونس چهن گروو به‌شه‌ر
لور له لورستان کورد له دینه‌وه‌ر

سنهیی و پاووهیی، جاف و کهمانگەر
کورد و ئور و فارس، تورک قهزوینی
چه بکهه له دهس کرانشینی؟
داد وه هه رکهس بهه، حه قه ئهه سینی"

شامی، هه به زمانی تههز و ته شه ره خه نه له ده سلاتی سیاسی، مه سه له ی گران ی و بارو دوخی نه و زه مانه ده گری و له شیعری کدا به ناوی "داد مللهت" روو به دوکتور موسه دق، سه روک وه زیرانی نه و کاتی ئیران ده ئی:

"نیمی له مللهت دوچار ده رده
له سوو تا غوروب بیکار مه گه رده
وه گور سنه یی وینه ی زه عفه ران زه رده
مه رده مو بارز مه یدان نه به رده
زه پ ئه پای ئیوه و شه پ ئه پای ئیمهس؟
دوکتور موسه دق ته کلیمان چهس؟"

شامیی کرماشانی، شاعیری چینی هه ژار و به شخو راوی کومه لگه بوو. شیعره کانی شامی پرن له هه ئویستی به رزی ئینسانی و هه نه و هه ئویستانه ی بوونه هوی نه مری و هه رمانی ناو و شیعری نه م شاعیره رو شنده له ی کورد.

خۆشهویستی شامی بو زمانی دایکی و نووسینی شیعری بهو زمانه، تا رادهیهک بوو به هه وینی خه مخورانی زمانی کوردی له کرماشان و ئیستاش زۆریک له نووسه ران و شاعیرانی باشووری خۆره لاتی کوردستان، بو زیندوو راگرتنی زمان و فه رههنگی کوردی، رچه ی "شامی" یان گرتوه و جوانترین به رهه می نه ده یی خویان به زمانی کوردی پیشکەش به گه له که یان ده که ن.

کۆماری ئیسلامی و دزایه‌تی له‌گه‌ڵ وه‌ستاندنی شه‌ر و نازادکردنی دیله‌کان

سمایل شه‌ره‌فی

له‌ ره‌وتی چه‌ند رۆژه‌ی راه‌ه‌ستانی شه‌ری نیوان ئیسرائیل و هه‌ماس و ئالوگۆری دیله‌کانی ئیسرائیلی و فه‌له‌ستینی، بۆ جاریکی دیکه‌ سیاسه‌تی نازه‌وه‌نانه‌وه‌ و شه‌ره‌نگیزانه‌ی رێژییمی کۆماری ئیسلامیی ئییران رووی راسته‌قینه‌ی ده‌رخسته‌وه‌. به‌ پیچه‌وانه‌ی ئیدیعاکانی وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی کۆماری ئیسلامی، هه‌وله‌کانی ئییران نه‌ک بۆ سه‌قامگیرکردنی ئاسایش و ئەمنیه‌تی ناوچه‌که‌ و راگرتنی شه‌ر له‌ غه‌ززه‌ نییه‌ و نه‌بووه‌، به‌ ئکوو ستراتیژیی نه‌گۆری ئەم رێژییمه‌ په‌رده‌ان به‌ شه‌ر و توندوتیژی و نانه‌مکردنی ناوچه‌که‌ و درێژکردنه‌وه‌ی شه‌ری نیوان ئیسرائیل و فه‌له‌ستینییه‌کان بووه‌.

ئهمیرعه‌بدووللاهیان، وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی ئییران که‌ ئەو ماوه‌یه‌ زۆرتین دیدار و چاوپێکه‌وتنی له‌گه‌ڵ به‌رپرسیانی هه‌ماس و جیزیبولای لوبنان و هیڤ و گرووپه‌کانی دیکه‌ی ژێر چه‌تری پشتیوانیی رێژییمه‌که‌ی له‌ ناوچه‌که‌دا بووه‌، له‌ زۆریه‌ی دانیه‌شتنه‌ ناوچه‌یی و نیوده‌وله‌تییه‌کاندا ئیدیعای ده‌کرد "ولاته‌که‌ی و به‌تایبه‌ت تیمه‌ دیپلوماتیکه‌که‌ی ئەو، هه‌ولیان که‌مکردنه‌وه‌ی ئالوژی و ناکوکییه‌کان، راگرتنی شه‌ر له‌ غه‌ززه‌ و دواچار سه‌قامگیرکردنی ئاسایش و ئەمنیه‌تی سه‌قامگیر له‌ ناوچه‌که‌دایه‌". به‌لام وه‌ک دوور له‌ چاوه‌روانی نه‌بوو، له‌ درێژی ره‌وتی وه‌ستاندنی کاتیی شه‌ر له‌ غه‌ززه‌ و ئالوگۆری

دیله‌کانی ئیسرائیل و فه‌له‌ستین به نیویژیوانیی ده‌وڵه‌تی فه‌ته‌ر و ریکخراوی خاچی سووری نیوده‌وڵه‌تی، کۆماری ئیسلامی به‌کرده‌وه هه‌موو هه‌وئیکی دا ئه‌م ریککه‌وته‌نه شکست پێ بینی. جاری هه‌ر له سه‌ره‌تاوه نه‌قلانه‌ی ئه‌وه‌یان بوو که گویا ئیسرائیل له ده‌قه‌ی نه‌وه‌دا ئه‌م ریککه‌وته‌نه پینشیل ده‌کات و مل ناداته ئاڤوگۆری دیله‌کان! که شه‌ر ڤاوه‌ستا و دیله‌کان گۆردانه‌وه، ده‌سته دیار و شه‌ره‌نگیزه‌کانی به‌ستراوه به تاران، به هیرشکردنه‌سه‌ر که‌شتیه‌کانی ئیسرائیل و ئه‌مریکا و کردنه‌نامه‌نجی بنکه‌کانی ئه‌مریکا له عیراق و سووریه له‌لایه‌ن هی‌زه نیابه‌تییه‌کانه‌وه، هه‌وئیان دا ئیسرائیل بو پاشگه‌زیبونه‌وه له ریککه‌وته‌ن له‌سه‌ر وه‌ستانی شه‌ر و گۆرینه‌وه‌ی دیله‌کانیان بخانه ژیر گوشاره‌وه. دوا‌ی درێژکردنه‌وه‌ی دوو رۆژی دیکه‌ی وه‌ستاندن شه‌ر و درێژهدان به گۆرینه‌وه‌ی دیله‌کان که ده‌رکه‌وت پیلانه‌کانی تاران سه‌ری نه‌گرت، میدیاکانی سه‌ر به رێژیم هه‌ر ئه‌وه‌یان بو مایه‌وه بلین "ڤاوه‌ستانی شه‌ر و ملدانی ناتانیا‌هۆ بو گۆرینه‌وه‌ی دیله‌کان، نیشانه‌ی سه‌رکه‌وته‌نی به‌ره‌ی مقاومه‌ت و شکستی ئیسرائیل و ئه‌مریکایه!"

له ماهیه‌تی رێژیمی کۆماری ئیسلامی ئیراندا که "شه‌ر به نیعمه‌تی ئیلاهی" ته‌عبیر و پیناسه‌کراوه و ڤاگرتن و کۆتایی پیهینانی، راست به مانای "خواردنه‌وه و فرکردنی ژاره"، هه‌وڵدان بو ناشتی و ڤاراستنی گیانی ئینسانه‌کان و ئازادکردنی دیله‌کانی شه‌ر و رزگارکردنی وڵات له شه‌ر، هیچ مانا و واتیه‌کی نییه.

کۆماری ئیسلامی ئیران که دوا‌ی سالی‌ک له هاتنه‌سه‌رکاری هیرشی کرده سه‌ر بائوێزخانه‌ی ئه‌مریکا له تاران و به ده‌یان کهس له کارمه‌ندانی ئه‌مریکایی بو ماوه‌ی ٤٤٤ رۆژ به‌بارمه‌ته‌گرت و هه‌موو رێوشوونیکه‌ی مړۆبی و جیهانی خسته‌ژیرپن، تازه شه‌ری له رێژنه‌گرتن له گیانی ئینسانه‌کان و لیکه‌وته‌کانی شه‌ریکی مائوێرانکه‌ری وه‌ک شه‌ری غه‌ززه، شکاوه. ئه‌م رێژیمه که له‌سه‌ر بنه‌مای تیفکرینه شه‌ره‌نگیزیه‌کانی خومه‌ینی و "به‌نیعمه‌ت‌زانیی شه‌ر"، شه‌ریکی هه‌شت ساله‌ی پێ له تیچووی ئینسانی و ئابووری و ژیربه‌نایی به‌سه‌ر وڵاتدا سه‌پاند و چاره‌نووسی زۆربه‌ی دیله‌کانی ده‌ستی رێژیمی ئه‌وکاتی عیراکی به "ئاره‌زووی شه‌هاده‌ت" و ته‌ماحه‌به‌رنانی دیله عیراقیه‌کان بو په‌یوه‌ستبوونی زۆره‌ملییان به سپای به‌در و به‌گژداکردنه‌وه‌ی وڵاتی خۆیان سپارد، زۆر سه‌یر ده‌بی چاره‌نووسی نه‌ک دیله‌کانی ئیسرائیل، ته‌نا‌ه‌ت دیله فه‌له‌ستینییه‌کانیشی بو گرینگ بیت!

هه‌وڵه نیوده‌وڵه‌تی و ناوچه‌یه‌کان بو ڤاگرتنی شه‌ری نیوان ئیسرائیل و جه‌ماس له غه‌ززه و گۆرینه‌وه‌ی دیله‌کانی هه‌ر دوولا ده‌توانن نیشانه‌یه‌کی باش و سه‌ره‌تایه‌ک بیت بو که‌مکردنه‌وه‌ی شه‌ر و پیکدادانه‌کان؛ نه‌گه‌رچی به‌رپرسیانی ئیسرائیلی باس له ده‌ستی‌یکردنه‌وه‌ی هیرشه‌کانیان بو سه‌ر هی‌زه‌کانی جه‌ماس ده‌که‌ن و وه‌ک خۆیان ده‌لین له‌سه‌ر کۆتایی‌هینان به جه‌ماس سوور و پینداگرن و پینان وایه ته‌نیا به نه‌مانی جه‌ماسه غه‌ززه ده‌توانن له داها‌توودا رووی ئارامی و سه‌قامگیری

له رۆژنامهى "كوردستان" و "كوردستان ميديا" وه - مانگى "سهرماوهزى ۲۷۲۳" وه

به خۆيه وه ببينى. به لام وهك هه موو لايهك به دهوله تان و نه ته وه جيا جياكانه وه ئىي ئاگادارن و به باشى دهيزانن، هوكار و ماكهى سهرهككى به شى زورى شهر و نائه منيبه كانى ناوچه كه، رېژيمى كۆمارى ئىسلامى ئىران. رېژيمىك كه نه ته نيا نوينه رايه تىي خه ئكى ولات ناكات، به ئكوو به هوى ئه م سياهه ته شهر نه نكيژانه يه وه، ۸۰ ميليۆن كه سى له ئىران به باره ته گرتووه و سهروهت و سامانه زور زه وه نه ده كه يانى له پشتيوانى كردن له گروهه يه نيا به تيبه كانى و قهيرانخولقيني و نائه منكردى ناوچه كه دا خه رج دهكات.

۷ى سهرماوهزى ۲۷۲۳

وهفایهک بۆ وهفاداریک (تاهیر خهیلی)

مه‌نسور مروه‌تی

پۆژی یه‌کشه‌مه‌ه ۵۱ سه‌رماوه‌ز هونه‌رمه‌ندی ناودار و شۆرشگێری کورد تاھیری خهیلی به‌هۆی نه‌خۆشی له‌ شاری سلێمانی کۆچی دوايي کرد. ته‌رمی نه‌و هونه‌رمه‌نده‌ ده‌روه‌سته‌ دوو رۆژ دواتر به‌ ریزه‌وه‌ له‌ نیو ئاپۆرای خه‌نک و هونه‌رمه‌ندان له‌ گۆرستانی به‌کره‌جۆی نه‌و شاره‌ نه‌سپه‌رده‌ی خاک کرا.

هه‌ر له‌ یه‌که‌م ساته‌کانی بلا‌بوونه‌وه‌ی کۆچی دوايي تاھیری خهیلی، شه‌پۆلیکی به‌ربلا‌و له‌ خه‌م و ماته‌مینی نیوخۆ و ده‌ره‌وه‌ی کوردستانی داگرت و بۆ چه‌ند رۆژیک دیسانه‌که‌ سه‌روودی "له‌ قه‌ندیلی سه‌ربه‌رزه‌وه" بوو به‌ وێردی سه‌رزمانان و ته‌نانه‌ت بوو به‌ دوايين مالاوایی خه‌نک له‌م هونه‌رمه‌نده‌ نیشتمانه‌په‌روه‌ره‌ له‌ گۆرستانی به‌کره‌جۆ که‌ له‌ پۆلیک له‌ هونه‌رمه‌ندان کوردی ئاماده‌بوو له‌ رێپه‌سه‌که‌ گوترايه‌وه‌. له‌ ماوه‌ی نه‌و دوو رۆژه‌شدا قیدیویی کۆبوونه‌وه‌یه‌کی تاییه‌ت ما‌ن به‌ مائی سۆسیال‌میدیای ته‌نیبوو که‌ کۆمه‌لیک له‌ هونه‌رمه‌ندان، شاعیران و نووسه‌رانی د‌نسۆزی کورد له‌ چه‌ند شاریکی کوردستان که‌ شه‌ویک دواي کۆچی دوايي کاک تاھیر، له‌ شاری سه‌رده‌شت پیکیان‌هینابوو؛ کۆبوونه‌وه‌یه‌ک بۆ ریزگرتن له‌ هونه‌رمه‌ندی خاک و نیشتمان و به‌ کۆمه‌لیک سیمبول و نیشانه‌ناسیی تاییه‌ته‌وه‌.

وه‌ئهمما پرسیار نه‌وه‌یه، چ شتیگ له تاهیری خه‌لیلی و هونه‌ره‌که‌یدا هه‌بوو که خه‌ئک به‌تیگرا ناوا بو کۆچی دوایی نه‌و به‌په‌رۆش بوون و ناوا به‌په‌رزه‌وه به‌په‌رێ مه‌نزلی نه‌به‌دییان کرد؟

تاهیری خه‌لیلی نه‌گه‌رچی به‌ره‌مه‌ هونه‌رییه‌کانی به‌هۆکاری جۆراوجۆر زۆر نه‌بوو، به‌لام نه‌وه‌ی هه‌یبوو خستبوویه خزمه‌تی دۆزی په‌وای گه‌له‌که‌ی و سه‌رووده‌کانی ببوون به‌وێردی سه‌رزمانان و له‌نیوێشیاندا سه‌روودی به‌ناوبانگی "له‌قه‌ندیلی سه‌ربه‌رزه‌وه" زیاده‌رۆیی نییه‌ بلێین که له‌ کوردستاندا که‌س نییه‌ نه‌ییبستی، نه‌یزانی و بو‌جاریکیش بووبی له‌ به‌رخۆیه‌وه نه‌یخوێندبێ. له‌وه‌ش پتر تاهیر خه‌لیلی بو‌خۆشی به‌کرده‌وه له‌ مه‌یدانی خه‌باتدا بوو و هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاکانی شوێشه‌وه ببوو به‌ پێشمه‌رگه‌ و چه‌کی پێشمه‌رگایه‌تی کردبووه‌ شان. له‌ عه‌مه‌لیاته‌کانی هه‌یزی پێشمه‌رگه‌دا مه‌یدانی به‌شداریی کردبوو، ته‌نانه‌ت له‌ له‌شکه‌رکێشییه‌که‌ی سا‌نی ١٣٧٥ی سپای پاسداران بو‌ سه‌ر بنکه‌کانی حه‌یزب له‌ نیزیگ شاری کۆیه‌ یه‌ک له‌و ما‌له‌ پێشمه‌رگانه‌ی به‌ تۆپباران و کاتیوشابارانێ سپا سووتان و خاپوور بوون، ما‌لی تاهیری خه‌لیلی بوو. بۆیه‌ پر به‌ پێستی خۆیه‌تی بلێین تاهیری خه‌لیلی هونه‌رمه‌ندیکی پێشمه‌رگه‌ و پێشمه‌رگه‌یه‌کی هونه‌رمه‌ند بوو.

"رێگای قازی قه‌ت به‌رمه‌ده‌ن، هاوڕینی شه‌هید له‌ بیر مه‌که‌ن" که‌ خۆی نه‌سلیکی نه‌گۆری بزووتنه‌وه‌ی کوردستانه‌، بو‌ خۆی یه‌کیک له‌و سه‌رووده‌ نه‌مرانه‌یه‌ که‌ سا‌له‌هایه‌ بووه‌ته‌ په‌رمزی چه‌رین و بانگه‌یشتنی لاوان و هاتنی پۆل پۆلی لاوان بو‌ نیو ریزه‌کانی شوێش. به‌و‌پێیه‌ تاهیری خه‌لیلی له‌ زومره‌ی نه‌و هونه‌رمه‌ندانه‌یه‌ که‌ هونه‌ره‌که‌یان به‌ هونه‌ری به‌رگری پێناسه‌ ده‌کری و هونه‌ری به‌رگری نه‌ته‌نیا له‌نیو کورداندا به‌ئکوه‌ له‌نیو هه‌موو گه‌لاندا ریزی له‌ ده‌گیردێ و نه‌و گه‌لانه‌ش که‌ قۆناغی رزگاری نه‌ته‌وه‌ییشیان تێپه‌رانده‌ی، هه‌شتا هه‌ر به‌په‌رزه‌وه له‌و هونه‌ره‌ ده‌روانن. به‌مجۆره‌ هۆکاری سه‌ره‌کیی خۆشه‌ویستی تاهیری خه‌لیلی له‌نیو خه‌ئکدا بو‌ نه‌وه‌ ده‌گه‌ریته‌وه‌ که‌ تاهیر به‌ هونه‌ره‌که‌ی سه‌نگه‌ریکی جوان و پاراوا‌ی دۆزی په‌وای گه‌له‌که‌ی خۆی بوو، بۆیه‌ خه‌ئک خۆشیان ویست و ناو و یادی بو‌ هه‌میشه‌ش له‌ دلی نه‌ته‌وه‌که‌یدا ده‌مینیته‌وه‌.

تاهیری خه‌لیلی پێشتر ناواتی خواستبوو له‌ کوردستان به‌ری و نه‌و خۆزگه‌یه‌ی نه‌گه‌رچی به‌ریک دوور له‌ زێد و شوێنی له‌دایکبوونی خۆی هاته‌ دی، به‌لام هه‌ ئویستی خه‌ئکی باشووری کوردستان و به‌تایبه‌تی شاری سلیمانی وای کرد بو‌ جاریکی دیکه‌ش هاو‌دێیه‌کی جوان له‌ نیوان رۆژه‌لات و باشووردا پێک به‌یت. وه‌ک چۆن رۆژی ناشتنی نه‌و هونه‌رمه‌نده‌ زه‌حمه‌ت بوو جیاوازییه‌ک له‌ نیوان هه‌ستی ناماده‌بووان به‌ رۆژه‌لاتی و باشوورییه‌وه‌ بیه‌نی. له‌وه‌ش دیسان سه‌لمینه‌ری نه‌وه‌ بوو کورد له‌ هه‌ر چوار به‌شه‌که‌ی کوردستان خاوه‌نی یه‌ک په‌رس، نه‌ویش په‌رسی نه‌ته‌وه‌یه‌ی کورده‌، که‌ رۆژه‌یه‌کی هونه‌رمه‌ندی نه‌م نه‌ته‌وه‌یه‌ نه‌و هه‌میا‌نه‌ی پێوه‌ دیار بوو.

به‌خوشییییه‌وه له نیو کورداندا هونه‌رمه‌ندی وه‌کوو تاهیری خه‌لیلیمان که‌م نییه و هه‌رکام که‌م و ژۆر به‌ قه‌ده‌ر توانایی خۆیان ته‌مه‌نی هونه‌ریی خۆیان له پیناو گه‌له‌که‌یاندا داناوه و کاریگه‌رییان حاشا هه‌لنه‌گره. ته‌نانه‌ت چه‌ندین هونه‌رمه‌ندی دیاریش هه‌ر له ره‌وتی خه‌بات و له نیو شۆرشدا پێشمه‌رگانه و به‌ گولله‌ی دوژمن گیانی خۆیان پێشکەش به‌ رینگه‌ی رزگاری گه‌که‌یان کردوه. به‌لام نه‌وه‌ی جیی داخ و که‌سه‌ره نه‌وه‌یه که‌ ژۆریک له هونه‌رمه‌ندانی ناوداری کورد به‌ کۆلیک چه‌رمه‌سه‌ری و بیه‌شی له ژیان کۆچی دوا‌یی ده‌که‌ن و به‌داخه‌وه به‌هۆی دۆخی سیاسی کورد و خه‌باته‌که‌ی هه‌تا نه‌وکاته‌ی له ژیاندا ماون پاداشتی خزمه‌ته‌کانیان وه‌ک‌خۆیان و به‌ پێی پێویست وه‌رناگرن و له پاش بلا‌ووونه‌وه‌ی هه‌وائی ژین‌ناوایی تاهیری خه‌لیلی دیسان نه‌و بابه‌ته‌ هاته‌وه به‌رباس. جیا له به‌ جیددی وه‌رگرته‌ی نه‌و گله‌یی و ره‌خنه‌یه که‌ جیگای خۆیه‌تی، به‌داخه‌وه کورد له رۆژه‌لاتی کوردستان خاوه‌نی ده‌ولت و ده‌سه‌لاتی سیاسی و نه‌ته‌وه‌یی خۆی نییه هه‌تا نه‌و نه‌رکه‌ گرینگه‌ بگریته نه‌ستۆ و که‌سانی ناوداری گه‌له‌که‌مان که‌ ژیان خۆیان له پیناو رزگاری گه‌له‌که‌یان داده‌نین، ناوا به‌ غه‌ریبی و دنیا‌یه‌ک ناواته‌وه و بیه‌ش له خوشییه‌کانی ژیان سه‌ر نه‌نینه‌وه. به‌لام به‌ دننیا‌یییه‌وه خه‌باتی نه‌ته‌وا‌یه‌تی کورد و هه‌م کۆمه‌لانی خه‌نگی کوردستان بۆ هه‌میشه‌ خۆیان قه‌رزباریان ده‌زانن و هیمن گوتنه‌ی "نامرن نه‌وانه‌ وا له دنی می‌لله‌تا ده‌ژین."

سلاو له گیانی پاکی هونه‌رمه‌ندی پێشمه‌رگه‌ تاهیری خه‌لیلی و نه‌مری بۆ ناو و خه‌باته‌که‌ی.

تهنیا له ماوهی دوو مانگ و ده رۆژی پاییزی ئەمساڵدا ۱۳۵ کۆڵبەر و کاسبکاری کورد له ناوچه سنوورییهکانی کوردستان دراونهته بهر دهستپێژ که ۱۲ کەس لهوان کۆژراون. لهو ۱۳۵ کۆڵبهره نيزیک به ۹۰ کەسیان له ناوچهی سنوورییه ههنگهژانی بانهدا کهوتوونهته بهر پهلاماری هیزه چهکدارهکانی کۆماری ئیسلامی. هیزه چهکدارهکانی رێژیم له شهش مانگی بههار و هاوینی ئەمساڵیشدا ۸۳ کۆڵبهریان دابووه بهر دهستپێژ و بهو پێییه ژمارهێ ئه و کۆڵبهرانهی له سههرتهای ئەمساڵهوه ههتا ئیستا دراونهته بهر گولله ۲۱۸ کەس بووه که ۲۷ کەسیان کۆژراون و ۱۹۱ کەسیان بریندار بوون. ئهوه که پارهکەش ۲۲۵ کەس له کوردستان له کۆڵبهریدا کهوتبوونه بهر دهستپێژی هیزهکانی کۆماری ئیسلامی، نیشانهی هههرهناشکرای قوولبوونهوهی قهیرانی ههژاری و بیکاری سیستماتیکی داسهپاو به سهر کوردستان له لایهن دهسهلاتی تارانه که وای کردوه پارووه نانیک بۆ کورد بچیتته سهر پشتی شیڕ.

ئاوڕیکی کورت بۆ ئاماره رهسمییهکانی بیکاری، ههژاری، دامای و دواکهوتنی پهرهسهندنه ئابووری و مرۆبیهکان له چوار پارێزگاکهی کوردستان که له باشترین حالهتدا دوو هینده و ههندیک جار چه نده هیندهی ناوچهکانی دهرهوهی کوردستانه، پیمان ده ئی سهرهکی هۆکاری رووتیکردنی به لیشاوی خه ئک له پیر و لاو، ژن و مندال بۆ کۆڵبهری تهنیا و تهنیا بۆ نه بوونی ژێرخانه ئابوورییهکان، دهستنه کهوتنی هه ئی کار و دهسته وهستان مانه وه له دا بیکردنی بژیوی ژبان له کوردستان دهگه رێته وه؛ بۆیه له گه ئ ئه وهدا که ده زانن به نه گه ری زۆری گیانیان له پیناو ئه و پارووه نانهدا داده نین، دیسانه کهش به ناچار په نای بۆ ده بن. له سالانی رابردووشدا به هۆی پهره سه ندى زیاتری هه ژاری و بیکاری و قهیرانی ئابوورییه وه که بارگراینی چه ندفاتی له سه ر بنه مائه کان دروست کردوه، ژنان سه ره رستی خیزان و لاوانی دهرچووی زانکۆکانیش به رێژه یه کی زیاتر روویان له کۆڵبهری کردوه. ههروه ها به هۆی قهیرانه ئابوورییه کان له ولات که دهره نجامه که ی داخرانی سه دان کارگا و کارخانه و له و سۆنگه یه وه بیکاریی دهیان هه زار کریکار بووه؛ ئه و کۆمه ئه کریکاره کوردهش که پێشتر بۆ کار روویان له یه که به ره مه یته کانێ شه رهکانی دهره وهی کوردستان کردبوو، گه راونه ته وه کوردستان و به ناچار به شی زۆریان روویان له کۆڵبهری کردوه. به لām کۆی ئه و دۆخه کاره ساتباره نه ک نه بووه ته هۆی ئه وهی کاربه ده ستانی حکومه ت رێوشوونیک بۆ چاره سه ری قهیرانه کانێ ولات بدۆزنده وه، به لām له سه رکوتی زیاتری ناره زایه تیه کانێ خه ئک و کوشتوبه رکاندا، وه ستاتر و لیبیراوتر هاتوونه پێش و به هارینی ژبان و گیانی کۆڵبهران و بنه مائه کانێان و چین وتویژه مافخوازه کانێ دیکه ی کۆمه ئ چه رخی وه به ره ینان و قازانج کردنه کانێان هه ئده سوورین.

له و ئیوه دا ئه وهی ونه و نادیاره و کەس باسی ناکا رۆی ئه و که سانه یه که جله وی هاورده و بازرگانییه نایاساییه کانێ سنووریان له ده ست دایه و هه موو کاربه ده ستانی رێژیم و بازرگان و ده ستوپیوه ندییه کانێ خواره وه سه ر به خۆیانن که به که لکو ره رگرن له رانت، ده سه لات و چه وساندنه وهی کۆڵبهران قازانجه سه ره کی و زۆروه ونده که ئه وان ده یکه ن و سروشتیه که ناشیا نه وی ئییان تیک بچیت. ئه گینا کییه نه زانی ئه و کۆڵبهرانه ی ریگای هاتونه هات ده برن و خۆیان به ره ورووی

مه‌ترسییه‌کانی فیشه‌کی گهرم و شه‌خته‌وسه‌هۆئی سروشت و هه‌لدیران و ته‌قینه‌وه‌ی مین له‌بن پێئاندا ده‌که‌نه‌وه، که‌مترین قازانج له‌و بازاره‌یان پێ ده‌برێ و ئه‌وه سی‌جه‌ب‌بار و بازرگانان و ده‌ستوپێوه‌ندییه‌کانی به‌رپرسیانی رێژیمی که‌ دوور له‌ هه‌موو ئه‌و مه‌ترسییه‌یه‌ قازانجه زۆره‌که‌ی ده‌چیتته گیرفانیان.

بێگومان گرینگترین هۆکاری هانابردنی خه‌لکی کوردستان بۆ کۆلبه‌ری دوو شته :یه‌که‌م روانگه ئه‌منیه‌تی کۆماری ئیسلامی بۆ کوردستان و له‌و سۆنگه‌یه‌وه ره‌گداکوستانی هه‌لاواردن و بێبه‌شی له‌ هه‌رچه‌ش‌نه په‌ره‌سه‌ندنی ئابووری و مرۆیی. دووه‌مینیش که‌ ده‌ره‌نجانی هۆکاری یه‌که‌مه، بێکاری و هه‌ژاری چه‌ندقات له‌ کوردستان له‌ چاو ناوچه‌کانی دیکه‌ی ئێران. مه‌سه‌له ئه‌وه‌یه که‌ خه‌لکی کوردستان به‌تایبه‌ت له‌ ناوچه سنوورییه‌کان چ کۆلبه‌ری بکه‌ن یان رووی ئی وه‌رگیرن، چاره‌نووسیانی ئاویتته‌ی هه‌ژاری و مردنه و هیج ده‌روویه‌کی روون بۆ ده‌ربازبوون له‌ دۆخی ژبانیان نابینن و کۆلبه‌ری هه‌لبه‌زاردیه‌کی داسه‌پاوه. له‌و ئێوه‌دا حکوومت سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی زۆترین قازانجی ئه‌و بازاره ده‌چیتته باخه‌ئی، دوو کاری کردوه:

یه‌که‌م؛ هه‌موو به‌رپرسیایه‌تییه‌کانی گیانپاریزی ئه‌و خه‌لکه داماوێ له‌ کۆل خۆی کردووه‌ته‌وه و له‌بری چاره‌سه‌ری بنه‌رته‌یی قه‌یرانه‌کان و هه‌نگرتنی روانگه‌ی ئه‌منیه‌تی له‌سه‌ر کوردستان ده‌یه‌وی به‌ میکانیزمی پێدانی پسووله‌ی کۆلبه‌ری یاسایی ئه‌و دیارده‌یه به‌ره‌سم بناسی؛ ئه‌ویش له‌ کاتی‌کدا که‌ کۆلبه‌ری کار و ئه‌و به‌ناومشوو‌رخواردنه‌ی رێژیمیش دایه‌نکردنی هه‌لی کاری نییه تا له‌و رینگه‌یه‌وه نرخ‌ی په‌سمی بێکاری له‌ کوردستانی پێ دابه‌زێت.

دووه‌م؛ به‌ راگه‌یانندی کۆلبه‌ری به‌ قاچاغ و ناقانوونی ده‌ستی هی‌زه چه‌کداره‌کانی ئاوه‌لا گرتوه که‌و کوژی سێره له‌ کۆلبه‌ران بگرن و به‌ ره‌شه‌کوژییه‌کانیان و سیاسه‌تی دووفاقیه‌یان هینده‌ی دیکه په‌ره به‌ قه‌یرانه ئابووری و کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی کوردستان بدن.

به‌و پێیه دیارده‌ی کۆلبه‌ری له‌ کوردستان و دیاره هاوچه‌شنه‌کانی وه‌ک هینان و بردنی سووته‌مه‌نی له‌ به‌ئوچستان کاتی‌ک نامینی که‌ روانگه‌ی ئه‌منیه‌تی ناوه‌ند له‌سه‌ر کوردستان و ناوچه په‌راوی‌زخراوه‌کانی دیکه‌ی ئێران لایچی و له‌بری ئه‌وه نه‌ک ده‌رفه‌تی کاری، بیمه‌ی بێکاری و ستاندارده‌کانی ژبان و که‌رامه‌تی مرۆیی بۆ خه‌لکی ئه‌و ناوچه‌یه‌ دابین بێ، به‌ لکوو هه‌ول بدری به‌ سیاسه‌تی هه‌لاواردنی موسبه‌ت له‌ هه‌موو بواره‌کانی وه‌به‌ره‌ینان، کشتوکال، وه‌به‌ره‌ینان و گه‌شتیاری و هتد نیزیک به‌ یه‌ک سه‌ده په‌ره‌نه‌سه‌ندنی به‌ پلان، وه‌لانان و له‌دواکه‌وتوویدا راگیرانی سیستما‌تیکی حکومه‌تییه‌کانی بۆ قه‌ره‌بوو بکریته‌وه. به‌لام ئه‌وه نه‌ له‌ باوه‌ری کۆماری ئیسلامی و نه‌ له‌ تواناکانیدا ده‌گونجیت.

۲۸هه مین کۆنفرانسی ریکخراوی پیشگیری له چهکی شیمیایی

مه مههد کهسرایي

رۆژی ۲۷ نوامبری ۲۰۲۲ی زاینی ۲۸هه مین کۆنفرانسی نیودهوئەتی "ریکخراوی پیشگیری له چهکی شیمیایی" له شاری لاهه هولهند، پیک هات. لهو کۆنفرانسهدا که تا رۆژی ای ديسامبر درێژهی ههبوو، نوینهرانی دهوئەتانی ئەندام، نوینهرانی ریکخراوهکانی پارێزهری مافی مروف و نوینهرانی دهیان ئین جی ئۆ، بهشدار بوون. ههروهها دهستهیهکی نوینهرایهتی له لایهن ههر دوو کۆمهلهی قوربانیانی چهکی شیمیایی له سهردهشت و ههتهبجه و نوینهرانی قوربانیانی ئەنفال له کوردستان، که بهرهمی بانگهێشتی کۆنفرانسهکه کرابوون، بهشداري ئهو کۆنفرانسه بوون.

له رۆژانی یهکه م و دووهه می کۆنفرانس، به دهیان پهيام له لایهن نوینهرانی ولاتان و ریکخراوهکانی بهشدرۆستی، بۆ مه حکوم کردن و پیشگیری له بهکارهینانی چهکی شیمیایی، پیشکەش کران.

لهو وتار و پهيامانهدا وێرای مه حکومکردنی که لکوهرگرتن له چهکی کۆمه لکوژی شیمیایی، ریکارهکانی پینوست بۆ پیشگیری له بهکار هینانی ئهو چهکه و قهرهبوو کردنه وهی زیانیکهوتوان، خرا نه روو. نوینهرانی ههر دوو کۆمه لهی کوردی و

نوینهرانی ئه نفضال له کوردستان، وێرای بهشدارى له دانیشتنهکانی کۆبوونهوه، رۆژانه له پهراویزی کۆبوونهوهکاندا، له سائۆنی گشتی و سائۆنهکانی دیکه به دانانی پیشانگای قوربانیان، نمایشی کورته فیلمی رووداووهکان و کۆبوونهوه لهگهڵ نوینهرانی دهولتتان و ریکخراوهکان، بهشدارى چالاکانهیان لهو کۆنفرانسهدا ههبوو.

له رۆژی سیهمی کۆنفرانسهکهدا، به پێی بهرنامهی دیاریکراو، بهیاننامهی قوربانیانی چهکی شیمیایی شاری سهردهشت له لایهن نوینهری دهستهی بهرپهوهبهری خۆیندرایهوه که له لایهن بهشدارانهوه پیشوازیهکی گهرمی ئێکرا. جلهسهی رۆژی چوارهمی کاری کۆنفرانس، به دهقیقهیهک بیدهنگی بۆ ریزگرتن له روحی شههیدانی شارهکانی سهردهشت و ههلهبجه و ههموو شههیدان، دهستی پێ کرد که له لایهن ههیهنتی نوینهرایهتی کۆمهلهی شیمیایی سهردهشت و تهئیدی بهرپهوهبهری کۆنفرانسهوه، پیشنیار کرابوو.

ههر لهو رۆژهدا بهشیک ۳۰ دهقیقهیی له فیلمیکی یهک و نیو سهعاتی دیکومینتاری له سههر بۆمبارانی شیمیایی سهردهشت، له سائۆنی گشتی نهمایش کرا که لهگهڵ دهبرینی ههسرهت و پیشوازی گهرمی بهشداران بهههرووو بوو. پێویسته بگوترێ که جیا له پیشانگای شههیدانی ههلهبجه، ئهو سال شۆنیککی تایبهتی بۆ پیشانگای قوربانیانی چهکی شیمیایی سهردهشت دیاری کرابوو که رۆژانه بهشداران و نوینهران سهردانیان دهکرد. ههروهها ههیهنتی نوینهرایهتی قوربانیانی چهکی شیمیایی سهردهشت، رۆژانه لهگهڵ بهشداران و نوینهرانی دهولتتان و ریکخراوهکان و ئین جی ئۆکان چاوپیکهوتنیان دهکرد و له سههر وهزعی نالهباری شاری سهردهشت و دهرنهجامهکانی ئهو بۆمبارانه و نهخۆشیه بلاوبوهکانهوه، باس و وتووێژیان دهکرد و له سههر وهزعی نالهباری بریندارهکان که تا ئیستاش به دهستی نهخۆشی و بێ دهزمانیهوه دهناڵین، روئکردنهوهیان ددها. ههروهها داوای پشتیوانی بۆ مه حکومکردنی نیونهتهوهیی و هاوکاری و پیراگه یشتن به برینداران و گرینگیدانی زیاتر به شاری سهردهشت و قهرهههوهی کردنهوهی زیانلیکهوتوو و ناوچهی سهردهشت، بهشیک له داواکانی ئهو نوینهرانه، له کۆنفرانس و له ریکخراوهکان بوو.

بۆ بیرخستنهوه، پێویسته بگوترێ که شاری سهردهشت له ریکهوتی ۷ پوشپهپی سالی ۱۳۶۶ی ههتاوی (۱۹۸۷/۶/۲۸) ی زایینی، له لایهن فرۆکه شهپکه رهکانی ریزیمی دیکتاتۆری سه دامه وه، به چهکی شیمیایی بهتوندی بۆمباران کرا و ههر له رۆژانی یهکهم تا سیههم زیاتر له ۱۲۰ کهس بوونه قوربانی و زیاتر له ۵۰۰۰ کهس بریندار بوون. لهو کاتیشهوه تا ئیستا، دهیان کهس بههۆی بهرکهوتنی چهکی شیمیایی، گیانیان له دهست داوه و سه دان که سیش به دهردی برینداری و بیدهههتانی و بیدهههتانی، دهناڵین.

دزی و ئیختلاسی سیستematیک له کۆماری ئیسلامیدا

مه‌نسور مروه‌تی

چهند رۆژ پێشتر هه‌وائی دزی و گه‌نده‌لبییه‌کی ئابووری سهرسوره‌ینه‌ر له ئی‌ران ب‌لا‌وب‌وویه‌وه که تا ئیستا له میژووی ئی‌راندا ب‌ی وینه بووه. ئەم هه‌وائه، دزینی س‌ی میلیارده‌ و چوارده‌سه‌د میلیۆن دۆلاره‌ پارهی ئه‌رز له لایه‌ن شیرکه‌تی چایی "دبش" ه‌ که زۆر به‌ دره‌نگیشه‌وه ب‌لا‌و کرایه‌وه. ئەگه‌رچی له ماوه‌ی ده‌سه‌لاتی ره‌شی کۆماری ئیسلامیدا هه‌وائی دزی و ئیختلاس و گه‌نده‌لبی به‌رپرسیانی ر‌یژیم ب‌ابه‌تیکی تازه نییه‌ و به‌رده‌وام هه‌وائی له‌م جۆره‌مان گۆی ل‌ی بووه، به‌لام ژماره‌ی ئەم گه‌نده‌لبییه‌ به‌راستی سهرسوره‌ینه‌ره. ئەم هه‌وائه‌ش نه‌ یه‌که‌م هه‌وائی له‌و جۆره‌یه‌ و نه‌ دوایین هه‌وائیش ده‌ب‌ی، به‌لام لانیکه‌م تا ئیستا گه‌نده‌لبی نا‌وا که ئی‌نسان تووشی شوک ب‌کا، ب‌ی وینه‌یه‌.

شیرکه‌تی چایی د‌ی‌ب‌ش سا‌لی ۱۳۹۸ ب‌ری س‌ی میلیارده‌ و چوارسه‌د میلیۆن دۆلاره‌ ئه‌رز ده‌وته‌تی ب‌و ه‌ینانی چایی له ه‌یندستانه‌وه وه‌رده‌گرت‌ی و قه‌راریش ده‌ب‌ی به‌و پارهییه‌ گه‌وره‌ترین شیرکه‌تی چایی له رۆژه‌لاتی نا‌وه‌راست له ئی‌راندا دابه‌زرت‌ی و چایی به‌که‌یفیه‌تی به‌رزوه‌ به‌ خه‌ت‌ک ب‌فرۆشن. قه‌رار واده‌ب‌ی که چایی به‌ نرخ‌ی کیلۆیه‌ک چوارده‌ دۆلاره‌ له ه‌ینده‌وه ب‌ینیته‌ ئی‌ران به‌لام له جیاتی ئەوه‌ چایی ده‌ره‌جه‌ دووی خودی ئی‌ران به‌ کیلۆیه‌ک دوو دۆلاره‌ ده‌کرن و ده‌یه‌به‌نه‌

دەرروه و به حیسابی چوارده دۆلاری وادهنوینن که له هیندوستانهوه هیناویانهته ئیرانهوه. بهم جوردهش نهرزه سی میلیاردوچوارسه د میلیون دۆلاریه کهش له بازاری نازاددا بو خویان دهرۆشن و دهیخه نه گیرفانی ناموبارهکیانهوه. وهک باس کرا نهمه یه کهم جار نییه دزیی لهو بابته له ئیرانی ژێردهسه لاتی کۆماری ئیسلامیدا روو بدا، ههر دوینی راگهیه ندرا له شاره داری تاران هه قده هه رزار میلیارد ته من ونه. پشتریش نه که پاره ته نانهت ده که ئی نه قتی له سه رده می سه رکۆماریی نه حمه دینژاددا دزرا. کار گه بیشته جیگایه ک که ته نانهت دهنگی نه حمه دی نژادیش دهرهات و له سه ر گه نده نییه ک که له گومرگه کانی جنووبی ئیران ده کرا، نه حمه دی نژاد ناوی پاسداره به پر سه کانی نا "براده رانی قاچاچی".

بینگومان دزی و ئیختلاس له ئیراندا به شیوه یه کی سیستماتیک به رپوه ده چی و لهو باره وه نمونه زورن. دیاره گه نده ئی مانی ته نیا له ئیراندا ناکرێ و خه ئک له زۆریک له ولاتی دنیا به تایبه تی ولاتی دوکه وتوو بهم دهرده وه گرفتارن، به لام قه باحه تی نهم دزیبانه ی ئیران زیاتر له ودها خوی دهنوینی که ده سه لاتدارانی نهم رێژمه ده سه لاته که یان به ده سه لاتی ئیسلامی و مه مله که تی ئیمامی زه مان و وه ئی فه قیه به خه ئکی هه ژار و دامای ئیران دهرۆشنه وه. له حائیکدا جگه له گه نده ئی نابووری، گه نده ئی له هه موو جگه کانی ده سه لاتی کۆماری ئیسلامیدا گه بیشته وه ته لووتکه و رۆژ نییه چکۆله ترین ناره زایه تی خه ئک چاره نووسی به زیندان و شکه نجه و کوشتن کۆتایی پی نه هیئن. رۆژ نییه هیزه نه منیه تیه کانی رژی م ده یان که س له خه ئکی لێقه ومای ئیران به تۆمه تی جورا و جور رایچی زیندانه کان نه کهن. هه موو نهم دزی و رانتخواری و ئیختلاسانه له حائیکدا یه که ئیران له زومره ی ده و له مه تترین ولاتی دنیا و له هه موو بواریکه وه ولاتیکی به پیت و به ره که ته، که چی هه ژاری و نه داری و برسیه تی و نه دامه تی برستی له خه ئکی له و ولاته برپوه و هه موو خیر و بیری ولات ته نیا بو که سانیکی تایبه ت و چه ندین مافیای سه ر به سپای پاسدارن و به یتی ره به رییه .

نهم ولاته دا که زیاتر له چل سا له لایه ن ده سه لاتدارانی کۆماری ئیسلامیه وه به هه موو شیوازیک خه ئکه که ی ده چه و سینرینه وه تا ئیستا نه بینراوه یه ک نه قهر له و دز و ئیختلا سچیانه بدرینه دادگا و پاره ی دزراوی خه ئکیان لی به سه نرینه وه، که چی هه رسائی پار ته نیا به تاوانی له دهره وه بوونی تاله قژیکی کچیکی کورد، گیانیان لی نه ستاند و ولای ناره زایه تی خه ئکیان به کوشتنی سه دان کیژ و کوری لاو دایه وه و به هه زاران که سیان بریندار و تووشی زیندان و چه ره سه ری کرده وه. رۆژی نییه نهم ولاته به لایندراوه چه ندین کیژ و کوری لاوی ئیرانی به تۆمه تی سوای تیکدانی ئاسایش و نه منیه تی ولات" تووشی گرتن و زیندان و نه شکه نجه و ده یان کیشه ی دیکه نه کهن. لیه ردها پر سیار نه وه یه، ئایا دیار بوونی تاله قژیکی و ناره زایه تی خه ئک به هه ر هۆیه ک نه منیه ت و ئاسایشی ولات تووشی مه ترسی ده کا یان دزیی یه ک قه نهم سی میلیارد و چوارسه د میلیون دۆلار؟! نهم ولاته دا که هیزه سه رکوتکه ره کانی ده سه لاتی ره هایان بو بی ریزی و

کوشتن و برینی خه‌ئک هه‌یه و واده‌نوینن که ناگاداری هه‌رچه‌شنه جموجووئیکن که له ئێراندا ده‌کری، ئایا ناگاداری نه‌و دزییانه نین که له سامانی ولات ده‌کری؟ جوابه‌که نه‌وه‌یه که بیگومان هه‌موان ناگاداری دۆخه‌که هه‌ن، به‌لام کیشه‌که نه‌وه‌یه که دزی و ئیختلاس و به‌تالان بردنی سامانی خه‌ئکی ئێران به‌ سیستematیک له لایه‌ن خودی ده‌سه‌لاتدارانی کۆماری ئیسلامیه‌وه به‌ریوه ده‌چیت و تا کاتیک نه‌م رژیمه‌ کۆتایی پی نه‌هینری چاره‌نووسی خه‌ئک و ولات له‌مه‌ باشتر نابێ.

**شهری غه‌ززه بیرهینه‌ره‌وه‌ی نه‌و راستییه‌یه که ولاته یه‌کگرتوو‌ه‌کان پیوسته پیداجوونه‌وه به
سیاسه‌ته‌که‌ی له‌هه‌مبه‌ر ئێراندا بکات**

ناتلانتیک کاونسل - شوکریه برادۆست

و له نینلیزییه‌وه: که‌مال حه‌سه‌ن پوور

تاقمه میلیشیاکانی سهر به ئێران له ٧ ئۆکتۆبر به‌ولاه، له عێراق و سووریه هێرشیان کردۆته سهر هیزه‌کانی ولاته یه‌کگرتوو‌ه‌کان. به‌لام، ولاته یه‌کگرتوو‌ه‌کان ته‌نیا به چهند هێرش بۆ سهر تاقمه میلیشیاکانی سهر به ئێران له عێراق و سووریه وه‌لامی داونه‌ته‌وه. نه‌و هێرشانه له کاتیکی هه‌ستیارد، که شهری غه‌ززه و نه‌گه‌ری دارشتنه‌وه‌ی داینامیکی ده‌سه‌لات له خۆره‌لاتی نیوه‌راست له ئارادایه، ده‌کرین.

سهره‌رای هه‌وتی به‌رپه‌وه‌به‌رایه‌تی جو‌ بایدن بۆ پێشگرتن به قووت‌تر بوونه‌وه و ته‌شه‌نه‌کردنی شهری ئیسرائیل-حه‌ماس له ناوچه‌که‌دا، تاقمه میلیشیاکانی سهر به ئێران له عێراق، سووریه و یه‌مه‌ن درێژه به دروستکردنی ئالنگاری بۆ هیزه‌کانی ولاته یه‌کگرتوو‌ه‌کان ده‌ده‌ن. نه‌وه به‌تایبه‌تی له عێراق پوون و ناشکرایه، شونینگ که تاران خاوه‌نی کۆنترۆلی به‌شی هه‌ره

زۆری دهسه‌لاتی دواى هاتنه‌سه‌رکاری چوارچینه‌ی هاونا‌ه‌نگی شیعیه که ئێران پشتیوانیه‌تی. ئهو شه‌ره ناراسته‌وخۆیه له هه‌شتاکانی زایینی و دواى دامه‌زراندنی حیزبوتلّا له ئوبنان دهستی پى کرد، که ئێران پى باش بوو خو له رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی راسته‌وخۆ له‌گه‌ڵ ولاته یه‌کگرتوه‌کان و ئیسرائیل بپوێی، به تابه‌تی دواى ده‌ستپیکى شه‌ری غه‌ززه. له کاتێکدا که ئێران به سه‌رکه‌وتووی ئهو سیاسه‌ته‌ی بۆ ماوه‌یه‌کی دوور و درێژ جیه‌جی کرده، رهنگی پێشها‌ته نوێیه‌کانی شه‌ری ئیسرائیل و هه‌ماس ئهو دۆخه بگۆرن.

بیتوو ئهو هیرشانه به‌رده‌وام بن، رهنگی ولاته یه‌کگرتوه‌کان ناچار بى وه‌لام بداته‌وه. ئهو ئالوگۆره رهنگی یان به‌ره‌رووی تاقمه میله‌شیاکان له‌نیو عیراق بکریته‌وه، یان راسته‌وخۆ داوینی ئێران بگریته‌وه. وه‌لامیکى دیکه له‌وانه‌یه چۆلکردنی بائوێزخانه‌ی ولاته یه‌کگرتوه‌کان له به‌غدا و بردنه ده‌روه‌ی ئهو ٢٥٠٠ که‌سه له هیزه‌کانی ئه‌مریکا بگریته‌وه. بیتوو ئهو روو بدا، ده‌بیته نموونه‌یه‌ک بۆ ولاتانی دیکه که رهاوی هه‌مان کرده‌وه بکه‌ن. ئیره‌یه که عیراق به‌ره‌رووی قه‌یرانی ئه‌منیه‌تی و سیاسى ده‌بیته‌وه، به‌و ئه‌گه‌ره که رهنگی بیته هۆی شه‌ری نیوخۆ له نیوان تاقمه شیعیه رکا‌به‌ره‌کان: هه‌شدى شه‌عی و هاوپه‌یمانانی؛ چوارچینه‌ی هاونا‌ه‌نگی شیعیه و؛ مه‌لای شیعیه موخته‌دا سه‌در. بیجگه له‌وه، تاقمه تیروۆریسته‌کانی دیکه، وه‌کوو ده‌وله‌تی ئیسلامی له عیراق و شام (داعش)، ده‌توانی که‌ک له ده‌رفه‌ت وه‌رگری و دیسان ده‌سه‌لات به‌ده‌سته‌وه بگریته‌وه. کاردانه‌وه‌کانی ئهو دۆخه ده‌توانی ولاتانی دیکه‌ش بگریته‌وه، به‌و ئه‌گه‌ره که له دواى شه‌ری هه‌ماس، سه‌رجه‌م ناوچه‌که ناسه‌قامگیر بکات.

شه‌ری غه‌زه کاتیک دهستی پى کرد که ولاته یه‌کگرتوه‌کان له هه‌ولێ گه‌شتن به ریکه‌وتنیک له‌گه‌ڵ ئێران بۆ کۆتایی هینان به ناردنی فرۆکه‌ی بیفرۆکه‌وان و هاژه‌ک بۆ رووسیه (بۆ که‌ک له‌وه‌رگرتیان دژی ئوکراین) و وه‌ستاندن به‌رنامه‌ی ناوکی ئێران بوو. ئهو ده‌ستپێشخه‌رییه دواى جیه‌جی کردنی یه‌که‌م ریکه‌وتن، که ئازادکردنی چهند بارمه‌ی ئه‌مریکایی له بری گواسته‌وه‌ی ٦ میلیارډ دۆلار له دراوی س‌رکراوی ئێران له بانکه‌کانی کۆره‌ی باشووره‌وه، دهستی پى کرد. هه‌ئسوکه‌وت له‌گه‌ڵ سیاسه‌تی ئێران که پشتگیری له تاقمه به‌کریگیروه‌کان و سه‌رکوتی ناره‌زایه‌تییه‌کانی دژی ده‌سه‌لات له ئێران ده‌گریته‌وه، له سه‌ره‌وه‌ی ئیسته‌ی پێشترییه‌تییه‌کانی ولاته یه‌کرتوه‌کان و ئوروپا له سالانه‌ی دوایدا نه‌بوو. ئهو سیاسه‌ته کورتبینه‌ی کۆشکی سپی ته‌نا‌ه‌ت بۆته هۆی زه‌خت خسته‌سه‌ر په‌یوه‌ندییه‌کانی له‌گه‌ڵ هاوپه‌یمانه هه‌رئیمیه‌کان، وه‌کوو عه‌ره‌به‌ستانی سه‌ودی و ئیماراتی یه‌کگرتووی عه‌ره‌بی. به‌لام، هیرشی هه‌ماس بۆ سه‌ر ئیسرائیل له ٧ ئۆکتوبر، سه‌رنجی جیهانی بۆ لای پشتگیری ئێران له تاقمه به‌کریگیروه‌کان له خۆره‌لاتی نیوه‌راست راکیشا. ئهو بووه هۆی په‌ره‌گرتنی نیگه‌رانییه‌کان له‌باره‌ی ئه‌گه‌ری ته‌شه‌نه‌کردنی قه‌یرانه‌که به‌گۆیره‌ی لیکدانه‌وه‌کانی تاران.

ئەو دۆخە ھەستیاریە لە ناوچەکاندا ئەو راستییە پشتراست دەکاتەوێکە بەرنامەیی ناوکی نابێ تەنیا خائێ نینگەرانی لە ھەتسوکەوت لەگەڵ ئێران بێ. تاقمە بەکرێگیاروھکانی ئێران توانایی قووتکردنەوێ قەیرانی ھاوشیووی ھێرشێ ھەماس بۆ سەر ئیسرائیلیان ھەیە و ھەروەھا دەتوانێ بێتە ھۆی ئانگاری بۆ سەر ئەمنیەتی وزە، قەیرانی کۆچبەرانی و کارەساتی مەرووسی. بێجگە لەو، شەری غەزە یەکەم تاقیکردنەوێ جێدی ئێران پاش سەردەمی قاسم سولەیمانییە. قەرماندە کۆژراوھەکی سوپای قودس لایەنیکێ سەرەکی دامەزرێنەر، کۆتەرۆتکار و ریکخەری تاقمە میلیشیاییەکان لە خۆرھەلاتی نیوھەرست و گەشەپێدەری دەسەلاتی ئێران بە ھۆی ئەو بەکرێگیاروانە لە ناوچەدا بوو. سیاسەتی ھەنووکەیی ئێران لەمەر حاشا کردن لە بەشداریی لە ھێرشێ ھەماس بۆ سەر ئیسرائیل و ھەروەھا ھەولەکانی بۆ پیشگرتن بە تەشەنەکردنی شەر بۆ ئێران، بۆتە ھۆی پێشکەشکردنی پشنگیری لە ھەماس تەنیا بە قسە، کە یەکیک لە باڵە فەلەستینییەکانی شەرەکی لەگەڵ ئیسرائیل و ئەوھش مەترسی لەکیس چوونی رەوایی و دەستڕۆشوووییەکی لە ناوچەدا ھەیە.

شکستی حیزبۆنلای ئوبان لە یارمەتیدان بە ھەماس و پیشگرتن بە دۆراندنی دەسەلاتەکی لە غەزە، دەتوانێ زیانی زیاتر بە متمانەیی رایەئەیی بەکرێگیاروان بە ئێران و پەيوەندییەکانیان لەگەڵ ئەو ولاتە بگەینێ. لە کاتی وتاردانەکی لە ٣ نۆفەمبەر، ھەسەن نەسپۆنلای، لایەنگەرەکانی ناوئێد کرد کە بە ھەزەو چاوەڕوانی راکەیانندی شەر دژی ئیسرائیل بوون. لە جیاتان، ئەو گوتی ئەوان لە ٨ ئۆکتۆبەرەو لە دۆخی شەر لەگەڵ ئیسرائیل دان و نیشانی دا کە ستراتییی ھەنووکەیی حیزبۆنلای درێژەدان بە ھێرشێ جاروباریە نەوھک قووتکردنەوێ قەیرانەکی بۆ شەرێکی ھەمەلایەنە. بە ئەبەرچاوگرتنی ئەو راستییە کە حیزبۆنلای تاقمیکێ دەستکردی ئێرانە کە قەرمانەکان لە ئێرانەو ئاراستەیی دەکرین، خۆ پاراستنی حیزبۆنلای لە وەلامدانەو، دەرخەری ئەو راستییە کە ئەو سیاسەتی دەسەلاتی مەلایانە لە ئێستادا.

بێجگە لەو، شکستی ئێران لە ریکخستنی خۆپیشاندانی جەماویری بۆ پشنگیری لە فەلەستینییەکان لە نیوخۆی ولات، سەرەرای ئەوێ رێژەیی ھەرە بەرچاوی ھەشیمەتە ٨٠ میلیونییەکی موسلمان، بۆتە ھۆی پرسیار. وەزیری کاروباری دەرەو، حوسین ئەمیرعەبدووللاھیان، وئەبەکی لە خۆپیشاندان لە ئەندۆنیزی بۆ پشنگیری لە خەنکی غەزە بلأو کردەو، لە کاتیکیدا لە ئێران خۆپیشاندانی لەو ئاستەدا نەبینرا. ئەو دەکرێ دوو ھۆی سەرەکی ھەبن:

یەکەم. رەنگبێ رێژیم لە وروژاندنی ئاپۆرای جەماویر بۆ خۆپیشاندان بە مەبەستی پشنگیری لە غەزە تووشی ئانگاری بێ و،

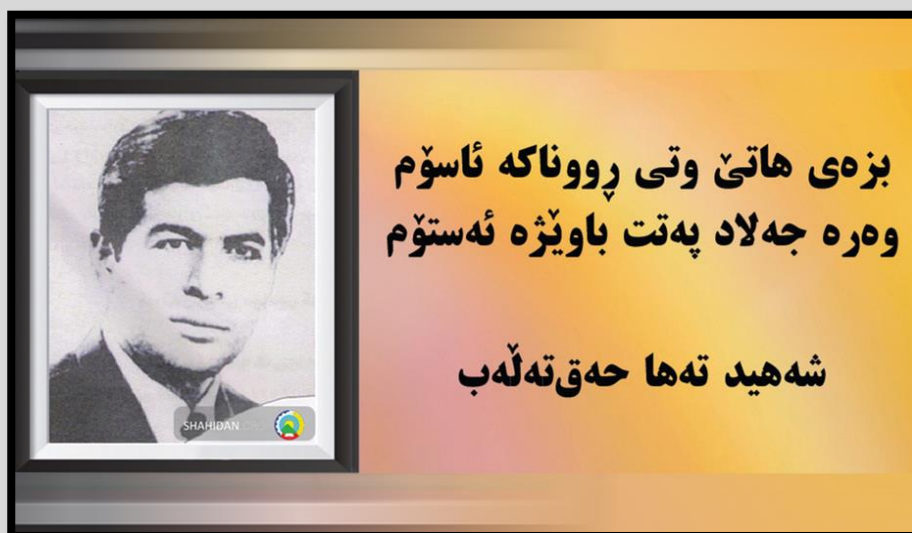
دووەم. رەنگبێ رێژیم لە کۆبوونەوێ رێژەیی بەرچاوی و گۆرانی ئاراستەکی بەرەو دەرپێنی نەرەزایەتی دژی خۆی و

له کبیس دانی کۆنترۆڵه کە، به له بهرچا و گرتنی سهرکوتی بی به زهییانهی سهرهه ئدانی ژن، ژبان، نازادی له ۲۰۲۲، نیگه ران ب.ج.

ئیرانییه کان بهردهوام دهرفهتی دهبرینی ناره زایهتی خۆیان به رانبهر به سیاسه تهکانی پشتگیری له تاقمه فه له ستینییه کان له دژی ئیسراییل، به که لک وه رگرتن له سامانهکانی ئیرانیان قۆستۆته وه. دروشمی، "نه غه ززه، نه لوبنان، گیانم فیدای ئیران"، له خۆپیشاندانیکی حکومهتی له رۆژی قودس له سائی ۲۰۰۹، له وهلامی خۆپیشاندانی حکومهتی بو پشتگیری له فه له ستین، درا. نه وه ئۆسته له ناره زایه تییهکانی دواتر له ۲۰۱۷، ۲۰۱۹ و ۲۰۲۲-۲۰۲۳ درنژهی هه بوو و بهردهوام له سهرانسه ری ئیران دهنگ ده داته وه. دۆخی هه نووکه یی شه ری غه ززه، له گه ل نادنایی له بریارهکانی ئیران و فه رمانهکانی به تاقمه به کریگیراوهکانی له ناوچه دا، پیوستی پیداجوونه وهی ولاته یه کگرتووه کان به رانبهر به ئیران پشتراست ده کاته وه. دانپیدانان و چاره سه ر کردنی ده سترۆیشتووی پهره نه ستینی تاقمه به کریگیراوهکانی ئیران، که به پشتیوانی تاران بواری بو ده ره خسی، فره گرینگه. یه که م هه نگاوی یه کلاکه ره وه ناماده کردنی ستراتژی پیوست بو برینی په یوه ندی ئیوان دابین کردنی پشتگیری ئیران و دابین کردنی سامانی تاقمه به کریگیراوهکان و له وه رییه وه دارشتنه وهی داینامیکه ژبۆپۆلیتیکییه کان و پیشگرتن به فهیرانی ناوچه ییه.

هه‌گبه‌ی شاخ و شوێش (ته‌ها حه‌ق‌ته‌له‌ب)

برایم چووکەنی

"بزهی هاتی وتی پرووناکه ئاسۆم
وه‌ره جه‌لاد په‌تت باویژه ئه‌ستۆم"

ده‌مه‌ه‌وی ديسان له ژيله‌مۆی شوێش بلیسه‌ی ئاگری خه‌بات هه‌نگیرسیتم، ده‌مه‌ه‌وی بچمه‌ شاری فه‌رمانده‌رانی شه‌هید، له گه‌ره‌کی هیژی پیشه‌وا، هیژی شه‌هیدانی هه‌وشار و ئاربابا، هیژی بیستوون و دالاهۆ، زریبار و شاهۆ، له رووباری هیژی ئاگری، له ده‌قه‌ری گیاره‌نگ و دهم، زمیرانیك وه‌پازیتیم، له پیده‌شته‌کانی هیژی کیله‌شین، خو بگه‌ینه‌مه ئووتکه‌ی قه‌ندیل و پر به ئاسمانی کۆمار ه‌اوار بکه‌م، شا هه‌ ئۆکانم بینه‌وه. ...

ته‌ها حه‌ق‌ته‌له‌ب که له "هه‌گبه‌ی شوێش و شاخ"ی نه‌مجاره‌ماندا یادی ده‌که‌ینه‌وه، یه‌ک له‌و لاوانه‌ی کورد بوو که فه‌لسه‌فه‌ی ژیا‌نیان "ژینی کورت و به‌هه‌ ئۆی مردن" بوو.

هەر که جولانه‌وه‌ی به‌حەق و رەوای گەله‌که‌مان به رێبه‌رایه‌تی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەستی پێ کرد و کوره ئازا و به‌جەرگه‌کانی کوردستان بۆ وهدده‌سته‌هێنانی مافی خوراو و دیفاع له نیشتمان و مه‌وجودیه‌تی گەله‌که‌یان دەستی دایه چه‌ک و هه‌ستی نیشتمانپه‌روه‌ری و گه‌لدۆستی و ئاوری شۆرشگێڕانه‌ی له دایدا هه‌نگیرسا، نه‌وه‌ی ساڵهای سال له مێشکیدا پنگی خواردبۆوه له ئاوینه‌ی چه‌کی پێشمه‌رگه‌کاندا دیتی و هه‌ستی به‌وه کرد که هاتنه‌ریزی پێشمه‌رگایه‌تی ده‌توانی مافی خۆی له زۆرداران بستین و دیفاع له نیشتمان و مافی گه‌له‌که‌ی بکات. بۆ گه‌یشتن به مافی خۆی که ئامانجی هه‌موو خه‌لکی کوردستان بوو ده‌ستی دایه چه‌ک و به شانازیه‌وه هاته ئیو ریزی پێشمه‌رگه‌کان. تهنه‌نگ هه‌ر له قه‌لافه‌تی جوان بوو، به چه‌شێک که ببوو ویردی زمانی خه‌لکی ناوچه.

نه‌ترسی، پیاوه‌تی، له‌سه‌ره‌خۆیی، هاواندۆستی، خزمه‌ت به خه‌لک بێ هیچ چه‌شنه چاوه‌روانیه‌ک له تاییه‌تمه‌ندیه‌کانی نه‌و بوو، پێشمه‌رگه بوونیشی سه‌د به‌رامبه‌ر خۆشه‌ویستری کردبوو، له‌به‌ر نه‌وه‌ی باوه‌ریان به جوامیری و غیره‌تی نه‌و هه‌بوو.

شه‌هید ته‌ها حه‌ق‌ته‌له‌ب دووه‌مین شه‌هیدی بنه‌مائنه له سالی ١٣٢٠ له بنه‌مائنه‌یه‌کی شۆرشگێری مه‌هابادی له‌دایک بوو. براهی قادر شه‌ریف له به‌رپرسیانی حیزب بوو که له سالی ١٣٤٩ شه‌هید کرا. به‌ره به‌ره که گه‌وره بوو ر‌هوانه‌ی قوتابخانه کرا. زۆر زیه‌رکانه درسی خویند و توانی لیسانسی فیزیک وەرگرت، پاشان له قوتابخانه‌کانی شاری مه‌هاباد وهک مامۆستا دامه‌زرا، به‌لام به هۆی نه‌وه له بنه‌مائنه‌یه‌کی شۆرشگێردا په‌روه‌رده بوو ساواک رینگای نه‌دا له شاری مه‌هاباد دره‌س بلیتته‌وه به‌ناچاری رووی له تاران کرد و پاش ماوه‌یه‌ک کاری ئازاد له ئیداره‌ی پۆست و تهنفون دامه‌زرا و به هۆی وشیا‌ری زوو به‌رپرسیاره‌تی گرینگیان پیندا.

ته‌ها حه‌ق‌ته‌له‌ب به هۆی براهیه‌وه (شه‌هید قادر شه‌ریف) هه‌میشه له‌گه‌ڵ حیزب له پێوه‌ندیدا بوو. پاش شه‌هیدبوونی براهی لهو بروایه‌دا بوو که ده‌بێ هه‌تا سه‌ر درێژه‌ده‌ری رینگای براهی بێ، هه‌ر نه‌و ماوه‌یه‌ی له تاران بوو بلاوکراوه‌کانی حیزبی له‌گه‌ڵ خۆی ده‌برده‌وه و له‌وه‌ی بلاوی ده‌کردنه‌وه.

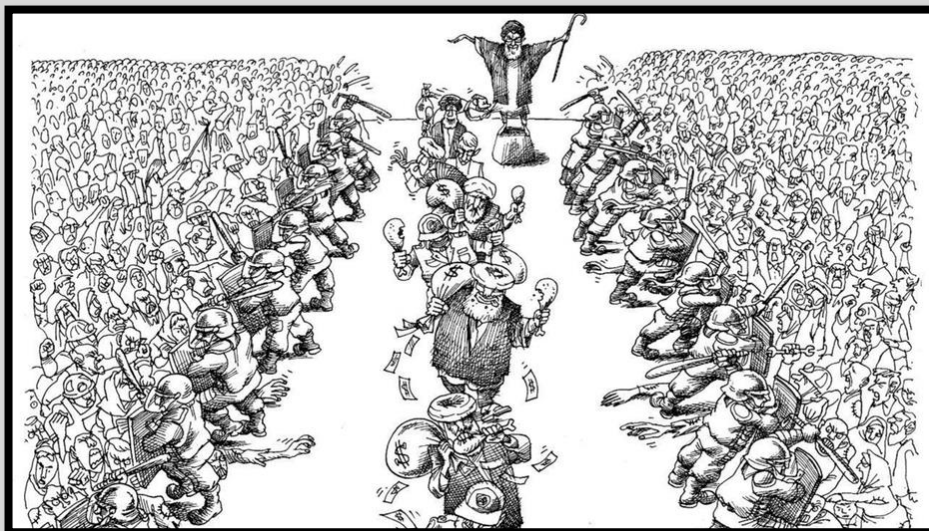
ته‌ها وهک هه‌موو خه‌لکی دیکه له خۆپێشاندا نه‌ماندا رۆلی باشی هه‌بوو. نه‌و له سه‌ره‌تای شۆرشدا ده‌ستی به تیکۆشانی ئاشکرا کرد و له کۆبوونه‌وه‌ی جهمعیه‌تی کورده‌کانی تاراندا به‌شداریی چالاکانه‌ی کرد. پاش سه‌رکه‌وتنی شۆرش ته‌ها حه‌ق‌ته‌له‌ب له درووستکردنی ته‌شکیلاتی حیزبی دیموکرات له تاران رۆلی سه‌ره‌کیی گێرا، له به‌هاری سالی ١٣٥٩ تا کاتی گێرانی له سالی ١٣٦٢ به‌رپرسیاره‌تی ته‌شکیلاتی حیزبی له شاری تاران له‌سه‌ر شان بوو. لهو ماوه‌یه‌دا زۆر کاری گرینگ

کرد که حاواندنه وه و چارهسه کردنی بریندارهکانی حیزبی دیموکراتی له شاری تاران به شیک له و کارانه بوون.

تهها حهقته لهب له کۆنگرهکانی ۴ وهی حیزبی دیموکراتدا وهک ئەندامی مشاوریری کۆمیتهی ناوهندی هه ئبژێردرا. ئەو له ماوهی ژبانی حیزبایهتییدا ئەندامیکی چالاکى حیزب، به دیسیپلین و خاوهنی کهسایهتی سیاسی بهرز بوو. ئەو شۆرشگێریکی رووناکییر و تیگه‌یشتوو و پیگه‌یشتوو بوو له هه‌مان کاتدا ئازا و به‌جهرگ، له‌نیو جهرگه‌ی دوژمندا کاری به‌نرخى ده‌کرد، له‌نیو هاوڕێیانیدا زۆر خۆشه‌ویست و به‌مانای واقعی، کورپی خه‌نک و خۆشه‌ویستی خه‌نک بوو.

تهها حهقته لهب له‌سۆنگه‌ی چالاکیه سیاسییه‌کانی گێرا و کهوته بهر ئەشکه‌نجه و گوشاری ناوه‌نده ئەمنیه‌تییه‌کانی رێژیمه‌وه. به‌لام دووسال زیندان نه‌یتوانی چۆک به کورپی تیگۆشه‌ری دیموکرات دادا و وره‌ی نه‌هینا خواره‌وه. به‌رامبه‌ر به ئەشکه‌نجه‌گه‌رانی داخ له‌دێ ئازایانه راوه‌ستا و تا سه‌ر به رێبازی حیزبه‌که‌ی و ئامانجه‌کانی وه‌فادار ماویه‌وه و گیانی خۆی به‌خت کرد. ئەو رۆژه فیداکاره‌ی کورد دواجار رۆژی ۱۵ رهبه‌ری سالی ۱۳۶۴ له به‌ندیخانه‌ی ئیثینی تاران ئیعدام کرا.

گاز و مازووت سه‌روونی شوپشگێپری نه‌وتی خاوی

داسمه

سه‌ر له‌به‌یانینی پۆزی هی جۆزه‌ردانی سائی ١٢٨٧ی هه‌تاوی بۆ یه‌که‌م جار له‌ خۆره‌ه‌لاتی نیوه‌راستی له‌ گه‌ره‌کی "خرسان"ی شاری "مه‌سجد سوله‌یمان"ی پارێزگای خوزستان نه‌وت دۆزرایه‌وه. دوا‌ی ئەم رووداوه شله‌مه‌نیه‌ک ده‌رکه‌وت به‌ ته‌ری وه‌ک پووشوو ناگر بگه‌رت.

هه‌رچه‌نده‌ کۆنینه‌ناسانی زۆربلی و درێژدادر ده‌تین نه‌وتی ره‌ش له‌ زۆر له‌مێشه‌وه‌ که‌ ئکی لی وه‌رگیراوه، به‌لام ئەم یه‌که‌م بیره‌ نه‌وته‌ی گه‌ره‌کی خراسان یان گه‌ره‌کی "ورچان"ی مه‌سجد سوله‌یمان چاره‌نووسی ئەم ناوچه‌یه‌ی گۆری. ئینگلیسی سووری چاوشین ئیمتیازی نه‌وتی ئێرانیان گه‌رتیه‌وه‌ و به‌ دوا‌ی ئەودا روویان کرده‌ بابه‌ گۆرگۆری که‌رکووک و له‌وێش سنگی مانه‌وه‌ییان داکوتا و ئەم نیوه‌دا ده‌ردیکیان به‌کوردان کرد با به‌ ده‌واری شری نه‌کات.

له‌ باشووری ئێرانی‌ش ئەوه‌نده‌ پیاوی سووری چاوشینی ئینگلیسان روویان کرده‌ مه‌سجد سوله‌یمان و له‌وی مانه‌وه، شاره‌که

وه‌سه‌ر مروڤی سووری چاوشین گه‌را. خوا به بوختان بو ئیمه‌ی نه‌نووسیت، دانیشتووانی مه‌سجد سوله‌یمان خۆیان ده‌ئین ئیمه‌ ته‌نیا وه‌ک خا‌ئوانی ئه‌م به‌رانه‌ی دوا‌ی هاتنی ئینگلیسانین و ئه‌م ژن و پیا‌وانه‌ی ئیستی‌ای مه‌سجد سوله‌یمان بیلامانی هه‌موویان خوارزای خه‌ئکی نا‌وچه‌که‌ن و به‌ قژی زه‌رد و چاوی شینیا‌نه‌وه ده‌چنه‌وه سه‌ر با‌وه‌گه‌وره‌یان.

هه‌تا سه‌رده‌می ده‌سته‌لاتی کورته‌خایه‌نی هه‌مه‌ی موسه‌دیق و وه‌رگرتنه‌وه‌ی ئیمتیازی نه‌وتی ئیران له‌ ده‌ست ئینگلیسان، ئیمه‌ زۆر باشتر بووین و هه‌تا ئه‌وکات ده‌سته‌لاتداری ئیران ته‌نیا سکی خۆیان پی‌ تیر ده‌کرا. دوا‌ی ئه‌وه‌ی نه‌وت له‌ ده‌ست ئینگلیسان هاته‌ده‌ر، ئیدی شای ده‌سته‌لاتدار به‌ لیشا‌و فرۆشتی و به‌ شیک‌ی زۆری به‌ چه‌ک‌و‌چۆل دا و هی‌زی سه‌رباز و سا‌واکی پی‌ پته‌و کرد و به‌م جو‌ره‌ ئیرانی‌ش بو‌و به‌ خا‌وه‌نی خه‌ئکیکی تیر و سه‌رکوت‌کرا‌و.

ها‌وکات ئه‌م نه‌وته زۆره‌ ته‌ماعی زیاتری ده‌به‌رناین و له‌و ئا‌ن‌وساته‌دا نا‌خوندی‌که‌مان لی‌ په‌یدا بو‌و، ده‌ئینگی له‌ درۆکردن هه‌ئکرد و گو‌تی ئه‌گه‌ر من ده‌سته‌لاتم هه‌بیت، پا‌ره‌ی فرۆشتنی ئه‌م نه‌وته زۆر و زه‌به‌نده به‌ سه‌ر تاک‌تاک‌ی ئه‌م ولاته‌دا دا‌به‌ش ده‌که‌م و سه‌ره‌رای ئه‌مه‌ ئا‌و و کاره‌باشتان به‌ خۆرای‌ی بی‌ به‌رانه‌به‌ر پی‌ ده‌ده‌م. له‌م جیهانه‌دا هی‌ج له‌ جیهانی نا‌خره‌تیش هه‌مووتان به‌ دوا‌ی خۆ‌مدا به‌ره‌ به‌هه‌شت نی‌ری‌کیش ده‌که‌م و پردی سپ‌راتیش به‌ ئۆدیر و بۆ‌لدوزیری جیهادی سازه‌نده‌گی به‌رین و فراوان ده‌که‌م و هه‌رچی قیر و نه‌وته سو‌وتا‌ی ئه‌م نه‌وته زۆر و زه‌به‌نده‌یه ده‌یکه‌م به‌ قیرتا‌وی ئه‌مبه‌ر و ئه‌وبه‌ری پردی سپ‌رات و هه‌رچی گه‌راجی به‌ر کۆشکه‌ پر له‌ حۆریه‌کانی به‌هه‌شتیشه هه‌ر به‌ به‌ره‌می ئه‌م بی‌ره نه‌وتانه قیرتا‌وی ده‌که‌م.

جا وه‌ک هه‌مووتان ئا‌گادارن به‌ چه‌ پله‌ری‌زان شامان ده‌رکرد و نا‌خوندمان به‌ سواری فرۆکه‌یه‌کی گه‌وره له‌ شارۆچکه‌ی "ئۆفل‌ئۆشاتۆی" فه‌ره‌نسا‌وه گه‌راند‌ه‌وه و له‌سه‌ر ته‌خت و به‌ختی پاشایه‌تی داماننا.

"شامه‌لا" چه‌ند سائیک ژیا، به‌لام نه‌ پا‌ره‌ی نه‌وتی دا‌به‌ش کرد و نه‌ کاره‌با و ئا‌وی به‌لاش پینداین، به‌ئکو شه‌ریکی درێ‌زخایه‌نی به‌ خه‌ئکی نی‌وخۆ و ولاتانی ده‌ر و درا‌وسێ فرۆشت. نا‌خوند مرد و یه‌ک له‌شکر نا‌خوندی دیکه‌ بوون به‌ ده‌سته‌لاتداری ئیران. ئه‌م نا‌خوندا‌نه‌ش دوا‌ی ئه‌م هه‌موو درۆ و ده‌له‌سه‌یه‌ی نا‌خوندی گۆرین و خۆیان ده‌گه‌ل خه‌ئکی ئیران کردوویانه له‌ ترسی ئه‌وه‌ی له‌ ده‌سته‌لات لایان به‌دن، به‌ زه‌حه‌مت تفیان بو‌ قووت ده‌دریته‌وه.

له‌ما‌وه‌ی ئه‌م چه‌ند سا‌ئه‌شدا زانست پیش‌که‌وت و ئه‌زموونی هه‌ئوه‌شان‌ده‌وه و دا‌به‌شکردنی پیکه‌اته‌ی نه‌وتیش په‌ره‌ی سه‌ند و بینزینی عادی، سوپیر، نه‌وتی سپی و ما‌زووت و گا‌زو رۆنی مه‌کینه و ده‌یان لیکه‌وته‌ی دیکه له‌ نه‌وته ره‌شه وه‌رده‌گیریت.

له نیوان ئەم هەموو لیکهوتەیهی له نهوتی خاوەردگیریت، بینزینی سوپیر و گاز زۆر به قەدر و قییمەتن و ولاتانی دیکەش پارەیان پێدەدەن. مازووتیش بنگرێ ئەم لیکهوتەنەیه له نهوتی خاوەردکەونەوه. بینزین و گاز سووکن و سووتانیشیان له سووتانی مازووت زیانی بۆ ژینگە کەمتره.

ئێستا ئەو دەستەلاتدارانەهی له ترسی هێرشێ خەتک بە زەحمەت تەیان بۆ قووت دەدرێتەوه، بۆ پەرەپێدانی دۆخی لایەنگرانیان له دەرەوهی ئێران و پەرەپێدان بە روحی شۆرشگیرێ له ولاتانی دەورو بەر، بینزین و گازەکه دەفرۆشن و مازووتە قوونگرانەکەش دەکەنە سووتەمەنێ یەکهی بەرەمەینانی کارەبای خۆمائی.

سووتاندنی مازووت جگە له بەرەمەینانی کارەبا، دووکه ئی چاکیش دەکات. دووکه ئەکەشی ئەم سەرۆپەندی ئەم خۆپێشانان و شتەهی ئەم سالانەهی دوایدا زۆر بەسووده. ئەم دووکه ئە دەبیتە هۆی نەخۆشیی ئەو هاوولاتیانەهی رەنگە بە لەشی ساغەوه کێشە بۆ دەستەلات دروست بکەن و داوای گۆران و دیموکراسی و شتی وا بکەن. بە تەبەت نەخۆشیی دیرخایەن وادەکات له جیات بێرکردنەوه سەبارەت بە گۆرینی دەستەلات بە راکه راکه بە دواي دکتۆر و دەوا و دەرمانەوه بن.

سووتانی مازووت له یەکهی بەرەمەینانی کارەباوه دووکه ئیکی ئی دەکەوتیتەوه دەبیتە هۆی بوغ و تەم و له ناکامدا هەوا پیس دەکات. ئەم پیسبوونی هەواش بیانوویەکی چاکه بۆ ئەوهی قوتابخانە و زانکۆیان دابخرین و بن ئەوهی پۆلیسی باتووم بەدەست له شەقامان پیش بە خۆپێشانان بگریت، بە بیانووی دووکه ئ و مەترسیی پشوو سواربوون، بەر بە خۆپێشانان دەگیریت. بەم جۆرە گاز و مازووت سەر و بنی نیشتمانپەرور و شۆرشگیرێ نهوتی خاون.

دروشی شۆرشگیرانە واتە "شعار انقلابی: بۆپێشەوه بەرهو پارەدارکردنی بەرهی خۆراگری له ولاتانی دراوسی.

خویندنه وه یه کی نیشانه ناسانه

شهلا ده باغی

نێپیزودی یه کهم

هه موو دالیك ده دوی. نیشانه كان زیاترین قسه مان له گه ل ده که ن. وشه یه که، وینه یه که، گنوی سه ر چوار پیه که، په رده و په نجه ره یه که. نیشانه كان بۆ ناسینی رووداوه كان و جیهان و خۆمان گرینگن. داله كان چین و توێژه كان ده ناسینن. جیاوازییه كان نیشان ده دن. په رده و تابلۆکانی ماتیك زیاترین زانیاری له سه ر جوړی ژبانی خاوه نی خوی ده داته نیه. په رده كان گرینگیه کی تایبه تیان هه یه. هیندیك وه ستا و خه یات دینن تا په رده كانیان بۆ دیزاین بکه ن. هیندیك به چیویك، دوو بزماریک و په رده یه که رازی ده بن.

کلیپیک ده ست به ده ست له دنیای مه جازیدا سه فه ر ده کا. هه ستی به رخوا دان ئاوپرژینی دئی تاسه باران ده کا. کۆمه له پیاویك له هۆده یه که کۆبوونه ته وه و به "له قه ندیلی سه ره ره زه وه" ره سمی وه فا به میژوویه که، نه ته وه یه که و شه هیدان

به جی دینن. من له بهرامبهر نهو خه ئه که نوتهم دهبرێ. چاوم به میلاق له سه‌ر په‌رده و په‌نجه‌ره‌ی هۆده‌که راده‌وستی. پرسیار میشکم ده‌کوئی:

بێی نه‌وه هۆده‌ی خانه‌باغیک بێ یا مائیک له گه‌ره‌کیکی په‌راویزی شار؟

په‌رده‌که له دوو ئیدا ده‌مه‌ییتته‌وه. "ره‌نگه له هۆده‌ی خاوه‌ن باغیک هه‌لاوه‌سرابم." ده‌ئیم "ره‌نگه. به‌لام سائی رابردوو پیی گوتم که شۆرش له گه‌ره‌که په‌راویز خراوه‌کان نه‌گه‌یشته گه‌ره‌که ده‌ست‌پۆشته‌وه‌کان. مه‌یدانی هه‌یوانان، مه‌نبه‌ع، پشت‌ته‌په‌کان ته‌نیا مانه‌وه. ره‌نگه تو له هۆده‌ی مائی زه‌حه‌ت‌کیشیک، که هه‌میشه وه‌فاداری شۆرشه‌کانن، هه‌لاوه‌سرابی. ده‌ست‌پۆشته‌وه‌کان که‌متر خو له خه‌ته‌ر داوین."

وه‌بیر کتیبی فه‌رمانده شه‌هیده‌کان ده‌که‌ومه‌وه. زۆریه‌ی هه‌ره زۆری شه‌هیدان له چینی زه‌حه‌ت‌کیشانن. ولامیک ده‌توانی نه‌وه بێ که نه‌وه چینی زه‌حه‌ت‌کیشانن که به سه‌روودی "له فه‌ندیلی سه‌ربه‌رزوه" په‌یامی وه‌فاداری بو مندانه‌کانی خۆیان ده‌نێرن. یا ره‌نگه مائه هونه‌رمه‌ندیکی بێ که ته‌مه‌نیکی خزه‌تی چاندی کوردی کردوه.

له دوو ئی و شک دام که ته‌رووسکه‌ی هیوایه‌ک به هه‌ناو و گیانمدا دی. شه‌به‌قی گۆپ و په‌نجه‌ره‌یه‌ک روو به تاریکی ته‌ریقاوه‌ته‌وه. هۆده‌یه‌کی رووناک پر له ده‌نگی به‌رخۆدان شه‌وه‌زه‌نگ ده‌شکینی.

کورد و دۆخی ناوخته

دوا‌به‌دوای رووخانی شا و هاتنه سه‌رکاری ناخونده‌کان، حاکمانی ئیسلامی له تاران هیژمۆنی و سه‌روه‌ریی خۆیان سه‌پاند و رێبه‌ری شیعه‌کانی ئیرانی، واته خومه‌ینی، دژی نه‌ته‌وه‌ی کورد فه‌توای ده‌رکرد. بو نیشان‌دانی ده‌سه‌لات و سه‌پاندنی ده‌سه‌لات (اعمال قدرت) هه‌زاران ئینسان بێ هیچ داد‌گاییه‌ک وه‌به‌ر گۆله‌ دران و شاره‌کانی کوردستان بۆمباران ده‌کران. هیچ یاسایه‌ک نه‌بوو پارێزه‌ری ژبانی خه‌ئگی کورد بێ. ئینسانی کورد له‌ژێر هیژمۆنی و ده‌سه‌لاتی تازه‌دا له دۆخیکی بێ یاساییدا خۆی ده‌دیته‌وه. حاکم خودی یاسا بوو و هه‌ر یاسایه‌کی هه‌نده‌وه‌شاندوه، به‌تایبه‌ت که ده‌سه‌لاته‌که‌ی به‌پیی ئاینی ئیسلام له خودا وه‌رگرتبوو و نه‌و "ولی فقیه" بوو له‌سه‌ر زه‌وی. نه‌م دۆخه ٤٢ سائی ره‌به‌قه به‌رده‌وامه. خه‌باتکاران و چالاکان له‌ژێر ده‌سه‌لاتی حکومه‌تی ئیسلامیدا هۆمۆ ساکیتریک بوون/هه‌ن که هیچ یاسایه‌ک نایانگرتته‌وه. ده‌سه‌لاتی تازه‌ی ئیران له‌دوای رێبه‌ندان ١٣٥٧ جارنا‌جاریک به‌راگه‌یان‌دانی حکومه‌تی نیزیامی له کوردستان و به‌دروستکردنی شه‌ر

له‌گه‌ڵ کورد، یا شه‌ری ئێران و عێراق و هتد، به‌رده‌وام دۆخی نیزامی و "وضعیت ویژه" ی راگه‌یاندوو، به‌جۆریک که له‌ ماوه‌ی نهم چل و دوو ساڵه‌دا نهم دۆخه‌ هه‌میشه‌یی بووه. ههر نهم جۆره‌ی ناگامبێن پێی وایه که له‌ رۆژاوا له‌ دۆخی ئاوارته‌دا حاکم بریارده‌ره، ئێرانی دوا ۱۳۵۷ که‌وته‌ دۆخیک که‌ ده‌کرێ به‌ دۆخی ئاوارته (ئێستیسنا‌یی) ناوی ئی به‌بێن. که‌ هه‌لبه‌ته‌ له‌ روانگه‌ی نووسه‌ری نهم و تاره‌وه، نهم دۆخه‌ هه‌میشه‌ ئاوارته‌یی بووه. به‌پێی ناگامبێن دۆخی شه‌ری ناوخۆ، شو‌رش، شه‌ری چه‌کداری، به‌رخۆدان نهم به‌رزخه‌ن که‌ پرن له‌ دژایه‌تی و به‌ یاسا نا‌کرێ مافه‌کان بپاریزی و خودی یاسا ده‌که‌وێته‌ هه‌له‌سه‌اردن و تاک بێ پشت و په‌نا ده‌مینێته‌وه. (Agamben 2004) له‌ جوغرافیای ئێرانی‌شدا ئێمه‌ به‌رده‌وام شاهیدی شه‌ری ناوخۆ، شه‌ری چه‌کداری و به‌رخۆدان و دۆخیکی به‌رزخه‌ی بووین.

دوا ۱۳۵۷ پرسی کورد و چاره‌سه‌ری پێویست له‌گه‌ڵ فۆرم و سروشتی پرسه‌که‌ له‌ژێر ناسیۆنالیزی شیعه-فارسدا به‌رده‌وام له‌ دۆخی ئاوارته‌دا ماوه‌ته‌وه. هه‌لبه‌ت به‌لووچه‌کان و عه‌ربه‌کانیش به‌هۆی به‌رخۆدان ئێستا زۆر زیاتر له‌ جاران که‌وتوو‌نه‌ته‌ به‌ر زه‌بروزه‌نگی ده‌سه‌لات. له‌ راستیدا حاکمی تاران به‌ هیج جۆریک تاک‌ی نه‌ته‌وه‌کانی ژێرده‌ست وه‌ک تاک‌ی نه‌ته‌وه‌ی با‌لاده‌ست نابینی، که‌رچی ده‌زانی که‌ تاک و گرووپی یاخی له‌ نه‌ته‌وه‌ی با‌لاده‌ستیش بوونه‌ته‌ قوربانی. ئێره‌دایه که‌ ده‌کرێ بلبین که‌ کۆی دانیشتووانی جوغرافیای ئێران به‌تایبه‌ت نه‌ته‌وه‌کانی غه‌یره‌ فارس و ژنان بێ ماف و له‌ دۆخی ئاوارته‌دا ده‌ژین. شوناسی میژوویی نه‌ته‌وه‌کانی ژێرده‌ست به‌ شیوه‌یه‌کی سیستماتیک سه‌رکوت کراوه و گوتاری زانی حاکمیه‌تی ئێرانی له‌لایه‌ک به‌ نه‌فی نه‌وانیتر، که‌لته‌ پیکردن و نزم‌نیشان‌دانی پرسی نه‌ته‌وه‌ی به‌کۆلۆنی‌کراو، و له‌لایه‌کی تر به‌سووژه‌کردن و به‌که‌سایه‌تیکردنی نه‌ته‌وه‌ی با‌لاده‌ست بووه. نهم به‌سووژه‌کردنه‌ له‌ ریگای ئاپاراتوو‌سه‌کانی حاکم و داموده‌زگا‌کانی پروپاگاندا له‌گه‌ڵ زه‌ختی هیزه‌کانی نیزامی به‌ شیوه‌یه‌کی سیستماتیک ریک‌خراون. هی‌ز و کارایی تاک و نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌ یان به‌ره‌و لاوازی به‌ردراوه‌ یان خراوته‌ خزمه‌تی ده‌سه‌لاتی فارس‌زمان. دۆخی ئاوارته‌ له‌ کوردستان له‌ دوا ۱۳۵۷ تیکه‌لاوییه‌کی بێبیرانه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ زه‌بروزه‌نگ و میلیتاریسم و "تحقی‌ر" بووه. ده‌سه‌لاتی سه‌رووی یاسا (ته‌نا‌هت یاسا‌کانی خۆی) له‌ هه‌موو نهم سالانه‌دا زه‌بروزه‌نگ و ده‌سه‌لاتی په‌های به‌کار هیناوه. ده‌سه‌لات پێی وایه ههر نه‌کتیک له‌ ده‌ره‌وه‌ی وێستی نهم خه‌ته‌ره‌ بۆ سه‌ر بوونی نهم، و نيزامه‌که‌ی ده‌که‌وێته‌ خه‌ته‌ر.

هۆمۆ‌ساکسێ

چه‌مکی هۆمۆ‌ساکسێ (۱۹۹۸) له‌ چه‌مکه‌ گرینگه‌کانی ناگامبێن، فیلسوفی به‌ناوبانگی ئیتالییه. ناگامبێن پێی وایه که ده‌سه‌لاتی سه‌روه‌ر بریارده‌ره له‌سه‌ر ژيان و مه‌رگ، هه‌بێ یا نه‌بێ، بتکوژی یا ژيان‌ت پێ بداته‌وه. له‌ کاتی‌کا سووژه‌/ساجیکتی سیاسی نوێ له‌ژێر ده‌سه‌لاتی مۆدێرن‌دا بووته‌ ناژه‌لیک به‌ بوونیکی سیاسی تایبه‌ت که‌ بوونه‌که‌ی دیته‌

ژێر بریاری دهسهلاتهوه.

ئاگامیێن پێی وایه Sovereign Power یاساکان هه ئهدهوهشیینیتهوه، هه ئیانه په سیڕی و رایاندهگری. له سیاسهتی سهردهمدا دۆخی ئاناسایی و ئاوارته هه رچی زیاتر بووته دۆخی رۆژانه. واته یاسا ههیه، بهلام ههچ مانا و کاکلی نییه و دیموکراسی کاری خۆی ناکا، به ئهکوو دهسهلات بریاردهره. ئینسان له دۆخی ئاوارتهدا دهژی و ژیان له ژێر زهبروزهنگی دهسهلاتی سهروهردایه. ئاگامیێن بۆ ئهوه ئههه دۆخه بهباشی نیشان بدا له یاسای رۆم و له چه مکی "هۆمۆ ساکیڕ" که ئک وهردهگری. له رۆمی کۆندا هه ر کس دهیتوانی هۆمۆ ساکیڕهکان بکوژی، بهلام نه دهکرا قوربانیان بکهی. نهوان یاسایان به سهردهدا دهسه پێندرا، بهلام ههچ مافیکی یاسایان نه بوو. هۆمۆ ساکیڕهکانی رۆمی که ونا را وهک ئینسانی خاوهن ماف نه ده دیتران و نه گهر کوژرابان، وهک قه تل ئه ژمار نه دهکرا. به رای ئاگامیێن، هۆمۆ ساکیڕ له ده رهوی یاسا ده مینیته وه و یاسا مافی ناداتی و بگره سزاشی ده دا. هۆمۆ ساکیڕ یاسای پاراستن و شارۆمه ندی نایگریته وه. نموونه ی هۆمۆ ساکیڕ له دۆخی ئاوارتهدا ئاوشویتس و که مپه کانن بۆ وینه زیندانی گوانتانامۆ. له دۆخی ئاوارتهدا State of Exception بۆ وینه له که مپه کانن نازیسته کاندایه ههچ یاسایه ک پارێزهری ژێانی جوویه کان نه بوو، نه وسا که جوویه کان له نیوان ژیان و مه رگدا هه بوون و نه بوون. هه وئی ئاگامیێن له زنجیره نووسینی کدا له سه ر چه مکه کانی هۆمۆ ساکیڕ، دۆخی ئاوارته، یاسا و باسی شارۆمه ندی ئه وهیه که به ره چه ئه کناسی له رۆم هه تا شوړشی فه رانسای و شه ری ناوخۆیی ئه مریکا، ئالمانی نازی و فاشیزمی ئیتالیای و دوا ی ۱۱ سینیتامبر ئه وه مان نیشان بدا که نیزیامی یاسایی-سیاسی بووته ماشینی کوشتار. دۆخی ئاوارته به جوړیک به ردهوام و هه میشه یی بووه. سه ره ور به زه بروزهنگ ده سه لاته که ی ده پارێزی، به شیوه یه ک که له "دیموکراسییه کانی رۆژاوا یی" دا ده و له ت به جیگای ئه وه ده و له تی شارۆمه ندان بی، شارۆمه ندی بیکه ئک کردوو و له سیاسه ت دووری ده کاته وه و به ردهوام له ترس و شکدا رایده گری تا بتوانی ده سه لاتی خۆی به سه ردا به سه پینی و به ره و ئه و ئامانجه ی ببا که خۆی ده به هوێ. بۆ وینه له دوا ی ۱۱ سینیتامبر له ئه مریکا دۆخ و ده و له تی ئه منیه تی

(security state) دروست دهکا. (Undantagstillståndet, Agamben Giorgio. 2004)

نێپیزۆدی دووهه م

به پێچهوانه ی ژووری یه که م که به دم تاریکیدا تریقا بۆوه، له ژوړیک که که س ناتوانی بزانی کوینه، جگه له وانیه ئه سیر کراون، چه ند ئینسانیک مات و مه لوول دایان نیشاندوون. ده نا خو ئینسان به هۆی ئه وه بوونه وهریکی کۆمه لایه تییه و سه ره رازی پێخۆشه، به سه ر پێ بوونیان پێ خۆشته. ژوړیک که په رده که ی به پێچهوانه ی په رده ی ژووری یه که م، ژووری بازجوییمان وه بیر دینیته وه. ده سه کان له نیو ده ست، و مل به لایه کدا شوړ بۆته وه، وهک چۆن با ئنده یه ک سه ری هه لده قه نن.

به پیچەوانەى ئیپیزۆدی یهکهه که قاز و قورینگ دهیانخویند و چۆلهکه جریوهیان دههات، لیسه زمانیکی بیگانه به قریوه قریو ناهاهنگیکی ناشاز دهئیتهوه. مام خدر پیر و خههگین له سهه زهوی دانیشتووه. چاوم دهچیته سهه گۆری سپیهکانی ئهوه خهکه و گۆریکان پیه دهئین: چاوه سهه مان مهکه خۆتهمیسی ئهدهباری و بهخۆمانهوه ناگری و لهبهه خۆمان ناوه، رینگامان رینگای رووناکییه و سروودی یهکهمان ئهسل بوو.

ئیپیزۆدهکان بهدوای یهکتردا دین. نازانین سهه لهه ئاتقهیهدا چ روو دهه. ئیستا له دۆخی ئاوارتهدا گهرووی مام خدر زیاتر له ههمیشه پره له ههیران، بهلام بهدنیاییهوه هۆمۆساکتیریک خهریکه زنجیرهکان بپسینن و بیسته بکههه و خولقیتههه داهاوووی خۆی.

له شۆرشێ ژیناوه ههتا دیاردهی "هیجاببان"

رهزا مههمه دهنه مینى

توندوتیژی دژبه ژنان له ههموو جیهاندا دهگهڕیتهوه بۆ رابردوو و بۆ فهرههنگی دواکهوتووی پیاوسالاری له کۆمهنگهکاندا که ههزاران ساله وهک دیاردیهکی دژبو به تهوێلی مرۆفایهتییهوه نووساوه. بهوحالهش لهگهڵ پێشکهوتن و شۆرشه سیاسی و ئابوورییهکان و گۆرانگارییه کۆمهلایهتییهکاندا دیاردهی توندوتیژی دژبه ژنان و شیوهکانی لهباری چۆنیهتی و چهندایهتییهوه ئانگۆڤری بهسهدا هاتووه.

لهسهردهمی ئیستادا توندوتیژی دژبه ژنان له ولاتانی پێشکهوتوو تا رادهیهکی زۆر ههوسار کراوه، یاسای تایبتهت بۆ پاراستنی ماف و نازادییهکانی ژنان له ههموو بوارهکاندا چهسپیندراوه و بهکردهوه جیبهجی دهکری، لهگهڵ ئهوهشدا دیاردهی توندوتیژی دژبه ژنان له ولاته پێشکهوتووهدکانیشدا هیشتا بهتهواوی خاشهبر نهبووه و ژنان به وهپنخستنی جوولانهوه فیمینیستییهکان له چوارچیوهی یاساکاندا دژبه ههلاواردنی رهگهزی تی دهکۆشن. لهپارستیدا ههر ئهوه جوولانهوه یهکسانیخوازانه و هه ئۆیستانه بوون که پاشهکشهیان به دیاردهی پیاوسالاری و ههلاواردن و تهریکخستنوهی ژنان لهو

كۆمهنگه یانه دا كردوه و له نیوه دا كار و چالاکی هه مه لایه نه و له خۆبوردوویی بئوچانی ژنان و پشتیوانیی چین و تونژه كانی كۆمهنگه، به تایبەت حیزب و رێكخراوه سیاسیه كان و رۆوناكبیان هۆكاری سهرهكیی دهسته به ریبوونی نه و دهسكه وتانه بوون. له ولاتانی دواكه وتووی جیهان دیاردهی توندوتیژیی دژ به ژنان و پیاوسالاری وهك دابونه ریتی دواكه وتووی كۆمه لایه تی كه ئاویتهی دهسه لاتی دیکتاتۆری و سهره رۆیه زۆر به زهقی خۆ دهنوینی و ژنان زۆر به توندی ده چه وسینه وه و ماف و ئازادییه كانیان پیشیل ده كری. دیاره له نیو نه و ولات و كۆمهنگه یانه شدا چهوسانه وه و توندوتیژیی دژ به ژنان له باری چۆنیه تی و چهن دایه تییه وه جیاوازه. بۆ وینه له ولاتانی دیکتاتۆری، به لام سیکۆلاردا راده و چۆنیه تی توندوتیژیی دژ به ژنان له گه ل ولاتانی دواكه وتوو و سهره رۆ كه یاساكان له ئیدئۆلۆژییه کی تایبەت سهرچاوه ده گرن جیاوازی هه یه. ئیران له چه شنه ولاتانه یه كه له ودا ژنان له هه موو بواره كاندا به ره ورووی توندوتیژیی ده بنه وه.

راسته له ئیران توندوتیژیی دژ به ژنان و هه لاواردنی ره گه زی ره گ و ریشه ی ده گه رسته وه بۆ دیارده ی پیاوسالاری و دابونه ریتیکی دواكه وتووی سه دان سائه، به لام نه و دیارده یه له ماوه ی دهسه لاتداریتی كۆماری ئیسلامیدا به یاسایی كراوه و دهسه لات به پشت نه ستووربوون به یاسا دواكه وتوو هه كانی كه له شه ریه ته وه سهرچاوه ده گرن و دژی مافی مرۆف و هه موو یاسا و ریسا په سندر كراوه كانی جیهانن، زۆر به توندی سهره تایه ترین ماف و ئازادییه كانی ژنان پیشیل ده كا. كۆماری ئیسلامی به دانانی یاسا دواكه وتوه كانی خۆی به شیوه ی پلان مه ند رنجۆشكهر بوو بۆ ته ریکه سته وه ی ژنان له هه موو بواره كانی كۆمهنگه ی ئیراندا. ئاخونده كان نه یانشار دووه ته وه و به ئاشكرا هه ر له سهره تای هاتنه سه ركار یانه وه گوتوو یانه و به كرده وه ش سه لماندوو یانه كه ژنان ده بی له مائه وه ملكه چی پیاوان بن و ته نیا، كۆیله ی جنسی و مال به رپۆه به ر و بوونه وه ریک بن بۆ زاوژی و زیاد كرنی حه شیمه تی ولات.

كۆماری ئیسلامی ئازادییه سهره تاییه كانی وهك شیوه ی پۆشینی جلوه به رگی له ژنان سه نده وه و حیجابی ئیجباری و په چه و رپوه بندی به زۆره ملی، به كه لكه وه رگرتن له ده زگای سهر كوتی خۆی به سه ر ژناندا كیشا. دیاره ژنان هه ر له سهره تاوه له دژی نه و سیاسه ته دواكه وتوو انه ی كۆماری ئیسلامی ناره زایه تییان ده ربهری و ده یان خۆپیشاندانیان له تاران و شاره كانی دیکه ی ئیران وه ریکه ست؛ به لام ئاخونده كان هه رچه شنه ناره زایه تی و به ره ره كانی ژنانیان زۆر به توندی سهر كوت كرد و هاوته ریب له گه ل په لاماری هیزه سیاسییه كان و كوشتاری ئازادیخوازان له به ندیخانه كان، سه دان ژنی ئازادیخوازیش كوژران.

ئاكامی هه لاواردنی ره گه زی و توندوتیژیی به یاسا كراو له ماوه ی ۴۵ سالی رابردوو له ئیراندا، جگه له په راویز خسته ی ژنان وهك نیوه ی كۆمه ل له ئیداره ی ولات، ده یان كیشه ی كۆمه لایه تی لئ بوته وه كه ئیستا ژنان و به گشتی كۆمهنگه ی ئیران پیوه ی دنائینن. كوژرانی سالانه ده یان ژنان و كچان به بیانووی نامووس پاریزی، چوونه سه ری دیارده ی خۆكوژی و

خۆسووتاندن له نیو ژانادا، کچ فرۆشی و بهشودانی له تهمهنی مندالی و بهزۆرهملی، ههژاری و بیکاری و ئاوارهبوون و لهشفرۆشی و گیرۆدهبوون به ماددهسرکههرهکان و زۆر دیاردهی نامۆی کۆمهلایهتی دیکه ئاکامی ههلاواردنی ژنان و سیاسهته دواکهوتوووهکانی کۆماری ئیسلامیه له ئیراندا.

سهرهپای سیاسهتی زهبروزهنگی ئاخوندهکان، ژنان ههروا پینداگرن لهسهر ماف و ئازادیهکانیان و جگه له نافهرمانیه مهدهنیهکان و بهگژداچوونهوهی سهركوتکهران كه وهك دیاردیهکی رۆژانه له ئیرانی ئههاتوو، ژنان له ماوهی دوودهیهی رابردوو له زۆربهی راپهڕینهکانی ئهوه سالانهدا له پێشهوه بوون و لهو پیناوهشدا خۆین و قوربانیی زۆریان داوه و ههرئیهستاش به ههزاران ژنی ئازادیهکان له بهندیخانهکاندا. بهلام چله پۆیهی راپهڕینی ژنان كه بهراستی كۆلهكهکانی کۆماری ئیسلامیان وهلهززهخت، شۆرش ژن، ژیان، ئازادی بوو كه به شههیدبوونی ژینای کوردان بهدهستی سهركوتکهرانی کۆماری ئیسلامی دهستی پێ کرد و له کوردستانهوه تهواوی ئیرانی تهنی. ئهوه شۆرشه سهلماندی كه ژنان گهورهترین هیز و پوتانسیهلی خهباتن به دژی دهسهلاتی ئاخوندهکان و نهگهر ههلهومهرج لهبار بێ دهتوانن دهسهلاتی رێژیم ههئتهکینن. شۆرش ژینا نیشانی دا ژنانی کورد و نهتهوهکانی دیکه غهیری فارس وهك بهههوهچهکان جگه لهوهی وهك ژنان توندوتیژیان لهگهڵ دهکری و كهوتوووته بهر سیاسهتی ههلاواردنی رهگهزی کۆماری ئیسلامی، ستهمی نهتهوايهتیشیان لهسهره و دهبی باجی بۆ بدهن.

شك لهوهدا نییه کۆماری ئیسلامی وهك چۆن به شههیدکردنی ژینا و کوژران و زامدارکردنی سهدان کچ و کور و میرمندالی ئازادیهخوازی ئیران نهیتوانی خۆی له نارهزایهتییهکانی خهکی ئیران دهرباز بکا، به دانانی "هیجاببان" له شۆینه گشتیهکانیش ناتوانی وهك پێشوو درێژه به سهركوت و ئازاری ژنانی ئازادیهخوازی ئیران بدات. گهلهی ئاخوندهکان لهئێژیدایه و شۆرش ژینا ههچهند گروتینی پێشووی نهماوه، بهلام وهك گرکان وایه كه سههرهئدهداتهوه. ئهوه رێژیمه لهگهڵ دهیان قهیرانی نیوخۆیی و دهرهوه بهههروویه و خۆلهدهربازکردنیان بۆ ئاخوندهکان مهحاله .

توندوتیژی سیستماتیک

ناسۆ مینبهری

هه‌لمه‌تی ١٦ رۆژهی پرته‌قائلی که له ٢٥ی نۆفامبره‌وه ده‌ست پێ ده‌کات و هه‌تا ١٠ی دێسامبر درێژه ده‌کێشێ، ده‌رفه‌تیکه‌ بۆ ئه‌وه‌ی که بتوانین زیاتر فۆکۆس ب‌خه‌ینه سه‌ر جو‌ره جیاوازه‌کانی توندوتیژی دژی ژنان و هه‌وله‌کانمان بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی توندوتیژییه‌کان دژی ژنان چ‌ر بکه‌ینه‌وه، بۆیه به‌ که‌لک‌وه‌رگرتن له‌م ده‌رفه‌ته، ئاو‌ریک له توندوتیژییه سیستماتیکه‌کانی پێژیم دژی ژنان له ئێران بده‌ینه‌وه.

ره‌نگه زۆر جار که باس له توندوتیژی دژی ژنان ده‌کری، ژنیکی به سه‌ر و ده‌ستیکی شکاو و کۆمه‌لیک برینی سه‌ر جه‌سته‌یه‌وه وینا بکه‌ین به‌لام له راستیدا توندوتیژی لایه‌نی زۆر جیاواز و له هه‌مان کاتیشدا به‌ریلاوی هه‌یه. له توندوتیژی زاره‌کی، خیزانی، ئابووری، په‌گه‌زی و ده‌روونیه‌وه بگه‌هه‌تا توندوتیژی سیستماتیک که ره‌نگه که‌متر قسه‌ی له‌سه‌ر کرابێ.

توندوتیژی سیستماتیک جو‌ریک له توندوتیژییه که به‌پێچه‌وانه‌ی زۆرینه‌ی جو‌ره‌کانی توندوتیژی له‌لایه‌ن که‌سیکی

تایبه‌توه نه‌نجام نادریت، بکه‌ری نه‌م جو‌ره له توندوتیژی له راستیدا، سیستم، پیکهاته یان ناوه‌ندیکی ده‌سه‌لاته. نموونه‌ی نه‌م جو‌ره له پیکهاته‌ی توندوتیژ که به شیوه‌ی سیستماتیک توندوتیژی ده‌نوین، ریژیمی ئیسلامی ئیرانه.

پرسی توندوتیژی سیستماتیک، پرسیکی تازه نییه، به‌لام به کوژانی ژینا نه‌مینی به ده‌ستی هیزه‌کانی گه‌شتی ئیرشاد له تاران، زیاتر که‌وته به‌ر باس. خودی توندوتیژی سیستماتیک له‌سه‌ر هه‌لا‌واردنه‌کان دامه‌زراوه. کاتییک له سیستمیکدا هه‌لا‌واردنه‌کان بنا‌غهی پێوه‌ندییه‌کان و گرینگترین بریار و پێش‌هاته‌کانی کۆمه‌لگه‌ بن، که‌وابوو توندوتیژی به‌شیوه‌ی به‌ربلاو په‌ره ده‌ستینی. نه‌م جو‌ره له توندوتیژی زیاتر له جو‌غرافیای ژێرده‌سه‌لاتی، و‌لاته دیکتاتور/توتالیته‌ره‌کاندا ده‌بینریت و ئامانجی سه‌ره‌کی له‌م جو‌ره له توندوتیژی، سه‌پاندنی ئیدئۆلۆژی به‌سه‌ر کۆمه‌لگه‌دایه. بۆیه ده‌سه‌لاتی توتالیته‌ر/دیکتاتور هه‌ول نه‌دات که‌لک له هه‌موو ئامرازه‌کانی به‌رده‌ستی خۆی وه‌کوو میدیا، که‌رتی په‌روه‌رده، ئایین و گرینگتر له هه‌موویان دابونه‌ریت و یاساکان وه‌ربگریت.

سیستمه‌تی توتالیته‌ر/دیکتاتور له په‌رده‌دان به هه‌لا‌واردنه‌کاندا، رووبه‌رووی کاردانه‌وه‌ی کۆمه‌لگه‌ ده‌بیته‌وه و ناچاره بۆ سه‌پاندنی هیزموونی خۆی، که‌لک له ئامرازه‌کانی سه‌رکو‌تیش وه‌ربگرێ. نموونه‌ی ئاشکراشی هاتنه‌سه‌رکاری ریژییم له رێبه‌ندانی ٥٧ و گوشاره‌کان بۆ سه‌پاندنی حیجابی زۆره‌ملێ له ره‌شه‌مه‌ی هه‌مان سا‌ندا بوو، نه‌م هه‌لا‌واردنه ره‌گه‌زییه، وای کرد که ژنان بی‌نه مه‌یدان و له ٨ی مارس هه‌مان سا‌ندا دژی نه‌م بریاره بوه‌ستنه‌وه، که‌وابوو ریژییم ناچار بوو سه‌رکو‌تکارییه‌که زیاتر بکات، وه‌ک ده‌بینین پرسی حیجاب له‌و کاته‌وه و به‌گه‌لا‌ئه‌ی حیجابی زۆره‌ملێ له ئیداره‌کان ده‌ستی پێ کرد و گه‌یشه کوژانی ژینا و ئارمیتا!

یه‌کیک له گرینگترین رینگاکانی به‌رده‌ستی ده‌سه‌لات بۆ سه‌پاندنی هیزموونی، که‌لک‌وه‌رگرتن له یاساکانه، هه‌ر نه‌و باب‌ه‌ته‌ی که له‌م چه‌ند دێره‌دا وه‌کوو توندوتیژی سیستماتیک ناوی لێ ده‌به‌ین. کاتییک ده‌سه‌لات توانای کۆنترولی کۆمه‌لگه‌ی نامینی، به‌ دارشتنی یاسا و به‌ سیستماتیک‌کردنه‌وه هه‌ول بۆ سه‌پاندنی خۆی ده‌دات.

یه‌کیک له‌و تو‌یژانه‌ی کۆمه‌لگه‌ که به‌ درێژایی سا‌لانی پابردوو، به‌ هۆی کاردانه‌وه به هه‌لا‌واردنه‌کان به‌ره‌و‌رووی توندوتیژی سیستماتیک ریژیمی ئیران بووه‌ته‌وه، تو‌یژی ژنانه. هه‌ر بۆیه نه‌م ده‌سه‌لاته بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه له‌گه‌ڵ تو‌یژی ژنان، به‌ دارشتنی یاسا، نه‌ویش یاسا‌گه‌لیکی ته‌واو توندوتیژ، هه‌ولێ سه‌رکو‌تی زیاتری نه‌م تو‌یژه‌ی داوه. یاساکان له هه‌ر کۆمه‌لگه‌یه‌که‌دا، به‌ هۆی باری مه‌عنه‌وی و پاپ‌ه‌شتی ده‌سه‌لات، به‌ چاک و خراپ ده‌بی جینه‌جی بکری‌ن و بی‌گومان بۆ ده‌سه‌لاتگه‌لی دیکتاتور/توتالیته‌ر، گرینگ نییه که جینه‌جی‌کردنی نه‌م یاسایانه تا چ راده‌یه‌ک ده‌توانی کاربگه‌ری

نەرنیپیان لەسەر کۆمه‌نگه و تاکه‌کان هه‌بیت.

رێژی می ئێران بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه له‌گه‌ڵ ژنان له بیایه‌ی خیزانیدا ژنانی له مافه‌کانی بیه‌ش کردوه، به‌پیتی یاسا ئیزنی جیابوونه‌وه به‌ ژنان نییه، ژنان مافی سه‌ره‌په‌ستی منداڵه‌کانیان پێ نادریت، ده‌بی نیوه‌ی پیاوان میرات وه‌ریگرن، بۆ پرسه‌ گرینگه‌کان شاهیدی ئه‌وان نیوه‌ی پیاوانه، به‌ پشتیوانی رێژیم و له‌ رینگه‌ی گرووپه‌ مافیابیه‌کانه‌وه قاجاخ ده‌کرین، سانسۆر ده‌کرین و پۆستی بالای حکومه‌تدارییان پێ نادریت، مافی دایکایه‌تیشیان به‌ پیتی سیاسه‌ته‌کانی رێژیم بریاری بۆ ده‌دریت، له‌ خۆبندن و کارکردندا تووشی هه‌لاواردن ده‌بن، ده‌کوژین و بکوژه‌کانیشیان سزا نادرین، به‌ بیانووی رچاونه‌کردنی حیجاب‌ه‌وه کچان ده‌کوژیت و ژنانی نارازی ده‌خاته زیندانه‌وه و ده‌ستدریژی ده‌کاته سه‌ریان و مافه‌کانیان پیشیل ده‌کات. ئه‌مانه‌ ته‌نیا نموونه‌گه‌لیکی ساده‌ له‌و جووره‌ توندوتیژیانه‌ن که ده‌چنه‌ چوارچیوه‌ی توندوتیژی سیستماتیکه‌وه، پاپشتی سه‌ره‌کیان یاسایه و په‌روه‌ده‌ی سیستماتیک و ئیدئۆلۆژیکیش وای کردوه که زۆر جار له‌لایه‌ن کۆمه‌نگه‌وه نابینرین یان خودی تاکه‌کانیش ئه‌بن به‌ بکه‌ری سه‌ره‌کیان!

مه‌رگی ژینا و نارمیتا، دوو نموونه‌ی به‌رچاوی ئه‌م جووره‌ له‌ توندوتیژیانه‌ن که ریک به‌ پاپشتی یاساکی کۆماری ئیسلامی بۆ ره‌چاوکردنی حیجاب و دواتریش به‌ پارێزراو بوونی هێزه‌کانی گه‌شتی ئێرشاد و حیجاببانان له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاته‌وه روویان دا. پاش مه‌رگی ژینا، توندوتیژییه‌ سیستماتیکه‌کان له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاته‌وه په‌ره‌ی زیاتریان نه‌ستاند و جگه‌ له‌ ژنان، پیاوانیش بوون به‌ به‌شیک له‌ قوربانیانی ئه‌م جووره‌ له‌ توندوتیژی.

له‌ راستیدا توندوتیژی سیستماتیک له‌ کۆمه‌نگه‌ی ئێران و به‌تاییه‌تیش کوردستاندا که هه‌میشه‌ به‌ شیوه‌ی جیاواز و به‌ خۆبندنه‌وه‌ی سیاسی به‌ره‌نگاری ده‌سه‌لات بووته‌وه، بنبر نابن، مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی که ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ برووخت و یاساکان سه‌رله‌نوێ بنووسرینه‌وه. بێگومان ده‌سه‌لاتی تۆتالیته‌ر/ دیکتاتۆر بۆ به‌رده‌وامبوون له‌سه‌ر رێچکه‌ی خۆی، په‌ره‌ به‌ هه‌لاواردنه‌کان و سه‌رکوته‌رییه‌کان ده‌دات، به‌لام گرینگ هه‌بوونی ئیراده‌یه‌کی گشتگیر بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه له‌گه‌ڵ توندوتیژییه‌کانه‌وه، وه‌ک ئه‌وه‌ی که له‌ پاش مه‌رگی ژینا کرا و ناوی ئێرا شۆرشێ ژینا!

شەرى كۆمارى ئىسلامى له گەل خەلك و پىلانى ئاسايوونى سەركوت

شەرى كۆمارى ئىسلامى له گەل خەلك و پىلانى ئاسايوونى سەركوت

سمايل شەرەفى

كۆمارى ئىسلامى ئىران هەر تەنیا ئیسرائیل و ئەمريكا و رۆژاوا و هیز و لایەنەكانى ئۆپۆزىسیون بە دوژمن و نەیارى خۆى نازانى، بە لكوو خەلكى ئىران بە هەموو پینكها تەكانیه وه وهك دوژمن سەیر دەكات و بەكردەوهش شەرى بەدژ راگەیان دوون. ئەوهندەى ئەم رێژیمه و دامودەزگا سەركوتكەرەكانى هەرەشه و مەترسین بۆ سەر خەلكى ئەم ولاتە، هیچكات نیونە وهندەش خەلك هەرەشه و مەترسیی دەرەكییان بۆسەر خۆیان هەست پى نەكردوه. تەنانەت ئەوكاتانەش كه له رەوتى شەرى هەشت ساڠه له گەل عیراقتا كوشتن و وێرانییان بەسەردا سەپینرا، دیسان هۆكار و سەبەبى هەموو ئەم كوشتار و مائوێرانیاڠه، هەر سیاسەتە شەرئەنگیزەكانى ئەم رێژیمه تینوو بە خویڠ و ئاشق بەشەرە بوو.

شەرى كۆمارى ئىسلامى دژبە گەلانى ئىران بەدەرێژایی تەمەنى ئەم رێژیمه درێژەى هەبووه و له ئیستاشدا رۆژانە خەلك جیا له هەنگرتنى بارى قورسى ژبان و گوزەرانىكى پر له هەژارى، گیانیان لى دەستیندرى. شەرى كۆمارى ئىسلامى دژبە خەلك فرەچەشنه؛ له بەرتەسكردنى نازادییە كۆمەلایەتییهكان، كۆنترۆلى جموجۆلى رۆژانەى خەلك، له هەژاریدا هیشتنەوهیان و

هه‌ڵدان بۆ دابراڤاندنیان له دنیای نازاد و زانیارییه‌كانه‌وه بگه‌ر تا ده‌سته‌سه‌رکردن، داسه‌پاندنی حوكمی قورسی ناره‌وا و كوشتنی سیستماتیکیان به شیوه و بیانوی جۆراوجۆر.

شهری كۆماری ئیسلامی له‌گه‌ڵ خه‌لك رۆژانه‌ خوێن و قوربانی وه‌رده‌گه‌ری؛ ژنان و كچانی ولات ته‌نیا به تاوانی ده‌ركه‌وتنی بسك و پرچیان ئه‌وپه‌ری بپه‌رینه‌یان پێ ده‌كری و وه‌ها ده‌ستیان ئێ ده‌وه‌شینه‌ری كه وهك ژینا و ئارمیتا گیان ده‌دن، خه‌لكی ره‌خه‌نگه‌ر و به‌ندییه‌ سیاسی حوكمی قورس و گرانی ناره‌وايان به‌سه‌ردا ده‌سه‌پینه‌ری و له كۆتاییدا به‌گۆتیه‌ و له‌سه‌ر مه‌یلی بێ‌دادگاكانی رێژیم په‌تی سینه‌داره‌كان بۆ هه‌ڵده‌خری و گیانیان ئێ ده‌ستینه‌ری. كوشتنی به‌ئه‌نقه‌ستی كاسبكاره‌ بێ‌ده‌ره‌تانه‌كانی كوردستان و به‌لوچستانیش به‌تاوانی كۆبه‌ری و سوخته‌ری لایه‌نیکی دیکه‌ی جینایه‌ته‌كانی ئه‌و رێژیمه‌ن. بۆ سه‌رله‌ماندی ئه‌م ئیدیعیانه‌ ته‌نیا له سه‌ر له‌سینه‌داره‌دانێ زیندانیان و كوشتنی كۆبه‌ران ئاماژه‌ به‌ ناماری دوو رێكخرای "هه‌نگاو" و "ناوه‌ندی مافی مرۆفی رۆژه‌ه‌لاتی كوردستان" ده‌كه‌ین:

"ته‌نیا له مانگی نوامبری ئه‌مه‌سا‌ندا ۱۲۲ زیندانی له زیندانه‌كانی سه‌رتاسه‌ری ئێراندا له سینه‌داره‌ دراوان كه به‌ به‌راورد له‌گه‌ڵ مانگی پێشوو‌تر نیواونیو زیاتر به‌رزبوونه‌وه‌ی به‌خۆوه‌ بینیوه‌." له پێوه‌ندی له‌گه‌ڵ كوشتنی كۆبه‌ران له كوردستانیشدا؛ ته‌نیا له ماوه‌ی دوو مانگ و ده‌ رۆژی پاییزی ئه‌مه‌سا‌ندا ۱۳۵ كۆبه‌ر و كاسبکاری كورد له ناوچه‌ سنوورییه‌كانی كوردستان دراونه‌ته‌ به‌ر ده‌ستریژ كه ۱۲ كه‌س له‌وان كوژراون. به‌ واتایه‌ك ته‌نیا به‌ پێی ئه‌م دوو راپۆرته‌، له ماوه‌ی دوو مانگی رابردوودا ۲۵۷ ئینسان له له لایه‌ن سیسته‌می سه‌ركوت و مرۆفكوژی كۆماری ئیسلامی ئێران‌وه‌ گیانیان ئێ ئه‌ستینه‌دراوه‌ كه زۆریه‌یان كوردن.

ئه‌وه‌یكه‌ كۆماری ئیسلامی ئێران ۴۴ سا‌له‌ له‌گه‌ڵ خه‌لكی ئێران و كوردستان له‌شه‌رده‌ییه‌ و رۆژ نییه‌ خوێنی خه‌لكی ئه‌م ولاته‌ نه‌رپه‌ژێ، سه‌له‌ماندنێ زۆر ئاسانه‌. به‌لام روه‌یه‌کی دیکه‌ی ئه‌م شه‌ره‌ كه رۆژانه‌ قوربانیی ئێ ده‌كه‌وتیه‌وه‌ و تا كۆماری ئیسلامی ئێران له ده‌سه‌لاتدا بیته‌ درپه‌زی ده‌بێ، ئاساییبونی ئه‌م قوربانی‌وه‌رگرتن و قوربانی‌دانه‌یه‌! له‌لایه‌ك كۆماری ئیسلامی ئێران له رینگای بردنه‌سه‌ره‌وه‌ی رپه‌ژ و ژماره‌ی قوربانییه‌كان هه‌ولێ ئاساییكردنه‌وه‌ی ئه‌م دیاردیه‌ی داوه‌ و له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌ پێده‌چێ كۆمه‌لگه‌ش ئه‌م قوربانی‌دانه‌ی به‌لاوه‌ ئاسایی بسوویته‌وه‌ كه ئه‌مه‌ی دووه‌میان ئه‌گه‌ر كه‌مه‌ته‌رخه‌مبوونی تاك و كۆیه‌كانی كۆمه‌لگه‌ی ئێران نه‌بیته‌، بینگومان هۆكاره‌كه‌ی دیکه‌ی ده‌توانێ زۆر زه‌هرمه‌ند و مه‌ترسیدار بیته‌ كه ره‌وایی به‌ كرده‌وه‌ی هیزی سه‌ركوتی ئه‌م رپه‌ژیمه‌ ناره‌وايه‌ بدات.

كۆماری ئیسلامی و ئیدئۆلۆژییه‌ نه‌خۆش و تینوو‌یه‌خوینه‌كه‌ی، ۴۴ سا‌له‌ سه‌له‌ماندوو‌یه‌تی ئه‌وه‌ی بۆی گرینگ نه‌بیته‌؛ ماف و

كهرامهت و گيانی ئينسانهكانه. ههر له كوشتنی كيانی پيرفهلەك و ژيناوه بگره تا كوشتنی هونهرمهندی ناوداری سینما، داریوش میهرجوویی و بن حومهرمه تیکردن به پیره پیاویکی ۹۰ ساڵهی وهك مامۆستا خدر قادری (خله دهرزی). ئەوه ماهیهت و نیوهرۆکی ئەم رێژیمه و کاربه دهسته پیاو کوژه کانیهتی.

به لام كه متهرخه میی كۆمه لگهش به رانبه ر به م سهركوتهاریانه، جیی تیرامان و ئی بوردبوونه وهیه. راسته هیزی سهركوته رێژیم درندانه و بن به زهییانه به رانبه ر به ههر ناره زایه تییهك ده جویتته وه و سهركوت دهكات. به لام به دننیا یه وه تاكه هیز كه بتوانی و توانیویه تی پاشه كشه به م سهركوتهاریانه بگریته، ههر هه ئوینستی یه كگرتووانه ی جه ماوه ریی خه لکه كه رێژیم لینی توقیوه.

خه لک له ئیران و كوردستان وهك له رهوتی شۆرشێ ژینادا به رانبه ر به كوشتنی كچیکي بن تاوانی وهك ژینا سه لماندیان كه به رانبه ر به گيانی رۆله کانیان، نه ته نیا كه متهرخه م نین، به لگوو ده توان تهخت و بهختی ئەم رێژیمه ی پئ وه له رزین بهغن، پینویسته ویرای پاراستنی یه كگرتوو بیان، دژكرده وه یان به رانبه ر به تاوانکاریانی ئەم رێژیمه هه بیته. كۆمه لگه ی زیندوو ی كوردستان نابن ئیزن بدا كۆماری ئیسلامی مه رگ و كوشتنی خه لکی ولاته كه مان به دهستی هیز و ناوه نده سهركوته رهکانی ئاسایی بکاته وه. كه متهرخه م بوونی كۆمه لگه به رانبه ر به م هه موو جینایه تانه ی رێژیم، به تایبهت له دۆخی ئیستادا كه خودی رێژیم هه ول ده دات هه موو سهرنجی بیرو رای گشتی به لای شه ری ئیسرا ئیل و جه ماس و شه ر له غه ززه دا به ریت، دهستی رێژیم له سهركوتهاری و جینایه تی زیاتر ناوه لا ده كاته وه. بۆیه له سه ر هه موو جیزبه سیاسییه كانی ئیران و كوردستان و كۆمه لگه ی مه دهنی له نیوخوی ولات و گشت چین و تویره كانی كوردستانه كه پێش به پیلانی ئاسایی كرده وه ی سهركوت له ولات بگرن و پاشه كشه به سیاسه تی سهركوت و مرۆفكوژی كۆماری ئیسلامی بکه ن.

وهرددانه وهیهکی شۆرشی ژینا و فاکتهرهکانی سهرکهوتنی

ناسر سائھی نه سن

شۆرشی ژینا له باری فورم و شکل و نیوه پۆکوهه له راپهرین و نارهزایهتییه کۆمه لایه تییهکانی دیکه ی گهلانی ئیران زۆر گشتگیرتر و جیاوازتر بوو. راپهرینی ژینا که ناخیزگه له ی کوردستان بوو، دروشمه که ی "ژن، ژیان، نازادی" بوو به دروشمی هه موو نه ته وه و گهلانی ئیران و ته نانه ت دروشمی خویپشاندا نه به رینهکانی دیاسپوراش. ژینا نه مینی نه لایه ک بوو به سیما و سیه بوئی شۆرش و راپهرینی گهلانی ئیران و نه لایه کی دیکه وه شۆرشه که ش شکل و قه واره ی بزوتنه وه یه کی سه رانه ریی له سه ر بنه مای دژایه تی کردن له گه ل کۆی ده سه لات ی رێژی می کۆماری ئیسلامی به خۆ وه گرت. که و ابوو شۆرشی ژینا و یرای نه وه یکه خالی هاوبه شی له گه ن کۆی نارهزایه تییهکانی پێشوو هه بوو، به لام خاوه ندی هیندی ک تاییه ته مند ی دیکه بوو که جیی ناماژه و باس کردن.

۱- به پێچه وانهی به شیکی زۆر له نارهزایه تی و راپهرینهکانی پێشوو که له سائهکانی ده یه ی حه فتا به و لاوه له نه ئاستی گه وره دا وه رێ خراوون و زیاتر له بازنه ی چاکسازی له ده سه لات و باشکردنی بژیوی ژیان و داوا سینفییهکاندا و له

چوارچىنەى رېفۆرمخواییدا خولاونەتەو، ئەمجارەیان کە ئکە ئەى گەلانى ئىران بەهاکانى رېفۆرمخوایى نەبوون، بە ئکوو تىبەرىن لە تەواوەتیی رېژیمی کۆمارى ئىسلامى بوو. ھەر بۆیە شۆرشى ژینا تەواوەکەرى ئەو نەرەزایەتییە بەرەبرینانەش بوو کە لە سالى ۱۳۹۶ ھەستى پى کرد و لە سالى ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ ھاگەشەى کرد و فۆرمى شۆرشى سەراسەرى گەلانى ئىرانى وەخۆ گرت.

۲- ھەرچەند شۆرشى ژینا لە بەردەوامی شۆرش و بزوتنەو نەرەزایەتییەکانى گەلانى ئىران و، بۆ گەشتن بە دیموکراسى و حکوومەتییى وەلامدەر و یاساپارێزە و ھەر وەھا درێژدەرى بزوتنەو دیموکراسیخوایى گەلانى ئىرانە، بەلام لە ئىرانى فرەنەتەو و ئىتتىک و ئىننىزای جۆراوجۆردا سەرەپای بزوتنەو دیموکراسیخوایى، بزوتنەو نەتەوئەى گەلانى ئىرانیش لە ئارادایە و لە بزوتنەو شۆرشى ژینادا بوو بە پێشەنگى نەرەزایەتییەکان لە ئاستى ئىراندا.

۳- لە بارى پىکھاتەى چىنايەتەى لە شۆرشى ژینادا دەکرى بلێین غایى سەرەکى، بە تايبەت لە پارێزگا ناوەندیەکانى ئىراندا، ئەمجارەش ھاوشیوەى نەرەزایەتییەکانى دیکەى گەلانى ئىران، چىنى مامناوەندى بوو. لە پىناسەى کۆمەلناسى بزوتنەو کۆمەلایەتییەکاندا دەگوترى کە چىنى مامناوەندى چىنى گۆرانخوایى لە ھەر کۆمەلگەى کە، کە چى چىنى مامناوەندى ناوەندى شىن سەرەپای نەرەزایەتییان لە بارودۆخى سیاسى، کۆمەلایەتەى، فەرھەنگى و لە پاش راپەرین و نەرەزایەتییەکانى ۸۸ بە ئاکامى راگەيەندراوى ھە ئىژاردنەکانى سەرکۆمارییەو؛ لە راپەرین و نەرەزایەتییەکان رەنگى ئوتۆیان نییە. بە پىچەوانەو چىنى مامناوەند لە کوردستان بە تايبەت و لە بلوچستان و ھىندىک ناوچەى نەتەوئەکانى ئىران ھەمیشە ھاوشانى چىن و توێژەکانى دیکەى کۆمەلگە لە راپەرین و نەرەزایەتییەکانى خەباتى شاردا بەشداریی چالاکانەى بوو. ئەو ھەش دەتوانى چەند ھۆکارى ھەبیت:

ئا. چونکە زۆرەى راپەرین و نەرەزایەتییەکان لە ئاستى ئىران و بە تايبەت لە ناوەندى ئىراندا بە ھۆکارى ئابوورى شکلى گرتو، ئەگەرچى چىنى مامناوەندى و ئىرانى ھەموو چىنەکانى دیکەى گەلانى ئىران تووشى قەيرانى ئابوورى، بەلام ئەم چىنە بە پى تايبەتەندى چىنايەتەى خۆى ھەستيارى کەمترى بەم کىشەى ھەيە و کىشە و قەيرانە سیاسى و کۆمەلایەتییەکان زياتر چىنى مامناوەند دەبزوینىت. ئەگەرچى ئىران لە سىبەرى رەشى کۆمارى ئىسلامیدا دەستەوئەخەى ھەموو ئەو قەيرانەگەشە، بەلام چونکە بىانوى شکلگرتنى راپەرین و نەرەزایەتییەکان ئابوورى بوون، زياتر چىنى دەستکورت و ھەژارى کۆمەلگە لە گۆرەپانەکەدا بوون.

ب. چىنى مامناوەند ئەگەرچى لە سالى ۱۳۹۶ ھاگەشەى کرد و فۆرمى شۆرشى سەراسەرى گەلانى ئىرانى وەخۆ گرت.

خۆی دهگرتهوه و گهوره بۆوه، بهلام له دهوڵهتی نهحمهدی نژاددا به هۆی جۆری بهرنامه ئابووری و فهرههنگیهکانی کهوته ژێر گۆشارهوه و لاواز و لاوازتر بوو. ههروهها بههۆی ههلاوسان و چونهسهری قیمهتهکان و بێبههابوونی دراوی نیشتمانی و زیادکردنی باج و مالیات و... هتد، چینی مامناوهند، واته موچهخۆرهکانی بهستراوه به دهوڵهت و چینی بازار و نابهستراوه به دهوڵهت زیاتر لاواز کرا و له نیستای کۆمه‌لگای ئێراندا چینیکی زۆر دهوڵه‌مه‌ند و رانتخور ههیه و چینه‌که‌ی دیکه که زۆربه‌ی گهلانی ئێران پینکده‌هینی له ژێر هینلی ههژاری‌دان. ههر بۆیه له راپه‌رین و ناره‌زایه‌تییه‌کاندا ئهم موچه‌خورانی دهوڵهت وهک به‌شیک له چینی مامناوه‌ندی رهفتاری سیاسییان جیاوازه له به‌شه‌که‌ی دیکه‌ی چینی مامناوه‌ندی که به‌شی بازار و نابه‌ستراوه به دهوڵه‌ته. چینی موچه‌خورانی دهوڵهت، پتر له سندوقه‌کانی دهنگدان بۆ ناره‌زایه‌تی و ده‌برینی سیاسی که‌تک وهرده‌گرن، بهلام چینی مامناوه‌ندی بازار و نابه‌ستراوه به دهوڵهت له راپه‌رین و ناره‌زایه‌تییه‌کانی سهر شه‌قامدا به‌شداریی چالاکانه ده‌کات. ههر بۆیه چینی مامناوه‌ندی نه‌ته‌وه‌کانی ئێران و به‌تایبه‌تی چینی مامناوه‌ندی نه‌ته‌وه‌ی کورد، واتا چینی بازار و نابه‌ستراوه به حکومه‌ت هه‌میشه له جوغرافیای نه‌ته‌وه‌کانی ئێراندا که پراویزخراوه له ناوه‌ندی ده‌سه‌لات و بێ‌ساردا، شان به‌شانی چین و توێژه‌کانی دیکه‌ی نه‌ته‌وه‌کانی ئێران به‌شداریی چالاکانه‌ی له راپه‌رین و ناره‌زایه‌تییه‌کاندا هه‌بووه. له‌و سۆنگه‌یه‌شه‌وه ده‌سه‌لاتدارانی رێژیم هه‌میشه هه‌ولیان داوه چینی مامناوه‌ندی بازار و نابه‌ستراوه له ناستی ئێران و به‌تایبه‌تی له جوغرافیای سیاسی نه‌ته‌وه‌کانی ئێراندا به هۆی پکودی ئابووری، دابه‌زینی بازار و مایه‌پووج‌بوون و له‌کارخستنی پیشه‌سازی نه‌توانی پشت راست بکاته‌وه و لاوازترین بکا هه‌تا نه‌توانی وهک به‌شیکه‌ی کاریگه‌ری و کارتیکه‌ر له راپه‌رین و ناره‌زایه‌تییه‌کاندا حوزووری چالاکیان هه‌بیت.

ج) نه‌گه‌رچی به‌پێی پیناسه‌ی کۆمه‌لناسی چینی مامناوه‌ندی چینیکی گۆرانکاریخوازه، بهلام ئهم چینه به‌پێچه‌وانه‌ی چینی هه‌ژار و ده‌ستکورت، چینیکی خۆپارێزیشه. رێژیمی کۆماری ئیسلامی هه‌میشه له‌و خاله‌ لاوازه‌ی چینی مامناوه‌ندی ناوه‌ند بۆ سه‌رکوتی شۆرش و راپه‌رینه‌کانی گهلانی ئێران که‌تکیان وهرگرتوه. ههر بۆیه رێژیمی ئێران هه‌میشه هه‌ولێ داوه راپه‌رین و ناره‌زایه‌تییه‌کانی گهلانی ئێران، ههر له سه‌ره‌تاوه به‌ره‌و توندوتیژی بیات و به‌سک‌کردن و ترساندن ئیزن نه‌دا چینی مامناوه‌ندی موچه‌خوور و بازار له راپه‌رین و ناره‌زایه‌تییه‌کاندا تێوه‌گلین.

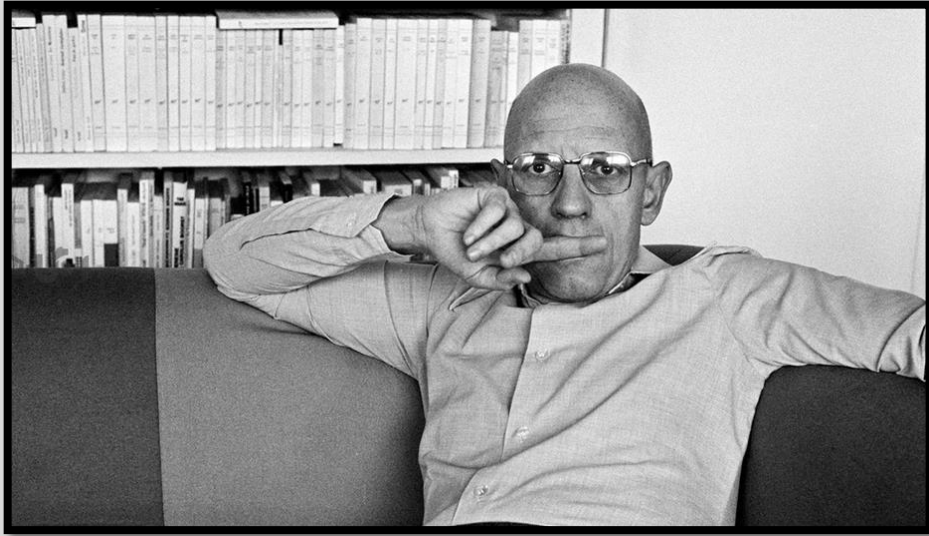
د) چینی مامناوه‌ند به‌ ناگایی و زانیارییه‌وه خۆ له قه‌ره‌ی ههر جۆره ره‌فتاریکی سیاسی ده‌دات. گرینگترین هۆکار که ده‌توانێ چینی مامناوه‌ند بێزینێ، هه‌بوونی دووره‌دیمه‌نیکی روون له داها‌توو و ئالتیرناتیوو و جیگه‌ره‌وه‌یه‌ک بۆ ده‌سه‌لات و حکومه‌ته. ئالتیرناتیوو ده‌توانێ وهره و توانا بیه‌خشێ به چینی مامناوه‌ندی کۆمه‌لگه‌ تا چینی مامناوه‌ند پێسک بکا و تیکه‌نی شه‌پۆلی شۆرش و ناره‌زایه‌تییه‌کانی رووخینه‌ره‌کان (به‌ره‌نداز) بن.

ئێرانیش بخاته ژێر کاریگه‌ری خۆیه‌وه و هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تی کوردی زیندوو رابگرئ و خه‌باتی جه‌ماوهر شار و شاخ پیکه‌وه گرئ بدات. وینه‌ی باشی ئەم یه‌گرتووویه له سالانی رابردوودا له بۆنه‌کاندا به شیوه‌ی مانگرتنی بازار، نیشانه‌ی وشیا‌ری و ده‌روه‌ستبوونی خه‌نگی کوردستانه. سه‌ره‌رای نه‌وانه به‌شداری چینیکی نوێ له چالاکانی مه‌ده‌نی، فه‌ره‌نگی و سیاسیه‌ی که هه‌م خۆنده‌وارن هه‌میش وشیار و هه‌ستیار و رۆژانه خه‌ریکن به شیوه‌یه‌کی نه‌رم پاشه‌کشئ به هینله‌سووره‌کانی رێژی‌می کۆماری ئیسلامی له کوردستان ده‌کن.

له کۆتاییدا مخابن گرینگترین شتی نادیار له شۆرشی ژینادا به تایبه‌ت له ناوه‌ندی ئێراندا بئ شکل و بئ سه‌ره‌بوونی شۆرش بوو که هه‌ر له رۆژه‌کانی سه‌ره‌تای شۆرشه‌که‌وه پێوه‌ی دیار بوو. بۆیه بیگومان کاتیک به‌دییک و ئالتیرناتیویکی به‌هیز ساز بئ و بتوانی دووره‌دیمه‌نیکی روون له داها‌توو به گه‌لانی ئێران بدات، به‌دنیاییه‌وه ورده‌ورده جه‌غز و بازنه‌ی راپه‌رین و ناره‌زایه‌تییه‌کان گه‌وره ده‌بنه‌وه و چینه نوستوووه‌کانی وه‌ک خۆله‌میشی و مامناوه‌ندی به هه‌موو جوهره‌کانیه‌وه‌ی تێوه‌ده‌گلئ و ئەم راپه‌رین و ناره‌زایه‌تیانه هه‌م شکل و فه‌واره ده‌گرئ و هه‌م سه‌ر په‌یدا ده‌کات. هه‌روه‌ها ئەم ئالتیرناتیوه ده‌توانی ورده ورده ریکخراوه نه‌منیه‌تی و نیزامیه‌کانی رێژی‌می کۆماری ئیسلامی له ناکامی ئەم گۆرانکاریانه‌دا هه‌لوه‌شینئ و هه‌ره‌س به ته‌واوه‌تی رێژی‌م بینیت.

ئیسرائیل بۆ به هیژه؟

(خویندنه وه یهک بۆ تیوری هیژ/زانین **power/knowledge** ی میشل فوکۆ)

نه لهورز رۆنین تهن

پیشه کی

تیورییه کانی فهلسه فهی زانسته کۆمه لایه تیه کان به سه رچاوهی لیگۆلینه وه و ئوردبوونه وه له دیارده کۆمه لایه تیه کانی کۆمه لگه داده نرین. له رینگه ی نه و تیورییه وه باشت ده توانین کۆمه لگه له ههر سه رده میکی تاییه ت شی بکرینه وه و ته نانه ت رینگه ی شروقه ی نوئ ده که نه وه. یه کییک له و بیرمه ندانه که له سه ده ی بیسته مدا کاریگه ری له سه ر شیکردنه وهی چه مکه جیاوازه کان له کۆمه لگه دا هه بوو میشل فوکۆیه که هه وئی ده دا چه مکی جیاواز به گویره ی پیداوایستی و دۆخی کۆمه لگه ی سه رده م شی بکاته وه. تیوری هیژ/زانین (**power/knowledge**) ی میشل فوکۆ یه کییک له و تیورییه وه که فوکۆ له خویندنه وه بۆ کۆمه لگه نوئ به کاری هینا و ته نانه ت شروقه ی نوئ له مه ر چه مکه کانی هیژ و زانینی خسته به ر باس که له گه ل خویندنه وه نه ریتیه که ی جیاوازی هه بوو. له و وتاره دا هه وئ ده درئ فاکته ری به هیژی ئیسرائیل به گویره ی نه و

تیورییه‌ی فۆکۆ شه‌ن و که‌و بکه‌ین و به‌ وه‌لامی نه‌و پرسیاره‌ بگه‌ین که‌ چۆن ئیسراییل توانی به‌و شیوه‌یه‌ هه‌وئێ دامه‌زاندنی و پاراستن و پیشخستنی خۆی بدات.

ولاتی ئیسراییل و زانست

دوای نه‌وه‌ی له‌ سالی ۱۹۴۸ ئیسراییل وه‌ک ولات به‌فه‌رمی راگه‌یه‌ندرا هه‌ر زوو له‌ لایه‌ن پینج ولاتی عه‌ره‌به‌یه‌وه‌ هه‌یرشی کرایه‌ سه‌ر. نه‌وکات بۆ ئیسراییل و یه‌هودیه‌کان پاراستنی خۆیان له‌ چوارچێوه‌ی دامه‌زاندنی ده‌وله‌تی نه‌ته‌وه‌ی خۆیان له‌ سه‌روی هه‌مووی شتیکه‌وه‌ بوو، به‌لام ته‌نیا ۵۰ سال دوای دامه‌زاندنی وێرای هه‌موو نه‌و مه‌ترسیانه‌ی بۆ سه‌ر ئاسایشی نه‌ته‌وه‌ی ئیسراییل هه‌بوو، وه‌ک بیستوسپه‌هه‌مین ده‌وله‌تی له‌ ئاستی به‌ره‌مه‌ینانی نیوخۆی (GDP) یه‌کیک له‌ ولاتانه‌ی جیگای سه‌رنج بوو که‌ خۆشترتی هه‌وکه‌ت له‌گه‌ڵ نه‌مه‌یه‌تی بۆ ئیسراییلیه‌کان دابین کردبوو.

بۆ نه‌وه‌ی له‌ پیشکه‌وتووی ئیسراییل له‌ بواری زانستدا تی‌بگه‌ین ده‌توانین ئاماژه‌ به‌ چه‌ندین ئاماری جیاواز بکه‌ین، له‌وانه‌ ژماره‌ی ۲۲ له‌ سه‌دی هه‌موو میدالیایکانی نوبل، واته‌ ۲۱۴ میدال به‌ جووه‌کان له‌ شوینی جیاوازه‌کانی دونه‌یا دراوه‌، ته‌نانه‌ت ئیسراییل وه‌ک ولات خاوه‌نی ۱۲ میدالیای نوبله‌، پا‌زده‌هه‌مین ولاتی به‌هه‌یزی دنیا‌یه‌ و له‌ ئاستی رۆژه‌لاتی نیوه‌راستدا یه‌که‌می بی‌رکابه‌ره‌. ئیسراییل سالی ۲۰۱۸ به‌ گوێره‌ی ئیدیكسی بلۆمیترگ ده‌یه‌مین ولاتی دا‌هه‌ینه‌ر بووه‌ و له‌ کاتیگدا وه‌به‌ره‌ینان له‌ ولاتانی رۆژه‌لاتی نیوه‌راست به‌ بواری وه‌کوو نه‌وته‌وه‌ به‌سه‌راوته‌وه‌، ئیسراییل میلیارده‌ها دۆلار وه‌به‌ره‌ینانی له‌ تیکنۆلۆژی زانستی پیشکه‌وتوودا هه‌یه‌، سالانه‌ به‌ هه‌زاران لیکۆلینه‌وه‌ی زانستی له‌ زانکۆکانی ئیسراییلدا به‌ره‌م ده‌هه‌ینرێ و له‌ زۆر ئاستی جیاواز له‌ ئاستی به‌ریوه‌به‌ریدا له‌ ولاتانی ناوچه‌که‌ زۆر له‌ پیشتره‌ و ته‌نانه‌ت کیه‌به‌رکی له‌گه‌ڵ ولاته‌ پیشکه‌وتووه‌کانی دونه‌یا ده‌کات. بۆ نمونه‌ ریه‌زی به‌ره‌مه‌ینانی نیوخۆی ئیسراییل ۵۴۶ میلیار دۆلاره‌، دا‌هاتی سالانه‌ی تاکیک سه‌رووی ۵۸۰۰۰ دۆلاره‌ و به‌و دا‌هاته‌ له‌ سالی ۱۹۲۳ ده‌بیته‌ سیزده‌هه‌مین ولاتی دونه‌یا له‌رووی دا‌هاته‌وه‌. نه‌وه‌ی جیگای سه‌رنجه‌ نه‌وه‌یه‌ له‌ سالی ۲۰۱۷ دا‌نزیکه‌ی سه‌دا پینجی نه‌و پارویه‌، واته‌ زیاده‌تر له‌ ۱۵ میلیار دۆلاری بۆ لیکۆلینه‌وه‌ی زانستی ته‌رخان کردوه‌.

نه‌و ئامارانه‌ی سه‌روه‌ ته‌نیا به‌شیک زۆر که‌می نه‌و راستییانه‌ن که‌ نیشان ده‌دات زانستی له‌ ولاتی ئیسراییل له‌ چ ئاستیکه‌ی به‌رزایه‌، هه‌ر بۆیه‌ش پرسیاره‌ی نه‌وه‌ی ئایا به‌رزیه‌ی ئاستی زانستی کاریگه‌ری له‌سه‌ر هه‌یزی نه‌و ولاته‌ دا‌ناوه‌ یا نا، یه‌ک له‌ نمونه‌ به‌رچاو و رۆژه‌قه‌که‌ی شه‌ری ئیستایه‌ که‌ ده‌توانین ئاماژه‌ی پێ بکه‌ین و قه‌لغانی ئاسنین به‌ نمونه‌ بینه‌یه‌وه‌ که‌ توانیوه‌تی ژبانی ئیسراییلیه‌کان تا نه‌ندازه‌یه‌کی زۆر له‌ هه‌یرشی مووشه‌کی پیا‌ریزیت، به‌ جو‌ریک که‌ له‌و په‌ری دۆخی

نالۆزی شهردا له شاره سنوورییهکانی ئیسرائیل ژبانی ناسایی بهردهوامه. تهنیا که متر له یهک له سهدی نهو مووشهکانه ی له ئیسرائیل دهگیرین لهو قه لغانه تی دهپهڕی و نهو قه لغانه له رووی زانست و تیکنۆلۆژییه وه به رهه می خودی ئیسرائیلییهکانه. ئیره دایه به تیکه له کیشی باسی پێشکهوتنه زانستییهکانی ئیسرائیل و ههروهها به هیزی ئیسرائیل و کاریگه ربیان له سه ریه کتر نهو به شه له تیوری میشل فۆکو به رجه سته ده بی که ده لی "زانین هیزه و هیزی زانین به رهه م ده هیتی."

میشل فۆکو و تیوری هیز/زانین (power/knowledge)

میسیل فۆکو (۱۹۲۶ - ۱۹۸۴) یه کیکه له بیرمه نده کاریگه رهکانی سه ده ی بیسته مه که روانگه یه کی ره خنه گرانه ی بۆ تیورییهکانی وهک مارکسیزم پۆست-ستراکترالیزم و پۆست فیمینیزم هه بووه. کاریگه ری تیورییهکانی فۆکو له چه ند بواری جیا جیای زانستی کۆمه لایه تییدا ده بینریت، له وانه کۆمه لناسی و فه لسه فه ی نه نترۆپۆلۆژی. له هه مووی گرنکتر فۆکو بۆ گه یشتن به م نه نجامهکانی له بواری جیاواز لیکۆلینه وه له ره هه ندی میژووی دیاردهکان به کارده هیئیت، هه ربۆیه به میژووزانیش ناسراوه و تیزی دکتۆراکه ی شیتی و شارستانییه ت لیکۆلینه وه یه له میژووی شیتی. به لām له پال هه موو کارهکانی فۆکو، لیکۆلینه وهکانی له چه مکی ده سه لات و زانین، راستی زۆر به ناوبانگن، چونکه به پیی شیکارییه نوییه که ی فۆکو، نه م چه مکه نه ک وهک دیارده ی جیاواز به لکوو وهک دیارده ی په یوه ندیدار به یه کتره وه شی ده کرینه وه، ته نه ات بۆ شیکردنه وه، وردبوونه وه و لیکۆلینه وه له په یوه ندی نیوانیان به پیوستیه کی حاشا هه ئه گر داده نییت. (Abera 2019)

نه وه ی فۆکو له بیرمه ندهکانی دیکه جیا ده کاته وه، لیکۆلینه وه ی سیستما تیکی چه مکهکانی وهک هیز، زانین، راستی نییه، به لکوو نهو شیوازیکی نویی شیکردنه وه ی نهو چه مکهکانی دا هیئا که له ویدا به ناوه ند وه گرتنی مرۆف بۆ روونکردنه وه ی هه ر چه مکیک به لی وردبوونه وه له چه مکیکی دیکه ی په یوه ندیدار به پیوست ده زانی، نهو لی وردبوونه وه ی له چوارچیوه ی ره نه دیکی میژووی و ره خنه ییه وه ده کرا. هه ربۆیه ش بۆ شیکردنه وه ی هه ر یه ک له چه مکهکانی وهک ده سه لات، زانین ده توانی به په یوه ندی نیوانیان با شتر بناسی. (Willcocks 2004)

بۆ فۆکو گرنگه بزانی چۆن ده زانی و چۆن هه ندیک زانین وهک راستی وه رگی راوین. نه م گرنگییه وا ده کات به دوای شیکارییه کدا بگه ربین بۆ چه مکی زانین، به لām بۆ تیگه یشتن له چه مکی زانین پیوستی به شیکاری په یوه ندی نیوان هیز و زانین هه یه، چونکه تیگه یشتن له هیز لهو چوارچیویه ده بیته بنه مای تیورییه کی زانستی ره خنه گرانه که به پیچه وانیه تیژی نه وهکانی پێشوو روانگه یه کی نوی بۆ با به تی ده سه لات دروست ده کات، ته نه ات لی وردبوونه وه بۆ چه مکی راستییش که رۆئیکی گرنگی هه یه له زانسته کۆمه لایه تییهکانی نه مرۆدا نهو تیروانییه پیوسته. (mills 2012)

به برۆای فۆکو، زانین هیزه و هیزیش ده‌توانیت زانین به‌ره‌م به‌ئینته‌وه، هیز و زانین وهک دوو دیارده‌ی جیاواز په‌یوه‌ستن به‌یه‌که‌وه و ده‌توانن کاربگه‌رییان له‌سه‌ر یه‌کتر هه‌بیت. په‌یوه‌ندییه‌کی توند له‌نیوان هیز و زانین وهک دوو چه‌مک هه‌یه، به‌جوریک که راسته‌وخۆ کاربگه‌رییان له‌سه‌ر یه‌کتر هه‌یه. فۆکو ئه‌م چه‌مکانه‌ بۆ روونکردنه‌وه‌ی داینامیزمه‌کانی بواره جیاوازه‌کانی کۆمه‌لگه‌ به‌کاره‌یتنا. هه‌روه‌ها له‌ ژێر رۆشنایی ئه‌و شیکردنه‌وانه‌ بوو که جیاوازی تیگه‌یشتن له‌ چه‌مکی هیز له‌ زانسته‌ سروشتیه‌کاندا و زانسته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا درده‌که‌وت. (Abera 2019)

به‌گۆره‌ی بیرکردنه‌وه‌ی فۆکو گرنگی و بالاده‌ستی زانین له‌ کۆمه‌لگه‌کانی رۆژئاوا کاربگه‌ری له‌سه‌ر گه‌شه‌سەندنی هه‌موو بواره‌کاندا هه‌بووه. هه‌روه‌ها ئه‌م دیارده‌یه کاربگه‌ری راسته‌وخۆیان له‌سه‌ر زیادبوونی هیز وهک کۆمه‌لیک ته‌کنیک له‌ هه‌موو ئاسته‌کانی کۆمه‌لگه‌دا هه‌بووه، به‌مانایه‌ که "زانین ده‌سه‌لات به‌هیژ ده‌کات." به‌ برۆای فۆکو نه‌ک ته‌نیا بۆ روونکردنه‌وه‌ی چه‌مکی هیز ناسینی چه‌مکی زانین یا به‌په‌یچه‌وانه‌ په‌یوسته‌ به‌ئکوو بوونی یان نه‌بوونی هیز و زانین به‌یه‌کتر به‌ستراوه‌ته‌وه، بۆیه‌ فۆکو پێی وایه‌ له‌ سه‌ده‌ی هه‌ژده‌مه‌دا پێشکه‌وتنی مرۆف و به‌ره‌مه‌ینانی زانست له‌ژێر کاربگه‌ری گۆرانکاری ئابووریدا بووه. ئه‌م تیروانیه‌نه‌ بۆ هیز و زانین وایکرد فۆکو ره‌خنه‌ له‌ تیروانینی کلاسیکی هیز و په‌یوه‌ندییه‌کانی بگرتیت، به‌جوریک که ده‌گوترا هیز ته‌نیا له‌لایه‌ن به‌هیژه‌وه‌ به‌سه‌ر ئه‌وانی دیکه‌دا به‌کارده‌هێنریت، هه‌ربۆیه‌ش ئه‌و له‌و باوه‌رده‌دا بوو که هیز ده‌توانی له‌ هه‌موو شوێنکه‌وه‌ بێت و هیز له‌ هه‌موو شوێنیکه‌. (Abera 2019)

به‌گۆره‌ی تیۆری هیزی فۆکو، هیز چه‌ند جور هه‌یه‌ بۆیه‌ دابه‌شی ده‌کات به‌سه‌ر سێ جوردا، هیزی بالاده‌ست، بایۆهیژ و هیزی سزاده‌ر که هه‌ر یه‌که‌یان له‌ ئاسته‌ جیاوازه‌کانی کۆمه‌لگه‌دا بوونیان هه‌یه، ئه‌مه‌ش په‌یچه‌وانه‌ی ئه‌و روانگه‌ کلاسیکی یان مارکسیستییه‌ که ده‌لی هیز له‌ ده‌ستی چینیکی دیاریکراوی کۆمه‌لگه‌دایه‌. به‌ برۆای فۆکو، کاربگه‌ری زانین له‌سه‌ر به‌ره‌مه‌ینانی هیز هه‌یه، ئه‌وه‌ش به‌و مانایه‌ دیت که هیز له‌ هه‌موو شوێنیکه‌ کۆمه‌لگه‌دا ده‌بێنریت. (Raine 2019)

گرینگی تیروانینی فۆکو بۆ هیز بۆ ئه‌وه‌ ده‌گه‌رێته‌وه‌ که ئه‌و دوو چه‌مکه‌ واته‌ هیز و زانین پێشتر وهک دوو چه‌مکی جیاواز سه‌یر ده‌کران، شیکارییه‌کانیش له‌سه‌ر ئه‌و راستیه‌ دامه‌زرابوون که هه‌ریه‌کیک له‌و چه‌مکانه‌ پیناسه‌ی تایبه‌تی خۆیان هه‌یه، به‌لام فۆکو ئه‌م بۆچوونه‌ی رت کرده‌وه. ئه‌و پینداگری له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ده‌کرد که بۆ ئه‌وه‌ی له‌ هه‌ر یه‌ک له‌و چه‌مکانه‌ تێبگه‌ین په‌یوسته‌ ئه‌وی دیکه‌یان باشت‌ر بناسین، ئه‌مه‌ش بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ی دیدیکی نوێ بۆ جه‌وه‌ری هیز بێته‌ ئاراوه‌ که په‌یچه‌وانه‌ی تیگه‌یشتنی مۆدێرنیزم بوو. به‌ برۆای فۆکو "هیژ شتیک نییه‌، دامه‌زراوه‌یه‌ک نییه‌، توانایه‌ک نییه‌، یان ئۆبژیک نییه‌. هیز باسی په‌یوه‌ندییه‌کانی هیز ده‌کات و به‌و پێیه‌ش چه‌مکیک نۆمینه‌له‌: مرۆف په‌یوستی به‌ نۆمینالیستی هه‌یه، بێگومان: هیز دامه‌زراوه‌ یا پێکهاته‌ نییه‌؛ هه‌روه‌ها هیژیکی دیاریکراوی نییه‌ که ئیبه‌ له‌ خۆ بگرتیت؛ ئه‌و نۆمیناله‌یه‌ که مرۆف ده‌یگێرێته‌وه‌ بۆ دۆخیکی ستراتییژی ئالۆز له‌ کۆمه‌لگه‌یه‌کی دیاریکراوا. (Basumatary 2020)

به پیچەوانەیی خۆیندەنەوهی کۆن بۆ هێز، له چاخی مودیڕندا له کۆمه‌نگەیی رۆژانواویدا هێز فورمی نوێ به خۆ دەگرت و له ئێوه هێزه بالادەستەیی که پیشتر ههیبو که بریتیه له به کارهینانی هێز له‌لایه‌ن یه‌کیک به سەر یه‌کیکی دیکه‌وه ده‌گورێ بۆ شیوه‌یه‌کی نوێ و ئالۆز له کۆمه‌نگه‌دا که خۆی له په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسه‌ت و ئابووری ده‌بینیته‌وه. هه‌ر له‌سەر ئێوه بنه‌مایه‌ فۆکۆ، هێز له سهرده‌می مودیڕندا بابەتیکی په‌یوه‌ندی‌دار و له حائی جیگۆرکی له‌نیوان تاکه‌کان، گروپه‌کان، دامه‌زراوه‌کان ده‌زانێ. بۆ فۆکۆ هێز له پیش چاخی مودیڕندا هێزی بالادەسته (هێزی پاشایه‌تی)، به‌لام له چاخی مودیڕن خۆی وه‌کوو بایوه‌یه‌ز و هه‌روه‌ها هێزی سزاده‌رخۆی نیشان ده‌دات. بۆ تیگه‌یشتنی باشتر له‌و تیروانیه‌ی فۆکۆ سه‌باره‌ت به هێز ده‌توانین ئاماژه به نمونه‌ی قوچه‌ک بکه‌ین. له پیش چاخی مودیڕندا له سهروی قوچه‌ک پاشا هه‌بوو له ئیوه‌پراستی قوچه‌ک وه‌زیره‌کان و هه‌روه‌ها له خواره‌وه‌ی قوچه‌ک سابژیکتیف واته‌ خه‌لک هه‌بوو، هێز له‌و مودیله‌دا له سهرده‌می بۆ خواره‌وه‌یه‌ت به‌ جوړیک پاشا فه‌رمان ده‌کات وه‌زیره‌کانیش له سهر خه‌لکی جیبه‌جێ ده‌کهن. رامانی فۆکۆ به‌ته‌واوی پیچەوانه‌ی ئێوه مودیله‌یه‌وه ده‌لی هێز له خواره‌وه‌ش بۆ سهرده‌می کاریه‌گری هه‌یه و ئێوه کاریه‌گری له‌سەر سابژیکتیفتی خه‌لک داده‌نی و شیوازیکی نوێ له په‌یوه‌ندی هێز که به "disciplinary power" ده‌ناسریت. (Taylor 2014)

دیسپلینه‌ری هێزی سزاده‌ر له چاخی مودیڕندا کاتیکی ده‌رده‌که‌وێ که تاک له سه‌نته‌ر داده‌نیته‌ت، هه‌روه‌ها له ریگه‌ی په‌یوه‌ندی‌یه‌کانی له‌گه‌ڵ دامه‌زراوه‌کان جوړیکی دیکه له هێز دروست ده‌کات که له چاخی مودیڕندا هاتوه‌ته‌ کایه‌وه. به‌گۆیره‌ی فۆکۆ ئیتر له سهرده‌می ئیستادا ته‌نیا جوړی هێزی کلاسیکی له کۆمه‌نگه‌دا نییه، ئێوه‌ش بۆته هۆی ئێوه‌ی کۆمه‌نگه‌یه‌کی رنخراو بیته کایه‌وه که تاکه‌کانیش ده‌توانن کاریه‌گری له دروستکردنی هێزدا دابنن و ئێوه‌ش وای کردوه په‌یوه‌ندی تاک له‌گه‌ڵ تاک و په‌یوه‌ندی تاک له‌گه‌ڵ دامه‌زراوه‌کان هه‌یه به جوړیک که کاریه‌گریان له‌سەر یه‌کتر هه‌بیته (Taylor 2014)

ئێوه شیوازه له شیکردنه‌وه‌ی هێز/زانین ده‌توانین له په‌یوه‌ندی ولاتی ئیسپرائیل و به‌هێزی ئێوه به‌کاربه‌ینین چونکه ناتوانین باس له به‌هێزی ئیسپرائیل بکه‌ین به‌لام باس له توانا پینشکه‌وتوه‌کانی ئیسپرائیل نه‌که‌ین، ئێوه‌ش تیرامانیکی پیوسته به تاییه‌ت به نیه‌به‌ت کورد که هه‌ولێ پاراستنی خۆی ده‌دات که هێزی زانین چه‌نده‌ گرینگه‌.

پوخته‌ی مه‌به‌ست:

بێ گومان کاتیکی باس له به‌هێزی ئیسپرائیل ده‌کری له‌وانه‌یه هه‌ر زوو باس له هێرشێ جه‌ماس بکری که چۆن ولاتیکی به‌هێز به‌و شیوه‌یه‌ ده‌که‌ویته‌ به‌ر هێرش، به‌لام ئێوه بابته‌ نابی وه‌ک هه‌ره‌شه و هێرشیک کلاسیک ببیندری و ئێوه به

مانای لاوازی ئیسرائیل نییه. چونکه گرووپه بچووکهکان دهتوانن بهو شیوهیه زیان به ولاته بههیزهکان بگهیهنن، بهلام نهوهی له کۆتاییدا وهک هیزی سهرکهوتوو دهردهکهوئ ههر نهو ولاته بههیزانن، نهک گروپه میلشیاکان. لهسهر هیزی ولاتی ئیسرائیلیش دهکری زۆر لیکۆلینهوه بکری و له رۆچنهی جیساوازهوه بیندریت و لیبی وردببینهوه، لیکگریدانی پیشکوهوتنهکانی زانستی ئیسرائیل و هیزی ئیسرائیل یهکیک لهو رهههاندانهیه شایانی لیکۆلینهوهیه به تایهتی به ههبوونی تیورییهکی وهکو تیئور هیز/زانین ی میشل فۆکو له زانسته کۆمهلایهتیهکاندا. بهگۆنهری نهو تیورییه پیشکوهوتنی زانستی و بههیزی دو بابتهتی لیکگریدراون که دهکری بۆ تیگهیشتن له یهکیکیان نهوی دیکه شروقه بکری ههر نهوهش وا دهکات یهکیک له وهلامهکانی پرسیری که ئیسرائیل بۆ چی بههیزه لهلای ئیمه ههیت، ههر نهوهش دهیته هۆکاری نهوهی بلین که له کۆتاییدا ئیسرائیل دهباتهوه.

سەرچاوهکان:

- Israel Science & Technology: History & overview. History & Overview of Science & Technology in
- Abera, Teshome. (2019). Michel Foucault Power Knowledge Nexus: Critical Analysis and Its Relevance.
- Basumatary, Jagadish (2020). Michel Foucault on Regenerative Relatedness of Power/ Knowledge and Truth
- Mills, Sara. (2012). Michel Foucault. Routledge.
- Willcocks, L. (2004). Foucault, power/knowledge and information systems: Reconstructing the present. Social theory and philosophy for information systems, 238-296
- Raine, Dr. S. (n.d.). Foucault's theory of Power & knowledge: Definition, Examples & Analysis. Perlego Knowledge Base.
- Taylor, D. (2014). Michel Foucault: key concepts. Routledge.

دیپلۆماسی سایبری پێویستییه‌کی هه‌نۆکه‌ی بزاشی نه‌ته‌وایه‌تی کوردستان

د. مه‌جید هه‌قی

دیپلۆماسی مه‌جازی یان سایبری به‌واتای جێبه‌جێ کردنی پێوه‌ندییه‌ نیونه‌ته‌وه‌یه‌کان له‌ریگه‌ی کەشی سایبرییه‌وه‌، ده‌رفه‌تیکی زۆرینه‌ که بزاشی نه‌ته‌وایه‌تی خه‌لکی کوردستان - نه‌گه‌ر به‌ جوانی به‌کاری بینیت- ده‌توانیت ده‌رفه‌ته‌ نه‌ده‌ستچووه‌کانی رابردووی پێ قه‌ره‌بوو بکاته‌وه‌. دیپلۆماسی مه‌جازی یان سایبری بزاشی نه‌ته‌وایه‌تی کورد له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان به‌ له‌به‌رچاوه‌گرتنی هه‌لومه‌رجی ئیستا و ئالوگۆره‌ جیهانییه‌کان و به‌ له‌به‌رچاوه‌گرتنی پرسه‌ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ نه‌ته‌وه‌یی و پێوه‌ندییه‌ ستراتیژیکه‌کانی پرسه‌ کورد به‌ پرسه‌ ناوچه‌یی و نیونه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کان، به‌ هۆی نه‌وه‌ی نیوه‌روکی خه‌باتی نه‌ته‌وه‌ی کورد خه‌باتیکی مرۆف سه‌نته‌ره‌، و هه‌روه‌ها به‌ له‌به‌رچاوه‌گرتنی کارکردی تۆره‌ کۆمه‌لایه‌تیه‌کان له‌ پێوه‌ندی له‌گه‌ڵ گۆرینی پاره‌سه‌نگی هیژ له‌ جیهاندا، له‌ هه‌موو کات زیاتر پێویستی به‌وه‌یه‌ که له‌ پێوه‌ندی و دیالۆگی راسته‌وخۆدا بیت له‌گه‌ڵ کۆمه‌لگه‌ی نیونه‌ته‌وه‌یی و بیروای گشتی.

گرینگه‌ بزانی که تۆره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان نه‌گه‌ر به‌شیوه‌ی گونجاو به‌کار به‌بردین، ده‌توانن بین به‌ سه‌نگه‌ریکی گرینگه‌

دیپلۆماسی بۆ ناساندنی پرسى ره‌واى كورد له رۆژه‌ه‌لاتى كوردستان. له‌راستیدا به‌هۆى شۆیندانه‌رى تۆره كۆمه‌لايه‌تیبه‌كان، هه‌رچى كه‌متر له‌و جیهانه‌دا بوونمان هه‌بیت، داگیركهرانى كوردستان ده‌رفه‌تى زیاتر ده‌دۆزنه‌وه بۆ سهرینه‌وه‌ی پرسى كورد و په‌رده‌انى تیرۆرى سایبرى دژى نه‌ته‌وه‌كه‌مان. كۆماری ئیسلامی و هیزه نه‌یاره‌كانی كورد خاوه‌نى كۆمپانیا و داموده‌زگای گه‌وره‌ن له كاتیكدا بزاقى نه‌ته‌وايه‌تى كوردستان ته‌نیا خاوه‌نى هیزنكى به‌بروا و نشتیمانپه‌روه‌ر و كه‌سانى دئسۆز و خۆبه‌خشه. ئهم شه‌ره نابهرامبهره سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی له روانگه‌یه‌كه‌وه به قازانجی نه‌یارانى بزاقى نه‌ته‌وه‌یى كوردستان ده‌بیندریت، به‌لام به‌هۆى ده‌وله‌مه‌ندیی كۆمه‌نگه‌ی كوردستان خاسایى له دیاسپۆرا و خاوه‌ن هیزی نشتیمانپه‌روه‌ر و گه‌نج، ئهم بزاونته‌ خاوه‌نى تواناییه‌كانی جۆراوجۆره كه نه‌گه‌ر به شینوه‌ی گونجاو، یه‌كگرتوو و له چوارچیه‌ی ستراتژییه‌كى نه‌ته‌وه‌یى به‌كار به‌بردیت، ده‌توانیت بیته‌ خالى به‌هیزی ئه‌و بزاقه.

سه‌ره‌رای گه‌شه‌ی زۆری مرۆفایه‌تى و سیسته‌مه نیونه‌ته‌وه‌ییه‌كان، سیاسه‌تى نیوده‌وله‌تى نیستاش نه‌یتوانیوه به‌شیکى زۆر له پرسه نیونه‌ته‌وه‌ییه‌كانی جیهان له‌وانه شه‌ر و خوینریژی و چه‌وساوه‌یى نه‌ته‌وه بنده‌سته‌كان چاره‌سه‌ر بکات و ناشتی جیهانى وه‌دی بیت. سه‌ره‌رای ئه‌مانه دیپلۆماسی وه‌ك یه‌كێك له گونجاوترین رینگه‌كان ده‌زانریت بۆ چاره‌سه‌ری پرسه‌كانی نیوخۆی و نیونه‌ته‌وه‌یى. پێ‌به‌پێى گه‌شه‌ی ته‌كنۆلۆژیی پێوه‌ندیی پێوه‌ندییه نیونه‌ته‌وه‌ییه‌كان سنووره نه‌ریتییه‌كانی خۆی تپیه‌ر کردوه و نیستا نه‌ته‌وه بێ‌ده‌وله‌ته‌كان له جاران زیاتر ده‌توانن له‌گه‌ڵ كۆمه‌نگه‌ی جیهانى له پێوه‌ندیدا بن و به هۆی به‌رزبوونه‌وه‌ی ئاستی زانیاری خه‌لكی جیهان، وستی چاره‌سه‌ری كیشه نیونه‌ته‌وه‌ییه‌كان له رینگه‌ی دیپلۆماسییه‌وه په‌سه‌نتره. دیپلۆماسی وه‌ك كه‌ره‌سه‌ی سیاسه‌تى ده‌ره‌وه‌ی ولات یان بزاقیک به واتای هونه‌ری به‌رپه‌وه‌بردنی هه‌لسوكه‌وت له‌گه‌ڵ جیهانى ده‌ره‌وه له‌لایه‌ن ده‌وله‌ته‌كان و رێكخراوه‌كانه‌وه. دیپلۆماسی له واتای كلاسیكى خۆی بریتییه له سێ ئه‌ستوونی سه‌ره‌كى واته ئه‌ستوونی سیاسی، ئابووری و ئه‌منیه‌ت. دواتر به‌پێى گه‌شه‌ی پێوه‌ندییه نه‌ونه‌ته‌وه‌ییه‌كان ئه‌ستوونیکى دیکه‌ی پێوه زیاد بوو به ناوی ئه‌ستوونی كۆلتووری.

ئهمرۆ به‌گشتی ئهم چوار ئه‌ستوونه له دیپلۆماسیدا رۆل ده‌گێرن، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌ش زۆر ستوونی لاوه‌كى دیکه‌ش له دیپلۆماسیدا كاربگه‌رییان هه‌یه بۆ نموونه: دیپلۆماسی به‌رگری، دیپلۆماسی راگه‌یاندن و دیپلۆماسی كۆمه‌لايه‌تى و هتد. گۆرینی خیرای هه‌لومه‌رجی سیاسی جیهان و سه‌ره‌له‌دانى هۆكاری نوێ له پێوه‌ندییه نه‌ته‌وه‌ییه‌كاندا بووته هۆی ئه‌وه‌ی ولاتان ته‌نیا بیر له دیپلۆماسی نه‌ریتی كه بریتی بیت له پێوه‌ندیی ته‌نیا له‌نیوان ده‌وله‌تان نه‌كه‌نه‌وه و فاكته‌ره‌كانی دیکه‌ی سیاسیش له پێوه‌ندییه‌كاندا له‌به‌رچاو بگرن. له راستیدا شۆرشى پێوه‌ندییه‌كان و به‌ره‌راوانبوونی كه‌ره‌سه‌ی پێوه‌ندییه گشتییه‌كان له‌لایه‌ك و به‌هیزبوونی چالاکیی نه‌گه‌ره ناده‌وله‌تییه‌كانی وه‌ك رێكخراوه مه‌ده‌نییه‌كان، كۆمپانیا بازگانییه‌كان بوونه‌ته فاكته‌ریكى به‌هیز له پێوه‌ندییه نیونه‌ته‌وه‌یى و بریاره گشتییه‌كاندا. بۆیه ته‌نیا پێوه‌ندییه

نهریتییهكان ناتوانن وهلامدهری پیوستییهكانی نهمرۆی بزاقی رزگاربخوازانهی كوردستان بن. هاوكات به پینی گه شهی تهكنۆلۆژی پیوهندییهكان و ئیستاش شۆرشى هۆشى دهستگرد كه لهوانهیه زۆركاریگهتر له شۆرشى تۆره كۆمه لایهتییهكان بیته، كه شی مهجازی زۆرتر له ههموكات شویندانه ره له سههر پیوهندییه نیونه ته وه بییهكان و دهكری وهك یهكێك له فاكتۆره ستراتژیی و دیاریگه رهكان له بهرچاو بگیریته.

له ئیستادا دیاردهی تۆره كۆمه لایهتییهكان نهوهنده به خیرایی گه شه دهكات، كه ههر رۆژی لاپه ره یهكی نوی پیوه زیاد ده بیته و هه موو ره هه ندهكانی ژبانی مروّف له خوێ دهگریته. نه م جوړه دیپلۆماسییه روو به داهاتوویه، دیپلۆماسییهك كه نه وهی نه مرۆ واته نه وهی Z و نه وهی دواى نه و واتا نه وهی ئالفا نیونه رایه تی دهكهن. دیپلۆماسییه سه ركه وتوو نه و دیپلۆماسییه یه كه بتوانیته له كه ره سه نوییهكان به باشترین شیوه كه لك وه رگریته و سه نگه ریکى دیکه ی خه بات بو نه ته وهی كورد بکاته وه. ئیمه پیوستمان به دیپلۆماسییه کی سه ركه وتوو و کاریگه ره یه كه بتوانیته به پینی پیوستی نه مرۆی بزاقی نه ته وایه تی خه لکی كوردستان و گۆرانکارییهكانی ژینگه ی سیاسی ناوچه ئامانجه نه ته وه بییهكانی خه لکی كوردستان به ره و پیش ببات. شتیك كه ته نیا له ریگه ی كه لك وه رگریته باس و پرسوود له تهكنۆلۆژی پیوهندییه گشتییهكانی و داهینانی زانیاری وه دیته.

تیگه یشتن له دیپلۆماسییه سایبری (Cyber Diplomacy) بو بزاقی نه ته وه یی كوردستان هه و جیهیكه ستراتژییهك و به بی تیگه یشتن له جیهانی نوی و تاییه ته ندییهكانی نه وهی نه مرۆی جیهانی لهوانه یه دیسان دۆراوی ده رفه ته میژوو بییهكان بین. لۆژیکی دیپلۆماسییه سایبری لۆژیکی سی ره هه ندییه: به ده سه ته یینانی بروا و جووله له سه ره شه پۆلی بیرورای گشتی له پیناو وه دیه یینان و ده سه ته به ری به رژه وه ندییه نه ته وه یی. دووهم: بروا به هیزی خه لك وهك ریبه رانی مهیدانی و نوخه یهكانی كۆمه لگه كه ده توانن شویندانه ر بن له سه ره بیرورای گشتی و؛ سه یه م پینکهنانی ئاسانکاری بو ریکخراوهكان بو ئاشنایی له گه ل دیپلۆماسییه سایبری و په ره وه دی سامانه مروّفییهكانی نه و بواره.

ئاستی پیوهندییهكانی سایبری زۆر به رفراوانه و ههر تاکیك له و جیهانه دا ده توانیته وهك بالیۆژیکی پرسى نه ته وه یی خوێ كار بکاته. بویه دیپلۆماسییه سایبری ده توانیته سه رچاوه یه کی هیز بیته بو بزاقی نه ته وه یی. له روانگه ی جوړیف نای (Joseph Nye)؛ بیرمه ندی سیاسی نه مریکی و باوکی هیزی نه رم، هیز به واتای توانایی شویندانه ری له سه ره هه ئسوكه وتی كه سانی دیکه یه به شیوه یهك كه ببیته هۆی روودانی نه و شته ی ئیمه خوازیارین. به واتایه کی دیکه هیز به واتای شویندانه ری له هر هه ئسوكه وتی كه سانی دیکه بو به ده سه ته یینانی ئاکامه دئخوازه كانه.

له و پیناسهیه دا هیز یان دهسه لاتی به سهر دوو جه مسهردا دابهش ده بیته: هیزی نهرم واته نرخ و به هاکان، کولتور، سیاسهت، دهزگا مهدهنی و نه ته وه بییه کان، ریکهستی نه وه بییه ته کان و راکشانی سهرنجی به رده نگ و هیزی رهق واته هیزی سهربازی و ئابووری. به و پییه کهشی سایبری که رهسه ی دهسه لاتی نهرم و هیزی نهرم سهرچاوه ی دا هینانی کهشی مه جازیه. به برۆای مانوئیل کاستیل دا هینه ری تیوری هیزی رایه لکه نه وه هیز و گروپانه ی دهستیان به ته کنۆلۆژی پیوه ندییه کانی نوێ دهگات و شاره زای شیوازی به کارهینانی نه ون، دهسه لاتی نه وه بیان هه یه ئالۆگۆره کان کۆنترۆل بکه ن. نه گهر نه وه هیزانه خاوه نی رایه لکه ی به هیزی پیوه ندییه کانی سایبری بن، ده توانن وینه یه کی جوانتر له خۆیان به جیهان نیشان بده ن. که وابوو هیزی جیهانی ههر ریکه خراونک پیوه ندی هه یه به توانای دیپلۆماسی راکه یان دن و پیوه ندییه کانی و بۆیه بزاقیکی نه ته وه یی و هیزه کوردستانیه کان پیوستیان به سیاسه تیکی نیونه ته وه یی نیشتمانی هه یه که پیکه وه بتوانن دیپلۆماسی سهرکه وتوانه له ریکه ی که لکوه رگرتن له دیارده جیهانییه کانه وه پرسه نه ته وه ی کورد بکه نه پرسه کۆمه لگه ی جیهانی.

ده رفه ته کان

دیپلۆماسی سایبری نه م ده رفه تانه ی خواره وه بۆ بزاقی نه ته وه یی کوردستان ده خوئقیته:

- ئاسانکاری بۆ پیوه ندی له گه ل کۆمه لکی به رفراوان له نوخبه و ئیلیته شویندانه رانی جیهان و خیراکردنی کاروباری دیپلۆماسی و ریکاره کان و به شداری له بۆنه دیپلۆماسییه کانی مه جازی به تیچوو یه کی که مه وه.

- ده رفه تی ناسینی ریکه خراوه کانی هاوئامانج و خاوه نی بایه خی هاوبهش و که لکوه رگرتن له تواناییه کانی هیزی گه نج و دیاسپۆرا.

به له بهرچاوه گرتنی هه لومه رچی ئیستای خه بات له رۆژه لاتی کوردستان و دۆخی حیزبه سیاسییه کانی کوردستانی به هۆی پیوه ندییه کانی نیوان ئیران و عیراق، دیپلۆماسی سایبری ده رفه تیکی زهرینه بۆ پیوه ندی به بنکه و بنیاته کانی نیونه ته وه یی دیکه که پیشتر به هۆی پیوه ندییه ته ک ره هه ندییه کانی حیزبه کانه وه نه ناسرابوون.

یه کی که له کارو تایبه ته ندییه کانی پرۆژه کانی دیپلۆماتیک به تایبهت نوینه رانی حیزبه سیاسییه کان به دوا داچوون و لیکدانه وه و ناسینی ئالۆگۆره کانی جیهانه بۆ نه وه ی به تیگه یشتتیکی دروست هه نگاوه دیپلۆماتیکه کانی خۆیان هه لگرن، دیپلۆماسی سایبری ده بیته هۆی خوئقاندنی توانای نوێ بۆ کۆکردنه وه و شیکردنه وه و ئالۆگۆری راپۆرت له نیوان

نۆینه‌رایه‌تی بزاقی نه‌ته‌وه‌یی و دیپلۆماته‌کانی ولاتان و دهرقه‌تیگه بۆ مامه‌له‌ی سهردهم له‌گه‌ڵ جیهان و دۆزینه‌وه‌ی به‌رژه‌وه‌ندیی هاوبه‌ش.

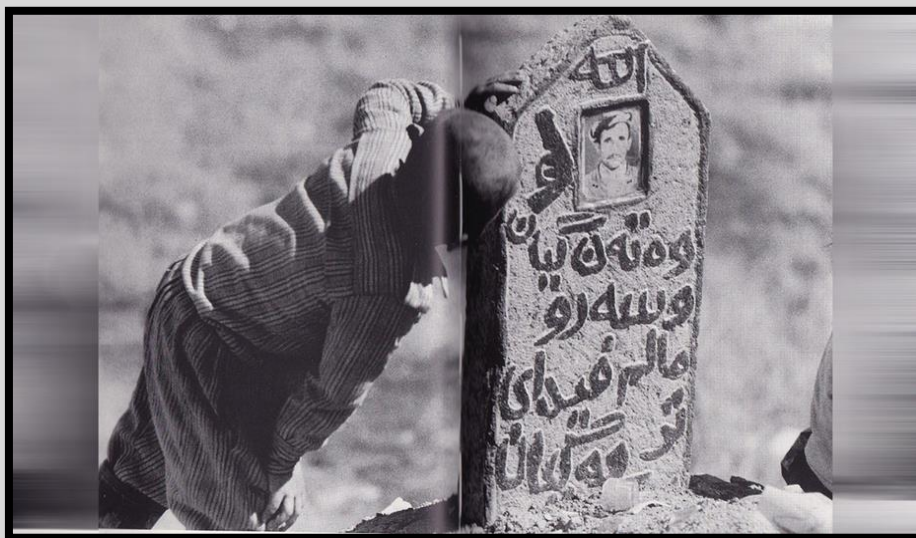
هه‌ره‌شه‌کان

تایبه‌تمه‌ندی که‌شی مه‌جازی، خیرایی و ئاسانی پێوه‌ندی‌گرتنه. کۆماری ئیسلامی ئێران و نه‌یارانی بزاقی نه‌ته‌وايه‌تی له رینگه‌ی داموده‌زگا‌کان و به‌کرینگیراوانی خۆبانه‌وه ده‌توانن به تیرۆریزمی سایبری ببنه هه‌ره‌شه بۆ سه‌ر رینگه‌ی دیپلۆماسیی مه‌جازی بزاقی کوردستان.

ده‌ستکاری کردن و دزینی زانیاری و گۆرینی راستیه‌کان به که‌لک‌وه‌رگرتن له هۆشی ده‌ستکرد هه‌ره‌شه‌یه‌کی دیکه‌ی سه‌ر رینگه‌ی بزاقی نه‌ته‌وه‌یی کورده.

به‌ برۆی نووسه‌ری نه‌و دێرانه، بۆ نه‌وه‌ی دهرقه‌ته‌کانی دیپلۆماسی مه‌جازی به شێوه‌یه‌کی باش و بیهینه‌یی به‌کار به‌یتریت، پێویسته هیزه کوردستانیه‌کان به هاوکاری ریکخراوه مه‌ده‌نییه‌کانی دهره‌وه‌ی ولات و پسپۆران و نوخه‌ی کورد له دیاسپۆرا پلاتفۆرمیکه‌ی هاوبه‌شی نه‌ته‌وه‌یی پیک بینن، بۆ دارشتن و به‌ریوه‌بردنی ستراتیژی دیپلۆماسی سایبری هۆشمه‌ند له رینگه‌ی دیاریکردنی سازوکاری پێویستی، هاوئاهه‌نگی و دابه‌شکردنی نه‌رک و کاره‌کان له چوارچێوه‌ی به‌رژه‌وه‌ندیی نه‌ته‌وه‌یی و به‌هیزکردنی هاوکاری و ویکگه‌یشتنی نه‌ته‌وه‌یی له پێوه‌ندییه نۆنه‌ته‌وه‌یه‌کاندا.

ئه‌دهب و هونه‌ری به‌رگری

ریباز مه‌ریوانی

هونه‌ر و ئه‌دهبی ناره‌زایه‌تی ده‌چینه‌ خانه‌ی ئه‌دهبی به‌رگرییه‌وه. کاتی‌ک مرۆف له‌هه‌مبه‌ر به‌رامبه‌ره‌که‌یدا نه‌توانی به‌ شیوازی فیزیکی راوه‌ستی و رووبه‌روو بیسته‌وه، به‌ شیوازی دیکه‌ له‌ چوارچینه‌ی ده‌رپرین، جوئه‌ و هی‌مای تایبه‌تدا ناره‌زایی و بی‌زایی خۆی ده‌رده‌بڕی. مرۆفی که‌ونارا و ئه‌شکه‌وت‌نشین بو‌ ترساندن و دوورکردنه‌وه‌ی ئاژه‌له‌ درنده‌کان به‌ ده‌رپرینی ده‌نگه‌ه‌رای نائاسایی، کردنه‌وه‌ی ناگر، درووستکردنی داھۆل و دیوجامه‌ و هتد ژیا‌نی خۆیان و مندا‌له‌کانیان پاراستوه. زۆر بوونی حه‌شیمه‌ت و سه‌ره‌له‌دان‌ی شه‌ره‌ نیوخۆیی و ئینونه‌ته‌وه‌ییه‌کان، که‌شه‌ی به‌ ئه‌دهب و هونه‌ری به‌رگریدا. پێویسته‌ بگوتری که‌ ئه‌دهب و هونه‌ری با‌لاده‌سته‌کان ده‌مارگرژ و هی‌رشه‌بهرانه‌یه، به‌لام ئه‌دهب و هونه‌ری ژێرده‌سته‌کان مه‌زله‌ومانه‌ و به‌ره‌نگاریانه‌یه. هه‌لکه‌وتی جوغرافیایی کوردستان چ له‌ باری سروشتی و کێوستانی بوونیه‌وه‌ و چ وه‌ک ژینۆپۆلیتیکی، به‌رده‌وام له‌ ژێر کاریگه‌ری شه‌ری ناوخۆیی و شه‌ری ده‌ره‌کییدا بووه. ئه‌و بارودۆخه‌ جه‌نگیه‌ کاریگه‌ری له‌سه‌ر هه‌موو په‌هه‌نده‌کانی ژیا‌نی کۆمه‌لایه‌تی، سیاسی و فه‌ره‌نگی کورده‌کاندا بووه. دیارده‌ی به‌رگری و حه‌ماسه‌ت هه‌ر له‌ جلوه‌رگه‌وه‌ بگه‌هه‌تا سه‌ما و هه‌له‌په‌رکی، شیعر و مۆسیقا، په‌ند و مه‌ته‌ل، چیرۆک و راسه‌کان، که‌ره‌سه‌کانی گه‌مه‌ی مندا‌لان و هتد

دهبیری و تهناوت رهگهزایهتی کراوتهوه.

زاراوه سهرحهشنهکان: هونهری بهرگری، ئهدهبی بهرگری، داهاتوی ئهدهبی بهرگری

کاتیگ تاکهکهسیگ، بنهمانهیهک، هۆزی یا نهتهوهیهک بیههوی به سهربهخۆیی و کهرامهتهوه بژی، مهجبوره له بهرامبههر ئهوه بهئینه ئهخلاقیهدا تیچووی مرویی و مائی بدات. یهکی له تیچوووهکان راوهستانه بهرامبههر به دهسته زال و هیرشبههرکان. له بهرامبههر هیرشبههراندا مروف له قوناخی یهکهمددا شهر دهکات، ئهگهر له بواری سهختنامیری و شهردا سهرکهوتوو نهبوو، ئهوا دادهبهزی بو بواری نهرم نامیری و شهری سارد. ئهدهب و هونهری بهرگری بریتیه له کومه له ههول و تهقهلا و چالاکیهک که به شهری نهرم ناراستهی داگیرکههر دهبتهوه و ههروهها جوړیک رۆحیاتی خۆبهدهستهوه نهدان و نیوهشهر ئههات به مروف. له ئهدهب و هونهری بهرگرییدا، نارهزایهتییهکان دابهش دهبی به سههر پهههندهکانی شیعر و چیرۆک، موسیقی و گۆرانی، وینهکیشان و کاریکاتور و هند. له شروقه و واتاکاندا ئهدهب و هونهری بهرگری به شیعی جهامسی و هونهری جهامسی پیناسه کراوه. لیهدا بهکورتی شیعر و هونهری جهامسی به شیوازی گشتی و چرپوونهوه له سههر ئهدهب و هونهری کوردی تاووتوی دهکری.

شیعی جهامسی:

"شیعی جهامسی بریتیه له شیعی درێژ، گیرانهوه یا داستانیگ سهبارت به بابهتیکی گرنگ که به شیوازیکی ئاههنگدار هه ئهستهراپی و ههروهها ناوهرۆکهکهی له سههر کهسییهتییهکی پالنهوان یا نیوهخودایی چرپ بوویتهوه و له ئاکامدا به ئاکاری سههرنجراکیشی خۆی چاره نووسی هۆزیک، پهگهزی یا نهتهوهیهک دیاری بکات" (۱). به پۆلینه بندکردنی ئهدهبیاتی جهامسی، دهردکهوی که ئهوه سهبهکه بهدریژی میژوو چهند قوناخیکی میژوویی تیپه پاندوه و ههروهها بهشی زوری ئهدهبیات و گیرانهوهکانی له پابردوودا به خۆوه تهرخان کردوه. سی قوناخی "نه ریتی یا سههرتایی که به ئهشعاری ئیلیاد و شانامهوه دهست پی دهکا، قوناخی نیونجی که (بهههستی ونبوو) ی مهسیحیهت نمونهی ئهوه قوناخیه و ههروهها قوناخی کۆتایی که به شانامه ی کوردی و هونراوهکانی ئهئماس خان کۆتایی پی دیت" (۲).

ههچهند خوتقاندنی ئاسهواری جهامسی به سهبهکی پابردوو، به گۆرانکارییهوه کۆتایی پی هات، بهلام له کومهنگه نه ریتی و پر له ئالۆزییهکانی وهک به لووچستان، ئورسانات و کوردستاندا ههتا پهیدا بوونی خویندنگا و زانکۆکانیش له لایهن گۆسانهکانهوه بو خهکی دهخویندرایهوه و ههموو لایک چیریان ئی وهردهگرت. ئهشعاری جهامسی له راستیدا بو خهکی وانه

و فیکرکاری ئیخلاقی جوامیری، بویری، خۆراگری و هتد بووه و سهبارت به خۆراگری و بهرخۆدان، بهردهوام وهکوو پیویستی بۆ نهوهکانی داهاوو گوتراوتهوه.

شێعره ههماسیهکان خاوهن هندیک تایبهتمهندیین که بریتین له:

- قارمانی چیرۆک که کهسایهتییهکی خوشناو، پیگه‌یشتوو (کامل) و زۆرجار زیاتره له مروقی ناسایی.
- لایهنی شوین یا مهکان که له چیرۆکی بههشتی ونبوودا بیجگه له گۆی زهوی، بهههشت و جههه‌نمیش ده‌گرتیه بهر.
- ئاکار و کردهوهی گه‌وره وهکوو کووشتنی دێو و درنج
- رۆلی خودا و فریشتهکان له چیرۆکه‌کاندا
- شیوازی گێرانهوهی شێعری هه‌ماسی که پره له شانازی و وشه و زاراوهی تایبهتمه‌ند" (۳).

له چیرۆکه هه‌ماسیه‌کاندا نازه‌له‌کان، رووباره‌کان، گیا و دره‌خته‌کان و... هندیک جار ده‌بنه خاوهن رۆل.

له رۆژه‌لاتی نیوه‌راستدا به سه‌ره‌لدانی ئاینی ئیسلام و زالبوونی وێژمانی دین به‌ره‌به‌ره شێعر و چیرۆکی هه‌ماسی به شیوازی رابردوو کۆتایی پی هات و شێعره عیرفانییه‌کان جیگای گرتیه وه. "هیرشی مه‌غووله‌کان بۆ سه‌ر ئییران که‌رامه‌ت و شکۆی خه‌ک ده‌شکینێ و دوای نه‌و هیرشه ئیتر نه‌شعاری هه‌ماسی و قاره‌مانپه‌روه‌ری جیگای خۆی ده‌دات به ئه‌دبی عیرفانی. نه‌شعاری حافیز و مه‌ولانا درژی هه‌ماسه‌ت و خه‌یالاته" (۴). له کوردستاندا ئه‌دبی عیرفانی له‌و چه‌ند سه‌ده‌ی رابردوه‌دا گه‌یشته لوتکه و نه‌دبه‌ی نووسیا‌ری و کلاسیکی کوردی به زۆری له‌و بواره‌دا ره‌نگدانه‌وه‌ی هه‌بووه. له عیرفانی ئیسلامیدا هونه‌ری هه‌ماسه‌ت به‌دی ده‌کری. له زیکر و حالی پیره‌وانی ته‌ریقه‌تی قادری و پیره‌وانی ئه‌هلی ته‌شه‌یووعدا هیماکانی توندنازۆیی، شمشیر و خوین‌رشتن ده‌بینری که نه‌و به‌شه ده‌چیته خانه‌ی شانۆی هه‌ماسیه‌وه. ئه‌دبه‌ی کوردی که به ئه‌دبه‌ی زا‌ره‌کی به‌ناویانگه و ئوسکارمانیش ناماژه‌ی پی‌داوه به زۆری له نه‌ستۆی خه‌کییدا بووه و هه‌ر نه‌و خه‌ک‌کش گه‌شه‌ی پینداوه. په‌ند و مه‌ته‌لی کوردی که کاریگه‌ری له بارودۆخی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی خه‌کی کوردستان وه‌رگرتوو به جۆریک رنک و بۆنی هه‌ماسه‌ت و به‌رگریان پیوه‌دیاره. لی‌رده‌دا ناماژه به‌ چهن نموونه‌یه‌ک له په‌ندی کوردی ده‌کری که سه‌بارت به دوژمن هه‌لویستی توند و شو‌ر‌شگێرانه ده‌گری.

- دوژمن بی به پرد مه‌رۆ به سه‌ریا

قه‌ت به ده‌می سه‌گ پیس نابی ده‌ریا

- با دوژمن بچووک بئ، به کهمی مهزانه
- شهر به چهک دهکری و مامه له به پول
- شه و قه لای میردانه
- باورت به زرده خه نهی حاکم و خوشیی زستان نه بئ
- ران مهدهره دست گورگ
- مهبه به کهواسوور بهر هوردوو
- قنگ چیزێ باشه له دهم حیز" (٥).

موسیقی و هونهر:

هونهر و گۆرانی کوردی چهنده لایهنی خوشهویستی، عیرفانی، ناتۆرالیستی و هتدی ههیه نهوندهش باری ههماسی و بهرگریکارانهی به خووه گرتوه. بهیت و ههیرانی کوردی ئاههنگیکی تایبهتی کوردییه که له باری نیوهروک و شیوازی دهبرینهوه چهنده باری نهوینداری و خوشهوستی تیدایه، نهوندهش دهبرینی نارهزایهتی و نیگهراینی سهبارت به رۆژگار و بارودۆخ تیدایه. کههسه و ئامیره هونهریهکانی ههماسهت و بهرگری وهکوو دههۆل، دهف، کههنا و هتد له کوردستاندا میژووویهکی دیرینیان ههیه. نه ریتی کهلکوهرگرتن له ئامیرهکانی موسیقی له کاری سهریازی و جهنگیدا ههر له کۆنهوه ههتا ئیسته بهردهوام بووه و تهناهت نهتهوهکانی دورویهریش له کوردستانهوه وهریانگرتوه. "دههۆل یهکی له ئامیرهکانی موسیقای جهنگییه که ئورووپایهکان له سهدهی سێزدهدا له کاتی شهری خاچپههستی له لایهن هیزی موسلمانان، سوئتان سهلاحه دینی کوردهوه وهرگیراوه" (٦).

دوازه سواره مهربان بوو پوو خاندنی وهی دوژمن که لکیان له ته پل وهرگرتوه. زاراوی "کۆس کهوتن" که له فولکلوری کوردیدا به واتای دارووخان، بئدهرتانی، داماووون و هتد ههر له شکستی سپای کوردهوه سهراچاوهی گرتوه که له کاتی کهرانهوهدا ته پل شادییان لئنهدهدا و ته پل یا کۆسه که بیان له دهنگ کهوتبوو.

هونهری هه لپه رکیتی کوردی ههم به هوی دهسه جهمی بوونیهوه و ههم له رووی بزوات و جموجولهوه، تارادهیهک رهنگ و پهوالتهتی بهزم و رهزی جهنگی و کوو ریژهی پیوه دیاره. بهو پینه بیت بهشیک له هه لپه رکیتی کوردی وهکوو هه لپه رکیتی قه پیرهژن، هه لپه رکیتی قه لایی و بهتهواوی رهزمین و ههروهها تایبهتی پیاوانیشه. هونهر و نهدهبی ههماسی له رابردوودا بهتهواوی پیاو رهههههند بووه و ژنان که مترین رۆلیان له ریخستنی شهر و بهرگری کردندا هه بووه.

ئەدەب و ھونەری بەرگری له سەردەمی نویدا:

ئەدەب و ھونەری بەرگری له سەردەمی ئایدۆلۆژیایکان و تیکنۆلۆژیای نویدا ھەم له باری فۆرم و ھەم له باری نێوەرۆکەوه گۆرانکاری بەرینی بە سەردا ھاتوو. ئەدەبیاتی کلاسیک جیگای خۆیدا بە ئەدەبیاتی مۆدێرن.

شێعری نوێ و کورتەچیرۆک جیگای سەبکە کۆنەکانی گرتەوه. ئەدەبی عیرفانی که قەرزبازی ئەدەبی کوردی و فارسییە، بەتەواوی بازاری ئەدەست دا. قوتابخانەگەلی ئەدەبی وەکوو رۆمانتیزم، ئیدەئالیزم، رینالیزم، ناتۆرالیزم و ھتد شروقی تاییبەتییان له ھونەر و ئەدەبیات بەتیکراییی و ئەدەبی بەرگری کردو. له دنیای نویدا ژانرەکانی دیکە وەکوو وینەکیشان، شانۆ، فیلم، کاریکاتۆر، تەنز و... بە خۆیندەنەوهی مۆدێرنەوه گەشەیان پێدرا و تەنانت ھەماسەت و بەرگریکردن گۆیزاوه بۆ ئەو دنیا ھونەرییە.

ئاکام:

کوردستان بە ھۆی شەری بەردەوام ئەگەڵ داگیرکەرەکاندا بەشی زۆری ھونەر و ئەدەبیاتی ناپەزایەتی بەرگریکارانەییە. ئەدەب و ھونەری کوردی سەرەپای لاوازی له چاوە دەروویبەر، دیموکراتیک و جیھان پەسەندە و بەپاستی دژی شووینیزم و رەگەزپەرەستییە. بۆ کورتکردنەوهی باسەکە ئەوەندە بەسە بۆ ئاماژە کردن بە شۆرشی ژینا که بیجگە لەوەیکە ئێرانی پاجلەکاندا، دەنگی ھەق و بیستی کوردی گەیانە جیھان و ھەروەھا شوکیکی گەورە له بزاونی فەمینستی دا که ماوہیەکی زۆرە تیکەڵ بە جیھانی ئابووری بوو.

داری ھونەر و ئەدەبی ھەماسی که رابردوویەکی دەوڵەمەندی ھەیە له شۆرشی ژینادا بەر و سەمەری خۆی دا و بەخیرایی ھەموو دنیای ساییری و دیجیتالی تەنی. بە مەرگی ناحەقی کچە کوردیک ریباز و فەلسەفەییەکی نوێ له ژبانی گەلی کورد و خەلکی ئێرانی سەری ھەلدا. کورد دەلی ھەق کۆن ئەبی بەلام نافەوتی. کاتیک له شەقامەکاندا درووشمی "ئێمە کوردین نابەزین رۆلەیی پێشەوا قازین" دەگوتریتەوه، ئەو نیشان ئەدات که له ھەناوی دروشمیکی ھەماسییدا بەرنامەییەکی بەربلای بۆ ژبانی نوێ شاراوہتەوه. ھونەرەندان رۆلی چالاک و بەرپۆزاییان له ھونەری ھەماسییدا ھەیە. بە راستی ئەو چاخەدا ھەماسەت پێشەرەو و لیدر و مامۆستایە.

سه‌رچاوه‌کان:

- ١- أبرامز، مایر هوارد. گلت هارپهام، جفری. فرهنگ واره اصطلاحات ادبی. مترجم سیامک بابایی. انتشارات جنگل ١٣٨٦. ص ١٢٩
- ٢- ذاکری، مختار، مرادی علیرضا. ادبیات حماسی Mokhtazakeri.blogfa.com.
- ٣- سه‌رچاوه‌ی ژماره یه‌ک. ص ١٣٠
- ٤- ناصر، بیتا. ادبیات عرفانی چگونه جای ادبیات حماسی را گرفت. روزنامه آرمان ملی. ٢٣ - ٦ - ١٤٠١.
- ٥- موده‌رسی، محهمهد عارف. په‌ندی پیشینیان (که‌له پووری کوردی) ١٣٨٤
- ٦- نقیب سردشت، بهزاد. سازشناسی موسیقی کوردی. انتشارات توکلی.

٢٠ ی سه‌رماوه‌زی ٢٧٢٢

مانی نه ته وایه تیی گهلانی ئیران له چوارچیوهی یاسای بنه په تیدا

(بارودۆخی سیاسی-كۆمهله په تیی ئیران بهر له شۆرشى ئیسلامی ئیران)

مستهفا مه ولوودی

به هانتی هیزی هاوپه یمانان بۆ نیو خاکی ئیران له خه زمانانی سالی ۱۳۲۰ی هه تاوی (سپیتامبهری ۱۹۴۱)ی زایینی ره زاشا له ده سه لات وه لا نرا و بۆ دهره وهی ولات دوور خرایه وه. هوی بوونی هیزی هاوپه یمانه کان له ئیران که چاره نووسی ولاتیان که وتبووه ده ست ده گه رایه وه بۆ بئ هیزی و بئ نه زموونی شای نوئ - محهمهد ره زا په هله وی، به لام ناوبراو له سانه کانی دواتر و به تاییه ت پاش کوده تای سالی ۱۳۳۲ی هه تاوی (۱۹۵۳)ی زایینی شوین پیی خوی پته وتر کرد و بوو به درنژده دهری سیاسه تی ناسیونالیزمی باوکی و پیناسه ی نه و سیاسه ته ش درووشمی «تهک نه ته وه یی کردنی ئیران» و خو به میراتگری پشایه تیی پیش ئیسلام زانین بوو له و ولاته.

دیاردیه کی بهرچاو له پاش نه مانی ره زاشا که له کۆمه لگه ی نه وکاتی ئیراندا دهرکه وت، دروستبوونی سه ره له نویی ژماره یه کی زور له حیزب و ریکخواه سیاسیه کان بوو. نه و حیزب و گرووپانه به ئایدۆلۆژیای جیاوازه وه له کۆمونیسته وه

بگره تا ناسیۆنالستی توند، له ریکخراوه ئایینی و میلی-نایینییه وه کانه وه بگره تا ئیسلامی رادیکال و ده‌مارگرژی له‌خۆ ده‌گرت. له‌وه بارودۆخه‌دا قوتابخانه‌ی پان‌ئێرانیزم له‌ سالی ١٣٢٦ ی هه‌تاوی (١٩٤٧) ی زایینی دامه‌زرا. ئه‌ندامانی ئه‌و قوتابخانه‌یه له‌ سالی ١٣٢٠ ی هه‌تاوی (١٩٤١) ی زایینی له‌ کاتی هاتنی هیزه‌کانی ئینگلیز بۆ ئێران و له‌ سانه‌کانی ١٣٢٥ - ١٣٢٤ ی هه‌تاوی (١٩٤٥ - ١٩٤٦) ی زایینی که‌ نازه‌ربایجان له‌ لایه‌ن سووپای سووره‌وه داگیر کرابوو، به‌ پیکه‌ینانی گرووی نیه‌نی له‌دژی ئه‌و هیزانه‌ چالاکیان هه‌بوو. له‌ ١٣٢٠ ی هه‌تاوی (١٩٥١) ی زایینی قوتابخانه‌ی پان‌ئێرانیزم، ده‌چیته‌ قوناغیکی نوێ و حیزبی پان‌ئێرانیست پیک دیتا.

پان‌ئێرانیسته‌کان به‌و شیوه‌یه پیناسه‌ی خۆیان ده‌که‌ن: «پان‌ئێرانیزم جوولانه‌وه‌یه‌که له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌رێ هه‌موو ئێرانییه‌کان ده‌بێ له‌ نیشتمانی راسته‌قینه‌ی خۆیان له‌ژێر ئالایه‌کدا بژین. پان‌ئێرانیزم به‌ره‌می دۆخی میژووێ ئیستای «نه‌ته‌وه‌ی ئێرانه‌». چونکه‌ پێویستی به‌ گوتن نییه‌ که‌ له‌ قوناغی ١٥٠ سالی رابردوودا ولاتی ئێران دابه‌ش بووه و ئێرانییه‌کان له‌ به‌شی جیاواز له‌گه‌ڵ رێژی می‌جوراوجوردا ده‌ژین.» مانیفێستی قوتابخانه‌ی پان‌ئێرانیزم، بانگه‌وازی بۆ هه‌موو دانیشتوانی ئێرانی و ئه‌و ناوچانه‌ داوه که‌ له‌ژێر ئالای ئێرانی مه‌زن کۆ ببنه‌وه. واته‌: ناوچه‌ی قه‌قاس (نازه‌ربایجان، ئه‌رمه‌نستان، گورجستان) بوخارا و سه‌مه‌رقه‌ند، ئه‌فغانستان و هه‌ر چوار پارچه‌ی کوردستان و به‌حه‌رین.

مه‌مه‌ده‌رزا په‌هله‌وی، دووه‌مین شای په‌هله‌وی له‌ ئێران کاتیک کرا به‌ جینشینی باوکی، به‌هیزکردنه‌وه‌ی پایه‌ی حکومه‌ته‌که‌ی له‌ سینتیرالیزه‌کردنی ئێران و په‌چاوکردنی سیاسه‌ته‌کانی باوکیدا دیته‌وه. بۆیه هه‌موو ئه‌و حیزب و گرووپانه‌ی له‌ پاش ته‌واووونی شه‌ری دووه‌می جیهانییه‌وه دروست ببوون و به‌ستینیکی تا راده‌یه‌ک به‌ربلاویان بۆ تیکۆشانێ سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی په‌خسابوو، کۆ کرده‌وه و چالاکییه‌ سیاسییه‌کانی به‌ته‌واوی قه‌ده‌غه‌ کرد و تیکۆشان و هه‌وئه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی به‌ته‌واوی سنووردار کرد، به‌ جوړیک که‌ ده‌زگا سیخورییه‌کانی حکومه‌ت ده‌بوا چاوه‌دیریان به‌سه‌ریاندا هه‌بیته‌.

حیزبی تووده که‌ له‌ ١٥ ی رێبه‌ندانی ١٣٢٠ ی هه‌تاوی (٣ ی فورییه‌ی ١٩٤٢ ی) زایینی دامه‌زرابوو، له‌ سه‌ره‌تای سالی ١٩٤٥ ی زایینییه‌وه ده‌ستی کرد به‌ بانگه‌شه‌ و پروپاگه‌نده‌ بۆ پێویستی دامه‌زراندنی شوپاکی ئۆستانی و ویلایه‌تی که‌ له‌ یاسای بنه‌رته‌یدا پێشبینی کرابوو. ئه‌گه‌رچی ئه‌و به‌شه‌ له‌ یاسای بنه‌رته‌ی قه‌ت نه‌چوووه بواری جیه‌ج‌کردنه‌وه، به‌لام پیناسه‌ و دیاریکردنی ئه‌نجومه‌نی ئه‌یاله‌تی و ویلایه‌تی له‌ یاسای بنه‌رته‌یدا بۆخۆی نیشانه‌ی ئه‌و شیوه‌ هزرین و بیرکردنه‌وه‌ سیاسییه‌یه که‌ ئێرانییه‌کان بتوانن له‌ پیناویدا ولاته‌که‌یان باشر به‌رێوه‌ به‌رن.

حکومه‌تی میلیلی نازهربایجان که له سائی ١٣٢٤ ی هه‌تاوی (١٩٤٥ ی زایینی) دامه‌زرا، له به‌رنامه‌ی کاری خۆیدا ناماژهی به‌خاله جیبه‌جێنه‌کراوه‌کان له یاسای بنه‌رپه‌تیدا کردوه، وه‌ک دامه‌زراندنی شوپراکانی ویلایه‌تی بۆ ئه‌وه‌ی بیسه‌مینیت که دامه‌زراندنی حکومه‌تی خودمۆختاری نازهربایجان له‌سه‌ر زه‌مینه‌ی ئه‌و مادده‌ یاساییه‌ دامه‌زراوه.

له ئوتی ١٩٤٥ ی زایینی (گه‌لاویژی ١٣٢٤ ی هه‌تاوی) کۆمیتهی نه‌جاتی میلیلی نازهربایجان ده‌بیت به‌ فیرقه‌ی دیموکراتی نازهربایجان و لقی حیزبی تووده له نازهربایجان ده‌چیته‌ نیو ئه‌و حیزبه‌ و به‌و جووره‌ حیزبی دیموکراتی نازهربایجان (فیرقه‌ی دیموکراتی نازهربایجان) له ته‌ووریز دادمه‌زری. فیرقه‌ی دیموکراتی نازهربایجان ٢١ ی سەرماوه‌زی ١٣٢٤ ی هه‌تاوی (١٢ ی سێپتامبری ١٩٤٦ ی زایینی) حکومه‌تی میلیلی نازهربایجانی له ته‌ووریز راگه‌یاندا و پێوه‌ندی سیاسی له‌گه‌ڵ یه‌کیه‌تی سۆقیه‌ت دامه‌زراند. هه‌روه‌ها په‌یماننامه‌یه‌کیان له‌گه‌ڵ حکومه‌تی کۆماری کوردستان که له مه‌هاباد دامه‌زراوو، له هه‌وت خالدا ئیمزا کرد. ئه‌و په‌یماننامه‌یه‌ له ریکه‌وتی ٣ ی بانه‌مه‌ری ١٣٢٥ ی هه‌تاوی (٢٣ ی ئاویری ١٩٤٦ ی زایینی) له شاری ته‌ووریز له نیوان دوو هه‌یه‌ت به‌ سه‌رۆکایه‌تی پێشه‌وا قازی محهمهد و جه‌عه‌ری پێشه‌وه‌ری واژو کرا. فیرقه‌ی دیموکراتی نازهربایجان هاوکات له‌گه‌ڵ چه‌ند حیزبی دیکه‌ له ئێران وه‌ک حیزبی تووده، حیزبی سۆسیالیست، حیزبی دیموکراتی ئێران، حیزبی دیموکراتی کوردستان و حیزبی جه‌نگه‌ڵ به‌ره‌یه‌کیان پێکه‌ینا.

پاش ته‌واووونی شه‌ری دووه‌می جیهانی به‌پێی ئه‌و هه‌لومه‌رجه‌ی له ناوچه‌ی مه‌هاباد هاتبووه‌ پێش، نه‌ ولاته‌ پۆژئاواییه‌کان له‌شکریان تیدا جیگیر کردبوو، نه‌ له‌شکری سوور به‌و شیوه‌یه‌ دۆخیکی سه‌قامگیر و تایبه‌تی له ناوچه‌ی سا‌بلا‌غدا خوتقاندبوو. ئه‌وه‌ بوو که یه‌که‌م ریکخراوی به‌هیزی سیاسی کوردی به‌ناوی «کۆمه‌له‌ی ژ - ک» یان «کۆمه‌له‌ی ژبانه‌وه‌ی کورد» له ناوچه‌ی مه‌هاباد له رۆژی ٢٥ ی گه‌لاویژی ١٣٢١ ی هه‌تاوی (١٦ ی ئوتی ١٩٤٢ ی زایینی) پێک هات که دامه‌زرینه‌رانی ١١ که‌س بوون.

له‌سه‌ر بناغه‌ی کۆمه‌له‌ی ژ - ک حیزبی دیموکراتی کوردستان له ٢٥ ی گه‌لاویژی ١٣٢٤ ی هه‌تاوی (١٦ ی ئوتی ١٩٤٥ ی زایینی) له شاری مه‌هاباد دامه‌زرا و به‌رنامه‌ی خۆی بلاو کرده‌وه و زۆر زوو پشتیوانی زۆربه‌ی چین و توێژه‌کانی کۆمه‌لی کورده‌واری بۆ لای خۆی راکێشا. ئه‌م حیزبه‌ پاش ١٦٠ رۆژ کار و تیکۆشانی به‌رده‌وام له رۆژی ٢ ی رێبه‌ندانی سائی ١٣٢٤ ی هه‌تاوی (٢٢ ی ژانویه‌ی ١٩٤٦ ی زایینی) له مه‌یدانی چوارچرای مه‌هاباد «کۆماری کوردستان» ی دامه‌زراند و پێشه‌وا قازی محهمهد، پێشه‌وای حیزبی دیموکراتی کوردستان بوو به‌ یه‌که‌م سه‌رۆکی حکومه‌تی کۆماری کوردستان و کابینه‌ی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی به‌ سه‌رۆکایه‌تی حاجی باباشیخ و ١٣ وه‌زیر پێکه‌ینا. ئه‌و کۆماره‌ ١١ مانگ درێژه‌ی کێشا.

به پیتی نه و پهیمانهای له نیوان هاوپهیمانهاکاندا واته نامریکا و یهکیهتی سؤقیهت و بریتانیا له لایهک و ئیران له لایهکی دیکه وه له کۆنفرانسی تاران له رۆژهکانی ۷ تا ۹ سهرماوهزی ۱۳۲۲ی ههتاوی (۲۸ - ۳۰ نوامبری ۱۹۴۳ی زایینیدا) به بهشاریی ستالین، رۆژقیلت و چهرجیل بهسترا، بریار وابوو شهش مانگ پاش تهواووونی شهری دووههمی جیهانی لهشکری هاوپهیمانهاکان ئیران بهجی بیللی. نه شه ره له ئوروپا له ۱۸ بانهمههری ۱۳۲۴ی ههتاوی (۸ مای ۱۹۴۵ی زایینی) به خۆبهدهستهوهدانى بئقهیدوشهرتی ئالمان و له ئاسیا له ۱۱ خهرمانانی ۱۳۲۴ی ههتاوی (۲ سېپتامبری ۱۹۴۵ی زایینیدا) به خۆبهدهستهوهدانى ژاپون کۆتایی هاتا. لهشکری ئهمریکا و بهریتانیا له کاتی دیاریکراو و تهناهت ئهمریکا زووتریش ئیرانیان بهجی هیشت، بهلام لهشکری سوور ههر له جیگای خۆی مایهوه. ئیران له نهتهوه یهکگرتووهاکان سکالای له دژی یهکیهتی سؤقیهت تۆمار کرد. ئهمریکا هه ره شهی کرد که نهگهر لهشکری سوور ئیران بهجی نه هیلی ئه ویش دهگه ریته وه ئیران. ئیران و یهکیهتی سؤقیهت پیکه وه کهوتنه وتووێژ و له نهجامدا نه و دوو ولاته له ۱۵ خاکه لیوهی ۱۳۲۵ی ههتاوی (۴ ئاوریلی ۱۹۴۶ی زایینی) ریکه وتنامه یهکیان به واژوی قهوام و سادجیکوف بلاوکرده وه که تیندا هاتبوو:

- ۱- لهشکری سوور له رۆژی ۴ خاکه لیوه وه تا مانگ و نیویک خاکی ئیران بهجی بیللی.
- ۲- کۆمپانیایهکی نهوتی له نیوان ئیران و سؤقیهتدا پیک دیت و له رۆژی ۴ خاکه لیوه وه تا ههوت مانگی دیکه ریکه وتنامه که له سه ره ئهم کۆمپانیایه بو پهسندکردن دهری به مهجلیسی پازدهیه م.

ههروهها ههردوو ولات ریکه وتن له سه ره نه وهی که مهسه لهی نازه ربایجان گیروگرفتییکی نیوخوی ئیرانه و ده بی بو چاره سه رکردنه کهی له ریکاری نیوخوی و ناشتیانه وه بگه رین. به م چهشنه بواری بو کشانه وهی هیزهکانی سؤقیهت له خاکی ئیران ناماده کرا.

له وای کشانه وهی لهشکری سوور له خاکی ئیران و وتووێژ له نیوان کۆماری کوردستان و نازه ربایجان له لایهک و ده و نه تی مه رکه زی ئیران له لایهکی دیکه دهستی پی کرد. پاشان چه ندين جار هاتوچو له نیوان تاران و ته وریز و مه هاباد، ریکه وتنیگ له نیوان حکومه تی مه رکه زی و حکومه تی نازه ربایجاندا پیک هات. نازه ربایجانیه کان رایانگه یاند که خویان وهک حکومه تی میلیی نازه ربایجان به به شیک له ئیران ده زانن و داواکانیان له چوارچیوهی ولاتی ئیران دایه و ده و نه تی ناوه ندیبان دنیا کرده وه که خه یالی جیابوونه وه له ئیرانیان نییه. حکومه تی ناوه ندی له و کاته دا تا پاده یهکی به رچاو نه رمیی به رانه به ره حکومه تی میلیی نازه ربایجانی نواندبوو و دوکتور سه لاموئلائی جاویدی وهک ئوستاندارى گشتی نازه ربایجان دیاری کرابوو.

له نیوهى مانگی گەلاوێژى ۱۳۲۵ى هەتاوى (سەرەتای ئۆتى ۱۹۴۶ى زایینیدا) پێشەوا قازى لەگەڵ چەند کەس لە بەرپۆهەرانى کۆمارى کوردستان سەردانى تارانیاى کرد. ئاکامى ئەو سەفەرە ئەو بوو کە دەوڵەتى مەرکەزى و شەخسى قەوام پەسەندیاى کرد ئۆستانىکى تازە بە ناوى کوردستان ديارى بکرى کە سنوورى لە يەکیهتیی سۆقیهتەوه تا نیوان کرماشان و سنه، واتە ناوچهى کامیاران درێژەى هەبى و شەخسى قازى محەممەد بە ئۆستاندارى گشتى ديارى بکرىت. قەوام ئەو پێشنيارهى بەرواڵەت قبوول کردبوو بەلام چاوه‌پوانى کشانه‌وهى هیزه‌کانى سۆقیهت بوو لە ئیران تاكوو ئەرتەشى شاهه‌نشاهی بۆ داگیرکردنى دووبارهى نازەربایجان و کوردستان نامادە بکات.

له شهوى ۱ى سەرماوهزى ۱۳۲۵ى هەتاوى لەشکرى ئیران هیرشى کرد بۆ زەنجان و رۆژى ۲ى سەرماوهز ئەو شارە بەتەواوى کەوتە دەستى دەوڵەتى ناوه‌ندى و، چەگدارەکانى فیدایى حکومەتى میلی نازەربایجان چووکتیرین بەرپەرەکانیاى نەکرد و پێش ئەوهى هیزه‌کانى حکومەتى ناوه‌ندى لە ۲۰ى سەرماوهزى ۱۳۲۵ى هەتاوى (۱۱ ديسامبرى ۱۹۴۶ز) ۱۵ بگەنە تەوریز، کاربەدەستانى فیرقەش ئاشبەتایان کرد و بەفەرەمى تەسلیم بوونى خویان راگەیاندا و زۆرینەشیان هەلاتن بۆ يەکیهتیی سۆقیهت کە جەعفەرى پێشەوه‌ریش لەگەڵ هەلاتووکان بوو. (۱) بەو جۆرە رۆژى ۲۱ى سەرماوهزى ۱۳۲۵ى هەتاوى (۱۲ى سێپتامبرى ۱۹۴۶ى زایینى، واتە راست سائیک پاش پیکهاتنى حکومەتى میلی نازەربایجان لەشکرى حکومەتى ناوه‌ندى گەیشته شارى تەوریز و بەبى ئەوهى حکومەتى میلی نازەربایجان کەمترین بەرپەرەکانییهک لە خۆیه‌وه نیشان بدات. لە گرتنى شارى تەوریزدا سەدان کەس لە بەرپرسانى فیرقەى دیموکراتى نازەربایجان ئیعدام کران و زیاتر لە ۱۵۰۰ کەس لە خەنگى شار و گوندەکانى نازەربایجان لەلایەن کۆنە پەرستانه‌وه کوژران.

له مانگی سەرماوهزى ۱۳۲۵ى هەتاوى را ئە مەهاباد هەست بەوه دەکرا کە مەترسى نیزیکە. هەر لەبەر ئەوهش رۆژى ۱۴ى سەرماوهز (۵ ديسامبرى ۱۹۴۶ى زایینى) ئەسەر پێشنيارى پێشەوا قازى، شوپرای شەر بە بەشداریى ۱۰ کەس و سەرۆکایهتیی خودى پێشەوا پیکهات و ئە دوايیدا برپارى بەرپەرەکانى لە هەمبەر ئەرتەشى دەوڵەتى ناوه‌ندى درا. لەدواى داگیرکردنى سووک و ناسانى نازەربایجان و ئاشبەتالکردنى فیرقەى دیموکراتى نازەربایجان، پێشەوا قازى هیچ هیوايه‌کى بە یارمەتیی هیزه دیموکراته‌کانى ئیران نامیتى و دەزانى ئەسەر ئەو بارودۆخەى کۆمارى کوردستان هەیه‌تى بەرپەرەکانى نیزامى لەگەڵ ئەرتەشى ئیران رێگەچاره‌یه‌کى گونجاو نییه. بەم جۆرە رۆژى ۲۱ى سەرماوهز (۱۷ ديسامبرى ۱۹۴۶ى زایینى) واتە رێک یەک سالى پاش چەککردنى شارەوانى مەهاباد و بەرزکردنه‌وهى ئالای کوردستان لەو شارە، ئەرتەشى دەوڵەتى ناوه‌ندى گەرایه‌وه مەهاباد و پاش دوو رۆژ پێشەوا و ۲۸ کەس لە بەرپۆهەرانى حیزبى دیموکراتى کوردستان و کۆمارى کوردستان دەستبەسەر کران.

دادگایی کردنی پیشه‌وا و هاوڕێیانی له به‌فرانباری ۱۳۲۵ی هه‌تاوی ده‌ست پێ ده‌کات. پیشه‌وا له ۱۹ی به‌فرانبار (۹ی ژانویه‌ی ۱۹۴۷ی زایینی) به‌رگریه‌کی نازایانه له پیناو مافی گه‌له‌که‌ی ده‌کات که نزیک به چوارده سه‌عات درێژه‌ی نه‌یه‌ت. رۆژی ۳ی رێبه‌ندانی ۱۳۲۵ی هه‌تاوی (۲۲ی ژانویه‌ی ۱۹۴۷ی زایینی) واته سائیک و رۆژیک دوای ئه‌وه‌ی پیشه‌وا به سه‌رۆک‌کۆماری کوردستان هه‌لبێژێردرا مه‌ه‌کووم به ئێعدام کرا و رۆژی ۱۰ی خا‌که‌لێوه‌ی ۱۳۲۶ی هه‌تاوی حوکه‌مه‌که جێبه‌جێ کرا. پیشه‌وا قازی و سه‌دری قازی و سه‌یفی قازی له مه‌یدانی چوارچرای مه‌هاباد له سێداره‌ دران. پیشه‌وه‌ری، سه‌رۆکی حکوومه‌تی نازه‌ربایجانی‌ش له خاکی ولاتی سو‌قیه‌تدا به رووداوی هاتوچۆ تیدا بردرا و به‌و شیوه‌یه حکوومه‌تی میلیی نازه‌ربایجان و حکوومه‌تی کۆماری کوردستان کۆتاییان پێ هات.

رووحانییه‌ت له میژووی ئێراندا به‌شیوه‌ی راسته‌وخۆ که‌مه‌تر رۆڵیان گێراوه. دیاره ره‌فتاری پادشا و حاکه‌مانی ئێران له زۆری و که‌می نه‌و رۆلگێڕیه‌دا شوێندانهر بوون، به‌لام له‌نیو کۆمه‌نگه‌ی ئێرانیدا به‌تایبه‌ت له‌نیو شیعه مه‌زه‌به‌کاندا رووحانییه‌ت هه‌میشه جیگای تایبه‌تیان هه‌بووه و ریزی زۆریان ئی گێراوه. کۆمه‌نگه‌ی رووحانییه‌تیش به‌ نیه‌به‌ت مه‌سه‌له سیاسی و فه‌ره‌ه‌نگی و کۆمه‌لایه‌تییه‌کانه‌وه پاسیڤ و که‌مه‌ترخه‌م نه‌بوون.

په‌زا شا و به‌تایبه‌ت مه‌مه‌د په‌زا شای کۆری پاش ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر کورسی ده‌سه‌لات دانیه‌تن، ویستیان چه‌ند گۆرانکاریه‌ک بو چاکسازی له سیستمی به‌رێوه‌به‌ری ولادا بکه‌ن، به‌تایبه‌ت ئه‌وه که هه‌ردووکیان هه‌موو هه‌وڵیان سینتیرالیزه‌کردنی ئێران بوو، ئه‌ویش له رینگه‌ی که‌مه‌کردنه‌وه و به‌به‌رکردنی جوولانه‌وه‌ی ئیل و عه‌شایر و به‌گه‌شتی نه‌ته‌وه‌کانی نیو ئێران، ته‌نانه‌ت ترس له رۆتی کاریزمای رووحانییه‌کانیش وای کردبوو که نه‌هیلن بێ چاوه‌دێری ده‌وله‌ت جموجۆڵیک ئه‌وتویان هه‌یه‌ت. سالی ۱۳۴۱ی هه‌تاوی (۱۹۶۲ی زایینی) مه‌مه‌د په‌زا شا پرۆژه یاسای چاکسازی زه‌وی‌وزار (اصلاحات ارضی)یان هه‌ر ئه‌و به‌تاکردنه‌وه‌ی ملکایه‌تی زه‌وی‌وزاری ئاغا و فئو‌داله گه‌وره‌کان و دابه‌شکردنی به‌سه‌ر جووتیاران و خه‌لکی په‌شایی و که‌مه‌زویدا جێبه‌جێ کرد. مه‌مه‌د په‌زا شا زۆر دلی به‌و کاره‌ی خۆش بوو بۆیه به‌جێ و بێ جێ له هه‌موو قسه‌کردنه‌کانیدا باسی گرنگی و چاکی ئه‌و پرۆژه چاکسازییه‌ی خۆی ده‌کرد. رۆژی ۱۵ی جو‌زه‌ردانی ۱۳۴۲ی هه‌تاوی (۱۹۶۳ی زایینی) خۆپیشاندانیکی گه‌وره به هاندان و رێبه‌ری رووحانییه‌کان به‌تایبه‌تی شه‌خسی خومه‌ینی له تاران وه‌رێ خرا. خه‌لکی ئه‌وه‌نده زۆر به‌شداریی له‌و خۆپیشاندانانه‌دا کردبوو که کاربه‌ده‌ستان چاوه‌روانییان نه‌ده‌کرد و ئه‌مه‌ش خۆدی شا زۆر نیگه‌ران کرد. له‌و رۆژه‌دا ژماره‌یه‌کی به‌رچاو له ناخونده‌ان کوژران و بریندار بوون و ژماره‌یه‌کیش گیران. پاشان هیندیکیان له‌سێداره‌ دران و زۆربه‌شیان بو ماوه‌یه‌کی دووردریژ له زینداندان مانه‌وه. پاش خۆپیشاندانی خه‌لکی تاران له رۆژی ۱۵ی جو‌زه‌ردانی ۱۳۴۲ی هه‌تاوی زۆر به‌په‌له رێژی می په‌هله‌وی ئایه‌ت‌و‌للا خومه‌ینیان بو ولاتی تورکیه دوور خسته‌وه.

له رۆژنامهی "كوردستان" و "كوردستان میدیا" وه - مانگی "سەرماوهزی ۲۷۲۲" وه

پاش رووداوهکانی ۱۵ جۆزهردان، دهریاری پههلهوی تا رادهیهکی زۆرتەر ههولێ دهدا به کیشه و گرفتێ رووحانییهت له ئێران رابگات. تهناهت فهربده دیا -دایکی فهرح پههلهوی- راسپێردرا بۆ پێوهندی راستهوخۆ لهگهڵ رووحانییهکان. وهک له بیرهوهرییهکانی ئهستهشبوود حوسهین فهردووسدا نووسراوه پاش ۱۵ جۆزهردان جارجار دانیشتن و چاوپێکهوتن لهنیوان محهمهدرهزا شا و نایهتوئلا شهربهتمهداری له کۆشکی نیاوهران رووی داوه.

پاش نهو رووداوه دۆخیکێ سهقامگیری کاتی بهسهر ئێراندا زال بوو. نهو سهقامگیرییه ریژهی و کاتییه پاشان به جۆریک بوو که ئیدی له سالی ۱۳۵۶ ههتاوی (۱۹۷۸ ی زایینی) بهتهواوی جیگیر دههاته بهرچاو. لهبهر نهوهی رۆژئاوا به تهواوی پشتیوانی لێ دهکرد و له ۲۸ گهلاویژی ۱۳۲۲ تا سالی ۱۳۵۶ ههتاوی (۱۹۵۳ - ۱۹۵۷ ی زایینی) حکومهتهکهی محهمهدرهزا شا به مهیلی ئهمریکا دیکتاتۆرییهتیکی بیهاوتا بوو. به چهشنیک ئهمریکا لهوه زیاتر چاوهروانییهکی له شای ئێران نهبوو. ئینگلیزهکان «سهتهنهتیان» بۆ دۆخی ژینۆپۆلیتیکی نهوکاتی ئێران به باشتترین سیستهمی حکومهتی دهزانی، تهناهت شوورپهوی و چینیش ساوهری تهواویان به سهقامگیربوونی دهسهلاتدارییهکهی محهمهدرهزا شا له ناوچهکهدا ههبوو.

بهکورتی ههموو شتیکی بۆ محهمهد رهزا شا و ئهمریکا و بریتانیا و باقی هاوپهیمانهکان بهباشی دهڕۆشت و به گشتی رازیبوون به دنیایییهکی تهواوهوه دهیانروانییه بارۆدۆخهکه، بهلام رهوتی رووداوهکان ناوا دهرنهات.

۲۰ سەرماوهزی ۲۷۲۲

ترسی رێژیم له ناوڕه‌مزیک، ژینا

سمایل شه‌ره‌فی

پۆژی هه‌ینی پابردوو (١٧ی سەرماوه‌زی ١٤٠٢) دایک و باوک و برای جوانه‌مه‌رگ، ژینا ئەمینی که به مه‌به‌ستی به‌شداری له رێژه‌سمی پێشکه‌شکردنی خه‌لاتی ساخارۆف به بزووتنه‌وه‌ی ژن، ژبان، نازادی و ژینا ده‌یانه‌ه‌ویست به‌ره‌و ولاتی فه‌رانسه سه‌فه‌ر بکه‌ن، له فرۆکه‌خانه‌ی خومه‌ینی له شاری تاران پێیان راگه‌یه‌ندرا که چوونه‌ده‌ر له ولاتیان ئی قه‌ده‌غه کراوه. کاتی که کاک ئەمه‌دی ئەمینی، باوکی ژینا به‌دواداچوون بو ئەم بریاره‌ ده‌کات، ده‌رده‌که‌وێت بریاره‌که هی وه‌زاره‌تی ئیتلاعاتی رێژیمه و ئەم بنه‌مائه‌یه تا ریکه‌وتی ٣٠ به‌فرانبار ئیزنی چوونه‌ده‌ر له ئێرانیان پێنادری. ئەوه له کاتی که هیج ناوه‌ندیکی یاسایی پێوه‌ندی‌دار له‌و باره‌و پێشتر هیج روونکردنه‌وه و بریاریکی نه‌وتوایان به بنه‌مائه‌ی ئەمینی پانه‌گه‌یانده‌وه.

وه‌ک له راگه‌یه‌ندراوه‌که‌ی باوکی ژینا له‌م پێوه‌ندییه‌دا هاتوه‌، جیا له‌وه‌یکه نه‌وانه باوک و دایکی ژینا ئەمینی، هیج هۆکاریکی دیکه بو قه‌ده‌غه‌بوونی سه‌فه‌ری ده‌ره‌وی ولاتی نه‌وان نیه و نه‌بووه. به‌لام وه‌ک موژگان خاتوونی دایکی ژینا له په‌یامیکی ئینستاگرامی دا نووسیویه‌وه، "نه‌وانه چه‌نده کاتمان که نازانن له‌گه‌ڵ هه‌ر خۆره‌لاتتیک دیسان له‌گه‌ڵ ناوی ژینا

چیان پێ دهکری؟

کۆماری ئیسلامی ئێران و ئیستا که وهزارهتی ئیتلاعاتی ئەم رێژیمه وهها بریارێکی داوه، دیاره که چهنده له په‌یامی بزووتنه‌وه‌ی ژن، ژیان، نازادی که به ناوی ژینا و به کاره‌ساتیک که به‌سه‌ر ژینادا هیندرا دهستی پێ کرد، ده‌ترسن و ئیی هه‌راسانن. ئەوان باش ده‌زانن دوا‌ی کوشتنی ژینا و سه‌ره‌ه‌لانی جه‌ماوه‌ری بزووتنه‌وه‌ی ژن، ژیان نازادی، پی‌نگه‌ی بنه‌مائه‌ی ژینا نه‌مینی و ژینا و ئارمیتا و کیان و خودانووهرکان چ پی‌نگه‌یه‌کی مه‌عنه‌وی له بیرورای گشتیی خه‌لکی ولات و جیهاندا وه‌رگرتوه. بۆیه له حزووری ئەم که‌سانه له رێپه‌رسی خه‌لاتیکی جیهانیی به بزووتنه‌وه‌یه‌کی ره‌وا ده‌ترسن. بزووتنه‌وه‌یه‌ک که ته‌خت و به‌ختی کۆماری ئیسلامی ئێرانی له ته‌واویه‌تی خۆیدا له مه‌رگ و رووخان نزیکتر له هه‌میشه کرده‌وه.

کۆماری ئیسلامی ئێران و وهزارهتی به‌دناو و سه‌رکوتکه‌ری ئیتلاعات که ماوه‌یه‌کی زه‌مانیی دیاریکراویان بۆ پیشگرتن له سه‌فه‌ری بنه‌مائه‌ی ژینا بۆ ده‌ره‌وه‌ی ولات دیاریکراوه، پێیان وایه ده‌توانن به پیشگرتن له حزووری دایک و باوکی ژینا له رێپه‌رسی پیشکه‌شکردنی ئەم خه‌لاته، ده‌توانن له ئەه‌مییه‌ت و گرینگی ئەم خه‌لاته و په‌یامه‌کانی که پشتیوانی له بزووتنه‌وه‌ی مافخووازه‌ی گه‌لانی ئێران و په‌وایی به‌خشینی زیاتر به بزووتنه‌وه‌ی ژینایه، کهم بکه‌نه‌وه. کاتفا‌مبوونی ئەم رێژیمه هاوکات له‌گه‌ڵ به‌رێوه‌چوونی رێپه‌رسی پیشکه‌شکردنی خه‌لاتی نوێلی ناشتی به‌خانی نه‌رگسی محه‌مه‌دی زیاتر ده‌ده‌که‌وێ که، له کاتی‌کدا خودی وه‌رگری خه‌لاته‌که، نه‌رگس خۆی له زیندانه، که‌چی رێپه‌رسییه‌کی به‌و شیوه‌ به‌شکویه‌ی بۆ به‌رێوه‌ده‌چێ که دوینی په‌که‌شه‌مه له ئۆس‌لوی پینته‌ختی ولاتی نۆرویز به‌رێوه‌چوو. رێپه‌رسییه‌ک که له نه‌ب‌وونی حزووری نه‌رگس محه‌مه‌دی و به‌ندکردنی له به‌ندیخانه‌کانی کۆماری ئیسلامیدا، به ده‌یان و سه‌دان که‌س له که‌سایه‌تییه‌ ناوداره بیانی و ئێرانییه‌کان تیا‌یدا به‌شدار بوون و ماهییه‌تی کۆماری ئیسلامی ئێرانی تیا‌دا تپۆ کرا.

کاتیک که جیگری په‌که‌می دادستانی گشتیی شاری تاران، له ولای ناره‌زایه‌تی‌ده‌رپرینی باوکی ژینا نه‌مینی‌دا ده‌لیت، بریاری قه‌ده‌غه‌کردنی سه‌فه‌ره‌که‌یان له‌لایه‌ن وه‌زارهتی ئیتلاعاته‌وه دراوه، چ شتی‌ک ده‌مینیته‌وه بۆ وتن جیا له به‌تائبوونی جیگه و پی‌نگه‌ی یاسا له‌م نی‌زاهه نایاساییه‌دا. وه‌زارهتی ئیتلاعاتی رێژیم به پێی کام رێشوینی یاسایی ده‌توانن بریارێکی نه‌وتۆ بدات؟! ئەم بریاره له‌لایه‌ن وه‌زارهتی ئیتلاعاته‌وه، جیا له‌وه‌یکه سه‌لمینه‌ری نایاساییبوونی خودی بریاره‌که و له ئە‌ساسدا به‌هیچگرتنی یاسا له‌م نی‌زاهه‌دا، ده‌رخه‌ری جو‌ری تیروانیی رێژیم بۆ بزووتنه‌وه‌ی مافخووازه‌ی گه‌لانی ئێران به‌تایبه‌ت بزووتنه‌وه‌ی ژینایه. روانینیکی ته‌واو ئە‌منیه‌تی که ده‌ستی هه‌موو داموده‌زگا ئە‌منیه‌تی و سه‌رکوتکه‌ره‌کان بۆ لێدان و کپکردنی به ئاوه‌لایی ده‌هینلته‌وه. روانینه‌که به کورتی ئە‌مه‌یه که؛ ئەم بزووتنه‌وه مافخووازه‌یه — هه‌لبه‌ت به

قهولی رێژیم ئیغتشاش و ئازاوانه — دهسکردی ئیستکباری جیهانی و عهواملی دهرهوهی ولاتن و پینویسته به شیوهی سهخت بهرخوردیان لهگهڵ بکری. کهوابوو هیچ پێوهندییهکی به ئەمری سیاسی و ناوهنده سیاسی و دهولتهتییهکانهوه نیه و ئەرکی کۆتاییهینان و سهركوتکردنی دهکهوتته سهراوهنده ئەمینیهتییهکانی وهک وهزارتی ئیتلاعات!

بهلام راست به پێچهوانهی روانگه و خۆبندنهوهکانی رێژیم، بزووتنهوهی مافخووانهی گهلانی ئیران و بهتایبهت بزووتنهوهی نویی خهکی ولات، بزووتنهوهی ژینا، ههلقولای ههناوی کۆمهنگهی ئیران و پهیامهکەشی له ئیستادا تهواو پوونه؛ تێپهرین له رێژیمی کۆماری ئیسلامی ئیران و بنیاتنانی ئیرانیکی ئازاد و دیموکراتیک. به خۆشییهوه بزووتنهوهکەش له ئاستی کۆرکۆمهلی جیهانیدا خاوهنی پشتیوانییه و دانی خهلاتی ساخارۆف به ژینا ئەمینی و بزووتنهوهی ژن، ژبان ئازادی و پێشکهشکردنی خهلاتی نویلی ناشتی به نهگس محهمهدهیش، سهلمینهری ئەم واقعیتهیه.

٢٦ ی سەرماوه‌ز و پیداکری له‌سه‌ر خه‌بات و تیگۆشان

برایم چووکەئێ

پۆژی ٢٦ ی سەرماوه‌زی سائی ١٣٢٤ ی هه‌تاوی رۆئه ئازا و خه‌باتگێره‌کانی نه‌ته‌وه‌که‌مان هێرشیان برده‌ سه‌ر شاره‌وانیی مه‌هاباد که دوایین ئاسه‌واری بنکه‌ی زۆئم و زۆری داموده‌زگای رێژیمی پاشایه‌تی له‌و شاره‌ بوو و له‌ ماوه‌یه‌کی کورتدا توانییان ده‌ستی به‌سه‌ردا بگرن. ئه‌و کرده‌وه‌ شۆرشگێره‌یه‌ له‌ دوو باره‌وه‌ بۆ نه‌ته‌وه‌ی کورد گرینگ و جیگای خوشحالی و هه‌ستبزوین بوو.

یه‌که‌م: سهرینه‌وه‌ و له‌نیوێردنی داموده‌زگایه‌کی سه‌رکوتکه‌ری حکومه‌تی دیکتاتۆری پاشایه‌تی و نه‌مانی بنکه‌ی زۆئم و زۆر و داسه‌پینه‌ر که ئاواتیکی له‌میژینه‌ی نه‌ته‌وه‌ چه‌وساوه‌که‌مان بوو. دوویه‌م: ئه‌و نه‌زموون و رووداوه‌ سه‌ره‌تایه‌ک بوو بۆ ئه‌وه‌ی رۆئه‌ دئسۆز و فیداکار و به‌ئه‌مه‌گه‌کانی نه‌ته‌وه‌که‌مان بۆ خۆیان راسته‌وخۆ له‌ شیوه‌ و شکتی سپای میلییدا کاروباری پارێزگاری له‌ ناوچه‌ی ژێر ده‌سه‌لاتی خۆیان به‌ده‌سته‌وه‌ بگرن و بینه‌ باسکی به‌هیزی گه‌ل و ئه‌رته‌شی حکومه‌تی کۆماری کوردستان، که پاش ماوه‌یه‌کی کورت له‌و رووداوه‌، له‌ شاری مه‌هاباد پێک هات و راگه‌یه‌ندرا.

دوا به دواى هاتنه سهركارى كۆمارى ئىسلامى و داسه پانى شه ر به سهر خه ئكى كوردستان له لايهن ئه و ريزيمه وه، هيزى پيشمه رگه ي كوردستان بۆ ديفاع له مان و مه و جو و ديبه تى نه ته وه كه ي و بۆ پاراستنى ماف و نازاديبه كانى خه ئكى كوردستان، هاته وه گۆره پان و له و ريگايه دا تا ئه مرۆكه، به سهدان و هه زاران داستانى پير له سه روهرى و نازايه تى، فيداكارى و له خۆبوردوويى تۆمار كردوه و كه له ميژووى خه باتى خويناوويى نه ته وه كه ماندا ده دروشينه وه و ده ميئنه وه.

حيزبى ديموكراتى كوردستانى ئيران، به له بهرچاوگرتنى گرينگيى مه فهوومى سياسىيى رووداوى ۲۶ى سه رماوه زى سالى ۱۳۲۴ له لايه ك و به له بهرچاوگرتنى رۆلى هيزى پيشمه رگه ي كوردستان له قوناعى نوڤى خه باتدا له سالى ۱۳۶۲ى هه تاوى بريارى دا، رۆژى ۲۶ى سه رماوه ز به رۆژى پيشمه رگه ي كوردستان ديارى بكرى. بۆيه له و كاته وه هه موو سايك جيزنى بۆ ده گرڤن و بيره وه ريبه كه ي زيندوو راده گرڤن.

پيشمه رگه گيانبه ختكه رى ريگاي وه ديه ينانى ئامانجه كانى نه ته وه ي كورده، ئه و ئينسانه به رز و تيكوشه ريه كه نازايانه گيانى له سهر به رى ده ستى داناوه تا له رڤى رزگاريدا بيكانه قوربانى، كه سيكه كه خه بات بۆ رزگارى ولاته كه ي و پاراستنى ده سكه وته كانى به ئه ستۆيه.

ههر له و كاته دا كه شانازى به خه بات و تيكوشان و سووربوون و خوڤاگرى كادر و پيشمه رگه ي حيزبه كه مان ده كه ين، له هه مان كاتيشدا پيويسته زياتر سه رنج به دينه رابردووى خه باتمان بۆ نه هيشتنى خاله لاوازه كان و بۆ به هيز كردنى خاله باش و به هيزه كانمان. ده بئى خوڤمان گورج و گۆل و هه ئسوورتر بكه ين، پيويسته كادر و پيشمه رگه كانمان زياتر فير بكه ين و ئامووزشى به رده وام ئه ركه مان سووكتر ده كا و بۆ ئه وه ي زياتر ئاماده گيمان بۆ روويه رووبوونه وه له گه ل هه موو هه لومه رجيكى سه خت و ناله بار هه بئى. ئاماده بين بۆ به ربه ره كانى له گه ل پيلانه كانى دوژمن، يا بۆ ئه و ئه ركه ي كه له داها توودا ده كه ويته سه رشانمان. بۆيه پيداچوونه وه به تاكتيك و به رنامه ي كارى و خه باته كه مان به پيى ئاڤوگۆر و هه لومه رجى رووداوه كان پيويسته.

پيشمه رگه كانى كوردستان ئه مسال له كاتيكدا ريز له رۆژى پيروزي پيشمه رگه ده گرنه وه كه هيشتا خوڤى نازاديبى نه ته وه كه مان له رۆژه لاتى كوردستان هه ئنه هاتوه و ئيران به گشتى و رۆژه لاتى كوردستان به تايبه تى هه روا له ژيڤر سيڤه رى ره شى كۆمارى ئىسلاميدا ژيانى كوڤيلايه تى و كوئه مه رگى تيبه ر ده كه ن. ده سه لاتدارانى دلره ش بۆ چاو تر سين كردنى رۆئه كانى كوردستان له هيج پيلانيك خوڤان نه پاراستوه و نا پاريزن، رايه ئه ي سيخوڤى و جاسووسى له كوردستان و ته نانه ت له به شه كانى ديكه ي كوردستانيش به هۆى كه سانى نه فس نه زم په رى پچ ده دا و لاوه كان به ره و ئيعتياد و به لاڤى

بردن رادهکیشن.

ئهگەر له لوانتکهی ریسوایی و بن ئابروویی کۆماری ئیسلامیدا چهند مانگ له مهوههر قوئیکی نیو دهسه لاتدایتی کۆماری ئیسلامیی ئیران ویستی بۆ دامرکانهوهی بیزاریی خه لک و هیشتنهوهی ئهم رێژیمه زیاتر به قسه و که متر به کردهوه سیمایهکی دیکه لهم رێژیمه پیشان بدا و ئهو شک و گومانه بلاو بکاتهوه که بۆ مانهوهی بناغه فکریهکانی کۆماری ئیسلامیش دهکری ئالوگۆری بنه رتهی، یان رێژیهی له سیاسهت، هه ئویست و کرداری ئهم رێژیمه دا به قازانجی خه لک پیک بێ. چهند مانگ پاش هه ئبژاردنی رهیسی به سه رۆک کۆماری ئیران ده رکهوت که بۆچوونهکانی چنده بێ بناغه و بێ بنه مان. رهیسی ئهگەر بیهیبهوهی مه بهستهکانی به جی بگه یهنی، وادیاره توانا و دهسه لاتی نییه، یان باشر بلیین، ئه ویش له و تاقمه رووه ئمالاوهیه.

ئالوگۆرهکانی دوو سائی رابردوو له دواي هه ئبژاردنی سه رۆک کۆماری له ئیران به تهواوی ئه وه مان بۆ روون ده کاتهوه که نیوه رۆکی دژی خه لکی کۆماری ئیسلامی له هه موو کات زیاتر بۆ خه لک ده رکهوتوو، به لام له ده ره وه ساز و هه وایه ک لی دها و ده یه وئ و پیشان بدا که پینه پینی کۆمه لگهی جیهانی هه نگاو دهنی و ئاماده یی خوی بۆ دیالوگ و گفتوگۆ له گه ل ولاتانی رۆژئاوا و عه ره بستان و به تایبه تی ئه مریکا له مه ر پیتاندنی ئورانیوم ده بریوه.

ئیران به ره رووی زنجیره یه ک قه یران بۆته وه که بریتیه له: قه یرانی ئابووری، کۆمه لایه تی، سیاسی، و هه موو قه یرانی ک له ولاته که یدا هه یه. نرخی دراوی ئیران نیزیکه ی هه شتا له سه د دابه زیوه، که وابوو له ئیران ئالۆزی هه یه. ئهم رێژیمه هیج رینگاچاره یه ک و پرۆژه یه کی نییه که قه یرانهکانی نیوخوی ئیرانی پی چاره سه ر بکا. به ده ستیوه ردان له کاروباری ولاتانی دراوسی، هه ول دهن تا ناسه قامگیری له ناوچه دا دروست بکه ن و به خه لکی ئیران بلیین که له ده ره وه ی سنوورهکانی ئیران دوژمنی زۆری لییه که هه ره شه له ئیران ده که ن. به مووشه کبارانکردنی بنکهکانی سه ره کی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئیران ئه وان په یامیکی زۆریان هه بوو بۆ ناوچه. یه که م، ئه وان هیرشیا ن کرده سه ر حیزبی دیموکرات، چونکه حیزبی ئیمه یه کیک له سه ره کیتیرین حیزبهکانه که پشتیوانی خه لکی له نیوخوی کوردستانی ئیرانی له پشته و له ماوه ی دوو سائی رابردوودا ده رفه تیکی مه زن بووه بۆ کوردستانی ئیران دژی رێژیمی ئیسلامی. به تایبه تی له شۆرشێ ژینادا ده ستیان له نیو ده ستی یه کتر ناو و پشتیوانی خویان له حیزبه که یان دووپاته کرده وه. دوویه م، ئه وان ده یانه ویست په یامیک به ولاته یه کگرتوووهکانی ئه مریکا وه ک زله یزیککی ئه و ناوچه یه بدن و بۆ ولاتانی ناوچه بنیین که ئه و رێژیمه توانایی ئه وه ی هه یه که مووشه کی دوورهاویژ و خال کوت بهاویژی و ته نانه ت ئه گه ر پیویست بکا مووشه ک به هه موو شوینیکی رۆژه لاتی نیوه راسته وه دهنین.

له‌لایه‌کی دیکه‌وه له‌نیوخۆی ولات زیاتر تووشی قه‌یران بووه، له تازهرترین هه‌نگاوی دژی مرۆفانه‌ی که بریتییه له ئێعدامی لاوانی کورد و به‌لووچ که رۆژ له‌گه‌ڵ رۆژ زیاتری ده‌کا. ئه‌مه‌ش په‌خه‌ و بیزاری زیاتری له به‌رز بوته‌وه، ئه‌م رێژیمه پێیوابوو که به کوشتنی لاوانی کورد خه‌باتی ره‌وای کورد به‌ ده‌نگ ده‌کا. به‌لام دژکرده‌وه‌ی به‌رینی رۆژه‌کانی کورد له کوردستان و ده‌روه‌وه بو‌ جاریکی دیکه‌ش نه‌و خه‌یاڵه‌ خواهی پووچه‌ڵ کرده‌وه.

زیندان، ئێعدام، ده‌ربه‌ده‌ری، کوشتن و مائوێرانی و کاوێکردن ناتوانی خه‌باتکاران به چۆک دا‌بێنی. له سه‌رده‌می دوو رێژیمی په‌هله‌وی و ئیسلامی دا، حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران خواهنی خه‌باتیکی به‌رحه‌ق بووه و له داها‌تووشدا تا وه‌دیها‌تنی ئامانجه به‌رحه‌قه‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد له هه‌ر هه‌لومه‌رجیکدا خه‌باتی ره‌وای خۆی درێژه ده‌دا و تا ئامانجی شه‌هیدان که بریتیه له دیاریکردنی مافی چاره‌نووس وه‌دی نه‌یه، کوردستان ئه‌منییه‌ت به‌خۆیه‌وه نابینی. کۆماری ئیسلامی به چاویکی ئه‌منییه‌تی وه‌ک هه‌میشه چاو له کوردستان ده‌کا و هه‌ر بۆیه‌ش پێیسته رۆژه‌کانی کورد له هه‌موو ده‌رفه‌تیکي له‌بار که‌لک وه‌رگرن. ئه‌گه‌رچی پێشمه‌رگه رۆژی پێشه‌نگی له خه‌باتدا هه‌بووه و ده‌بی، نه‌و ئه‌رکه‌ی به‌رپه‌وه بردوو، به‌لام نه‌وه به‌هیچ جوړیک به‌م مانایه نییه به‌رده‌وام نه‌و ئه‌رکه قورسه به‌ ته‌نیا هه‌ر له‌سه‌رشانی پێشمه‌رگه‌یه. خه‌بات بو‌ رزگاری و ئازادی به دژی رێژیمی سه‌ره‌رپۆی کۆماری ئیسلامی ئه‌رکی هه‌موو تاکیکی نیشتمانپه‌روه‌ره له‌و خه‌باته پیرۆزه‌دا به‌شداري بکا، هاوکات له‌گه‌ڵ خه‌باتی هه‌مه‌لایه‌نه کۆمه‌لانی خه‌لک ده‌بی له رابردوو زیاتر پال ویک بده‌ن و ئازایانه بی‌نه مه‌یدان و رۆل و ده‌وری خۆیان ببینن. خه‌بات و به‌ربه‌ره‌کانی شیوه و رێگای جو‌راوجو‌ری هه‌یه هه‌رکه‌س به‌ پێی هه‌لومه‌رج و له‌و پێوه‌ندی له‌گه‌ڵ دۆخ و ئه‌رکی دا ده‌توانی به‌ شیوه‌ی تایبه‌تی له خه‌بات دژی رێژیم به‌شداري بکا، دیاره ئه‌رکی لاوه‌کان له هه‌موو که‌س زیاتر و قورستره.

خهلاتی ساخاروف و دهرفتهیک بۆ نیشاناندانی نهجابهتی مرۆف

مه‌نسور مروهتی

یه‌کیه‌تی ئوروپا نه‌مسال خهلاتی ساخاروف بۆ نازادی نه‌ندیشه‌ی پیشکەشی ژینا نه‌مینی و بزوتنه‌وه‌ی ژن، ژیان، نازادی کرد. ههر به‌م بۆنه‌یه‌وه رۆژی سێشه‌مه له باره‌گای پارلمانی یه‌کیه‌تی ئوروپا له ستراسبورگی فه‌رانسه و، له رۆژه‌سمیکی سه‌رنج‌راکێشدا نه‌و خهلاته پیشکەشی پارێزهری به‌ناویانگی کورد دوکتور محهممه‌دساله‌حی نیکبه‌خت، پارێزهری بنه‌مائهی ژینا نه‌مینی و نه‌فسوون نه‌جه‌فی خوشکی حه‌دیس نه‌جه‌فی له گیان‌به‌ختکردوانی نه‌و شۆرشه و مرسیده شاهین‌کار له بریندارانی بزوتنه‌وه‌ی ژن ژیان نازادی کرا. نه‌گه‌رچی به بریاری وه‌زاره‌تی ئیتلاعاتی ئێران رینگه نه‌درا بنه‌مائهی ژینا نه‌مینی بۆ به‌شداری له رۆژه‌سمکه له ئێران بچنه ده‌روه، به‌لام نه‌لحه‌ق به‌رێز محهممه‌دساله‌ح نیکبه‌خت به‌ باشترین شیوه هه‌م نوینه‌رایه‌تی بنه‌مائهی ژینا و هه‌م بزوتنه‌وه‌ی ژن ژیان نازادی له کوردستان و ئێران کرد. نه‌م پارێزهره ده‌روه‌ست و نازایه له پارلمانی ئوروپا جیا له‌وه‌ی وه‌ک یاساناسیکی نه‌جیب ده‌رکه‌وت، ته‌نانه‌ت به شیوه‌یه‌کی باشیش نوینه‌رایه‌تی بزوتنه‌وه‌ی مه‌ده‌نی، سیاسی کوردستانیشی کرد.

له یه‌ک سالی رابردوودا که شۆرشێ ژینا به شیوه‌یه‌کی مه‌دنیانه له کوردستانه‌وه سه‌ری هه‌لدا و هه‌موو ئێرانی گرتوه‌وه و به

گوێی دنیا گه‌یشت، ره‌وتی فاشیستی ناوه‌ندگه‌را هاوته‌ریب له‌گه‌ڵ کۆماری ئیسلامی هه‌وتی ئه‌وه‌یان ده‌دا ره‌سه‌نایه‌تی ئه‌و شوێنه‌ و شوێنی سه‌ره‌له‌دان ئه‌و شوێنه‌ مودیڕنه‌ به‌شارنه‌وه‌ وحاشای ئه‌بکه‌ن، به‌داخه‌یکه‌ گرانه‌وه‌ ته‌نانه‌ت له‌ کاتی پێدانی خه‌لاتی ناشتی نۆبیله‌ که‌ یه‌ک هه‌فته‌ پێشتر به‌خه‌رایه‌ نیرگس مه‌مه‌دی چالاکی مافی مرۆف که‌ بۆ خۆی به‌داخه‌وه‌ ئیستا له‌ زیندانی رژی می ئێران دایه‌، هه‌یج ئاماژه‌یه‌ک به‌ سه‌رچاوه‌ و ره‌سه‌نایه‌تی بزووته‌وه‌ی ژن ئازادی و له‌ په‌یامه‌که‌ی به‌ریزیشیاندا هه‌یج ئاماژه‌یه‌ک به‌و بابته‌ نه‌کرا. به‌لام له‌ پارلمانی ئوروپا به‌ریز نیکه‌خت به‌و کورته‌ ئیدوانه‌ی خۆی و به‌ خۆینه‌نه‌وه‌ی په‌یامی دایکی ژینا ئه‌مینی بۆ به‌شداران، راستیه‌کانی شوێنی ژینای به‌تایبه‌تی بۆ ئوروپایه‌یه‌کان خسته‌روو. ئه‌و هه‌م باسی کوردستان و ژینگه‌ی ژینای کرد و هه‌م دروشمه‌که‌ی وه‌ک خۆی به‌ کوردی گوته‌وه‌.

کاک مه‌مه‌د سانه‌ نیکه‌خت، وه‌کوو پارێزه‌ریکی وردبین و له‌ هه‌مانکاتدا به‌رپرس له‌ به‌رانبه‌ر مافه‌ زه‌ونکراوه‌کانی نه‌ته‌وه‌که‌یدا، له‌ سه‌ره‌تای خۆینه‌نه‌وه‌ی په‌یامه‌که‌ی موژگان ئیفتخاریی دایکی ژینادا، وه‌کوو یاساناسیک و دئسۆزیکه‌ نه‌ته‌وه‌که‌ی به‌ ده‌قیقی قامکی له‌سه‌ر که‌موکۆرییه‌کی رێوره‌سه‌مه‌که‌ دانا که‌ ئه‌ویش نه‌بوونی وه‌رگێری زمانی کوردی بوو. ناوبراو گوته‌ی ئه‌به‌ر ئه‌وه‌ی به‌شیکه‌ په‌یامه‌که‌ی دایکی ژینا به‌ زمانی کوردیه‌ی و ئییره‌شدا وه‌رگێر بۆ زمانی کوردی دانه‌راوه‌ جیگای داخه‌ و هیوادارم رۆژیک وه‌رگێر بۆ زمانی کوردی وه‌کوو زمانه‌کانی دیکه‌ دابنێن.

ئیدوانه‌ کورته‌که‌ی به‌ریز نیکه‌خت و په‌یامه‌که‌ی دایکی ژینا جیا له‌ ئیوه‌رۆکه‌که‌ی له‌ په‌راویزدا چه‌ند خائیکه‌ سه‌رنجراکێشی تیدا بوو: یه‌که‌م نیشانده‌انی رواله‌تی به‌فه‌ره‌نگ و ئه‌مڕۆیی و خۆینه‌نه‌وه‌ی کورد که‌ له‌ هه‌یه‌تی ئه‌م پارێزه‌ر نه‌جیبه‌دا به‌روونی دیار بوو. ئه‌وه‌ جاریکه‌ دیکه‌ش پێمان ده‌تێ کوردیش له‌ ئاستی دنیادا قسه‌ی بۆ گوته‌ن هه‌یه‌ ئه‌گه‌ر ده‌رفه‌تی بۆ بره‌خسیت، هه‌روه‌ها بۆ خۆشی ده‌بی بتوانی له‌ ده‌رفه‌ته‌کان ئیبراوانه‌ داکوکی له‌ مافه‌کانی گه‌له‌که‌ی بکا و به‌ گوێی دنیا بگه‌یه‌نێ که‌ ئه‌م به‌شه‌دا کورد و به‌تایبه‌تی که‌سایه‌تی و هیزه‌ سیاسیه‌کانی به‌تایبه‌تی ئه‌م یه‌ک ساڵه‌ی رابردوودا ره‌خنه‌ی جیددیان له‌ سه‌ره‌.

دووهم ئه‌وه‌ی کورد و به‌تایبه‌تی هیزه‌ سیاسیه‌کانی له‌ ولاتانی ده‌روه‌ه‌ تا ئیستاشی له‌گه‌ڵ بی کاربان بۆ ئۆبیه‌سازی و ئۆبیه‌کی به‌هه‌یز بۆ کورد نه‌کردووته‌وه‌ و ئه‌وه‌ش زیاتر کاربان بۆ ئه‌وه‌ نه‌کردووه‌ که‌ پرسێ کورد له‌ ئاستی ئیوخۆیی ئێران به‌ینه‌ ده‌ری و بیکه‌نه‌ پرسیکه‌ ئیوده‌وله‌تی و هه‌وتی راکێشانی پشتیوانیه‌ی بۆ به‌ده‌ن. بابته‌یک که‌ رێبه‌ری ناوداری کورد دوکتور قاسملوو رچه‌که‌ی شکاند و هه‌وتی زۆری بۆ دا. بۆ ئه‌م بابته‌ ده‌توانین بلیین به‌ ئه‌به‌رچاوه‌گرتنی خه‌باتی مه‌ده‌نیانه‌ی خه‌لکی رۆژه‌لاتی کوردستان به‌تایبه‌ت ئه‌م دوو ده‌یه‌ی رابردوودا، زه‌مینه‌یه‌کی باش له‌به‌رده‌ستدایه‌ که‌ پرس و خه‌بات و وێجه‌ی کورد وه‌ک خۆی به‌ دنیا بناسینێ و هاوکاتیش به‌رپه‌رچی نه‌یارانی پێ بدێته‌وه‌. به‌خۆشییه‌وه‌

تیکۆشهرانى بزووتنهوهى كورد له رۆژههلات لهه بوارهدا خاوهن سهرمايهيهكى باشن بهلام بهداخهوه سهرمايهيهك كه پرش و بلاوه و نهخراوته سهريهك.

له كۆتاييدا و جىي خۆيهتى له دواى ئهوه ههموو نىگهраниيهى كه به هوى شاردهوه و كهتمان كردن و باس نهكرانى راستيهكانى ناخيزگه و بزوينهري شۆرشى ژينا بههوى نهيارانى كوردهوه، له نيو بزووتنهوهى كوردستاندا هاتبوووه ئاراوه، سپاسى يهكيهتیی ئوروپا بكرى بۆ رهخساندنى ئهوه دهرفتهتهى كورد بۆ خۆى باس له راستيهكانى شۆرشى ژينا بكات. ههروهها سپاس بۆ خۆراگرى بنهمالهى شههيدانى شۆرشى ژينا و خۆراگرى بنهمالهى ژينا نهمنى و سپاسى تايهتيتير بۆ پاريزهري دهروهست دوكتور محهمهد سائهجى نىكبهخت.

۲۷۲۲ سەرماوهزی ۲۷۲۲

پێویستییه کانی دامه زانندی ریکخراو

سهلام سهدیقی

پێویستییهکی گرینگ له پیشینهی ههموو ریکخراویکدا ئهوهیه بهردهوام له نوێبوونهوه و گۆراندایه. داهینان و نوێخوازی له نیو ریکخراودا، به بژاردی سیاسی، سهربهخۆ و مرۆفی شۆرشگیر و پشتبهستوو به زانستی دهکری. تیکنۆلۆژی و زانستی بنهمای بیری داهینه رانهن و ههروهها هۆی کرانهوهی میشکی کهسی داهینه ر بۆ تیگه یشتنی راست و دروسته. کهسی داهینه ر، خاوهنی بیری خۆیه تی و پێوهندی به کهسه وه نییه و له بۆچوون و کاری خۆیدا سهربه خۆیی ههیه.

کهسی داهینه ر ناپرینگیته وه و ههزی له سه رکیشی و سه رچلییه و به رانه ر کیشه و گیروگرفته کان بوێتره و له وه ناترسی که له وانه یه سه رکه وتوو نه بی و زۆر چالاکه. کهسی داهینه ر و شۆرشگیر، رووبه روو بوونه وه له گه ل چه وتی و ناروونیه کان به خه بات و تیگۆشان ده زانی و چیژی لی وهرده گری. کهسی داهینه ر له ره وتی یه کلاکردنه وه ی پرسه کاندای زۆر به ئاسانی رووگهی بیره کردنه وه ی خۆی ده گۆری و له روانگه و دیدیکی دیکه وه بابه ته که تاوتوی ده کا و بیره که ی نوێی بۆ به کار دینی و بیری خۆی به یه ک جوهر بیره کردنه وه قه تیس ناکاته وه.

کەسی داھینەر زۆر وردبینه و زۆری کات دەتوانی بە دەربیرینی رابوچوون و ئاماژەدان بە خائی گرینگ و خولقاندنی هەلومەرج، سەرنجی کەسانی تر رابکێشی. تاکێ داھینەر متمانە بە خۆی هەیه و دەزانی بەهره و توانای چەندە و بۆچوونەکانی چەندە گرینگن. کەسی داھینەر خاوەنی بیرێکی ئاواڵایە و بۆچوونەکانی زۆری کات لە هی کەسانی دی جیاوازی و ئە هیندی بارهوه کە بۆ خەلکی تر ناساییه، ئەو بە زەینیکی روونەوه لایەنە نادیارەکان دەبینی. کەسی خولقیتهەر جوانییهکان دەبینی و لیبان ورد دەبیتەوه و حەزی لە چالاکییه هونەرییهکانە.

زۆری جار، بەشی هەرە زۆری یاسا باوەکانی ولات بەلای کەسی خولقیتهەرەوه جیی پرسیارن. ئەو دێدوونگی، گومان و بێمتمانەییە کەسی داھینەر هەیهتی، بەهۆی ئۆگرییهکەوهیه کە بۆ گۆرانکاری و چاکسازی لە ناخیدا بۆ باشتربوونی دۆخی کۆمەنگە هەیهتی و بە ئامانجی خۆی بگات. کەسی داھینەر لە کارەکانیدا دەبیت پشت بە خۆی و پێوهەرە زانستییهکان بیهستی و بیرکردنەوهکانی دەبی بەگۆیهری بنەما فەلسەفی، عەقلانی و زانستییهکان بیت.

پیکارەکانی دروستبوونی بەهرە داھینەری و نوێگەری لەنیو فەرمانبەراندان

داھینان و نوێگەری، بابەتیکی پێوستی هەر پیکراویکە و دەبی بکریته کولتوووریک بۆ کارکردن لە پیکراویدا. ئەگەر بەرپێوهبەران و سیاسەتدارپێژەران پیکراوێکە برۆیان بە نوێگەری و داھینان ئەبی و وهکوو پێوستییهک لیبی نەروانن، پیکراوێکە بەرەدوام و سەرکەوتوو نابی. دروستکردنی ناوەندگەلی تووژینهوه و لیکۆئینهوه لەنیو پیکراوێکەکاندا دەتوانی ئاسانکاری بۆ کاری داھینەرانه و نوێخوازانە بکات. دروستبوونی باوەر بە نوێگەری و داھینان لە پیکراوێکەدا وهکوو پێوستییهک، پێوستی بە پەرورده هەیه.

پەروردهکردن لەنیو پیکراویدا:

پەرورده و بارهینان یارمەتیدەری کەسەکان دەبی بۆ گەیشتن بە ئاستبەرزایی لە پاپەراندنی کارەکانیاندا. ئامانجیکی گرینگی پەروردهش لەنیو کۆمەنگە پێر لە هەلچوون و داچوونی ئەمرودا، فێربوونی شیوازەکانی داھینان و نوێگەرییه. هەر لە پێر پەروردهوه، بیری ئەندامان فراوان دەکری و لە ئاکامدا وهکوو کولتوووریک لەنیو پیکراوێکەدا جیگیر و یارمەتیدەر دەبی لە گەیشتن بە ئامانجە ستراٹیژییهکان. بۆ ئەوهی بەهرە داھینان و نوێگەری لە پیکراویدا دروست ببی، دەبی کۆمەنگە پیکاری وهک: مێشکراوهیی، سروشت و هەموو لایەنیکی زانستی لەبەرچاو بگێردی؛ هەرچەند ئەنجامی تیورییه زانستییهکان زۆر جار راست دەرنانچن و بۆ ئەوهی بتوانین کەلکی باشیان لێ وەرگیرین، دەبی لیکۆئینهوی ورد و هەتسەنگاندنی باشی بۆ بکری.

میژوووی ئالای و پیشمه‌رگه

پیشه‌وا عه‌لی پوور

به پیتی به‌لگه‌نامه میژوووییه‌کان رۆژی ۲۶ی ریبه‌ندانى سالی ۱۳۲۳ خه‌ئکی وه‌زانه‌هاتووی مه‌هاباد ده‌ستیان به‌سهر شاره‌وانی ئه‌و شاره‌دا گرت و داگیرکهریان وه‌ده‌رنا و ده‌سه‌لات له مه‌هاباد به‌ته‌واوی که‌وته ده‌ست خه‌ئکی خۆجیپی.

پاش نزیکه‌ی سائیک دواتر ۲۶ی سهرماوه‌زی ۱۳۲۴ بۆ یه‌که‌م جار ئالای پیروزی کوردستان له مه‌یدانی چوارچرای شاری مه‌هاباد هه‌ئکرا و هه‌ئگاو به‌ هه‌ئگاو دامه‌زرانی کۆماری کوردستان چوو به‌ باری جیبه‌جی کردنه‌وه.

پیروزی ئالای کوردستان لای پیشه‌وا کۆماری کوردستان له شوینییک ده‌گاته‌ لوتکه‌ی پیروزی خۆی و له‌سوینده‌که‌یدا، پیشه‌وا سویندی به‌ ئالای پیروزی کوردستان خوارد که هه‌موو هه‌وتی خۆی بۆ به‌رز راگرتنی ئه‌و ئالایه‌ بدات و به‌گیانی خۆی سوینده‌که‌ی برده‌ سهر، هه‌ربۆیه‌ش لای نه‌ته‌وه‌ی کورد و میراتگرانی پیشه‌وا و کۆمار، ئالای ئه‌و پیروزییه‌ی هه‌رماوه‌ و نه‌وه‌کانی پیشه‌وا خاوه‌ندارییه‌تی کرداری له‌ فه‌لسه‌فه‌ی دامه‌زراندنی کۆماری کوردستان ده‌که‌ن.

وهک ئاماژهی پیکرا ههنگاو به ههنگاو دامه‌زرانی ده‌وله‌تی کوردی به داهینانی رهمز و سیمبولی نیشتمانی که‌وتبۆ بواری جیبه‌جی کردنه‌وه. نه‌گه‌رچی پیش دامه‌زرانی کۆماری کوردستان سپایه‌کی پۆشته و په‌رداخ نه‌رکی پارێزگاری له‌ نه‌ستۆ بوو، به‌لام دواي دامه‌زرانی کۆماری کوردستان زه‌روه‌تی دیاریکردنی ناویکی خۆمائی و نه‌ته‌وه‌یی بۆ نه‌و سپایه له‌ هه‌موو کات زیاتر ده‌رکه‌وت، هه‌ر بۆیه‌ش له‌ کۆبوونه‌وه‌ی ده‌فته‌ری سه‌رۆکایه‌تی کۆمار و له‌ کۆبوونه‌وه‌ی ستادی فه‌رمانده‌یی ناوی پیشمه‌رگه‌ بۆ سپای کوردستان دیاریکرا که‌ نه‌رکی پاراستنی کۆمار و ده‌سکه‌وته‌کانی له‌ نه‌وستۆ بی . نه‌م بریاره‌ رۆژی ۱۵ رێبه‌ندانی ۱۳۲۴ درا و له‌ رۆژنامه‌ی کوردستاندا چاپ و بلاو کرایه‌وه.

نه‌و سه‌رده‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌ک له‌دایک بوو که‌ نه‌م‌رۆ بۆ کورد له‌هه‌موو جیهان بووته‌ سیمبولی ئازایه‌تی و دادپه‌روه‌ری. ده‌سته‌واژه‌یه‌ک که‌ نه‌گه‌ر پیشووتر ته‌نیا سیمبولی نه‌ته‌وه‌ی کورد بوو نه‌وا نه‌م‌رۆکه‌ لۆگۆی به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌یه له‌گه‌ڵ هه‌یزه‌ تیرۆریست و توندناژۆکان.

پیشمه‌رگه‌ش وه‌کوو هه‌موو سیمبوله‌ نه‌ته‌وه‌ییه‌کانی دیکه‌ له‌ ئامیژی رۆژه‌لاتی کوردستان و به‌ده‌ستی حیزبی دیموکرات له‌دایکبوو، له‌ کوردستانی گه‌وره‌ بالای کرد و له‌ جیهانی‌شدا شانازی پێ ده‌کریت.

له‌ سه‌ره‌تای دامه‌زرانی کۆماری کوردستانه‌وه‌ تا ئیستا پیشمه‌رگه‌ و ئالا بوونه‌ دوانه‌یه‌کی له‌یه‌ک دانه‌ب‌راو، هه‌ر بۆیه‌ش حیزبی دیموکراتی کوردستان وه‌کوو حزبیکی میلی دیموکراتیک و مه‌سنول، سه‌رماوه‌زی سالی ۱۳۶۲ له‌ پلینۆمی کۆمیته‌ی ناوه‌ندی به‌ سه‌رپه‌ره‌ستی شه‌هید دکتور قاسملوو، رۆژی ۲۶ سه‌رماوه‌ز رۆژی هه‌نگردنی ئالای کوردستانی وه‌کوو رۆژی پیشمه‌رگه‌ دیاریکرد، دیرایه‌تی نه‌م بریاره‌ش بۆوه‌ ده‌گه‌رپه‌ته‌وه‌ که‌ ته‌نیا پیشمه‌رگه‌ پارێزه‌ری راسته‌قینه‌ی ئالای کوردستان و خاکی کوردانه‌.

جیی خۆیه‌تی هه‌موو کوردستان به‌گشتی و رۆژه‌لاتی کوردستان به‌تایبه‌تی، جارێکتر له‌ فه‌لسه‌فه‌ی ئالا و پیشمه‌رگه‌ وردبینه‌وه‌ و بیکه‌ینه‌ هه‌وینی یه‌ک‌گرتوویی و یه‌کیته‌ی نه‌ته‌وه‌یی، چونکه‌ لای هه‌موومان ئاشکرایه‌ که‌ هه‌ر چورا پارچه‌ی کوردستان به‌ قوناغیکی هه‌ستیاری نه‌ته‌وه‌یییدا تیده‌په‌ریت و ده‌بی به‌ها پیرۆزه‌کانی وه‌کوو ئالا و هه‌روه‌ها پیشمه‌رگه‌ وه‌ک پارێزه‌ری نه‌و ئالایه‌، سه‌ره‌تایبه‌کی به‌هیزی یه‌ک‌ده‌نگی کوردان بیت.

وه‌ک ده‌زانین له‌ سه‌رده‌می کۆماری کوردستان فه‌لسه‌فه‌ی دامه‌زرانی هه‌یزی پیشمه‌رگه‌ پاراستنی ده‌سکه‌وته‌کانی کۆمار بووه‌ و هه‌رگیز هه‌یزیکی شه‌رانگیز و داگیرکه‌ر نه‌بووه‌، هه‌ر نه‌م فه‌لسه‌فه‌یه‌شه‌ که‌ بوونی هه‌یزی پیشمه‌رگه‌ی له‌م سه‌رده‌مه‌دا زیاتر

له هه‌موو کات کردۆته زه‌روورته.

ناوچه‌ی رۆژه‌لاتی نیوه‌پاست که ناوه‌ندی مەلانی جیهانی و ناوچه‌بیه‌کانه، ئەمرۆژانه به دۆخیکى هه‌ستیاردا تێده‌په‌ریت، دۆخیک که ئەگەر پێشمه‌رگه پارێزهری نه‌بیت، رهنگه دهره‌ته‌ی گۆرانکاربیه‌کان به‌قه‌یرانیکی گه‌وره به‌سه‌ر کورددا بشکێته‌وه. له‌لایه‌کیش نابێ له‌بیری که‌ین که ئۆژیکى دوژمنان و داگیرکه‌ران به‌رده‌وام به‌کاره‌ینانی هیز بووه دژی خواسته ره‌واکانی نه‌ته‌وه‌که‌مان، که‌واتا مادام هیزه‌کانی ناوچه بریاربانداهه پرسه‌کان به‌هیزی چه‌کدار چاره‌سه‌ر بکه‌ن، ئەوا بێگومان ئەگەر بۆ به‌رگریکردنیش بێت، پێشمه‌رگه ده‌بی مه‌یدانداری هاوکیشه‌کانی ناوچه و کوردستان بێت. بۆیه لاوان له رۆژه‌لاتی کوردستان ده‌بی پێشمه‌رگه ئاسا بۆ هه‌موو ئەگه‌ریکی خوازاو و نه‌خوازاو له‌سه‌ر پێ بن.

له‌سه‌رده‌می دیفاعی چه‌کدارانه له کوردستان، لاوانی دیموکرات پشکی شێریان به‌رکه‌وتوه و پێشمه‌رگه‌ی به‌ ئەمه‌گی رێبازی حیزبی دیموکرات بوون و به‌ئینی نه‌سه‌روتن تا سه‌رکه‌وتنیان له‌گه‌ڵ خه‌نک و خاکی کوردستان دووپات کردۆته‌وه و هاوکات خه‌نکی کوردستانیش به‌ پێشوازی و پشتیوانی گه‌رمیان له پێشمه‌رگه‌کانی حیزبی دیموکرات، سه‌لماندیان که چاره‌نووسی بزووته‌وه‌ی رزگایخوازی کورد له رۆژه‌لاتی کوردستان به‌ ده‌ست حیزبی دیموکرات دیاری ده‌کریته.

پێشمه‌رگه و پێشمه‌رگایه‌تی ئەگەر سه‌رده‌میک ته‌نیا له هه‌نگرتنی چه‌کی پاراستنی نیشتماندا خۆی ده‌نواند، ئەوا ئیستا زه‌بر و زه‌نگی کۆماری ئیسلامی خه‌نکی فێر کردوه که چون پێشمه‌رگه ئاسا تیبکۆشن بۆ پاراستنی شوناسیان.

لاوانی رۆژه‌لات له‌م سه‌رده‌مه‌دا ده‌ستیکیان چه‌کی پێشمه‌رگایه‌تییه و ده‌سته‌که‌ی دیکه‌شیان قه‌له‌می کوردایه‌تی.

لاوان له‌ناوخۆی کوردستان ئەمه‌رۆکه له‌سه‌ر بنه‌مای ئەو میراته گرنه‌گی که جیهان شانازی پێوه‌ده‌کات، له‌سه‌ر پێن و پێشمه‌رگه‌ئاسا له‌دژی سیسته‌م و سیاسه‌تی کوردقرا‌نی کۆماری ئیسلامی ئێران وه‌ستاونه‌ته‌وه.

تیبکۆشانی سه‌ر شه‌قام له‌ جه‌نگه‌ی شۆرشى ژینا بۆ داکوکی له‌ مافه‌کانی ژنان له‌ پیناو ژیان و نازادی، درێژه‌دان به‌ ژینگه‌ پارێزی، په‌ره‌پێدان به‌ ئەده‌بیاتی کوردی و زمان پارێزی له‌ناو ئەو سیسته‌مه زالمه‌دا چه‌شنیک پێشمه‌رگایه‌تییه.

مل نه‌دان به‌ سیاسه‌تی فریوده‌رانه‌ی کۆماری ئیسلامی و نه‌چوونه‌ ناو سیسته‌می کۆبیه‌کردن و جاشایه‌تی و هه‌روه‌ها پاراستنی پێشمه‌رگه له‌ پیلانی دووژمن چه‌شنیک پێشمه‌رگه‌ بوونه، ئەو لاوانه‌ی که له‌زانکۆکاندا نوینه‌ری بیری نه‌ته‌وه‌یین، له

کۆلانه‌کاندا دهنگی کۆماری کوردستان هه‌ر پێشمه‌رگه‌ن. هه‌ر بۆیه لاوانی کورد ده‌بی شانازی به‌خۆیانوهه بکه‌ن و به‌رده‌وام بن.

ئێستا که هه‌موو جیهان پێشمه‌رگه‌ و ئالای کوردستان وه‌کوو داینه‌مۆی نازادی و دیموکراسی و پارێزهری ناشتی ده‌ناسن، بۆ خه‌لکی رۆژه‌لاتی کوردستان که له‌ناخی ئه‌واندا ئه‌و سیمبۆله نه‌ته‌وه‌بیانه له‌دایک بوون، سه‌ربه‌رزیه‌کی گه‌وره‌یه. هه‌ر بۆیه‌ش بۆ وه‌بیره‌ییانه‌وه‌ی ئه‌و نۆستالۆژیایه‌ش بیت، ده‌بی هه‌موو مائیکی رۆژه‌لاتی کوردستان ئالایه‌کی کوردستانی ئی بیت، چونکه رۆژه‌لات خاوه‌نی راسته‌قینه‌ی پێشمه‌رگه‌ و ئالای کوردستانه.

دایکان و باوکان له رۆژه‌لات به‌رپرسیارییه‌تی گه‌وره‌یان که‌وتۆته سه‌رشان که به هه‌بوونی ئالایه‌کی کوردستان له مائه‌کاندا به‌رده‌وام بۆ منداله‌کانیان دیرۆکی نه‌ته‌وه‌که‌یان باس بکه‌ن و پێیان بلین که میژوو و ئیستایان چهنده ته‌ژییه له هه‌مسه و سیمبۆلی نه‌ته‌وه‌یی و هه‌ستی نیشتمانی.

ئهرکی چالاکانی سیاسی و مه‌ده‌نی، لاوان و خۆبندکاران، ماموستایان و کارمه‌ندان و کرێکاران و جوتیارانی رۆژه‌لاتی کوردستانه که سه‌روه‌رییه‌کانی رۆژه‌لاتی کوردستان له‌ناخیاندا بچه‌قینن و به‌و باوه‌ره‌ بژین که ئه‌و ئالایه‌ی که دوور له چاوی دام و ده‌زگا سه‌رکوته‌ره‌کانی رێژیم له مائه‌کانیاندا دانراوه، رۆژیک هه‌ر دیت که به بازوو و هیمه‌تی پێشمه‌رگه وه‌ک پارێزهرانی کوردستان، هه‌ر دینه‌ ده‌ری و له‌سه‌ر بانی مائه‌کان و بنکه و باره‌گا حکومه‌تییه‌کاندا هه‌لده‌دریت.

٢٦ ی سه‌رماوه‌ز رۆژی ئالا و پارێزهرانی ئالا واتا پێشمه‌رگه‌ی کوردستان، له‌سه‌رجه‌م پێشمه‌رگه‌کانی رۆژه‌لاتی کوردستان، به‌تاییه‌ت لاوانی پێشمه‌رگه‌ پیرۆز بیت و به‌و هیوایه که وه‌کوو هه‌میشه لاوان داینه‌مۆی هه‌ستی نه‌ته‌وه‌یی و هه‌وینی ئارامی و ناسۆی گه‌یشتنی کوردان به‌ئاواته‌ دیرینه‌که‌مان واتا سه‌ربه‌خۆیی کوردستان بن

خهباتی پێشمه‌رگانه و بهرگه‌ری چه‌كداری

(به‌بۆنه‌ی ۲۶ ی سەرماوهز)

نه‌لبورز رۆڤین ته‌ن

نامازه

له سائی رابردوو باسی چه‌کی پێشمه‌رگه و هیزه‌کانی ئۆپوزیۆنی کوردی باسیکی گهرمی رۆژه‌قی سیاسی بووه به جۆریک ته‌نیا رێژی می کۆماری ئیسلامی نیه که هه‌وێ دامائینی چه‌ک له ئۆپوزیۆنی کوردی ده‌دات، به‌لکوو به‌شیک ئۆپوزیۆنی فارسی رێژی می کۆماری ئیسلامی وه‌ک کۆماری ئیسلامی له‌ بواری چه‌ک و هیزی پێشمه‌رگه بیه‌ر ده‌کاته‌وه. له‌ و تاره‌دا هه‌وێ ده‌ده‌ین به‌ تیره‌وانینک له‌ بۆچوونی ئاکادامیستی بواری ناسیونالیستی و شه‌ری ئیتنیکی وه‌لامی نه‌و پرسیاره‌ بده‌ینه‌وه که نه‌وه ده‌وڵه‌تی ناوه‌ندییه به‌رپرسه له‌ دۆخی شه‌ر و چه‌ک نه‌ک هیزی پێشمه‌رگه و گه‌لی کورد که رۆبه‌رووی ژنوساید و سه‌رکوتی بی وینه‌یه. شایانی باسه که باس له‌ چه‌ک و هیزی پێشمه‌رگه ده‌که‌ین نابێ به‌و مانایه بی که پێشمه‌رگه و هیزی پێشمه‌رگه ته‌نیا وه‌ک هیزیکی چه‌کدار سه‌یر بکری، به‌لکوو کاتیک ئیمه باس له‌ هیزی پێشمه‌رگه ده‌که‌ین مه‌به‌ستمان نه‌و

خەباتكاره نازايه و رۆشنبيريه كه له چوارچيويه كرديهكى مرۆفاهيهى له بهرانبهى دادى و ستهم و نهبوونى نازادى هه ئويستى گرتوووه به هه موو شيويهيهكى مومكين و رهوا ههول دهدات كه نازادى بو گهل و نيشتمانكهى بهدى بينيت هه تا مهترسى له ژنوسايد و له نيوبردن و نه هيشتنى كه لتورى ناسنامهى رزگارى بكات، ته نانهت نه گهر نهو خهباته پيوسيشى به چهك و شهپ له گهل دوژمنهكهى هه بيت.

روانگهى تينوري سه نه كانى بوارى شهپ و ناووزى نيتنيكى

ميشل براون كه باس له هوكاره كانى ناووزى و شهرى نيتنيكه كان دهكات ده لى به پيچه وانهى بوچوونى به شيكى رۆژنامه نووسان كه پينان وايه دوژينه وهى هوكارى شهپ و توند تيژى نيتنيكى ئاسانه و بو رقى كوڻ ده گهر يته وه، ليكولينه وه له هوكاره جياوازه كانى شهپ و ناووزى نيتنيكى هه ر وا ئاسان نيه، به لكو به گويرهى ليكولينه و ناكادميكه كان نهو ناووزى و ناكوكيانه كه هه نديك جار توند و تيژى زور توندى ليده كه ويته وه بو كومه ليك هوكارى وهك ستراك توري يا سياسى ده گهر يته وه. له هوكارى سياسيه كان كه ده بنه هوى شهپ و ناووزى هه بوونى حكومه تيكى ئوتوريتهر كه ويسته كانى تتنيكى په راويز بخت به يه كيك له هوكاره سه ره كيه كانى دروست بوونى ناووزى ده زانيت. واته به پيچه وانهى نه وانهى ده لى تين ته نيا رق ده بيته هوى نهو شهپ و ناووزيانه زور هوكارگه لى ديكه هه ن كه به شيكى به رچاوى نهو هوكارگه لانه بو حكومه تى ده سه لات به ده سه ته وه ده گهر يته وه، وا دهكات كه شهپ و توندو تيژى دروست بيت.

رنه دنورز له وتاره كهى سه بارهت به په يونه دى ديمكراتيزاسيون و شهپو ناووزى هوكارى هه بوونى شهپ كه بو دوو بابته تى هه بوونى چه ندين نيتنيكى جياواز له چوارچيويه ده ولته تيك و ههروه ها هه لاواردن يا هه ر جوړه په راويز خستى يه كيك له نيتنيكه كان له لايه ن نيتنيكى بالاده سه ته وه به هوكارى دروست بوونى شهرو ناووزى ده زانى، به لام له هه مان كاتدا رهوت و ئاستى به ره و پيشچوونى ديمكراتيزاسيون هه ولى كه م بوونه وهى شهپ و ناووزى دهدات به پيچه وانه وه ده ولته تى ئوتوريتهر به هوكارى دروست بوونى شهپ ده زانيت.

ستيوارت كافمان كه ناويكى ناشناى دونياى ناكادمى بوارى شهپ و ناووزى نيتنيكه هوكاره جياوازه كانى دروست بوونى شهپى نيتنيكى له دو پولى تينوريه كانى بكه ر و پيكهاته دا

theories of agency and of structure ريكده خات، روانگهى سايكلوجيستته كان و ههروه ها ئينسترومينتاليسته كان له ده كه ونه چوارچيويه تينورى بكه ره و ههروه ها روانگهى ستراكترليسته كان، تينورى جولانه وهى

کۆمه‌لایه‌تی وتینوری رینالیسمی په‌یونديه نیوده‌وه‌ته‌یه‌کان ده‌که‌ونه چوارچینه‌ی تینوری پینکاته. هه‌ر یه‌ک له‌و روانگانه‌ شروقه‌ی جۆیان بۆ هۆکاری دروست بوونی شه‌ری نه‌ته‌وه‌ی هه‌یه، بۆ نمونه‌ به‌ گویره‌ی رینالیسمی په‌یوه‌ندییه‌ نیو نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کان هه‌ر کاتیک گروپینکی نه‌تینکی هه‌ره‌شه‌ی لیبکری له‌ لایه‌ن گروپینکی نه‌تینکی دیکه‌وه‌ نه‌وه‌ ده‌بیته‌ هۆی دروست بوونی شه‌ری ئیتینکی. کافمان له‌و باوه‌رده‌ایه‌ که‌ نه‌گه‌ر هه‌ره‌شه‌ له‌ سه‌ر ویست، نرخه‌کان یا ناسنامه‌ی گروپیک هه‌بێ بێ گومان له‌و شه‌ری ئیتینکی هه‌یه.

له‌ ئینسکۆپیندییای مملانیدا له‌ دوا‌ی شه‌ری جیهانی دووه‌مدا ناماژه‌ به‌ پرسی کورده‌کان ده‌کان وه‌ک یه‌کێک له‌و پراسانه‌ی که‌ شه‌رو ئاۆزی لیکه‌وتوته‌وه‌ له‌ ناوچه‌ی رۆژه‌لاتی نیوه‌راست باسی لیده‌کات و هۆکاره‌که‌شی بۆ هه‌بوونی پوتانسیلی گوتاری سه‌ربه‌خۆی کورده‌کان له‌ ولاتانی تورکیه‌ ئیران و عیراق و سوویه‌ ده‌گه‌رینته‌وه‌ مه‌ترسی نه‌و گوتاره‌ بۆ سه‌ر ده‌وله‌تانی ناوه‌ندی ده‌گه‌رینته‌وه‌.

نه‌وه‌ ته‌نیا هۆکاره‌کانی دروست بوونی شه‌ر له‌ نیوان گروپی ئیتینکی ده‌وله‌تی ناوه‌ندییه‌ نیه‌ که‌ نیشان ده‌دات که‌ ده‌وله‌ته‌ ناوه‌ندییه‌کان له‌ رینگای جیاوازه‌وه‌ به‌رپرسن له‌ دروست بوونی نه‌و شه‌ره‌ به‌ لکۆو له‌ هه‌مان کاتدا، کاتیک سه‌یری چۆنیه‌تی سه‌رکه‌وتنی پرۆسه‌ی ناشتی بۆ کۆتایه‌ینان له‌و شه‌رانه‌ ده‌که‌ین به‌و ناکامه‌ ده‌گه‌ین که‌ ده‌وله‌تی ناوه‌ندی رۆلی سه‌ره‌کی له‌ بواره‌دا ده‌گێرێ، چونکه‌ هه‌ر کاتیک ده‌وله‌تی ناوه‌ندی گۆرانکاری جیدی له‌ سیاسه‌تی خۆی بۆ کۆتایه‌ینان به‌ سه‌رکوت و په‌راویز خستن هی‌نابی و هه‌روه‌ها رینگه‌ی نویی دیموکراتیکی گرتیته‌ به‌ر، نه‌وه‌ کۆتایی به‌ شه‌ر و ناارامی هاتووه‌. ته‌نانه‌ت ده‌وله‌تی ناوه‌ندی به‌ ریز گرتن له‌ مافی نه‌ته‌وه‌کان یا که‌مایه‌تییه‌کان تا راده‌یه‌ک که‌ نه‌وان چاره‌نووسی خۆیان دیار بکه‌ن ناکامی زۆر باشی به‌ده‌سته‌یناوه‌ له‌ سه‌رخستنی پرۆسه‌ی ناشتی، له‌وانه‌ ده‌توانین ناماژه‌ به‌ پرسی ئیرله‌ندی باکور یا سکۆتلند بکه‌ین که‌ له‌ هه‌موو توندو تیزیه‌ک دورکه‌ووتونه‌ته‌وه‌.

له‌ یه‌که‌م نیگادا له‌وانه‌یه‌ وایه‌ بیه‌نریت که‌ نه‌وه‌ گروپی ئیتینکی جیاوازن که‌ شه‌ر ده‌که‌ن له‌ به‌رانبه‌ر ده‌وله‌تی ناوه‌ندی، به‌لام به‌ لیکدانه‌وه‌ی هۆکاره‌کان ده‌رده‌که‌وی نه‌وه‌ سیاسه‌تی ده‌وله‌تی ناوه‌ندییه‌ له‌ به‌رانبه‌ر نه‌و گروپه‌ ننتیکه‌ جیاوازانه‌ که‌ وایه‌ ده‌کات شه‌ر دروست بێت، نه‌ویش له‌ ره‌چاو کردنی سه‌رکوت و نه‌هیشته‌نی ناسنامه‌ و گرتنه‌ به‌ری سیاسه‌تی نه‌منیه‌تی له‌و ناوچانه‌ی که‌ نه‌و ننتیکانه‌ لێی ده‌ژین و خۆ بواردن له‌ هه‌ر جو‌ره‌ دابه‌شکردنی ده‌سه‌لات و په‌راویز خستنی ویستی نه‌ته‌وه‌کان که‌ له‌ سه‌ر بنه‌مای فاکتی جیاواز دروست بوون. له‌ په‌نای لیکۆلینه‌وه‌ی ناکادمیسته‌کان له‌وانه‌یه‌ باشترین نمونه‌ی زیندوو پرسی کورد و هی‌زی پیشمه‌رگه‌ بێت چونکه‌ به‌ شیکردنه‌وه‌ی سیاسه‌تی ده‌وله‌تی ناوه‌ندی و هه‌روه‌ها هۆکاری ده‌ست بۆ چه‌ک بردنی هی‌زی پیشمه‌رگه‌ و گه‌لی کورد نه‌و راستیه‌ زیادتر روون ده‌بیته‌وه‌.

هه‌ئسوکه‌وتی ده‌وله‌تی ناوه‌ندی و به‌رگری گه‌لی کورد

گه‌لی کورد، وه‌ک گه‌لیکی خاوه‌ن زمان، که‌لتور، میژوو، جوغرافیای تایبته‌ له رۆژه‌لاتی نیوه‌پراسته‌وه له به‌ره‌به‌ییانی میژووی که‌ونه‌اره‌وه هه‌بوون، هه‌بوونی چه‌ندی شارس‌تانیه‌تی جیاواز له ناوچه‌ی نیشته‌جیی کورده‌کان هه‌روه‌ها هه‌بوونی ئیمپراتۆریه‌تی ماد له ٧٧٠ پێش زایینه‌وه تا به‌ ئه‌مڕۆ به‌رده‌وام باس له هه‌بوونی ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه له خاکه‌ ده‌کریته‌. ته‌نانه‌ت به‌ گوێره‌ی ویل دورانه‌ت ئه‌وه شارس‌تانیه‌تی پارسه‌کان بوون که‌ زۆر شت له ماده‌کان فێر بوون و توانیان به‌ داگیرکردنی ده‌وله‌تی ماد حکومه‌تی خۆیان بسه‌پینین. له سالی ٥٥٠ پێش زایین که‌ حکومه‌تی مادی به‌ ده‌ستی فارسه‌کان رووخاو و کوردستان داگیرکرا تا به‌ ئیستا له گه‌ل هه‌بوونی ده‌یان حکومه‌تی ناوچه‌ی و هه‌روه‌ها گه‌وره‌تر که‌ کورده‌کان له ناوچه‌ی که‌ پێ ده‌گوتری کوردستان دایانه‌زاندووه، که‌ که‌وتوونه‌ته به‌ر هیرشی ده‌وله‌تانی جیرانه‌وه به‌تایبه‌تی فارسه‌کانه‌وه، هه‌ر کاتیکیش که‌ ده‌سه‌لاتی کورده‌کان نه‌مابن ئه‌وا خه‌بات بو به‌ ده‌سته‌ینانی ئه‌و حوکمه‌رانیه‌ و ئازادی ده‌ستی پیکردۆته‌وه، به‌ جوړیک سه‌رتاسه‌ری میژووی کورد تابلۆی خه‌بات بو به‌ ده‌ست هینانی ئازادیه‌. ئه‌وه‌ی به‌رچاوه له به‌ر ئه‌و تایبه‌تمه‌ندییه‌ی کورد که‌ به‌رده‌وام خه‌باتی بو به‌ ده‌سته‌ینانی ئازادی کردوه بوته‌ ئامانجی هیرشی هه‌مه‌ جوړی ده‌وله‌ته‌ جیاوازه‌کان و به‌تایبه‌تی ده‌وله‌تی فارسی که‌ نه‌ک له ناستی فیزیکی به‌ لگه‌وه له نه‌هیشته‌نی که‌لتور و زمان وته‌نانه‌ت راگواستنی به‌ هه‌زاران کورد بو ناوچه‌کانی دیکه‌ی ئێران هه‌ولنی نه‌هیشته‌نی خه‌بات بو ئازادی کورد به‌ نه‌هیشته‌نی واتایی کورد داوه. به‌ سه‌دان نمونه‌ی ئه‌و تابلۆیه‌ی سه‌ری تا سه‌ده‌ی رابردوو له کوردستان هه‌ن. له سه‌ده‌ی بیسته‌م کاتیک که‌ ولاتی نوێ به‌ ده‌ست تیووه‌ردانی زله‌یزانی ناوچه‌ له رۆژه‌لاتی نیوه‌پراسته‌ به‌ تایبه‌تی له‌و ناوچه‌ی که‌ کوردی ئێیه‌ دروست بوون که‌ سنوره‌کانیان به‌ دابه‌ش کردنی خاکی کوردستان دیاری کران. ده‌وله‌تانی نوێش وه‌ک ئه‌وه‌ی گوێراپه‌لی زله‌یزان بوون بو ئه‌وه‌ی کورده‌کان به‌ ته‌واوی په‌راویز بخه‌ن و له‌ درێژه‌ی سیاسه‌تی نه‌هیشته‌نی فیزیکی و ناسمیله‌ کردن و له‌ نیو‌بردنی ناسنامه‌ی کورده‌کان سیاسه‌تی سه‌رکوتی کورد به‌ له‌ به‌رچاونه‌گرتنی ویسته‌کانیه‌ن گرتنه‌ به‌ر. نمونه‌ی رزا خان که‌ به‌ دامه‌زرینه‌ری ئێرانی نوێ داده‌نری له‌ دروستکردنی نه‌ته‌وه‌یه‌کی ساخته‌ به‌ ناوی ئێرانی که‌ خاوه‌نی یه‌ک زمان و یه‌ک که‌لتور و یه‌ک ناسنامه‌ بو هه‌موو نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌ی که‌ له‌ ئێران ده‌ژیان به‌ تایبه‌تی به‌ دژی کورد که‌ به‌رده‌وام خه‌بات بو ئازادی و لا‌بردنی ئه‌و سته‌مه هه‌بوو نمونه‌یه‌کی زیندووی ئه‌و سیاسه‌ت بوو. ته‌نانه‌ت که‌ لگ وه‌رگرتن له‌ چه‌کی ئایین و فه‌توا که‌ کوشتنی نه‌ته‌وه‌یه‌کی وه‌ک کوردی حه‌لال ده‌کرد له‌ لایه‌ن ریژیمی کۆماری ئیسلامی نمونه‌یه‌کی دیکه‌ی ئه‌و هه‌ئسوکه‌وته‌یه‌. شایانی باسه‌ هه‌زاران نمونه‌ی ئه‌و هه‌ئسوکه‌وته‌یه‌ هه‌ن.

له‌ به‌رانه‌به‌ر ئه‌و هه‌ئسوکه‌وته‌ی ده‌وله‌تی ناوه‌ندی که‌ هه‌ئسوکه‌وتیکی دیکتاتوره‌وه، توتالیته‌رانه‌وه ئۆتۆریته‌رانه‌وه،

ته‌نانه‌ت له زۆر بواردا فاشیستانه‌یه، نه‌ته‌وه‌ی كورد بۆ مانه‌وه‌ی فیزیکی و هه‌روه‌ها زیندوو راگرتنی ناسنامه‌ی خۆی خه‌باتی خۆی له چوارچیوه‌ی خه‌باتی كه‌لتوری و مه‌ده‌نی و چه‌كداری گرته‌ به‌ر. له ته‌واوی میژووی زیادتر له سه‌د سائی پابردوو بۆ یه‌كجار یه‌ك نمونه‌ نیه، كه كورده‌كان داوای ناشتیخوازی یا دانوستاندن یا هه‌ول بۆ چاره‌سه‌ری له ریڤگه‌ی دیالۆگه‌وه‌ ره‌تیان كردیته‌وه، له به‌رانبه‌ر ئه‌و سیاسه‌ته‌ی كورده‌كان كه ئاماده‌ی ناشتی بۆ كۆتایه‌ینان به شه‌ر بوون ده‌وته‌ی ناوه‌ندی كه‌لكناژووی له‌و سیاسه‌ته‌ی كوردی وه‌رگرتوو به ناوی ناشتی و دانوستاندن یا له ریڤگه‌ی تیرۆر جنایه‌ت ریبه‌رانی كوردی كوشتوه. واته له لایه‌ك كورد داوای ناشتی ده‌كات، له له‌یه‌كی دیكه‌ ده‌وته‌ی ناوه‌ندی له ناشتی كه‌لك وه‌رده‌گرتی بۆ ئه‌وه‌ی كورد بكوژی، سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی كه كورده‌كان به‌رده‌وام به‌و شیوه‌یه‌ بوونه ئامانجی ریژیمه‌كانی ناوه‌ندی له ئێران تا به ئیستا ئاماده‌ نیین دانوستاندن یا دیالۆگ له گه‌ل ده‌وته‌ی ناوه‌ندی ره‌ت بکه‌نه‌وه‌و ته‌نانه‌ت هه‌میشه ئاماده‌یی خۆیان بۆ دانوستاندن ناشتیانه‌ ده‌ربه‌ریوه، كه ئیستا ئه‌و سیاسه‌ته‌ی كورد جیگای ره‌خنه‌ی جیلی نوێیه. ئیستا كۆماری ئیسلامی واته ده‌وته‌ی ناوه‌ندی ئێران به هه‌زاران كورد به بیانووی جیاواز زیندانی ده‌كات، ئه‌شكه‌نچه‌ ده‌كات، له سێداره‌ده‌دات، به موشه‌ك هێرش ده‌كات سه‌ر ئه‌و هێزه‌ی كه داوای دانوستاندن بۆ ناشتی ده‌كات، ته‌نانه‌ت تا پاده‌یه‌ك كه مندالی یه‌ك رۆژه‌ ده‌وه‌كه‌نه به‌ر ئه‌و هێرشه‌ و گیان له ده‌ست ده‌ده‌ن.

واته كاتیك باس له هۆكاری چه‌ك و شه‌ر له كوردستان ده‌كریت ده‌بێ بۆ هه‌لسوكه‌وتی ده‌وته‌ی ناوه‌ندی بگه‌رێنه‌وه‌ كه‌و به‌و شیوه‌یه‌ به‌ دژی نه‌ته‌وه‌ی كورد له كوردستان سیاسه‌ته‌كانی خۆی داده‌ریژی و ئه‌و به‌هۆكاری سه‌ره‌كی بزانی.

كۆنا وته

هه‌روه‌ك له تیرپوانینی ئاكادیمیسته‌كان ده‌ركه‌وت كه هۆكاری شه‌ری گروپه‌كانی ئیتنیکی هه‌لسوكه‌وتی ده‌وته‌ی ناوه‌ندی، له بابته‌ی ئێرانیش ده‌بینین تا به ئیستا نه‌ك ده‌وته‌ی ناوه‌ندی گۆیی له داخوازی نه‌ته‌وه‌كان و به تایبه‌تی كورد نه‌گرتوو به‌لكو ته‌نیا هه‌ولێ داوه كه سه‌ركوتی بكات، ته‌نانه‌ت زۆرتین گورزی له كاتی دانیشتن له سه‌ر میزی دانوستاندن له كوردی داوه، كه واته له دۆخیکی وه‌ها هۆكاری شه‌ر ده‌وته‌ی ناوه‌ندییه‌و ئه‌وه‌ی كه كورد له چوارچیوه‌ی شه‌ر و چه‌كداری ده‌كات ته‌نیا هه‌ولێكه‌ بۆ مانه‌وه‌ی خۆی. ته‌نانه‌ت ئه‌و شه‌ره‌ كه كورد ده‌یكات بۆته هۆكاریك كه ریڤگه له ده‌وته‌ی ناوه‌ندی بگه‌ریت بۆ ئه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یه‌ك له نیو نه‌بات كه ئه‌وه‌ش به هه‌مان ئه‌ندازه‌و ته‌نانه‌ت زیادتر له خه‌باتی جوه‌كان بۆ رزگاری له ده‌ستی هیتلیر، شه‌ری و لاتانی هاوپه‌یمانی دژی فاشیسمی هیتلر و موسولینی، شه‌ری كۆنگره‌ی نه‌ته‌وه‌ی ئه‌فریقا بۆ لابرندی ئاپارتاید، خه‌باتی گاندی بۆ سه‌ربه‌خۆی هیندوستان، خه‌باتی گه‌لی ئه‌لجه‌زایره‌ هی دیكه‌ بۆ نه‌هیشتی كلۆنیالیسم، خه‌باتی ره‌شیستان بۆ به‌ده‌سته‌ینانی مافه‌كانیان، شه‌ری هاوپه‌یمانیان دژی تیرۆریسم و داعش ره‌وایه، زیادتر

له ره‌وا بوونیشی پیتویست و کرده‌یه‌کی مرۆقابه‌تیه.

هه‌ر بۆیه‌ش به‌ر له باسکردن چه‌ک کردنی پێشمه‌رگه‌، ده‌بی باس له گۆرینی تیپروانیی ده‌سه‌لاتی ناوه‌ندی و رێزگرتن له هه‌موو مافه‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد بکری ئه‌گه‌ر نا خه‌بات به هه‌موو شیوه‌یه‌کی مومکین به‌رده‌وام ده‌ییت.

Brown, M.E., Cote Jr, O.R., Lynn-Jones, S.M. and Miller, S.E. eds., 2001. Nationalism and ethnic conflict. MIT Press.

De Nevers, R., 1993. Democratization and ethnic conflict. Survival, 35(2), pp.31-48.

Senehi, J. (Ed.). (2023). Routledge handbook of peacebuilding and ethnic conflict (First.). Routledge.

Ciment, James., Hill, K. L., MacMichael, David., & Skutsch, Carl. (1999). Encyclopedia of conflicts since World War II. Sharpe Reference. <https://doi.org/10.4324/9780203058664>

حوکمی دادگای سوئید، وهک سهره‌تایه‌کی باش

مه‌نسور مروه‌تی

پۆژی سێشه‌مه، رێکه‌وتی ٢٨ سهرماوه‌زی ١٤٠٢ هه‌تاوی دادگای پینداچوونه‌وه‌ی سوئید بو دواجار حوکمی به‌ندکرانی هه‌تاه‌تایی بو جه‌مید نووری ناسراو به جه‌مید عه‌بباسی، یه‌کیک له به‌رپرسان و به‌رپوه‌به‌رانی زیندانی گه‌وه‌رده‌شتی که‌ره‌ج په‌سند کرد که، به‌پینی به‌نگه‌کان و شایه‌تیدانی شایه‌ته‌کان ده‌ستی له کوشتنی به‌کوهمه‌ئی زیندانیانی سیاسی له هاوینی سالی ٦٧ هه‌تاویدا بووه.

له ماوه‌ی به‌رپوه‌چوونی کۆبوونه‌وه‌کانی دادگادا له‌گه‌ڵ به‌نگه‌ی زۆر، زیاتر له ٥٠ زیندانیی سیاسی پیشوو دژی نووری شایه‌تیان دا که ئهم که‌سه‌یان له ره‌وتی دادگاییه‌ چه‌ند خوله‌کییه‌کانی خۆیاندا له دادگا دیوه یان ته‌نانه‌ت به ده‌ستی نه‌وه‌ نه‌شکه‌نجه‌ کراون. کوشتاری به‌کوهمه‌ئی زیندانیانی سیاسی له ئێران که له‌ودا هه‌زاران زیندانیی سیاسی دژبه‌ری کۆماری ئیسلامی کۆمه‌لکوژ کران، خۆی یه‌کیک له گرینگترین رووداو و له‌هه‌مان کاتدا یه‌کیک له گه‌وره‌ترین جینایه‌ته‌کانی کۆماری ئیسلامی ئێران که له دادگای سوئیدیشدا به جینایه‌تی جه‌نگی ناوی هات. ئهم جینایه‌ته‌ به‌فهرمانی خومه‌ینی و به

خه ئکی کورد هاتۆته کوردستان و له ماوهی سالانی ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۱ له کوردستان بووه و شه‌ری خه ئکی کوردستانی کردوه، له پاشان بر دوویانه ته وه بو تاران و له زیندانی گه وه ره دهشت و له شوینه کانی دیکه کاریان پێ سپاردوه. نه و سالانه و دواتریش هیزه کانی کۆماری ئیسلامی هه‌ر له ریگه‌ی کهسانی وهک چه‌میدی نوورییه وه له کوردستان دهیان و سه‌دان تاوانی دژه مروییان به‌دژی خه ئکی کوردستان، هه‌ر له ئیعدام و کوشتنی به کۆمه‌له وه بگه‌ر تا کۆچی زۆره‌ملی و سووتان و وێرانکردنی ئاوابییه کانی کوردستان نه‌جام داوه. له راستیدا چه‌مید نووری یه‌کیک له و تاوانبارانه‌ی کۆماری ئیسلامی سه‌بارهت به جینایه‌تی دژه مرویی له کوردستانه و بیگومان خه ئکی کوردستانیش به ئاکامی حوکمی دادگای سوئید خوشحالن به‌لام به‌داخه وه جگه له دادگای میکۆنۆس هه‌تا ئیستا هیج جینایه‌تکاریکی رژییم له هیچکوی و له هیج دادگایه‌کدا له سه‌ر نه و جینایه‌تانه دادگایی نه‌کراون. نه‌به‌ته خالی جیددی و جیی ره‌خنه له سه‌ر بزوتنه‌وه‌ی کوردستانیش نه‌وه‌یه تا ئیستا هیج جینایه‌تیکی کۆماری ئیسلامی له کوردستان به‌نگه‌مه‌ند نه‌کراوه و هیج ناوه‌ندیکیش بو به‌نگه‌مه‌ندکردنی نه و جینایاتانه له کوردستان بوونی نییه و دادگاش له هه‌ر ولات و ریکخراویکیش بی، به‌بی به‌نگه‌ ده‌ست بو هیج کهس و هیج که‌سیک نابا.

له په‌روه‌نده‌ی ئیعدامکراوانی سالی ۶۷ به‌ ده‌ستی کۆماری ئیسلامی ئێران، چه‌مید نووری یه‌که‌م که‌سه که به‌ داوی عه‌داله‌ته‌وه بوو و دادگایی کرا و حوکم درا. به‌و هیوایه که نه‌وه سه‌ره‌تایه‌ک بی بو گیران و سپاردنه ده‌ستی عه‌داله‌ت و پینکهنانی دادگایه‌کی دادوپه‌روه‌رانه بو هه‌موو تاوانبارانی سه‌ریه کۆماری ئیسلامی ئێران.

پیشمه‌رگه (پیناسه و نامانجه‌کانی)

پژمان شه‌ریعه‌تی

هه‌تا ناوی پیشمه‌رگه دیت له زه‌ینی زۆریه‌ی تاکه‌کانی کۆمه‌نگه‌ی کورده‌واری، رۆژه‌یه‌کی ئازا و گیانفیدا ویتا ده‌کریت. به‌راستی ویتای پیشمه‌رگه له زه‌ینی تاکه‌کان، له‌گه‌ڵ که‌سایه‌تی خودی پیشمه‌رگه چ وه‌کوو سیما و چ وه‌کوو ئه‌ندیشه‌ و باوه‌ری چه‌نده‌ نیزیکن له یه‌کا؟ چۆن ده‌توانین پیشمه‌رگه پیناسه‌ بکه‌ین؟ وه‌کوو پیناسه‌یه‌کی سه‌ره‌کی به‌ به‌رده‌وامی باس له‌وه‌ کراوه‌ که پیشمه‌رگه رۆژه‌یه‌کی شو‌رشگێره‌ که بۆ نه‌ته‌وه‌که‌ی خه‌بات ده‌کات و ئاماده‌یه‌ له‌و پیناوه‌دا گیانی خۆی به‌خت بکات. به‌لام ئایا ئه‌مه‌ ته‌نیا پیناسه‌یه‌که‌ که ده‌توانین له پیشمه‌رگه‌ی بکه‌ین؟ بیگومان نا.

پیشمه‌رگه هه‌م له بواری وشه‌ و هه‌م له بواری که‌سایه‌تییه‌وه، هه‌نگری فه‌لسه‌فه‌ی تاییه‌ت به‌ خۆیه‌تی که له هه‌یج نه‌ته‌وه‌یه‌کی دیکه‌ی دونیا ناتوانین نمونه‌ی بۆ بینین و له‌راستیدا به‌شیکه‌ سه‌ره‌کی له فه‌لسه‌فه‌ی میژوویی، فه‌ره‌ه‌نگی، سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی کوردستانه‌ و که‌سایه‌تییه‌که‌ که وه‌کوو تاک هه‌نگری چه‌ندین ره‌سانه‌ته‌. له‌راستیدا پیشمه‌رگه بۆخۆی کۆمه‌نگه‌یه‌که‌.

ناوی پێشمه‌رگه بۆخۆی به‌و واتایه‌یه که تاکینک، مه‌رگی خۆی پێش مه‌رگی تاکینکی دیکه بکات، بۆ ئه‌وه‌ی که ئه‌و تاکه ناوی به‌مینیته‌وه. له فهره‌هنگی کورده‌واریدا بۆ ده‌ربڕینی خۆشه‌ویستی ده‌گوتریته: "مه‌رگم وه‌پێش مه‌رگت که‌وی". ئه‌مه به‌و واتایه دیت که ئه‌و تاکه ئاوات ده‌خوازی زووتر له خۆشه‌ویسته‌که‌ی به‌ریت هه‌تا مه‌رگی ئه‌و به‌ چاوی نه‌بینیت. هیندیک جارێش باس له‌وه ده‌که‌ن پێشمه‌رگه ئه‌و که سه‌یه که به‌ پێشوازی مه‌رگ ده‌روات و له مردن ناترسیته که له‌راستیدا ئه‌م واتایه له‌گه‌ڵ ماهیه‌ت و فه‌لسه‌فه‌ی پێشمه‌رگه ناگونجیت و ئه‌گه‌ر به‌و شیوازه پێشمه‌رگه پیناسه بکه‌ین هه‌ ئه‌مان کردوه. چونکه پێشمه‌رگه به‌ پێشوازی ژيان ده‌روات و هه‌موو هه‌ول و تیکۆشانی بۆ مان و به‌رده‌وامی ژيانه به‌ مانا فه‌لسه‌فی و بوونه‌که‌ی. پێشمه‌رگه ناویکی کوردانه و هه‌لقولاوی هه‌ستیکی ئه‌ویندارانه‌یه که هه‌م واتا ده‌به‌خشیت به‌ ژيان و هه‌م بایه‌خ، به‌ شیوازیکی که ده‌توانین بڵین پێشمه‌رگه یانی ژيان.

یه‌کیکی دی له‌ خاله سه‌ره‌کیه‌کان پێوه‌نیدار به‌ ناوی پێشمه‌رگه ئه‌وه‌یه که، ئه‌م ناوه هه‌نگری باری ره‌گه‌زی نییه. به‌و واتایه‌ی که ناوی پێشمه‌رگه دیت، ته‌نیا یه‌ک ره‌گه‌ز وه‌کوو نیر یان مێ له‌ زیندا وینا ناگریته، به‌ئکوو که‌سایه‌تییه‌ک پێشان ده‌دات که ئه‌ندیشه و کرداری له‌ سه‌روه‌ی هه‌موو پیناسه‌کاندا جیا له‌ هه‌ر ره‌گه‌زێکی بیته. به‌لام ئه‌گه‌ر به‌مانه‌وی به‌ده‌ر له‌ ناو، بچینه سه‌ر ماهیه‌ت و فه‌لسه‌فه‌ی پێشمه‌رگه، بابه‌ته‌که زۆر به‌رینتر و پینوستی به‌ تیفکرینی زیاتر ده‌کات و واتاکردنی پیناسه‌ی پێشمه‌رگه، هه‌موو به‌شه‌کانی ژيانی نه‌ته‌وايه‌تی کورد له‌ خۆی ده‌گریته.

له‌و کاته‌وه که کوردستان داگیر کراوه، به‌ به‌رده‌وامی پۆله‌کانی ئه‌م ولاته له‌ تیکۆشاندا بۆ ئه‌وه‌ی ولاتی خۆیان له‌ بنده‌ستی رزگار بکه‌ن و به‌ پێی جیهانبینی خۆیان ولاته‌که‌یان ئیداره بکه‌ن و به‌ره‌و پێش به‌ن. له‌م په‌وته قوربانی زۆر دراوه و به‌ هه‌زاران تاکی کورد له‌و پیناوه‌دا گیانیان به‌خشیوه و وه‌کوو پارێزه‌رانی ولات به‌رده‌وام بوون. به‌لام کاتیک که ناوی پێشمه‌رگه دیت، ته‌نیا پارێزه‌ریکی ولات نییه. به‌و واتایه که پێشمه‌رگه هیندیک نه‌بووه له‌ سه‌رده‌می شه‌ره کلاسیکه‌کان، وه‌کوو که‌ماندار یان نیه‌داریکی بیته. یان وه‌کوو سه‌رباز، نه‌رکی به‌رگریکردن و له‌ کاتی شه‌ر هیرشبه‌ر و کاتی هیرشی هه‌بیته و شه‌ر کۆتایی پێ بیته هیچ نه‌رکیکی دیکه‌ی نه‌بیته جیا له‌ خۆ ئاماده‌کردن بۆ شه‌ریکی دیکه. هه‌روه‌ها له‌ سه‌رده‌می مۆدیرنیته‌شدا، هیندیک نییه که وه‌کوو نه‌رته‌ش ته‌نیا بۆ به‌شیکی تایبه‌ت له‌ هه‌ر شه‌ریکدا فیرکرایته و نه‌رکی ئه‌وه بیته له‌ کاتی روودانی شه‌ر به‌ دژی ولاته‌که‌ی یان هاوپه‌یمانانی ولاته‌که‌ی بیته مه‌یدان و به‌ که‌لک‌وه‌رگرتن له‌ که‌رسته سه‌ربازییه‌کان و چه‌کوچول، به‌شدار بیته و له‌ ئه‌گه‌ری سه‌رکه‌وتن یان سه‌رنه‌که‌وتنی ولاته‌که‌ی نه‌رکه‌که‌ی کۆتایی پێ بیته.

به‌و پیناسه‌یه پێشمه‌رگه، نه‌ک هیندیک کلاسیکی شه‌ر و نه‌ سه‌ربازی ئه‌رته‌شیکی مۆدیرنه. لیره‌دایه که پیناسه‌کردنی

پیشمه‌رگه ئه‌سته‌م ده‌بیته، چونکی باس له هی‌زیکه له هیچ‌کام له پیناسه‌کانی هی‌زه ولاتی‌پاریزه‌کانی جیهاندا ناگۆنجیت. ته‌نانه‌ت وه‌کوو چریک یان پارتیزان و شه‌رفان، میلیشیا و له‌شکری نامونه‌زهم ناتوانین پیناسه‌ی بکه‌ین. چونکه پیناسه‌ی ئه‌وان هی‌زیکه ناهه‌رمی چه‌کداره که به هی‌ندیک تاکتیکی تایبه‌ت له پیناو ولات، داگیرکاری یان به‌گژدا‌چوونه‌وه‌ی داگیرکه‌ر، ئیدئولوژییه‌کی تایبه‌ت و ته‌نانه‌ت تیرۆر، له شه‌ردا به‌شدار ده‌بن و هه‌مووی له خانه‌ی چه‌کداری شه‌رکه‌ر جیگیر ده‌بن.

له‌م باسه‌دا پرسى ولات رۆئیکه به‌رچاو ده‌بینیت، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و نه‌ته‌وانه‌ی سه‌ربه‌خۆن و خاون کیانی تایبه‌ت به‌ خۆیان و له جیهانی ئه‌م‌رۆش خاون هی‌زیکه سه‌ربازی تایبه‌تن و لوگو، په‌له و پایه و ریکخستنی خۆیان هه‌یه و له‌لایه‌ن ولاته‌کانی دیکه‌شه‌وه به‌ فه‌رمی ناسراون، هه‌رچه‌ند له‌و ولاته‌نانه‌ش هه‌ول دراوه و ده‌دریت که جیا له ئه‌رته‌ش و سپای سه‌ره‌کی ولات، هی‌زیکه تایبه‌تیش بوونی هه‌بیته. ئه‌و نه‌ته‌وانه‌ش که سه‌ربه‌خۆ نین و بۆ کیانی تایبه‌ت له‌ خه‌باتدان، هی‌ندیک هی‌زیان هه‌یه وه‌کوو پارتیزان که بۆ گوشارخستنه‌سه‌ر ده‌سه‌لات چالاکى سه‌ربازی ده‌که‌ن. به‌لام پیشمه‌رگه، هیچ‌کام له‌و هی‌زانه نییه، هه‌رچه‌ند کوردستان ولاتیکی داگیرکراوه به‌لام پیشمه‌رگه هیچ‌کات نه‌بووه‌ته ته‌نیا هی‌زیکه پارتیزانی که ته‌نیا به‌ چالاکى سه‌ربازی له مه‌یداندا بیته. مه‌یدانداری و پیشه‌نگایه‌تی پیشمه‌رگه هه‌لده‌گه‌رته‌وه سه‌ر بابه‌تی هزیری و ئه‌ندیشه‌ی ئه‌و تاکه و ئیره‌دایه که ده‌توانین پیناسه‌ی بکه‌ین. واته ده‌بیته له‌ رووی هزری پیناسه‌ی بکه‌ین، ئه‌وه‌یش به‌و واتایه نییه که ته‌نیا وه‌کوو بیرمه‌ندیک پیناسه‌ی بکه‌ین چون بابه‌ته‌که هزریه، بیرمه‌ندبوونیش یه‌کێک له‌و خالانه‌یه که له پیناسه‌ی پیشمه‌رگه ده‌توانین به‌پینین، به‌لام ناتوانی وه‌کوو واتا یان پیناسه‌ی یه‌کلاکه‌روه بیته. بۆ رووتکرده‌وه‌ی بابه‌ته‌که چه‌ند نمونه‌ی له هی‌زه سه‌ربازییه‌کان و هی‌زه فه‌کرییه‌کان دینین و هه‌تسه‌نگاندنیان بۆ ده‌که‌ین له‌گه‌ڵ پیشمه‌رگه و له جیا‌وازییه‌کاندا پیشمه‌رگه‌مان باشت‌ر بۆ پیناسه ده‌کریت.

هه‌روه‌ک ئاماژه‌مان پێ کرد، له به‌شیک له نه‌ته‌وه‌کانی جیهان هی‌زی ولاتی‌پاریزی وه‌کوو شوالیه‌کان، سامووراییه‌کان و ... هتد ئه‌و جۆره بیرکرده‌وه‌یان بووه. بۆ نمونه شوالیه‌کان ته‌نیا به‌شیک له سواره‌کانی هی‌ز بوون که زۆرینه‌یان له که‌سایه‌تییه‌ فیو‌دال، ئه‌شراف و مه‌زه‌به‌بییه‌کان بوون و ده‌بوو له‌و که‌سانه‌ بن که دارایی زۆریان هه‌بیته و له مندا‌لییه‌وه دیاری کرابن بۆ ئه‌وه‌ی بگه‌نه په‌له‌ی شوالیه‌ی و له‌راستیدا چینیکی تایبه‌ت له کۆمه‌لگه‌ی ئه‌وکاتی ئوروپا بوون. سامووراییه‌کانیش هه‌ر به‌و شیوازه له فیو‌داله‌کانی ولاتی ژاپون بوون و چین و توێژه‌کانی دیکه بۆیان نه‌بووه که بینه ساموورایی، هه‌رچه‌ند ئه‌مانیش وه‌کوو شوالیه‌کان شه‌رفانانی جیگای شانازی نه‌ته‌وه‌ی خۆیان بوون و هه‌ن. به‌لام له‌نیو سامووراییه‌کاندا هی‌ندیک یاسای تایبه‌ت هه‌یه و لادان له‌وانه مومکین نه‌بووه و گرێدراو به ئی‌مپراتور یان که‌سایه‌تی و سه‌رۆک بوون.

له هه‌سه‌نگاندنی ئهم دوو نموونه له‌گه‌ڵ پێشمه‌رگه و جیواوزیبه‌کانیان له‌گه‌ڵ یه‌کتري بۆمان دهرده‌که‌وی که‌سیک که ده‌بیته پێشمه‌رگه پێوست ناکات ته‌نیا له چینی فیو‌دال بێ و به‌پێی سه‌رمایه‌ی پله و پایه‌ی پێ بدن و وه‌کوو پێشمه‌رگه ناودێر بکریته. له شه‌ره‌کانیشدا ته‌نیا به‌شیکی تایبه‌ت له هیزی شه‌ر بیته. بۆ نموونه وه‌کوو سواره‌کان، یان دیدبان و ته‌نانه‌ت فه‌رمانده له هیزی پێشمه‌رگه‌دا له فه‌رمانده‌ی هه‌ره به‌رزه تا به‌شی لۆجیستیک هه‌موو پێشمه‌رگه‌ن. یان وه‌کوو سامووراییه‌کان فه‌رمانبه‌ری که‌سایه‌تییه‌کی تایبه‌ت نین، به‌لکوو پێشمه‌رگه خاک، ئالا، ولات و به‌رژه‌وه‌ندی نه‌ته‌وه‌یی بۆی له سه‌ره‌وه‌ی هه‌موو شتیکه. پێشمه‌رگه رێبه‌ر و فه‌رمانده‌ی هه‌یه و له چالاک‌ی سه‌ریازی خۆیدا سانتراپلیم له‌به‌رچاو ده‌گرت. به‌لام فه‌رمانبه‌ر و جێبه‌جێکاری ئهم و راسپاردی بێ ئه‌وملاولای هیج تاکیک نییه و ته‌نانه‌ت یه‌کتیک له خا‌ه سه‌ره‌کیه‌کانی هیزی پێشمه‌رگه ئه‌وه‌یه رێبه‌رایه‌تی و فه‌رمانده‌کانیش خۆیان هه‌ر پێشمه‌رگه‌ن.

له رووی هزیریشه‌وه زۆربه‌ی نه‌ته‌وه‌کانی جیهان، شوورا، گرووپ، ریکخراو و حیزبی سیاسیان بووه و هه‌یه که کاریان ئه‌وه‌یه به خۆینه‌وه‌ی تایبه‌ت و بۆ سه‌رکه‌وتنی نه‌ته‌وه‌که‌یان پلان دارێژن و وه‌کوو ئیدئۆلۆگ و ژووری هزی بۆ ولاتیان چالاک‌ی ده‌کن. ئهم ریکخراوانه چ ده‌سه‌لاتدار بن له چوارچێوه‌ی ده‌وله‌ت چ وه‌کوو ریکخراویکی خه‌لکی یان وه‌کوو ئۆپۆزیسیونی دژبه‌ر بن، ته‌نیا کاریان دارشتنی پلان، به‌رنامه و پێروه و نه‌خشه‌ریگایه بۆ گه‌یشتن به ئامانجه‌کانیان بێ. ئیره‌شدا ناتوانین بلیین پێشمه‌رگه ته‌نیا ئه‌ندامی ریکخراویکه و ته‌نیا به چالاک‌ی سیاسی و مه‌ده‌نی بیناسین و وه‌کوو ئیدئۆلۆگ پێناسه‌ی بکه‌ین و چاره‌پروانی ئه‌وه بین که پلاندارێژ بیته. پێشمه‌رگه که ته‌نیا بیته پلاندارێژ، ئه‌دی جێبه‌جێکار و هیزی به‌رپه‌وه‌بردن و به ئه‌نجام‌گه‌یاندنی ئه‌و پلانه‌ ده‌بێ کێ بیته؟ له‌و چه‌شنه چالاک‌ی هزیرانه له چوارچێوه‌ی سیاسی و مه‌ده‌نی چه‌ندین که‌سایه‌تی و پله‌به‌ندی یاسایی وه‌کوو، رۆژنامه‌نووس، هه‌وانییر، راپۆترکار، پارلمانتار، شرو‌فه‌کار و... هتد دیاری کراون، پێشمه‌رگه ده‌توانیته هه‌موو ئه‌وانه بیته، به‌لام ناتوانین پێشمه‌رگه ته‌نیا وه‌کوو شرو‌فه‌کاریکی سیاسی یان رۆژنامه‌فان پێناسه بکه‌ین و وه‌کوو تاکیکی ته‌نیا مه‌ده‌نی یان سیاسی بیناسین. له‌لایه‌کی دیکه‌وه جیا له‌م چین و توێژانه و پله‌به‌ندی کۆمه‌لایه‌تییان، به هیج شیوازیک پێشمه‌رگه له چینی گشتی (عام)ی کۆمه‌لگه نییه، به‌لکوو چینیکی هه‌ره تایبه‌ت یان بلیین بێ‌وێنه‌ی کۆمه‌لگه‌ی کوردستانه. به‌و واتایه که پێشمه‌رگه ده‌توانیته کاری رۆژنامه‌فانی بکات، به‌لام هه‌موو رۆژنامه‌فانیکی ناتوانیته بیته پێشمه‌رگه.

خانی جه‌وه‌ه‌ری لیره‌دا ئه‌وه‌یه هه‌موو که‌سیک ئه‌و تواناییه‌ی نییه که بیته پێشمه‌رگه، توانایی به‌و واتایه که له رووی هزی، جه‌سته‌یی، ده‌روونی، ره‌فتاری و کرداری بتوانیته هه‌لگری که‌سایه‌تی پێشمه‌رگه بیته. ئاماره‌مان به‌وه‌ش کرد تایبه‌ت به قشریکی نیو کۆمه‌لگه نییه، هه‌موو چین و توێژه‌کان ده‌توانن بن به پێشمه‌رگه. کریکار، مامۆستا، ئه‌ندازیار، پزیشک و پارلمانتار، خۆینه‌ه‌وار و نه‌خۆینه‌ه‌وار و... هتد ده‌توانن به ریزه‌کانی پێشمه‌رگه په‌یوه‌ست بن. واته پێشمه‌رگایه‌تی گری

نهدراوه بهو پله‌به‌ندییانه که کۆمه‌ئناسان یان خودی کۆمه‌نگه باسیان ده‌کات. هه‌موویان به‌بی جیاوازی خاوه‌نی یه‌ک که‌سایه‌تی یاسایی و فره‌ه‌نگی ده‌بن به‌ناوی پیشمه‌رگه، ره‌نگه له ریک‌خستنی هی‌زی پیشمه‌رگه بو به‌ریوه‌بردنی کاره‌کان، پله و پایه و ئه‌رکی جیاواز وه‌رگرن، به‌لام له بواری که‌سایه‌تی وه‌کوو پیشمه‌رگه ده‌یانناسن و مافی به‌رامبه‌ریان هه‌یه. واته نه‌گه‌ر نه‌م که‌سایه‌تی پیشمه‌رگه و توێژانه، هه‌نگری پیوه‌ره‌کانی پیشمه‌رگه‌بوون بن که له سه‌ره‌وه‌ی هه‌موویان پیوه‌ره ه‌زرییه‌کانه، ده‌توانن ببنه پیشمه‌رگه. به‌لام دووپاتی ده‌که‌مه‌وه هه‌موو که‌سیک توانایی پیشمه‌رگه‌بوونی نییه و پیوه‌ندی به‌ بنه‌مانه، عه‌شیره، سینف و هیج پله‌به‌ندییه‌کی نییه.

ئێران بهرهورووی کیویک له کێشهی نیوخۆیی چارهسەر نهکراو بۆته وه

ناوهندی ستمسۆن- نووسەر نهینی

و: له ئینگلیزییه وه: کهمال حهسهن پوور

یادداشتی سهرنووسهر: له کاتیکیدا که ناوهندی ستمسۆن زۆر به دهگهمن بابتهی نهینی بلاو دهکاته وه، نووسهری نهو وتاره ئیکۆلهره وهیه که له تاران دهژی و، له بهر نیگه رانیی رهوا له مههر نه منیه تهی خۆی، نهو داوای کردوه ناوی ناشکرا نه کړی. نووسهر بۆ کارمه ندانی پێوه نیداری نهو ناوهنده ناسراوه، رابردووی ئیکدانه وهی جیگای متمانهی ههیه و له پله یهک دایه که بتوانی روانگهی وهها پیشکesh بکات که له شوینی دیکه دهست ناکه وێ.

له کاتیکیدا ئێران به کریگی روه کانی دژی ئیسراییل دهو رووژێتی، له نیوخۆ بهرهورووی کێشهی په ره نهستی نی ئابوو ری و کۆمه لایه تی ده بیته وه.

پاشگه زبوونه وهیه کی نهو دواییانه ی دهو له ت له زیادکردنی باجی مووچه خورانی که رتی گشتی و ورده فرۆشان، ته نییا تازه ترین شکستی شه رمه زارکه ری به رێوه به رایه تی سهرۆک کۆمار ئیبراهیم ره ئیسییه. ته نانه ت له کاتی دنه دانی "به ره ی

مقاومەت" له دەرەوهی ولات، کۆماری ئیسلامیی ئێران به هۆی پێسبوونی کوشندەیی هەوا، چوونەسەری رێژەیی هەلەوسانی نرخەکان، کەمبوونەوهی سامانی سندووقەکانی خانەنشینی و نامۆبوونی هەرچی زیاتری خەلک له سیستمی دەسەلاتدار، خەبات بۆ پاراستنی هاوسەنگی له نیوخۆی ولات دەکات.

لێکۆڵەر عەبباس عەبدی له وتاریکدا له ۲۸ی نۆفەمبەر، نووسی ئەو قەیرانانە "هەموویان ئاکامی سیستمیەکەن کە بپاری هەتە دەدات، کە ئەو چەند مانگەیی دوایدا خراپتریش بووه و ئاکامەکی زۆر جار قوووتر بوونەوهی قەیرانەکانە. ئەوەش خراپتر ئەوهیه کە به قووڵتربوونەوهیان، چارەسەر کردنیان تێچوووی زۆرتری پێویستە کە ئەوەش به نۆری خۆی دەبیتە هۆی بنکۆڵکردنی ویستی سیاسی بۆ چارەسەر کردنیان".

کێشەکانی کەشوهەوا

هەر کەسێک زستانان سەردانی تاران کردبێ دەزانێ پێسی هەوا بۆتە دیاردەیهکی هەمیشەیی پایتەخت و شارە مەزنەکانی دیکە. تا ئێستا، ئەو سالی ژمارەیی ئەو رۆژانەیی هەوای تاران خاوین بووبی زۆر کەم بووه. بەهۆی گەمارۆکان، هیچ وەبەرھێنانێکی بەرچاو له بەرھەمھێنانی گازی خاوین نەکراوه. ئە ئاکامدا، ناوەندەکانی بەرھەمھێنانی وزە له قەراخ تاران و شارە مەزنەکانی دیکە له جیات سووتاندنی گازی سروشتی، دەستیان بە سووتاندنی مازووت، نەوتیکی پەش و قورس، بە چۆنایەتییهکی گەنیک نزم و فرە پێسکەر کردوه. بێجگە ئەو کە بۆتە هۆی تێچوووی سالانەیی ۷ میلیار دۆلار بۆ ئابووری ئێران، پێسکردنەکی دەبیتە هۆی کوزرانی سالانەیی ۲۰ هەزار کەس. تەنیا رینگاچارەیهک کە دەوتەت پێشکەشی کردوه، داخستنی قوتابخانەکان بووه کە له ۳ و ۴ی دێسەمبەر له پارێزگای تاران جێبەجێ کرا.

کارەساتێکی دیکە کە ئاکامی سیاسەتی شکستخواردووی چەندین سائەیه، وشکبوونی گۆلی ورمییه کە ئاوهکەیی ۸۰٪ کەمی کردوه. له ئێستادا، تەنیا ۴٪ ئاوی گۆلەکە ماوه. گۆلی ورمی، مەزنتەری گۆلی ئێران و شەشەمین گۆلی سویری گەورەیی دنیایە. مەرگی نزیکیی ئەو گۆلە ناکرێ تەنیا بۆ گەرمبوونی جیهانی بگەرێتەوه، چونکە گۆلەکانی عێراق، تورکیه و ئەرمەنستان کە هەمان رێژە بارانیان لێ دەبارێ له دۆخێکی گەنیک باشتەردان.

ناسایی کۆمەڵایەتی و هەلەوسان

قەیرانی جێدیی دیکە، قەیرانی دارایی سندووقەکانی خانەنشینی ئێرانە. له ۱۷ سندووقی خانەنشینی چالاک له ئێران، پازدەیان بەکردهوه مایه پووچن و تەنیا دووانیان دەمێننەوه، له نیواندا رینگخراوی ناسایی کۆمەڵایەتییش

هه ئێبژێردرا. چالاکى سیاسى محهمهد سادق جهوادى-حهسار پيشبینى کردوه که رێژهى دهنگدهرانى مانگی مارس "کهترین" دهبی و نهوه "ناسهوارى دهبی و پله بهرزترین بریاردهران تیچووکهى دهدهن".

ژمارهیهک که سایهتیی میانرهو و ریفۆرمخواز و تهناهى بهشیک له توندناژۆیهکانیش هه ره نهو بۆچوونهیان ههیه. سهروکاکۆمارى پیشوو، ههسهن روحانى، که ناوئوسیهکهى بو هه ئێبژاردنى نهجمهنى پسپۆران بوو به هوى توورپیی رکهبهرهکانى، گوتی نهو "دهبی خوی ناوئوس بکات تا نیشان بدا ولات تهنیا هی تاقمییکی هه ئێبژردراو نییه." نهو رهوایی رینهی نویی هینایه ژیر پرسیار که "له لایهن نهجمهئیکهوه دهبی که به بهشداریی ۱۰٪ دهنگدهران هه ئێبژێردری".

رپرسییه سهرهتاییهکان دهئین رێژهى بهشداران له هه ئێبژاردندا به شیوهی پیاوانهیی کهم دهبی. رپرسییهک که له لایهن نازانسی رپرسی خۆئیدکارانی ئێران بهرپوه چوو، ناشکرای کرد که ۲۷،۹٪ له وهلامدهران گوتووایه "بیگومان بهشدار دهبن"، له کاتیکیدا ۳۶٪ گوتووایه "بیگومان دهنگ نادهن". عهباس عهبدی پيشبینى کرد رێژهى بهشداریی لاوانی خۆئیدوارى شارهکان کهمتر له ۷٪ و بهشداریی گشتی له تاران و شاره مهزنهکانی دیکه کهمتر له ۱۵٪ دهبی.

رۆژنامهوانی دیاری ریفۆرمخواز، محهمهد قوچانی گوتی هه ئێبژاردنییک بهو رێژه کهمهى دهنگدهران و ئاکامی له پيشدا دیاریکراو "دهبیته هوی بنکۆلکردنی تهنیا جیاوازیی ئیوان کۆمارى ئیسلامی و رێژیمی پهلهوی. دامهزراوهی هه ئێبژاردن کاریگهری و پیاوهئیداریی خوی لهکیس داوه و شیوهکانی دیکهى ئالوگۆری ناشتیایه وهکوو خۆپیشاندان بکهک بون. ئییه دهبی بیر له شتیکی نویی بکهینهوه".

رۆژنامهوانی کۆنه پههست، محهمهد مۆهاجرى، پيشبینى کردوه که پرۆسهی رهتکردنهوه "وهها بهرچاوه که بهو زووانه تهنانهت خودی رهئیسش دهگریتهوه. نهو مهزنترین قوربانایی پرۆسهی رهت کردنهوه دهبی. کاتیکی وهزری هه ئێبژاردنى سهروکۆمارى له ۲۰۲۵ دهست پێ دهکات، هه ره نهو توندپهوانه بهردهوام دهبن و رهئیسى بهجی دین".

گرژیی کۆمهلایهتی

نهو پیشهاتانه له کاتیکیدا روو دهدهن که گرژییه کۆمهلایهتییهکان به هوی ههولهکانی سه پاندنی حیجاب خهریکی پههه نهستاندن. "گهشتی ئیرشاد" که دواى کوژرانی مههسا ئهمنی له کاتی دهستبهسهرکران له لایهن پۆلیسهوه له سینتهمبهری ۲۰۲۲ هه ئهگیرابوونهوه، دیسان به شیوهیهکی نویی وهکار کهوتوونهوه. تاقمی پاسهوانانی حیجاب له شوینه قههرهبالغهکان

له رۆژنامه‌ی "کوردستان" و "کوردستان میدیا" وه - مانگی "سەرماوه‌زی ٢٧٢٢" وه

له سهرانسهری تاران جیگیر کراون و ریژیم به "کاردانه‌وه‌ی خۆرسکا دژی شیلی هیجان له شار" ناویان دینی. دواى نه‌وه که رۆژنامه‌ی رینفورم‌خوازی ئیعتیماد به‌لگه‌یه‌کی ئاشکرا کرد که فه‌رمانی وه‌زیری نیوخۆ، نه‌حمه‌د وه‌حیدی، له‌وه‌ باره‌وه‌ بوو، داواکاری گشتی دۆسیه‌یه‌کی یاسایی دژی رۆژنامه‌که به‌هۆی ئاشکرا کردنی به‌لگه‌نامه‌ی نه‌ینی کرده‌وه. به‌لام، وه‌زاره‌تی نیوخۆ حاشای له‌ نیوه‌رۆکی نه‌وه‌ به‌لگه‌نامه‌یه‌ نه‌کرده‌وه.

لیسته‌ی دوورودریژی نه‌وه‌ قه‌یرانه‌ی که کۆماری ئیسلامی به‌ره‌ورویان بۆته‌وه‌ هه‌روه‌ها له‌ ریژه‌ی پێوانه‌یی ئیعدامه‌کاندا، که ریژیم هه‌ول دهدا سوود له‌ جه‌ختی نیونه‌ته‌وه‌یی له‌سه‌ر شه‌ری غه‌ززه‌ وه‌رگری، ره‌نگ دهداته‌وه‌. گه‌نده‌لیی به‌ شیوه‌یه‌کی به‌رچاو به‌رده‌وامه‌ و هه‌روه‌ها په‌ره‌ئه‌ستاندن به‌رچاوی دیاره‌ی کۆچ کردنی خه‌لکی خۆینه‌وار و پسرپۆر بۆ هه‌نده‌ران. هه‌موو نه‌وه‌ قه‌یرانه‌ ناماژه‌ به‌ شکستی سیسته‌می خاوه‌ن ده‌سه‌لات بۆ چاره‌سه‌ر کردنی کیشه‌ به‌ په‌له‌کان ده‌که‌ن. وه‌کوو کۆمه‌ڵناس، فازلی ناماژه‌ی پێ کرده‌وه، "ئێران له‌سه‌ر تیغی گۆیزانه" به‌بێ نه‌وه‌ی ده‌راویکی روونی ئی دیار بی.

٣٠ سەرماوه‌زی ٢٧٢٢

کۆکردنه‌وه‌ و ناماده‌کردنی: ره‌حمان نه‌تشی

به‌فرانباری ٢٧٢٢ی کوردی = دێسه‌مه‌ری ٢٠٢٢ی زایینی

سپاس و پڙائين

بۆ ھەموو ھاوڤڤيان بۆ نووسين و نامادە کردنی نووسراو و بابەتەکان و

کارو چالاکيە کانتان، دەستان خۆش و ھەروا قەلەم ڤەنگين بن بۆ گەل و نيشتمان.

ڤەحمان نەقشی

